Міфи давньої Греції

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Вы, наверно, слышали выражения: «сизифов труд», «танталовы муки», «прокрустово ложе», «авгиевы конюшни», «троянский конь», «самовлюбленный нарцисс», «яблоко раздора». А знаете ли вы, что зти и многие другие крылатые выражения, ставшие органической, неотъемлемой частью нашего языка, культуры, пришли к нам из мифологии древних греков?

Знать греческую мифологию очень важно. Образы греческих мифов отразились во многочисленных произведениях литературы и искусства, их щедро использовали в своих трудах классики, они прочно вошли в нашу повседневную жизнь.

-
- МІФИ ДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ
  -
  - ДЕМЕТРА І ПЕРСЕФОНА
  - ДАФНА
  - НАРЦІСС
  - ПІГМАЛІОН
  - АДОНІС
  - МІДАС
  - ФАЕТОН
  - ПРОМЕТЕЙ
  - ПАНДОРА
  - ДАНАЇДИ
  - ПЕРСЕЙ
  - ТАНТАЛ
  - НІОБА
  - АРГОНАВТИ
    -
      - Фрікс і Гелла
      - Ясон
      - Відплиття
      - Острів Лемнос
        -
        - Пропонтіада
      - Дальші пригоди
      - Нові небезпеки
      - Колхіда
      - На Олімпі
      - В Еетовому палаці
      - Медея

- Ясонові подвиги
- Золоте руно
- Втеча
- Зевсова кара
- Нові випробування
- Повернення
- У Корінфі
- Ясонова смерть

○ МЕЛЕАГР
○ ГЕРАКЛ

- Народження героя
- Гераклова юність
- Одруження і безумство Геракла
- Подвиг перший: Немейський лев
- Подвиг другий: Лернейська гідра
- Подвиг третій: Керінейська лань
- Подвиг четвертий: Ерімантський вепр
- Подвиг п’ятий: Авгієві стайні
- Подвиг шостий: Стімфалійські птахи
- Подвиг сьомий: Крітський бик
- Подвиг восьмий: Діомедові коні
- Геракл у Адмета
- Подвиг дев’ятий: Іполітин пояс
- Геракл у Лівії
- Подвиг десятий: Геріонові корови
- Подвиг одинадцятий: Золоті яблука Гесперід
- Подвиг дванадцятий: Пес Кербер
- Інші Гераклові подвиги
- Деніяра
- Іола
- Смерть і безсмертя Геракла

○ ОРФЕЙ І ЕВРІДІКА
○ ТЕСЕЙ
○ ДЕДАЛ ТА ІКАР
○ ТІРРЕНСЬКІ РОЗБІЙНИКИ
○ ЕРІСІХТОН
○ СЛОВНИК МІФОЛОГІЧНИХ ІМЕН ТА ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ
○ ЗМІСТ

Міфи давньої Греції

МІФИ ДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Для середнього шкільного віку
Переказ
Катерини Гловацької
КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1980

Дорогие дети!

Вы, наверно, слышали выражения: «сизифов труд», «танталовы муки», «прокрустово ложе», «авгиевы конюшни», «троянский конь», «самовлюбленный нарцисс», «яблоко раздора». А знаете ли вы, что зти и многие другие крылатые выражения, ставшие органической, неотъемлемой частью нашего языка, культуры, пришли к нам из мифологии древних греков?

Знать греческую мифологию очень важно. Образы греческих мифов отразились во многочисленных произведениях литературы и искусства, их щедро использовали в своих трудах классики, они прочно вошли в нашу повседневную жизнь.

Эта книжка, дорогие друзья, ознакомит вас с наиболее известными мифами Древней Греции.

Науковий керівник видання та автор передмови доктор філологічних наук
А. О. Білецький
Художнє оформлення Рафаеля Масаутова

© Видавництво «Веселка», 1977

МІФИ ЕЛЛАДИ

Міфом ми тепер називаємо щось нереальне, вигадане, таке, чого не було в історичній дійсності. Наше слово «міф» походить від давньогрецького слова «мютхос». У давніх греків, чи еллінів, як вони самі себе називали, це слово означало: «слово, промова, розмова, порада, намір, прислів'я, чутка, відомість, оповідання, переказ, байка, зміст оповідання». Отже, воно мало більше значень, ніж сучасне «міф». Коли ми хочемо сказати, що насправді, в підтвердженій документами історії, чогось не було, то вживаємо прикметник «міфічний». Наприклад, славнозвісний Геракл (або Геркулес, як його називали римляни) — це міфічна особа, герой багатьох давньогрецьких міфів. Є ще слово «міфологія» (теж грецького походження); ним ми називаємо як сукупність міфів того чи іншого народу, так і галузь знання,

науку, що вивчає міфи.

Майже в кожного народу від прадавніх часів зберігаються перекази, де дійсне, історичне переплітається з недійсним, вигаданим, де діють не лише люди, а й казкові істоти, витвори народної фантазії: безсмертні боги, напівбоги, небувалі тварини; де відбуваються неймовірні явища — чудеса. За давніх часів люди сприймали міфи як правдиві розповіді про те, що було колись. Але минали віки, міфи поступово перетворювалися на бабусині казки, і вже тільки малі діти вірили у їхню правдивість, їх починали тлумачити не в прямому, а в переносному розумінні.

В Давній Греції — чи Елладі — міфи стали основою літератури, скульптури, живопису, театрального мистецтва. На це значення давньогрецької міфології звернув увагу Карл Маркс: «Передумовою грецького мистецтва є грецька міфологія, тобто природа і самі суспільні форми, вже перероблені несвідомо-художнім способом народною фантазією. Це його матеріал. Але не всяка міфологія, тобто не всяка несвідомо художня переробка природи (тут під природою розуміється все предметне, отже, включаючи і суспільство). Єгипетська міфологія ніколи не могла б бути грунтом або материнським лоном грецького мистецтва».

Міфи складалися в Давній Греції ще задовго до того, як там поширилося письмо — грецька абетка. Один і той самий міф — про якогось бога чи героя — міг існувати в численних варіантах: місцевих (у різних місцевостях), часових (що виникли за різних часів) і авторських (залежно від того, хто опрацював міф). Схожі міфи є у різних племен і народів. Річ тут не лише в тім, що одне плем'я могло запозичити в іншого той чи той міф. Найчастіше це бувало тоді, коли різні племена стояли на однаковому ступені розвитку, жили у схожих умовах. Часом схожість міфів різних народів пояснюється первісною спорідненістю, спільним походженням цих народів — наприклад, греків, римлян, кельтів, германців, слов'ян, іранців, індійців.

Які ж були міфи у давніх греків?

Насамперед слід згадати про міфи, в яких розповідалося про виникнення чи створення світу. Давні греки по-різному пояснювали виникнення світу. Існував міф про початок усіх речей від богині Евріноми й північного вітру, який богиня перетворила на великого змія Офіона, а сама стала голубкою і знесла яйце, що з нього виник Всесвіт — сонце, місяць, планети, зорі й земля з усім, що на ній. Згодом Еврінома з Офіоном оселилися на горі Олімпі, але Еврінома розгнівалася на змія, бо він твердив, ніби сам створив Всесвіт, і скинула його з гори в підземну темряву. В інших оповіданнях ідеться про виникнення світу з первісної «ріки» Океану або про те, як богиня Ніч знесла яйце, а з нього

вийшов бог світового ладу Ерот, що пізніше став богом кохання. Нарешті, в пізніших міфах уже не йдеться про яйце, а про первісну богиню Гею — матір Землю, яка створила бога Урана — батька Небо, а потім народила все, що є на світі.

В багатьох давньогрецьких міфах розповідається про народження богів — фантастичних істот, що втілювали різні природні явища: грім, блискавку, вогонь, воду, сонячне світло, нічну темряву. Всю природу, все, що протистоїть людям, давні греки «олюднювали», тобто уявляли собі в образах, схожих на самих людей. Розповідалося, що від шлюбу двох богів — Землі і Неба — народилося перше покоління богів, так званих титанів — шестеро братів і шестеро сестер. Один із них, Кронос, захопив владу, скинувши свого батька Урана. Йому було провіщено, що так само, як він забрав владу в батька, так і один із його синів забере в нього владу. Отож, коли його дружина Рея народжувала дітей, Кронос відразу поглинав їх. Але коли народився Зевс, майбутній владар богів, Рея сховала сина в печері на острові Кріті. Зевс виріс і, не пізнаний Кроносом, пішов до нього служити чашником. Якось Зевс домішав до вина таких ліків, що Кронос відригнув усіх поглинених богів — Зевсових братів і сестер.

Між молодшими богами — Зевсом, Посейдоном, Герою, Гестією, Деметрою — і старшими, титанами, сталася жахлива десятирічна війна. Нарешті, молодші боги з допомогою випущених із підземного світу Гекатонхейрів (Сторуких) та Кіклопів (Круглооких) перемогли титанів і оселилися на Олімпі. Крім згаданих вище, до олімпійських богів зараховували ще дітей Зевса — Аполлона, Арея, Гермеса, Гефеста, Афіну, Артеміду й Афродіту.

Дуже багато існувало міфів про діяння богів — часом сприятливі, а часом згубні для смертних людей. Майже в кожному з уміщених у цій книжці переказів ви знайдете розповідь про вчинки богів, які щедро винагороджували того, хто їх шанував, і жорстоко карали того, хто їх зневажав. Боги подібні до людей з їхніми чеснотами та вадами.

Інші міфи розповідали про походження людей. Ці оповідання дуже суперечливі. За деякими міфами, олімпійські боги створили людей, щоб ті служили їм, приносили жертви. Інші міфи стверджують, ніби людей виліпив із глини титан Прометей. У міфі про всесвітній потоп із усіх людей лишається одна пара — Девкаліон і Пірра, дітей у них нема, а щоб народилося нове людство замість винищеного потопом, вони за порадою богів кидають через голови каміння, яке стає людьми (по-давньогрецькому «лаас» — камінь, а «лаос» — люди, народ).

Існували численні розповіді про героїв («герос» — грецьке

слово): напівбогів-напівлюдей, здебільшого синів безсмертних богів і смертних жінок.

Тих людей, що робили багато доброго, були дуже розумні, сильні, хоробрі, після смерті називали героями, і на місцях їхнього поховання їм віддавали шану, а інколи будували храми. Такими героями були Геракл, Персей, Тесей, аргонавти — про них ви прочитаєте в цій книжці.

Багато міфів розповідали про родоначальників різних знатних родів, з їхніми міфічними, напівміфічними чи й історичними предками. Знатні люди хотіли мати своїх родоначальників серед богів чи принаймні серед уславлених подвигами героїв. Розповідається, наприклад, що Тантал був сином Зевса і німфи Плуто, а в Тантала був син Пелоп (звідси назва південної частини Греції — Пелопоннес, тобто острів Пелопа); серед численних дітей Пелопа і Гіпподамії був Атрей, родоначальник Атрідів — Агамемнона і Менелая, а дітьми Агамемнона й Клітемнестри були Електра, Іфігенія і Оресг. Від Ореста й Герміони виводили свій рід владарі Аргоса і Спарти.

Дуже цікаві міфи, що їх переказали давньогрецький поет Гесіод і римський поет Овідій, про «віки», тобто періоди історії людства. За цими переказами, в історії людства послідовно заступали один одного п’ять великих «віків»: «золотий», коли люди жили щасливо, без турбот і без воєн; «срібний» — також досить щасливий для людей, які, проте, не шанували богів і були знищені; «бронзовий», коли люди впали на землю, мов достигле насіння з ясенів, уже озброєні бронзовою зброєю, якою воювали одне з одним; ще один «бронзовий вік», коли відбулися похід аргонавтів по золоте руно, війна нащадків Едіпа за владу в Фівах, війна ахейців з троянцями, про яку розповідається в «Іліаді», і, нарешті, останній «вік» — «залізний», за якого люди несправедливі й жорстокі, невпинно воюють між собою — це сучасний період історії для давньогрецьких і римських поетів.

Уже з першим «бронзовим віком» пов’язані власне історичні події. Можна вважати, що в «Іліаді» йдеться про справжні історичні події і про людей, які колись існували, хоч усі ті події та люди прикрашені фантазією геніального автора поеми. Автором «Іліади» й «Одіссеї» називали Гомера, хоча про нього вже тоді, коли вперше були записані поеми, нічого вірогідного не було відомо. Отже, участь богів у сутичках ахейських і троянських вождів — вигадана. Проте історичне існування таких людей, як Ахіллес, Агамемнон, Одіссей, Пріам, Гектор — цілком можливе.

Греки, так само, як і інші давні народи, вважали різні лиха, що їх зазнавали люди — нещасливі випадки, хвороби, смерть, — за кару богів, розгніваних якимись поганими вчинками людей.

Вони вірили, що боги з висоти своєї величі стежать за людьми й оцінюють їхню поведінку, відповідно винагороджуючи або караючи смертних. Найвищою нагородою з боку богів було надання людям безсмертя. Що ж до кар, то їх було безліч. У цій книжці ви прочитаєте про те, як боги покарали Тантала, Ніобу, Данаїд (дочок Даная), Ерісіхтона, тірренських розбійників і навіть добродійника людей титана Прометея.

В багатьох міфах ідеться про різні фантастичні явища, про чудеса, а серед різних чудес дуже часто розповідається про неймовірні перетворення. Таке, наприклад, чудо із «золотим дотиком» фрігійського царя Мідаса (а сам він— історична особа!) Часто самі боги або якісь «надприродні» сили перетворюють людей на тварин, на рослини, камені чи інші речі. Скажімо, в міфі про Деметру і Персефону хлопці Аскалаб та Аскалаф перетворюються на ящірку і сову. Смертельно поранений вепром Адоніс стає червоною квіткою — горицвітом. Самозакоханий Нарцісс (чи правильніше Наркісс) також перетворюється на гарну квітку. Дафна, рятуючись від переслідування Аполлона, стає вічнозеленим деревом — лавром. Ніоба після загибелі своїх дітей, забитих Аполлоном та Артемідою, обертається в скелю.

Як виняток, у міфах трапляються і перетворення неживих речей на живих людей: наприклад, оживлення статуї, яку вирізьбив Пігмаліон, або створення Пандори, що мала стати жінкою Прометеєвого брата Епіметея і принести людям різні нещастя.

Часто в міфах діють фантастичні істоти — чудовиська. Так фантазія давніх греків створила кентаврів — напівлюдей-напівконей, Мінотавра — потвору з головою бугая і тулубом людини, грізних Горгон із гадюками замість волосся, семиголову лернейську гідру в міфі про Геракла, триголового пса Кербера, що охороняє підземне царство Аїда-Плутона, тощо.

У міфах часто розповідається про перетворення на зірки та сузір'я. Назви майже всіх сузір'їв так чи інакше пов'язуються з давньогрецькими міфами. Сузір'я Андромеди викликає в нашій пам'яті міф про Персея, а сам Персей також є серед сузір'їв, як і батьки Андромеди — Кефей (або Цефей) і Кассіепейя (Кассіопея); Пегас — це той крилатий кінь, на якому герой Беллерофонт вирядився проти Хімери; Велика Ведмедиця — німфа Каллісто (мати Аркада, родоначальника аркадян), Мала Ведмедиця — німфа Кіносура; Овен — той баран, на якому Фрікс і Гелла летіли до Колхіди; Геракл також перетворився на сузір'я (Геркулес); Оріон — мисливець, що був супутником Артеміди; Лев — той, якого в Немеї переміг Геракл; Ліра — це кіфара Орфея тощо. Навіть планети сонячної системи своїми назвами пов'язані з

міфами: римський Меркурій — це грецький Гермес, Венера — це Афродіта, Марс — Арес (чи Арей),

Юпітер — Зевс, Сатурн — Кронос, батько Зевса.

Досить багато існувало міфів про олюднені гори, річки, моря. В кожному природному явищі давні греки вбачали «надприродну» силу, втілену в образі, подібному до людського. Скажімо, вони уявляли Океан як велику ріку, що оперізує весь суходіл, і водночас як бога.

У грецьких міфах відбилися різні нездійсненні для тих часів мрії людства: приборкання сил природи (подвиги Геракла та інших героїв), освоєння далеких земель і морів (подорожі аргонавтів і Одіссея), опанування повітряного простору (Дедал та Ікар), перемога над усіма хворобами і навіть смертю (міф про божественного лікаря Асклепія).

Багато поколінь письменників і художників брали і досі беруть образи для своїх творів із грецької міфології. Візьмімо, наприклад, образ титана Прометея. Ним надихались і античні автори (до нас дійшла драма Есхіла «Прикутий Прометей»), і письменники пізніших часів: Кальдерон, Вольтер, Шеллі, Гете, Байрон, Рилєєв. Згадаймо такі твори української літератури: поему «Кавказ» Тараса Шевченка, драму «Іфігенія в Тавриді» Лесі Українки, поему «Прометей» Андрія Малишка.

Неможливо переоцінити значення грецької міфології для світової культури. Це підкреслив свого часу Фрідріх Енгельс, який у своїй «Діалектиці природи» писав про досягнення «того маленького народу, універсальна обдарованість і діяльність якого забезпечили йому в історії розвитку людства місце, що на нього не може претендувати жоден інший народ».

Не випадково історію грецького народу ми починаємо з вивчення його міфів, їх можна назвати тим золотим фондом, що його в скарбниці своєї пам’яті повинна мати кожна освічена людина.

Андрій Білецький

ДЕМЕТРА І ПЕРСЕФОНА

З давніх-давен шанували смертні люди Деметру — богиню родючості, сестру всемогутнього Зевса. Це вона навчила людей обробляти землю, користатися її дарами, вона щедро давала людям достаток і мир. Як і інші безсмертні, Деметра жила на захмарнім Олімпі, але більше любила ходити по землі. Висока, ясночола, у вінку із золотого колосся й червоних маків, встигала вона скрізь, пильнуючи, чи добре вродило у полі, чи гарно ліс зеленіє і чи соковита трава на пасовиськах.

Деметра часто брала із собою юну дочку Персефону, чи, як звала її змалечку, Кору. Дівчина гралася на зелених луках та милувалася квітами і сама була наче пуп'янок, що от-от пишно розквітне.

Якось прибули вони обидві на острів Трінакрію, де височіє гора Етна і час від часу палахкотить вогнем: адже під тим островом лежить стоголове чудовисько Тіфон, що насмілилось було змагатись із самим Зевсом, а тепер, тяжко покаране Громовержцем, знай силується вирватися з-під кам’яного, полону. Тоді стугонить вся земля і з Етни летить угору каміння, а полум’я з Тіфонових пащ сягає високого неба. Земля стогне, двигтить, здається, ще трохи — й розколеться навпіл.

Той жахливий гуркіт і стугін якось докотився далекою луною

аж до підземного царства тіней, де завжди панує мертва тиша. Занепокоївся володар того царства, похмурий Аїд. Став він у свою золоту колісницю і погнав чорних коней нагору, хоч як не терпів яскравого сонця.

Швидко об'їздив Аїд гори й долини, придивляючись, чи не розкололася де земля, чи не проникло ясне денне сяйво в його мертве царство.

Побачила його згори богиня кохання Афродіта і лукаво всміхнулася.

— Мій синку, — мовила вона до Ерота, що, згорнувши золоті крильцята, тулився їй до ніг. — Усі смертні і навіть безсмертні підвладні мені, богині кохання, але вічні боги почали про це забувати і вже не так, як колись, шанують нас із тобою. А ми доведемо свою владу — ти ж, хлопчику любий, моя оборона і поміч. Бачиш он страшного Аїда на чорних конях? Ну ж бо поціль своєю гострою стрілою йому в саме серце. Хай і він відчує могутню владу кохання.

Весело засміявся бешкетник Ерот з такої витівки матері-красуні, вибрав із свого сагайдака найгострішу стрілу і малими руками, наче граючись, натяг тятиву та й стрелив.

А похмурий Аїд і не зауважив, як щось його ніби вжалило в серце. Він задивився на дівчину, майже дитину, що рвала в лузі квіти і сама була наче квітка. Ще дужче защеміло Аїдові серце, і тоді він уперше відчув, що є на світі кохання.

Юна Кора гралася зі своїми подругами, безжурними німфами, й опинилася далеко від матері. Веселі німфи повели її в Нісейську долину, де завжди панує весна. Там, серед гаю, сяяло чисте плесо глибокого озера, де попід берегом тихо плавали білі лебеді, ховаючись у затінку дерев, що зеленим вінком стали довкола.

А далі ясніла поляна, всіяна барвистими квітами. Дівчата побігли туди, стали гратись і плести вінки. Кора нарвала квітів уже повний кошик і тепер клала їх просто собі в пелену.

Німфи вже посплітали вінки і полягали спочити, а Персефона ніяк не могла натішитись, бо що далі бігла, то яскравіші ставали квіти. Зненацька далеко попереду запломеніла якась незнана квітка. Велика китиця ясно-червоних суцвіть вабила зір, блискуче листя сяяло проти сонця і ледь-ледь тремтіло. У захваті схилилася юна Кора над вогнистою квіткою, що пахла солодко й дивно. Довго милувалася нею дівчина і вже хотіла зірвати, але цупке стебло не ламалося. Тоді Кора вирвала квітку з корінням.

Ту ж мить щось загуло під ногами, земля розступилась і знизу вискочив четверик чорних, мов ніч, коней. Вони мчали золоту колісницю, а на ній стояв убраний у чорне сам Аїд, володар підземного царства.

Дужими руками схопив Аїд Персефону, і розсипалися всі її квіти. Дівчина відчайдушно пручалася, та похмурий бог силоміць посадив її в золоту колісницю, тоді вйокнув на коні й змахнув багряно-чорним батогом.

Схарапуджені коні шалено помчали, аж із ніздрів у них виривалося полум'я, а страшний Аїд гнав їх дужче й дужче.

Даремно рвалася нажахана Персефона з Аїдових обіймів, коси в неї розтріпалися, легенький одяг подерся.

— Мамо, мамо, рятуй мене! — гукала вона щосили.

Та ніхто не чув її — мати була далеко, а німфи, награвшись,

поснули на квітучій поляні. Чула тільки маленька річкова наяда Кіана і сміливо кинулася чорним коням навперейми, розливши по долині свої хвилі. Та Аїдові коні одним скоком перелетіли річечку, а потім ураз наче в землю запались. Тільки востаннє пролунав розпачливий зойк Персефони, і гори відгукнулись моторошним громом. Той грім почула нарешті мати Деметра. Стислося їй серце від лихого передчуття, мерщій кинулася вона туди, де зоставила з німфами свою любу Кору. Смертна жінка довго б долала гори, ліси та озеро, а богиня опинилася в Нісейській долині за мить.

Ось і німфи, всі солодко сплять серед квітів, а Кори поміж ними немає. Стривожена Деметра заходилася їх будити, але жодна не знала, де ділася дівчина. Могла б сказати про це маленька Кіана, та вона втратила силу, бо посміла змагатися з богом підземного царства. Гірко плакала Кіана, а мовити слово не мала снаги.

На землю спадав вечір, високо в небі заясніли зорі. Та ні вечірня Геспер, ані вранішня Еос нічим не могли потішити засмучену матір — вони нічого не бачили. Тоді Деметра виламала дві великі соснові гілки, запалила їх над вогнедишною Етною і з тими смолоскипами, що незгасно горіли, пішла шукати дочку.

Деметра не пила і не їла, не омивала водою з чистих джерел своєї нетлінної шкіри і ясних колись очей. Темно-синій хітон у неї подерся, червоні маки зів'яли, золоте колосся погубилося, а довгі коси взялися памороззю-сивиною.

Тепер ніхто не міг би впізнати величну богиню в цій стадій зажуреній жінці, що день і ніч блукала, шукаючи дочку. Вона не цуралася людей, сама заходила в села і розпитувала: може, хто бачив, може, хто чув? Та дарма! Схиливши голову в невимовній зажурі, вона йшла все далі й далі. Тільки раз скорботна мати, пригнічена, змучена тяжким горем, присіла трохи спочити на скелі, і відтоді та скеля зветься Скорботною.

Якось стара селянка, зласкавившись над нещасною матір'ю, подала їй миску з вівсяною юшкою, і Деметра, що колись пила тільки небесний нектар, жадібно припала вустами до миски. Та раптом почула, як сільський хлопчина Аскалаб, що стояв поблизу, глузливо кинув:

— Ото ненажера!

Спаленіла могутня богиня з образи і хлюпнула з миски вівсяною юшкою на хлопця. Враз він увесь узявся плямами, руки йому поробилися лапами, хлопець став меншати, меншати і в усіх на очах ящіркою гулькнув у траву.

Збагнули селяни, що перед ними не проста жінка, а, видно,

богиня, та Деметра вже йшла, не оглядаючись, далі.

Так блукала вона дев'ять днів і дев'ять ночей, а коли вдесяте зійшла на небо рожевоперста Еос, ведучи за собою ясний день для безсмертних і смертних, Деметра зустріла богиню Гекату, що зналася на чаклунстві й ворожбі. Смертні боялись страшної богині, що насилала на них тяжкі сни й непереборний жах. Але Деметра зраділа: може, Геката щось знає про її юну Кору?

— Ні, велика богине Деметро, не бачила я твоєї дочки. Правда, днів десять тому я здалеку чула розпачливий зойк, якась дівчина кликала свою матір, та раптом замовкла.

— Це вона, це моя бідна дитина! Хтось викрав її, а хто? Чи смертний, чи бог, а чи лютий дракон? О, де моя Кора?!

— Заспокойся, Деметро, ходімо до Геліоса. Той, певне, зарадить тобі, адже він усе бачить з високого неба.

І обидві богині подалися до краю землі, де саме виїздив на своїй осяйній колісниці Геліос-Сонце. Деметра звела руки вгору і стала благати, наче проста смертна:

— О Геліосе, найясніший з богів! Згляньсь на мене, на нещасну матір, що втратила доньку. Ти один можеш сказати, хто її викрав і де пильно сховав. Адже з високого неба ти бачиш усю широку землю і море безкрає.

Відказав на те Геліос шанобливо:

— О велика богине Деметро! Я вельми тебе поважаю, тож охоче все розповім. Справді, я бачив, як юна Персефона рвала квіти в Нісейській долині, та раптом схопив її могутній Аїд і умчав на своїх чорних конях. Тільки ти не журися, поважна Деметро, і гнівом не ятри собі серця. Хіба володар підземного царства не гідний бути тобі зятем? Та і вчинив це він, певне, з волі самого Зевса.

По тих словах Геліос узяв віжки, і вогненно-сліпучі коні полетіли, наче легкокрилі птахи. А Деметру пойняв нестримний гнів. Подумати тільки, її дочку викрадено з Зевсової волі! Кора так любить сонце і квіти, то щоб вона вічно жила в підземному царстві, де страшний морок і де тільки тіні померлих блукають?!

Розгнівана Деметра не схотіла вертати на захмарний Олімп до безжурних богів, що не знають ніякого горя. В подобі простої смертної жінки, у чорному вбранні ходила Деметра з краю в край, тяжко сумуючи за дочкою, і разом із нею тяжко сумувала вся природа.

Чорний, жахливий час настав для людей. Марно орали вони землю, марно кидали в неї зерно — воно не сходило, земля перестала родити і стояла суха, потріскана. Пов'яли квіти, пожовкли зелені луки, дерева сумно простягали до неба посохлі гілки, наче благали в богів милосердя. Все менше ставало води в

річках, повисихали чисті джерела, життя на землі ніби завмерло. А Деметра, заглиблена в своє велике горе, нічого не помічала. І, мабуть, вимерло б тоді з голоду плем'я земнородних людей назавжди, якби не втрутився всевладний Зевс.

Він послав свою вісницю, райдужнокрилу Іріду, сказати Деметрі, щоб повернулася на високий Олімп. Барвистою райдугою сяйнула Іріда по небу, спустилася на землю і переказала Зевсову волю Деметрі, але та її наче й не чула. Тоді Зевс послав інших богинь, Муз і Харіт, щоб вони розважили Деметру та уласкавили багатими дарунками.

Але розгнівана Деметра згордувала дарами. Навіть не глянувши на них, вона суворо сказала:

— Я не підіймусь на Олімп доти, доки не повернеться моя люба донька. І доти зі мною сумуватиме вся неосяжна земля.

Довелося Зевсові послати меткого Гермеса до підземного царства, щоб умовив Аїда віддати полонянку.

І Гермес справді умовив похмурого бога, пояснивши йому, що нагорі все сохне, вмирає, земля перестала родити і людям уже несила приносити жертви богам.

Знехотя погодився Аїд віддати кохану, але він добре знав: якщо Персефона з'їсть тут, у його царстві, бодай дрібку чогось, то вже не зможе піти звідси навіки. І підступний Аїд звелів покласти біля неї великий стиглий гранат. Змучена Персефона справді нічого досі не їла в підземному царстві. А коли побачила чудовий гранат, не стрималась, трохи його надкусила і з'їла кілька зернин.

Раптом вона почула голоси, що дивно, незвично лунали серед мертвої тиші. То йшли Гермес із Аїдом до неї. Зраділа Персефона Зевсовому посланцю і заспішила на землю. За знаком похмурого Аїда слуги підвели чорних коней із колісницею, та один із прислужників, Аскалаф на ім'я, раптом зухвало посміхнувся і мовив:

— Персефона не зостанеться на землі, я ж бо сам бачив, як вона скуштувала нашої їжі — кілька гранатових зернин!

Аїд зловтішно всміхнувся, а вражена Персефона так глянула на прислужника, що той аж закляк. Був то погляд не скривдженої дитини, а владарки підземного світу, страшний, нищівний погляд, і від нього Аскалафове тіло раптом укрилося пір'ям, руки перетворились на крила, на ногах повиростали кігті, на обличчі з'явився дзьоб, очі поробилися круглі, великі, вуха ж — зовсім маленькі. Так Аскалаф обернувся на лиховісного нічного птаха — сича.

Персефона тим часом стала на золоту колісницю, Гермес схопив віжки, і вітроногі коні помчали туди, де панує сонце й життя.

Як же зраділа вся природа появі Деметриної дочки! Кора йшла до матері, а земля стелила їй під ноги зелений килим із барвистими квітами. Весело заспівали птахи, знову задзвеніли гірські ручаї, зазеленіли поля.

Велика була радість Деметри, що нарешті обняла свою дочку, велика, та недовга. Дізналася богиня про гранатові зернини, що їх з'їла в підземному царстві Персефона, жахнулась і крикнула в гніві й розпачі:

— Чуєш мене, рідний брате, всемогутній Зевсе? Знаю я, що ти не можеш порушувати закони царства мертвих, але врятуй мою Кору! Вона так любить сонце, і квіти, і співучих птахів, то як же їй жити без них? А як мені жити без неї?

Почув ту розпачливу мову Зевс Громовержець і замислився: не міг він порушити законів підземного царства, але жаль було йому Персефони, та й перед Деметрою почував себе винним — дозволив-бо Аїдові викрасти її юну дочку. Тож тепер треба їх усіх примирити, негоже безсмертним сваритись. І мудрий Зевс розсудив так: дві третини року Персефона буде з матір'ю, а третину — в царстві тіней. Так воно й сталось.

Третину року владарює Персефона в підземному царстві, вели сидить на троні обіч свого могутнього чоловіка Аїда. А на землі в: час сумує за дочкою Деметра, і з нею сумує вся мати-земля. Поля і чорні, як чорне вбрання у Деметри, не чути птахів, тільки холоді вітер гуде, ніби плаче. Та от повертається Персефона, земля про дається від зимового сну, ласкаво сяє весняне сонце, і все навкруг розцвітає.

Так триває і досі.

ДАФНА

В зеленій Фессалії тече швидка річка Пеней. Бог цієї річки мав багато дочок, та найвродливіша з-поміж них була німфа Дафна. Зовсім юна, вона полюбляла блукати лісом, не дбаючи про одяг, а неслухняні кучері приборкавши зеленим плющем. І не було Дафні більшої втіхи, як ходити на лови з самою Артемідою, божественною мисливицею.

Багато юнаків задивлялось на Дафну, та вона на них і не зважала. Байдужі були їй гімци на честь бога шлюбу Гіменея, байдужі весільні вогні, байдуже кохання. Дарма просив її батько, старий Пеней: «Приведи мені, доню, вже зятя й онуків». Зашарівшись, Дафна ласкаво обіймала батька і ревно просила не віддавати її нікому. «Он же й Артеміда, — казала вона, — ублагала свого батька Зевса, щоб нікому її не віддавав».

Зажурився Пеней — тяжко було йому приставати на доччину думку, та зрештою мусив скоритись.

Тепер вона завжди буде вільна, думала Дафна. Але дивовижна врода готувала їй іншу долю.

Красуня стала першим коханням юного Аполлона, і вийшло це не випадково, а з жорстокої волі хлопчика-бога Ерота. Було це невдовзі по тому, як Аполлон убив своїми срібними стрілами величезного змія Піфона, що його досі ніхто не міг здолати.

Гордий своєю перемогою, юний бог-стріловержець якось побачив малого Ерота, що ледве-ледве напинав свій золотий лук. Посміхнувся Аполлон і сказав:

— Хіба тобі, пустуне, до снаги така зброя? Ти й напнути її не годен як слід. Лук і стріли личать могутнім рукам, що зугарні здолати найлютішого звіра чи змія. А ти знай своє діло — розпалюй смолоскипом ніжні почуття у смертних і не змагайся зі мною.

Від цієї зверхньої, гордої мови нестримний гнів пойняв крилатого хлопчика-бога.

— Гаразд, Аполлоне, — вигукнув він. — Хай твої далекосяжні стріли непомильно влучають у найлютіших звірів, а моя стріла влучить у тебе. І наскільки всі звірі нижчі за богів, настільки ти безсиліший за мене.

Так відказав Ерот, а тоді змахнув крильцятами й полетів до Парнасу. Ставши на його верховині, він вийняв із сагайдака дві стріли, зовсім різні. Одна — гостра, блискуча, із щирого золота — викликала кохання, друга — олов'яна, тупа, — його відганяла. Золотою стрілою розгніваний Ерот поцілив Аполлона в самісіньке серце, а олов'яну послав у юну мисливицю Дафну.

Ту ж мить горде Аполлонове серце спалахнуло коханням до неї. Нездоланний вогонь бурхав у грудях юного бога, а він ще дужче його роздмухував, придивляючись потай до прекрасної німфи.

Наче ненароком зустрівши красуню в лісі, Аполлон хотів був її перейняти. Та, побачивши бога, Дафна знялась і побігла, ніби підхоплена вітром, і не слухала божественної мови.

— Німфо! — гукав він. — Благаю тебе, спинись хоч на мить. Я ж не ворог тобі, а ти тікаєш, мов ягниця від вовка чи ніжна голубка від яструба. Шкода твоїх гарних ніжок, ти подряпаєш їх, позбиваєш об гостре каміння. Тож спинись і поглянь на мене, щоб знала, кого причарувала і від кого тікаєш. Я не простий хлібороб і не бідний пастух. Мене славлять Дельфи, і Делос, і Кріт, і ще багато міст і країв. Я — Аполлон, син всемогутнього Зевса, я винайшов кіфару і лук, я вмію гоїти найтяжчі рани, бо всяке цілюще зілля мені підвладне.

Тільки одного не знаю я зілля — такого, що гоїло б смертельну рану кохання.

Та Дафна не слухала юного бога і тікала від нього чимдуж. Зустрічний вітер розмаяв їй кучері, майже зірвав легеньке вбрання, і від того німфа здавалася ще прекраснішою. Аполлон уже доганяв, вона чула його жаркий подих, от-от владною рукою бог схопить її.

Добігла знеможена Дафна до річки і в розпачі крикнула:

— Батьку мій рідний, Пенею! Якщо є в тебе божественна сила, врятуй свою дочку! Зміни дівочий мій вигляд!

Тільки сказала — і враз стали в неї прудкі ноги німіти, з рук виросли гілки, а все юне тіло взялося корою. Підбіг на ту мить Аполлон і схопив кохану в обійми. Ще він почув, як під тонкою корою тріпоче, завмираючи, дівоче серце, ще він не вірить очам, не хоче їм вірити. Та вже перед ним не Дафна, а прекрасне, небачене дерево.

— Тепер ти не можеш бути моєю дружиною, — сумно мовив бог Аполлон, — тож стань моїм деревом, і люди називатимуть тебе благородним лавром. Твоє листя завжди вінчатиме мені голову, а на знак мого вічного кохання воно буде вічнозелене.

Так сказав Аполлон, і, ніби на згоду, лавр захитав молодим верховіттям.

НАРЦІСС

Далеко за межі Беотії линула слава сліпого віщуна Тіресія. Сам Зевс колись дозволив йому бачити прийдешнє, і Тіресій віщував усім людям правду.

Якось прийшла до нього блакитноока німфа Ліріопея дізнатись про долю свого сина Нарцісса, напрочуд гарного хлопця. Німфа знала, що син її — смертний, і бентежила її думка, чи ж довго житиме він на білому світі.

— Твій син житиме доти, доки сам себе побачить, — пророк їй віщун.

Здивувалася німфа: як же він може самого себе побачити? Довго думала вона над цими словами, та врешті заспокоїлася і забула за них.

А син зростав і дедалі гарнішав. Красою юного Нарцісса захоплювалися всі, а надто молоденькі німфи. Вони часто мали нагоду — випадково а чи навмисне — перестрівати юнака в лісових хащах, бо той понад усе любив полювати і цілими днями блукав у лісі.

Та ні веселі, вигадливі німфи, ні смертні дівчата ніколи не надили його гордого погляду. Вродливий, ставний юнак, що звик викликати дівочий захват, нікого не любив і нехтував великим даром золотої Афродіти — коханням. Але прекрасна богиня, що

ніколи не прощала зневаги до себе, жорстоко покарала зухвальця.

Якось Нарцісс полював із іншими юнаками оленів і забрів далеко в ліс. Там і побачила його вперше німфа Ехо. Вражена надзвичайною красою юнака, вона подалася за ним назирці, криючись за деревами й кущами. Довго милувалася вона Нарціссом, і велике кохання спалахнуло їй у серці. Та бідна Ехо не могла перша заговорити до нього, бо, тяжко покарана, вже не мала власної мови.

Колись Ехо була балакуча, завзята, вона найкраще за всіх уміла забалакати сувору Геру тоді, як Зевс веселився з її сестрами-німфами в лісі. Та врешті могутня богиня здогадалася про все і помстилась: вигадниця Ехо назавжди втратила власну мову і тільки повторювала слова, що чула від інших.

Довго гнався за оленем Нарцісс, забрів геть у хащі й тільки тоді похопився, що інших мисливців не чути.

— Чи тут хто є? — крикнув він.

— Є! — радісно відгукнулася Ехо.

Став Нарцісс, озирнувся, та нікого не побачив.

— То йди сюди! — крикнув він знову.

І причулося йому:

— Йди сюди!

Здивований Нарцісс зажадав:

— Іди мерщій до мене!

— Мерщій до мене! — зовсім близько озвався дивний голос.

Ту ж мить Ехо, радісна, щаслива, вибігла з-за кущів і простягла до юнака білі, ніжні руки. Та він зневажливо глянув на неї і гордо кинув:

— Дай мені спокій. Я ніколи не покохаю тебе.

Не оглядаючись, Нарцісс швидко подався далі, а навздогін йому летіло:

— Кохаю тебе!

Нещасна, засоромлена Ехо сховалася серед зелених кущів. Не хотіла вона більше бачити ні своїх веселих сестер, лісових німф, ані самого Нарцісса, хоч кохала його дедалі дужче.

Та жорстокий Нарцісс образив своєю зневагою не тільки Ехо — багато німф і смертних дівчат його палко, але безнадійно кохали. Зневажені, вони здіймали до неба руки й просили:

— О могутня Афродіто, зроби так, щоб Нарцісс теж зазнав нещасного кохання!

Почула ці благання золота Афродіта. От тоді вона й покарала зухвальця.

Серед пралісу плинув тихий ручай, чистий, прозорий, він наче сяяв і мінився сріблом. Ніколи не ступала в нього ні свійська худоба, ні лісова звірина; ані гілка не падала з дерева, ні вітер не

заносив листя чи пелюсток барвистих квітів — ніщо не каламутило того чистого плеса. Понад ручаєм зеленіла трава, а густі дерева схилялись над ним, ховаючи від пекучого сонця.

Якось під час ловів Нарцісс дістався того ручаю і, стомлений, спраглий, схилився напитись води. Раптом із сріблястого люстра глянуло на нього юне обличчя, таке дивно гарне, що Нарціссові аж серце завмерло. Побачив він і руки, що наче тяглися до нього, та коли надумав їх торкнутися, вода збрижилася, і все видиво зникло.

Вражений Нарцісс уже не міг одійти від ручаю. Раз у раз юнак нахилявся до води, милувався тією дивовижною вродою, не розуміючи, що то він дивиться сам на себе, і страждав від незнаного досі кохання.

Ані голод, ані втома не могли відірвати юнака від ручаю. Мов прикутий до нього, Нарцісс не зводив погляду з любого обличчя в воді, з юних уст, з променистих очей, що теж ніби милувалися ним.

— Хто ти? — питав Нарцісс. — Кажи голосніше, я жодного слова не чую, тільки бачу, що ти щось говориш. Вийди з води, хай вона не роз'єднує нас. Не вийдеш? Чого ж ти тоді плачеш, як я? І знову простягаєш руки до мене?

Сльози затуманили Нарціссові очі, обличчя схудло, стало бліде і страдженне. Ніхто не впізнав би тепер у ньому того гордого, самовпевненого юнака, що жорстоко зневажав дівоче кохання. Ніхто не впізнав би, та впізнала його бідна Ехо. Знесилена з горя, ледве жива, добулася вона сюди, зачувши голос коханого, і причаїлася за деревами.

Довго-довго дивився Нарцісс у воду на зажурене гарне обличчя, марно намагався торкнутись його рукою, вустами. І раптом неймовірна думка сяйнула йому, наче блискавка:

— Я збагнув: ти — це я! Горе мені, я полюбив самого себе і тепер від кохання вмираю.

— Від кохання вмираю! — тихо озвалася Ехо.

Як тане вранішня щедра роса проти сонця, так танули сили в Нарцісса. Ноги і руки йому помліли, він тяжко зітхнув і поклав стомлену голову на м'яку траву. Справдились віщі слова сліпого Тіресія — надивившись на себе, Нарцісс тихо помер. Заплакали тоді жалісливі німфи у лісі, і гірко вторувала їм Ехо.

Німфи схотіли поховати юнака і назбирали багато хмизу для жалобного вогнища. Та поки вони носили той хмиз, Нарціссове тіло десь зникло. А там, де він востаннє схилив свою гарну голову, виросла квітка із сніжно-білими пелюстками, і ту горду, холодну квітку назвали нарцисом.

А нещасна Ехо подалася у похмурі, глибокі ущелини. Вона

так тяжко страждала, що худла й худла, аж поки зосталися в неї самі кістки та голос. Згодом кістки перетворилися на каміння, а голос живе й досі. Він чуло відгукується на чужу мову, і тепер люди звуть той дивний голос луною.

ПІГМАЛІОН

Колись на острові Кіпрі був великий митець Пігмаліон. Жив він самотньо, родини не мав і навіть не думав одружуватись, бо гордував жінками. Дізналася про це богиня кохання Афродіта, розгнівалась і надумала покарати зухвальця.

Єдиною втіхою Пігмаліонові було різьбярство. В довгі години виснажливої праці він був справді щасливий. Якось — і, певне, на те була воля богині! — взявся він різьбити із найкращого мармуру, яким славиться острів Парос, жіночу постать, таку гарну, вродливу, що подібної і на світі немає.

Пігмаліон працював натхненно, невтомно, забуваючи про все на світі. І з кожним днем, що далі він різьбив, що більше зрізав упевненою рукою зайвих скалок із великої мармурової брили, то виразніший ставав обрис прекрасної жінки, наче сама богиня кохання виходила з білого морського шумовиння.

Нарешті сніжно-біла статуя готова. Якої дивної вроди в неї обличчя, яке високе ясне чоло, які очі вимовні! Вона наче жива, здається, зараз милі вуста всміхнуться ласкаво й принадно, а ніжні дівочі руки простягнуться до нього, її творця.

Збентежено дивиться Пігмаліон на свій витвір, і серце йому завмирає від незнаного щастя. О, якби боги вселили в камінь людську душу! Він так прагне цього, так мріє про неймовірне, що,

коли обережно торкається пальцями білого пароського мармуру, камінь наче не такий холодний, як завжди. І різьбяр уже сам не може збагнути — чи мармур це, а чи живе тіло?

Митець промовляє ласкаві слова до статуї, обіймає її, цілує. «Як їй, мабуть, незатишно!» — похоплюється він і вкриває коштовними шатами прекрасне тіло. Блискучими самоцвітами, коралями і стрічками прикрашає він дівочу голівку, і шию, і руки, — і все їй личить, усе тільки відтіняє її неземну вроду.

Чи йде куди Пігмаліон — щойно ступне за поріг, як уже рветься душею назад. А повертаючись, завжди приносить своїй красуні дарунки, що їх полюбляють молоді дівчата, — пахучі барвисті квіти, дрібні різноколірні мушлі та прозорі бурштинові кульки — скам'янілі сльози Фаетонових сестер Геліад.

Але ніщо не могло зворушити статуї, вона стояла мовчазна й нерухома, байдужа до прикрас і дарунків.

Настало свято Афродіти. Відзначали його по всій Елладі, а надто на Кіпрі,— адже саме на його землю вперше колись ступила богиня кохання, вийшовши з морського шумовиння, тому і звуть її часто Кіпріда. По всьому острову запалали жертовні вогні, замукали білі телиці з визолоченими рогами — їх дарували прекрасній богині.

А як над жертовником знявся священний дим, Пігмаліон почав палко молитись:

— О могутня Кіпрідо! Тобі все підвладне на світі. То зроби так, щоб моєю дружиною стала… — Пігмаліон знітився, не насмілюючись просто сказати: «та, що я вирізьбив з мармуру». Зітхнувши, він повів далі: — схожа на ту, що я вирізьбив з мармуру.

Проте богиня кохання, яка незрима була на святі, зрозуміла митця й дала йому доброзичливий знак: тричі на жертовнику спалахнув вогонь, і яскраві омахи сяйнули до неба.

Мерщій подався Пігмаліон додому, до своєї мармурової красуні. Схилившись її поцілувати, він раптом відчув, що ніжне личко тепле, теплі і руки, і плечі. Від його дотику твердий мармур м'якшав, як м'якшає бджолиний віск під променями сонця.

Тоді зраділий, збентежений від щастя Пігмаліон схопив своє створіння в обійми і поцілував у теплі вуста. Статуя — ні, не статуя, а жива дівчина — зашарілася й підвела ясні очі.

Незабаром увесь Кіпр відсвяткував весілля Пігмаліона й Галатеї — так стали звати красуню. І, кажуть люди, першим гостем на тому весіллі була золота богиня Кіпріда.

АДОНІС

Якось божественний пустун Ерот, натомившися стріляти з лука, прибіг до своєї матері Афродіти, виліз їй на коліна, став лащитись і цілувати їй білі, як морська піна, руки. Богиня обняла сина, притулила до себе його золоточубу голівку, та він, непосидючий, верткий, раптом крутнувся і ненароком дряпнув їй ніжні груди золотою стрілою.

Від сильного болю Афродіта випустила малого з рук, а той, нічого й не помітивши, побіг собі бавитися на схили Олімпу.

А прекрасна богиня вперше відчула, як боляче ранять стріли її сина Ерота. Світ навколо неї наче змінився. Тепер Афродіту вже не ваблять прегарні острови і міста, що присвятили їй люди, збудувавши мармурові храми й вівтарі на шану богині кохання. Не вабить її навіть небесна блакить і захмарний Олімп, де височіє оселя безсмертних богів. Усі її думки линуть до нього — юного мисливця Адоніса, такого дивно гарного, що навіть лісові дріади та гірські ореади не можуть звести з нього очей.

Разом із юним мисливцем Афродіта блукає тепер непрохідними лісовими нетрями, скелястими урвищами, продираючись крізь зарості й хащі. Як любила богиня — ще так недавно! — розчісувати свої золоті коси, маститися духмяним зіллям, вбиратися в пишні строї, прикрашатися золотом і

самоцвітами. А тепер, підкасавши до колін свій тоненький хітон, без ніяких прикрас, подряпавши тендітні руки чагарником, збивши об каміння випещені ноги, богиня товаришувала Адонісові у найважчих ловах. Сама нацьковувала мисливських собак на полохливих зайців, сама сурмила в ріг, женучи гірських оленів та стрункіх сарн. Але, зачувши ведмедя, вовка чи вепра, далеко обминала їх і вела за собою Адоніса.

— Любий, — благала вона, — не чіпай великого звіра, це небезпечно. Твоя сміливість може стати згубною для нас обох. Лютий звір не пожаліє ні вроди твоєї, ні квітучої юності.

Слухався Адоніс мудрої ради своєї коханої, поки вона була поруч. Та якось полетіла Афродіта на білих лебедях до Кіпру, а юний Адоніс подався знову на лови. На той раз його хорти вистежили величезного вепра. Валуючи на весь ліс, погнали вони звіра до лісової галявини, де вже чекав Адоніс, піднявши гострого списа.

Ось вилетів з-за кущів звір, і ту ж мить спис дзвінко розітнув повітря та ввігнався вепрові в бік. Оскаженілий з болю звір люто кинувся на мисливця і щосили втопив страшні свої ікла юнакові в тіло.

Упав Адоніс, підпливаючи червоною кров'ю. Тяжкий смертний зойк вирвався з його вуст, і той зойк здалеку почула Кіпріда. Мерщій завернула вона тремкими руками білих лебедів, помчала до лісу, і от вона вже схилилася над коханим. Дивиться богиня на страшну рану, а в серці її рана ще страшніша, ще незагойніша.

Безпорадна, мов смертна жінка, богиня пестить Адоніса, обіймає, промовляє ніжні слова, палкими цілунками прагне зігріти похололе тіло. Та ніхто — ані смертні, ані могутні боги не можуть повернути до життя того, кому безжальна Мойра обірвала нитку життя. — Ні, не все на світі підкоряється смерті,— вигукнула в нестямі Афродіта і знову, вмиваючися сльозами, припала до юнака. — Адонісе, я назавжди лишу на землі прекрасну згадку про тебе!

Вірні Кіпрідині подруги Харіти — вічно юні богині краси й радості — підняли юнакове тіло і понесли на смертне ложе, перевите гірляндами з квітів. Відчувши смерть свого господаря, завили собаки, швидкокрилі птахи понесли далеко в ліс сумну звістку, і заплакали жалісливі дріади: «Прекрасний Адоніс помер!» Тужно підхопили ці слова ореади, що живуть високо в горах, і там залунало: «Прекрасний Адоніс помер!» А в глибокій ущелині невтішно вторувала їм німфа Ехо: «Адоніс помер!»

Там, де впав поранений юнак, зосталася ще тепла кров. Афродіта бризнула на неї пахучим нектаром, і враз на тому місці

розцвіла ясночервона квітка.

І тепер щовесни на лісових галявинах розквітає прекрасна згадка про юнака, що його кохала сама Афродіта, — ясночервоний горицвітадоніс. Тільки життя в тієї квітки недовге, як недовге було юнакове життя. Лише кілька днів пломеніє вона на осонні у лісі, а потім від найменшого подиху весняного вітру її пелюстки опадають додолу.

МІДАС

Гордій, один з перших володарів скелястої Фрігії, походив з простих селян. На згадку про це він поставив у Зевсовім храмі свій віз, прив'язавши до нього ярмо, та так міцно, що годі було розв'язати той вузол. А як на те Піфія у Дельфах прорекла: той, хто це зробить, стане панувати над усією Азією.

Минали одне за одним століття, та ніхто не міг упоратися з тим вузлом. Тільки згодом Олександр Македонський зробив це швидко і просто: він розрубав Гордіїв вузол ударом меча.

Так от, у Гордія був син Мідас, який після нього владарював у Фрігії. Мідас відзначався веселою вдачею, але великим розумом похвалитися не міг.

Над усе він полюбляв Діонісові свята; тоді в його палаці рікою текло вино, лунали музика й співи, наче там гостювали вакханки і сатири на чолі із старим гульвісою, завжди п'яним Сіленом чи навіть із самим богом вина Діонісом.

Ті гості, мабуть, таки справді вчащали до Мідаса. Бо якось селяни знайшли у палацовому саду старенького Сілена, що безжурно спав серед троянд, підібгавши свої кривенькі цапині ніжки, і не прокинувся навіть тоді, як люди пов'язали його гірляндами квітів і принесли до Мідаса.

Фрігійський володар щиро зрадів дорогому гостеві, а дехто

навіть казав, посміхаючись, ніби Мідас навмисне звелів вилити діжку вина у найближче джерело, аби привабити в гостину до себе Сілена. Та хто знає? Принаймні їм було весело вдвох: Сілен розводився про різні дива дивовижні, що існують на білому світі, тільки часом скоса поглядав, чи не спорожніли великі срібні кратери з вином, а Мідас зачаровано слухав та раз у раз наливав чималенькі келихи по самісінькі вінця.

Так збігло десять днів, аж поки вони схаменулись, і господар провів свого гостя у ліс до бога Діоніса. Той щиро зрадів, бо гадав, що старий його вчитель уже десь загинув.

— Кажи, Мідасе, що хочеш собі за це в нагороду? — спитав ясночолий бог. — Я вволю будь-яку твою волю.

Фрігійський володар думав недовго:

— Зроби так, могутній боже, щоб усе, до чого я тільки торкнуся, відразу ставало золотом.

Здивувався Діоніс цьому згубному бажанню, спохмурнів, але нічого не сказав, тільки кивнув головою на знак згоди. А радий Мідас мерщій подався додому і вже дорогою впевнився, що ясний бог дотримав свого слова.

Мідас зламав зелену дубову гілочку, і в його руках вона вмить стала золотою; підняв камінець—і камінець заблищав, заяснів золотом; торкнувся дверей — і двері засяяли, наче сонце; став мити руки — вода з його долонь полилася золотим дощем.

Мідас збагнув, що тепер він стане найбагатшою людиною на світі, і, не передчуваючи лиха, тішився, наче дитина. Гукнув він прислужників і звелів нести найкраще вино, найсмачніші страви. Та, хоч до чого простягав він руки, все в його пальцях ставало золотом: і хліб, і м’ясо, навіть чиста вода в’язла йому в роті рідким золотом.

Збагнув тоді фрігійський володар, яку накликав на себе біду. Спрага і голод ставали нестерпні, і він нарешті заволав, благально звівши догори руки:

— О Діонісе, даруй мені цю страшну дурість. Позбав мене золота, я ненавиджу його.

І лагідний бог зглянувся на нещасного. Він звелів Мідасові піти до річки Пактол, піднятися до її верхів’я і скупатись у джерелі, звідки Пактол витікає.

— Тільки там ти зможеш змити з себе провину і золото, — сказав Діоніс.

Мерщій подався Мідас у гори та й скупався в тім джерелі. Прозора вода враз заграла золотими лелітками, і річка Пактол стала відтоді золотодайна.

А цар Мідас зненавидів багатство і майже весь час проводив у лісі серед веселих сатирів, німф і менад. Але і тут біда спіткала

нерозважного фрігійця.

Він дуже полюбляв слухати, як грає на своїй сопілці козлоногий Пан, бог лісів і пасовиськ. Сопілка в Пана була не проста. Колись він полюбив прекрасну німфу Сірінгу, якій і без нього докучали різні сатири й лісові божки. А Сірінга кохалася тільки в мисливстві. У коротенькому хітоні, із луком у руці й сагайдаком за плечима, вона цілими днями блукала в гірських лісах, полюючи звірину, і навіть її подруги-німфи часом гадали, що то сама Артеміда вийшла на лови, — така схожа на богиню була Сірінга, тільки лук мала не золотий, а звичайний.

Довго Пан переслідував красуню, гасаючи по лісах за нею, а німфа тікала від нього чимдуж. Нарешті, вкрай знеможена, добігла вона до річки Ладону, уклякла на березі й стала просити богів змінити їй вигляд.

Добіг до Ладону і Пан, та коли вже думав, що спіймав красуню, руки його обхопили шелесткий очерет.

Знявся легенький вітер, і очерет зашелестів жалібно, ніжно. Пан здивовано прислухався, а що був він великий вигадник, то зрізав кілька очеретинок, різних завдовжки, з'єднав їх і приклав собі до вуст.

Сопілка заграла, та так гарно, що розчулений Пан назвав її сірінгою і вже ніколи з нею не розлучався.

Пан любив розважати своєю грою лісових мешканців. А коли сатири й німфи, зачувши сірінгу, збігались до нього і, побравшись за руки, кружляли в танку, він вискакував на середину кола і кумедно витанцьовував з ними.

Панову гру дуже любив і цар Мідас. Слухаючи її, він зовсім забував про свою домівку і довго блукав з усім веселим гуртом по лісах і долинах.

Побачив Пан, що всі тішаться його грою, та й надумав змагатись із самим Аполлоном. Почули про це лісові мешканці й мерщій позбігалися всі на гору Тмол, стрімку, майже неприступну людині, а бог тієї гори, старий Тмол, став за суддю.

Ще старіший, ніж його гора, Тмол сів на своє місце і розсунув дерева, аби зручніше було слухати. Його сиву голову прикрашав тільки вінок із дубового листя, на запалі скроні гарно звисали жолуді, мов коштовна прикраса.

— Починай! — звернувся старий Тмол до Пана.

Той виступив наперед і приклав до вуст свою улюблену сірінгу. Які небесні звуки полинули з неї! То ніжні й ласкаві, то веселі, бадьорі, то сумні й тужливі. Всі зачаровано слухали, а Мідас, що теж, звичайно, був тут, не міг навіть звести дух, аж поки Пан скінчив грати.

Тоді старий Тмол повернув голову до Аполлона, і всі дерева

навкруг повернули до нього свої верховіття. Спокійно вийшов насередину Аполлон, на ясних кучерях — вінок із вічнозеленого лавра, з могутніх рамен звисає до землі пурпуровий хітон, у руках виблискує кіфара.

Впевнено ударив Аполлон по золотих струнах, заспівав і наче всіх приворожив. Таких величних, божественних звуків ще ніхто тут не чув.

Суддя Тмол визнав Аполлона переможцем, і всі радісними вигуками схвалили той присуд. Тільки один цар Мідас насмілився заперечити— йому більше була до вподоби проста, безхитрісна Панова гра.

Страшенно розгнівався Аполлон, схопив Мідаса за вуха і витяг їх угору. Фрігійський володар мерщій утік додому, та що мав він тепер робити з тими довгими, наче ослячими, вухами? Довелося їх старанно ховати під фрігійською шапкою, щоб часом ніхто не побачив і не став глузувати з царя.

Знав про ті вуха тільки один прислужник, що підрізав цареві чуба й бороду, та Мідас пригрозив скарати його на смерть, як прохопиться комусь хоч словом. І прислужник мовчав. А що був він чоловік балакучий, то царська таємниця стала його страшенно мучити. Вона аж на язику йому крутилася, та прислужник добре пам'ятав Мідасову обіцянку.

І все ж він не витримав, якось побіг до річки, викопав на березі ямку і, впевнившись, що поблизу нікого немає, прошепотів туди:

— У царя Мідаса ослячі вуха! У царя Мідаса ослячі вуха!

А тоді засипав старанно ямку і подався додому.

Збігло небагато часу, і на березі, на тому самому місці, виріс очерет. Від найменшого вітру він шелестів, і всі перехожі виразно чули слова: «У царя Мідаса ослячі вуха! У царя Мідаса ослячі вуха!»

Так усі дізналися про таємницю невдахи-царя.

ФАЕТОН

Якось поміж двома юнаками зайшла суперечка. Засперечалися Епаф, син аргов'янки Іо, та Фаетон, син океаніди Клімени.

— Чого ти зазнаєшся? — глузливо мовив Епаф. — Геліос, що сяє на небі, зовсім не батько тобі. То твоя мати вигадала тобі на втіху.

Спаленів з образи Фаетон, але стримався від гострого слова і мовчки стерпів образу.

Та вдома пожалівся матері, якої кривди зазнав.

— А найгірше, — додав юнак, — що доказів у мене немає ніяких. Тож коли ти любиш мене, поклянись, що я божественного роду. Молю, заклинаю тебе своїм життям і щастям рідних сестер Геліад.

Фаетон ласкаво обійняв матір, і Клімена розчулилась, та й прикро їй було за скривдженого сина. Звела вона білі руки до ясного сонця і мовила:

— Сяйвом його незгасним клянусь, любий сину, Геліос —

батько тобі. Якщо це неправда, то хай я більше ніколи його не побачу і цей день хай стане мені останнім. Ти можеш піти до батька і спитати його сам. Іди просто на схід, край землі починається його царство, а палац його здалеку видний.

Зрадів Фаетон і відразу подався в путь. Проминув він володіння ефіопів та індів і вийшов нарешті до краю землі. Ще здаля юнак побачив нагорі величезний палац, що наче палахкотів від золота, червоної міді і самоцвітів.

Крутою стежкою піднявся Фаетон до палацу, але, зайшовши до тронної зали, став віддалік — надто все тут очі сліпило. А на троні в пурпурі й золоті сидів осяйний Геліос. Обабіч нього стояли Дні, Місяці, Роки і Століття, а на рівних відстанях трималися Години. Тут-таки була юна, вся в квітках, Весна, далі — Літо у вінку із золотого колосся, оповита виноградною лозою з важкими гронами Осінь і крижана Зима із сивими косами.

Всевидющий Геліос відразу помітив юнака, що здивовано розглядався довкола, і лагідно мовив:

— Фаетоне, любий сину, що привело тебе сюди, до мого осяйного палацу?

— О могутній батьку, якщо дозволиш так тебе називати, дай якийсь доказ, що я справді тобі рідний син.

Тоді Геліос зняв з голови вінець із ясно-сліпучих променів, підкликав до себе юнака і міцно його обійняв.

— Клімена правду сказала, — запевнив він хлопця. — А на доказ того, що ти мені син, я вволю будь-яку твою волю, клянуся в цьому клятвою вічних богів — клянуся темними водами Стіксу, які ніколи не осяває моє проміння.

Тільки-но Геліос замовк, як Фаетон вихопився, аж променіючи щастям:

— О батьку, дозволь мені один тільки раз промчати по небу на твоїй золотій колісниці з крилатими кіньми!

Аж сахнувся Геліос від тих слів.

— Горе мені! — вигукнув він. — Що тепер робити, я ж поклявся великою клятвою богів. Коли б я міг узяти назад свою обіцянку! Повір мені, сину, здійснити ту мрію в тебе не станеснаги, вонанедля смертних людей. На мою вогняну колісницюнестають навіть вічні боги, навіть Зевс Громовержець, а хто ж дужчий за нього? Вранці небесна дорога так круто спинається вгору, що навіть незморені коні поволі долають її. А посередині неба вона пролягає по висотах найвищих. Коли я звідти дивлюся на землю, то часом і моє призвичаєне

серце завмирає у грудях. Надвечір дорога стрімко йде вниз, до бездонних глибин Океану, і легко впасти в безодню тому, хто не подужає стримати розпалених коней. Ще не пізно, мій сину,

відступися від тієї згубної мрії!

Так мудро казав Геліос, але юнак затявся і стояв на своєму.

— Може, ти ще маєш якийсь сумнів, чи я батько тобі? — скрушно спитав Геліос. — То зазирни мені в очі. Ти побачиш там страх, страх за рідну дитину. Тільки батько може так, як я, страшитись за тебе. Глянь навкруги, скільки є добра на білому світі, проси яких хочеш дарів — земних, морських чи небесних, я все тобі дам, я ж бо поклявся Стіксом, річкою мертвих. А ту безумну думку забудь, вона принесе тобі не радість, а чорну загибель.

Та Фаетон не слухав мудрої ради, неймовірна мрія наче потьмарила йому розум, він молив, благав батька не відступатися від священної клятви.

Важко зітхнув Геліос і повільно, ніби ще сподівався відмовити сина, повів його до своєї колісниці. Сам бог Гефест, неперевершений митець, зробив її із щирого золота й срібла, а збрую оздобив мінливими самоцвітами, щоб відбивали сонячне сяйво.

Поки Фаетон у захваті розглядав колісницю, зірки на небі поблякли і стали згасати, прокинулася рожевоперста Еос, розчинила браму зі своїх покоїв, заквітчаних трояндами, і край неба на сході зарожевів, запалав. Коли й остання зірка зійшла з небесної варти, Геліос звелів Орам запрягати крилатих коней у золоту колісницю. Меткі богині швидко привели з високих стаєнь четверо вогнедишних коней, а Геліос тим часом намастив синові обличчя священним мастилом, що захищало від смертельної спеки.

Знову тяжко зітхнувши, Геліос поклав юнакові на голову вінець із яснісліпучих променів і мовив зажурено, бо передчував неминучу біду:

— Любий сину, послухай мене хоч тепер. Тримай міцно віжки і не жени крилатих коней, вони і так полетять, наче вітер, а щоб стримати їх, треба великої сили в руках. Пильнуй дороги, ти впізнаєш її по колії, яку я щодня прокладаю, тоді ти однаково грітимеш небо і землю. Якщо ж полетиш вище ніж треба, то спалиш небо, коли ж нижче, то вся квітуча земля стане попелом. Тож їдь тільки по моїй колії, серединою. А тепер треба рушати, вже Еос палає, розганяючи останні нічні тіні. Та, може, на щастя, ти передумав? Схаменись, поки не пізно!

Але Фаетон був уже на золотій колісниці. Веселий, щасливий, він подякував батькові за ласку та дозвіл і гордо схопив віжки. Вогнедишні коні нетерпляче іржали і били копитами.

І ось вони вже на волі, в чистому небі. Розтинаючи вранішній туман, безсмертні коні мчали так швидко, що переганяли навіть

вітер. Вони миттю відчули, що колісниця напрочуд легка, легша, ніж завжди, і полетіли ще швидше.

Колісницю гойдало і підкидало, наче вутле суденце в розбурханім морі. Розгубився Фаетон, в очах йому мерехтіло від сліпучого сяйва, він уже не бачив дороги, та коли б і бачив, все одно не зміг би спрямувати туди неслухняних коней.

А ті, не відчуваючи віжок, швидко збочили з утореної колії і помчали в дикій сваволі наосліп, то стрімголов шугаючи вниз, то знову шалено линучи вгору, аж налітали на зорі, прицвяхованні до високого неба.

Небесне склепіння зарожевіло від спеки, зустрічні хмари враз спалахували і згоряли, от-от мав зайнятися весь осяйний ефір.

Глянув Фаетон із небесної височини вниз, на далеку-далеку землю і з жаху весь затремтів, ноги йому помліли, і він випустив віжки із рук. Ту ж мить коні рвонули вниз, спалюючи землю довкола.

Зрозумів це Фаетон, і чорна мла стала йому в очах. А вогнедишні коні мчали сонячну колісницю з непритомним юнаком дедалі нижче й нижче.

Кажуть, саме тоді від нестерпної спеки почорніла шкіра в ефіопів, а їхня країна перетворилася на безводну пустелю. Розжарилося все навкруги, навіть великі гори: і двоголовий Парнас, і високі Родопи, і неспокійна Етна, і джерельна їда, і далекий Кавказ. Запалали великі міста, запарували багатоводні річки — славнозвісний Скамандр, широкий Ганг, жовтоводий Тібр і примхливий Євфрат, а старий Ніл утік з переляку і так сховався край світу, що й досі ніхто не знає, де його верхоріччя.

Скрізь повисихали річки й джерела, пожовкли ліси та луки, і бідні німфи мало не вмерли з розпачу й горя. Нереїди поховались у глибоких підводних печерах, бо море так нагрілося, що збентежився сам владика Посейдон.

Тричі він виринав, гнівно здіймаючи руки до неба, та тричі мусив поринати в прохолодні глибини.

Тоді Гея-Земля, всеродюща мати, звела вгору своє лагідне, чисте обличчя і скрушно мовила:

— Чого ж ти зволікаєш, Громовержцю надхмарний? Де твої блискавиці? Якщо мені судилася смерть від вогню, то краще вбий мене своїми вогненними стрілами. За що мені така кара? За те, що я цілий рік у труді, що дарую людям хліб, а богам — щедрі жертви? У мене вже коси потліли, і незабаром від тіла зостанеться самий попіл. А за що таких мук зазнає твій рідний брат Посейдон? Поглянь, он величезний Атлант аж зігнувся, несила йому тримати руками розжарене небесне склепіння. Загине скоро весь світ, і знову настане Хаос, якщо ти не

втрутишся, всемогутній Зевсе.

Замовкла Гея-Земля, сховавши своє страждене обличчя в долонях. Тоді батько всіх людей і безсмертних піднявся на найвищу, захмарну вершину Олімпу, звідти озвався оглушливим громом і метнув смертоносну блискавицю в юного Фаетона.

Так Громовержець вогнем приборкав вогонь.

Золота колісниця розтрощилася на шматки, крилаті коні метнулися в різні боки, а Фаетон, охрплений полум'ям, став стрімко падати на землю, як безхмарної ночі падає з неба золота зірка, лишаючи по собі вогненну стежку.

Далеко від рідного краю упав Фаетон, його прийняла в свої прозорі хвилі річка Ерідан і дбайливо омила, а жалісливі наяди поховали юнака при березі, поставили на могилі камінь, ще й вирізали на ньому слова: «Тут лежить Фаетон. Хоч не зміг він проїхати на сонячній колісниці, але загинув у сміливім пориві».

Довго і тяжко ридав світлосяйний Геліос, сховавшись від сторонніх очей, — кажуть люди, цілий день не було тоді сонця на небі. А нещасна мати Клімена з дочками, юними Геліадами, довго блукали світом, поки знайшли в далекому краї рідну могилу. Скільки гірких сліз пролилося на той камінь! Чотири рази місяць сходив уповні на небо, а мати з дочками все оплакували Фаетона, і не було в них снаги піти від могили.

Нарешті старша з Геліад пожалілася, що ноги їй задубіли, сестра хотіла підійти до неї, та не змогла відірвати ніг від землі, наче їх тримало якесь коріння. Третя Геліада здивовано побачила, що, замість кіс, голови сестрам і їй вкрило густе листя, а з рук виростають зелені гілки.

— Мамо, мамо, поглянь! — закричали перелякані Геліади.

Клімена в нестямі бігала від однієї дочки до іншої, цілувала їх, силувалась одірвати кору, що швидко вкривала дівочі тіла, та нічим не могла зарадити.

На її очах усі три дівчини стали гінкими тополями. Відтоді течуть їхні сльози — чиста смола — по стовбурах, тужавіють на сонці й падають у річку прозорим бурштином. Швидкі річкові хвилі несуть ці золотаві сльози до моря, а люди знаходять їх і перетворюють на коштовні прикраси.

ПРОМЕТЕЙ

За давніх-давніх часів, коли над усім світом панував іще не Зевс, а його батько Кронос, люди, що тільки-но розселилися по землі, були кволі, безсилі, лякливі. Вони не вміли ні думати, ні розуміти того, що бачили довкола. Зі страхом дивилися вони на грозові хмари й на пекуче сонце, на безкрає море й на височенні гори. І здавалося людям, що то могутні божественні істоти.

Від усього, що їх лякало, люди мерщій ховалися в свої глибокі підземні нори, наче кроти. Не було тоді в людей ані світлих жител, ані вогнищ родинних, їли вони тільки траву та сире коріння, а м'яса й не куштували, бо не знали мисливства.

Згодом владу над усім світом здобув Зевс, що скинув батька в Тартар — у найглибше дно землі й моря, що лежить далеко внизу під царством мертвих, похмурим Аїдом. Із своєї небесної осяйної височини Зевс і не дивився на нужденних людей, а ті ледь животіли серед незбагненної, ворожої природи. Скільки їх гинуло від хвороб та з голоду, в боротьбі із жорстокою стихією! Так би зачах і загинув назавжди рід смертних людей, якби не став їм на

захист і допомогу найблагороднішій серед безсмертних — титан Прометей.

Матір'ю його була велика Феміда, богиня справедливості й правосуддя. А батько — Іапет — належав до роду могутніх титанів, що їх здолав Зевс і скинув навіки у Тартар. Такої долі зазнав і Іапет, але зосталися його сини Атлант, Менетій, Прометей та Епіметей. Двох перших Зевс теж покарав за сміливу спробу змагатися з ним: в Менетія поцілив вогненною блискавкою, і той упав просто в Тартар, а величезному Атлантові надумав іншу кару — тримати на собі все небесне склепіння.

Відтоді стоїть Атлант, величезний, наче гора, і, наче гора, непорушний. Усе дуже, м'язисте тіло його напружилося і скам'яніло, він зігнувся під страшним тягарем, та мусить так вічно стояти.

Найменший Іапетів син, простодушний Епіметей, не був небезпечний Зевсові. А розумний і мужній Прометей сам став на бік Зевса. Він, як ніхто, розумів, що дикі, свавільні титани не можуть правити світом, — для цього, крім сили, потрібний ще світлий розум. І Прометей сам допоміг мудрому Зевсові стати до влади. Здавалося, все йшло до того, що Прометей буде найближчим Зевсовим другом. Та на заваді стали дрібненькі, ледь видні з Олімпу істоти — смертні люди.

Прометей мав благородне, велике серце, він перший зглянувся на людей, навчив їх будувати світлі житла, плавати на човнах, напинати вітрила, полювати лісову звірину, приручати тварин. Він перший запріг у ярмо дикого бика, перший приборкав вільного коня, і ті стали вірними помічниками людини. Прометей навчив смертних лікуватися цілющим зіллям, знаходити путь по зорях і лету птахів, навчив добувати з землі мідь, золото й срібло та користуватися щедрими дарами природи.

А громовладний Зевс і далі не зважав на людей. Зате його сини й дочки — молоді боги, що безжурно жили на Олімпі,— зацікавилися тими дрібними істотами, які сновигали десь далеко внизу, на землі. Знічев'я безсмертні навіть взялися допомагати людям, навчати ремесел і хліборобства, але за те зажадали від них великої шани і багатих дарів.

Щоб скласти таку угоду, якось зібралися обидві сторони. Від богів виступав Зевс, від людей — титан Прометей, хоч сам був безсмертний. Він побоювався, що люди не зможуть протистояти богам, і поспішив їм на поміч.

Титан так уболівав за долю смертних, що вдався навіть до хитрощів. Коли привели жертовного бика, він сам зарізав його й поділив тушу на дві частини. До більшої купи поскладав самі кістки, але прикрив їх гарним, лискучим жиром, а меншу, де було

смачне м’ясо, Прометей загорнув у брудну бичачу шкуру, ще й поклав зверху гидкі тельбухи.

— Батьку наш Зевсе, вибери собі яку хочеш частину, — лукаво запросив Прометей. — Те, що ти вибереш, люди надалі віддаватимуть безсмертним богам.

Як Прометей і сподівався, Зевс узяв собі купу, більшу і кращу на вигляд. Відтоді смертні стали їсти м’ясо, а кістки спалювати на шану безсмертним.

Розлютився Зевс, збагнувши, як обдурив його Прометей заради тих смертних нікчем. Страшно загримів він з темнохмарного Олімпу і жбурнув на землю вогненні стріли-блискавки. А потім надумав людям кару, аби дошкулити Прометею: він відмовив смертним у тому, що було їм доконче потрібне, — у життєдайнім вогні.

— Хай їдять м’ясо, але сире! — гримів люто Зевс.

Люди не варили їжі, не світили в домівках, не грілися коло багать, і було те життя без вогню злиденним животінням.

Пожалів людей своїм великим серцем титан Прометей і сміливо порушив Зевсову заборону. Якось він перестрів Афіну Палладу, любу Зевсову дочку. Богиня мудрості була завжди прихильна до титана, тож він і попросив її відчинити йому потай двері чорного ходу, що вів до Зевсового палацу, — адже Прометею було вже не вільно з’являтися на Олімпі. Афіна Паллада так і зробила, гадаючи, що Прометеєві цікаво поглянути на новий витвір бога-митця Гефеста — на людей із щирого золота, що, наче живі, слугували богам.

А Прометей, опинившись у Зевсовій оселі, мерщій узяв із божественного вогнища невеличку іскру, сховав її у порожній очеретині та й приніс людям на землю.

Відтоді засяяли, заяскріли веселі вогнища на землі. Навколо них люди збиралися цілими родинами, смажили м’ясо, грілися, танцювали. Люди зажили тепер веселіше, дружніше, і з того щиро радів титан Прометей. Він навчив їх приборкувати вогонь, топити мідь, кувати зброю, і люди стали дужчі, сміливіші, вони вже не вхилялися покірно перед своєю долею. Завдяки Прометеєві вони навчилися думати і тоді, мабуть, уперше відчули себе людьми.

Та чорним, грозовим буревієм насувався на відважного титана страшний гнів всевладного Зевса. Ніхто в світі ще не порушував так зухвало його заборони, ніхто не насмілювався повставати проти нього, батька всіх безсмертних і смертних.

У шаленій нестямі Зевс звелів закути титана Прометея в кайдани і припнути на самому краї землі до стрімкої скелі, щоб відступник висів там довгі століття. Таку кару надумав Зевс останньому з роду титанів, що насмілився змагатися з ним і

боронити слабосильних, нікчемних людей.

Здійснити цю кару Зевс доручив своєму кульгавому сину Гефесту, неперевершеному митцеві й ковалю. А в помічники йому дав двох своїх вірних слуг — Силу і Владу, суворих, безжальних, жорстоких. Прикро було Гефестові коритися Зевсовій волі, бо він щиро шанував Прометея, але не послухатись рідного батька не міг.

Туди, де кінчається пустельна країна диких скіфів і велично здіймається до неба бескеття Кавказу, Сила і Влада привели непокірного титана, а за ними шкутильгав бог Гефест.

Він був кульгавий з дитинства, бо колись розгнівався на нього Зевс і, схопивши малого за ногу, швиргонув геть з Олімпу. Довго летів Гефест, цілий день, а надвечір упав на скелястий острів Лемнос і відтоді став шкутильгати. Відтоді ж навіки оселився в його серці страх перед Зевсом. Той страх примусив його і тепер скоритися могутньому батькові.

Знову тяжко зітхає Гефест і здіймає величезний молот, щоб прикувати Прометея до стрімкої кручі.

— Бий молотом дужче, дужче! — суворо наказує Влада. — Щоб Прометей не зміг у путах і поворухнутися. Та не зітхай, не стогни, — він же Зевсів ворог, злочинець.

— Яке огидне моє ремесло! — розпачливо вигукує Гефест. — Хай би хто інший ним володів, тоді я не мусив би приковувати друга до скелі. О Прометею, сину великої Феміди! Я сам плачу з твоєї тяжкої муки, та мушу коритись невблаганному Зевсові.

Знову і знову гупає молот, від нього іде стоголоса луна, і здається, то стогнуть похмурі Кавказькі гори.

Нарешті титана прикуто.

— От і добре! — озивається Влада. — До цієї скелі люди не дістануться, хоч би як хотіли зарадити своєму благодійникові.

— Ніхто йому тепер не зарадить, — скрушно мовить Гефест, — невблаганне-бо серце в Кроніона. Яку жорстоку кару він вигадав! Очам нестерпно дивитися на Прометея.

— Стережись, щоб за такі слова Зевс не покарав і тебе, — похмуро каже Влада і квапить Гефеста. — Годі вболівати за тим зухвальцем, ходімо звідси. А ти, Прометею, можеш тепер ремствувати проти Зевса та дбати про жалюгідних смертних людей.

Ані словом не озивається гордий богоборець. Навіть не дивиться, як ідуть геть Сила і Влада, кремезні, негнучкі, наче витесані з каміння, а за ними шкутильгає ще дужче Гефест. Тільки коли вони зникли за горами і навколо залягла мертва тиша, Прометей застогнав і голосно крикнув:

— О божественний ефіре! О мати-земле і сонце ясне,

всевидюще! О бистрокрилі вітри і ви, хвилі невтомного моря! Погляньте, як покарав мене Зевс за те, що я був прихильний до смертних і приніс їм вогонь. Я знав, що Зевс мене покарає. Страшні мої муки, та я не зрікаюся свого вчинку!

Замовк Прометей, а навколо зашелестіло, задзвеніло в повітрі, наче від помахів легких пташиних крил. То прилетіли на великій крилатій колісниці ніжні жалісливі океаніди, що в своїх далеких підводних печерах почули брязкіт Прометеєвих кайданів. Той брязкіт пройняв їм серце пекучим болем, затьмарив ясні очі сльозами, і вони прилетіли, щоб хоч добрим словом полегшити муки свого любого родича.

За океанідами поспішав на крилатому коні сам старий Океан. Сивий, величний, він наблизився до Прометея і мовив:

— Іапетів сину! Нікого в світі я так не шаную, як тебе. І я прилетів від краю землі сюди, до її іншого краю, щоб ти послухав моєї ради: вгамуй своє горде серце, поступися перед дужчим. Адже ти сам гаразд знаєш: світом керує суворий самовладний бог. Не змагайся з ним! А я спробую випросити в нього для тебе швидке визволення.

— Не турбуйся мною, Океане, — відказав Прометей, — і не труди себе марно — невблаганний-бо Зевс. Згадай, як він тяжко покарав мого рідного брата Атланта, завдавши йому на рамена все небесне склепіння. Згадай, як приборкав Зевс стоголового Тіфона, що повстав був проти всіх богів, а тепер лежить, придавлений горою, і так важко йому, що аж полум'ям дихає. Стережись і ти Зевса, він лихопомний, жорстокий, тож не здумай просити за мене. Я сам знесу свою кару.

Полетів назад засмучений Океан, а юні океаніди зосталися. Ламаючи свої ніжні й білі, як морське шумовиння, руки, вони зайшлися гірким плачем, і разом із ними тужно плакали всі смертні люди. Застогнала мати-земля, завирувало священне море, заплакали чистими сльозами джерела й річки, і навіть чорний Аїд задвигтів…

Якось до Кавказьких гір заблукала нещасна Іо, біла телиця. Колись вона була смертна дівчина, аргоська царівна, така гарна, що в неї закохався сам Зевс. Та незабаром дізналася про це ревнива, заздрісна Гера і обернула Іо в телицю, ще й приставила пастухом до неї всевидющого Аргуса. Це чудовисько мало очей по всьому тілу стільки, скільки сяє зірок на нічному небі. Ті очі ніколи не заплющувалися всі відразу, навіть коли Аргус засинав, тож він стеріг бідолашну телицю і вдень і вночі. І за це заплатив життям: за наказом Зевса Гермес відтяв Аргусові голову.

Тоді розгнівана Гера наслала на Іо великого гедзя, і той нещадно жалив телицю. Тікаючи від гедзя, майже божевільна з

болю, Іо опинилася серед Кавказьких гір і от добігла до скелі, де був прикутий Прометей.

Хоч титан сам тяжко страждав, та його схвилювала доля нещасної дівчини, що стала жертвою жорстоких богів. Він чув про неї ще від своєї матері, віщої Феміди, і знав, що попереду в Іо ще багато поневірянь і мук.

— О, як ти, бідна, стогнеш! — співчутливо мовив Прометей. — Я нічим не можу тобі допомогти, бо сам я не вільний. Але знай: тебе, смертну, чекає безсмертна слава, навіть море на згадку про тебе люди назвуть Іонічним. А Епаф, твій син від Зевса, започаткує великий рід, що дасть могутніх героїв. Найславетніший з-поміж них, твій далекий нащадок Геракл, прийде сюди і, нарешті, визволить мене. Знай і те, що всемогутній бог, через якого ми обоє страждаємо, незабаром може втратити свою владу.

— Зевс утратить владу? Хіба це можливо?

— Можливо, і він сам квапить той час.

— А як це станеться?

— Не можу сказати.

— А коли? — допитувалась Іо.

Але Прометей не міг розкрити їй великої таємниці, яку знав тільки він сам один. Колись, добуваючи для смертних руду в довгій, глибокій печері, Прометей так утомився, що ліг просто долі спочити і міцно заснув. Прокинувся він серед глупої ночі, скрізь було темно і тихо. Раптом його здивували якісь ледь чутні звуки. Він прислухався і почув тонесенькі старечі голоси, що протягло співали довгу тихомовну пісню про майбутнє людей і богів. То співали Мойри, богині невблаганної Долі.

Ось тоді Прометей і дізнався, що Зевса чекає загибель, бо він схоче одружитися з богинею Фетідою, найвродливішою дочкою морського бога Нерея. А синові Фетіди судилося стати дужчим за батька, хоч би хто він був — чи смертний герой, а чи безсмертний бог. Тож Зевса чекає та сама доля, якої через нього зазнав колись його рідний батько Кронос, і справдиться тоді батькове лиховісне прокляття.

Прометей не міг розповісти це Іо, він тільки запевнив нещасну, що Зевсова влада не вічна, але бідна телиця вже нічого не чула. Знову налетів на неї гедзь, люто вжалив, і вона, наче божевільна, побігла світ за очі. Ще довго здаля долинали її болісні зойки і терзали титанові серце.

— Хай Зевс безжурно живе на Олімпі! — гнівно вигукнув Прометей. — Хай тішиться своїми громами та сипле на землю вогненні блискавки. Але настане день, коли справдиться прокляття його батька Кроноса!

Ці сміливі слова почув із своєї височини Зевс Громовержець. Он як! Покараний Прометей не тільки не скорився, а навіть погрожує йому, всевишньому владареві! Збентежений Зевс послав до титана меткого Гермеса дізнатись, на яку таємницю натякає зухвалець і що чекає Зевса в майбутньому.

Гермес узув свої сандалі з маленькими золотими крильцятами і невдовзі опинився біля кавказької скелі.

— Слухай мене, Прометею, — владно мовив Гермес. — Батько всіх безсмертних і смертних хоче довідатись, що означають твої слова.

— Яка зарозуміла мова в цього прислужника богів! — вигукнув Прометей. — Хай Зевс не сподівається зробити і з мене такого прислужника. Я не проміняю свої страшні муки на ганебне рабство.

— Я не раб, а бог і вісник богів.

— Ненавиджу я всіх богів. А ти, Гермесе, маєш розум, наче в хлопчиська, коли гадаєш щось від мене дізнатись. І Зевс не дізнається, поки не звільнить мене від кайданів.

— А ти не боїшся, що Зевс розгнівиться ще дужче?

— Хай шаленіє, хай гримить з гніву і спалює скелі пекучим вогнем чи засипає крижаним снігом — все одно він не вирве з моїх вуст жодного слова.

Зненацька розлігся оглушливий грім, задвигтіла земля, захиталися скелі, сліпучо-вогненні блискавки розкраяли небо. Знявся рвучкий вітер, море збурилося і помчало на берег. Небо, море, земля наче злилися водно, все гуркотіло, стогнало, ревло.

Усі підвладні йому стихії Зевс кинув на прикутого Прометея, але той і не думав коритися. Тоді Громовержець звергнув скелю разом із непереможним титаном у чорну безодню.

Та Прометей був безсмертний. Збігли тисячоліття, багато людських поколінь одне за одним пройшли по землі, і тоді Зевс знову підняв із безодні титана, сподіваючись дізнатися про свою долю. Але нескорений Прометей мовчав, і батько всіх безсмертних і смертних вигадав йому ще тяжчу кару: знову висів Прометей, прикутий до кавказької скелі, нестерпно палило його сонце, сікли дощі, шарпали люті вітри, і щодня прилітав туди величезний Зевсів орел, гострими пазурами розривав титанові груди та дзьобав йому печінку. За ніч кривава рана загоювалася, але наступного дня знову прилітав орел і знову люто шматував могутнє Прометеєве тіло.

Ці страшні муки тривали тисячоліття, але ніщо не могло здолати титана. Жодного разу не попросив він пощади в Зевса, не зрікся своєї приязні до смертних. Сам Громовержець уже хотів помиритися з ним, бо й досі не знав тієї таємниці про себе. З

Зевсової волі пішла до свого сина богиня Феміда. Гірко плачучи, просила вона Прометея помиритися з Зевсом, і материнське горе, страшніше за всі муки, розчулило непохитного титана — він розкрив свою таємницю.

Почувши віщі слова, схаменувся Зевс, бо справді намірявся взяти морську богиню Фетіду собі за дружину. Тепер він звелів якнайшвидше віддати Фетіду за смертного, щоб її син не став загрозою ні йому, ні іншим безсмертним богам.

Незабаром Фетіду віддали за Пелея, славного аргонавта, — разом із іншими героями він їздив до Колхіди по золоте руно. На весіллі Пелея і Фетіди зійшлися всі боги, і навіть вони не пам'ятали такого пишного свята. А син Пелея і Фетіди — славетний Ахіллес — справді перевершив мужністю і силою свого батька і став найбільшим героєм Троянської війни.

У подяку за засторогу Зевс послав найславетнішого з-поміж грецьких героїв, далекого нащадка Іо — Геракла — звільнити титана. Багато земель уже обійшов Геракл, уславивши себе неймовірними подвигами, і от опинився серед Кавказьких гір. Довго шукав він скелю із прикутим Прометеєм, аж нарешті побачив, як угорі шугонув величезний орел, почув стогони нелюдського болю і поспішив на ті страдницькі зойки.

Незабаром Геракл був уже біля скелі, де висів прикутий титан і кровожерний орел рвав пазурами йому тіло. Підняв Геракл свій чималий лук і щосили напнув тятиву. Дзвінко заспівала стріла, вп'ялася в орла, і той упав мертвий додолу. Тоді Геракл виліз на скелю і дужими руками розірвав Прометеєві пута. Титан нарешті випростав могутнє тіло і відітхнув на всі груди. Тільки одне залізне кільце зосталося на руці в Прометея, і в ньому застряг камінчик із скелі.

Прометей став вільний, а смертні люди, заради яких він прийняв страшні муки, носять відтоді на згадку про нього металеві каблучки і персні з коштовними камінцями. Так каже легенда, але чи це правда, ніхто не знає. Однак знають усі: в тих мужніх, волелюбних людей, що віддають свої сили і розум, усе життя на благо народові, палає в серцях іскра незгасного Прометеєвого вогню.

А сам Прометей оживає знову і знову в найкращих творах мистецтва. Так завдяки смертним людям став безсмертний тираноборець-титан.

ПАНДОРА

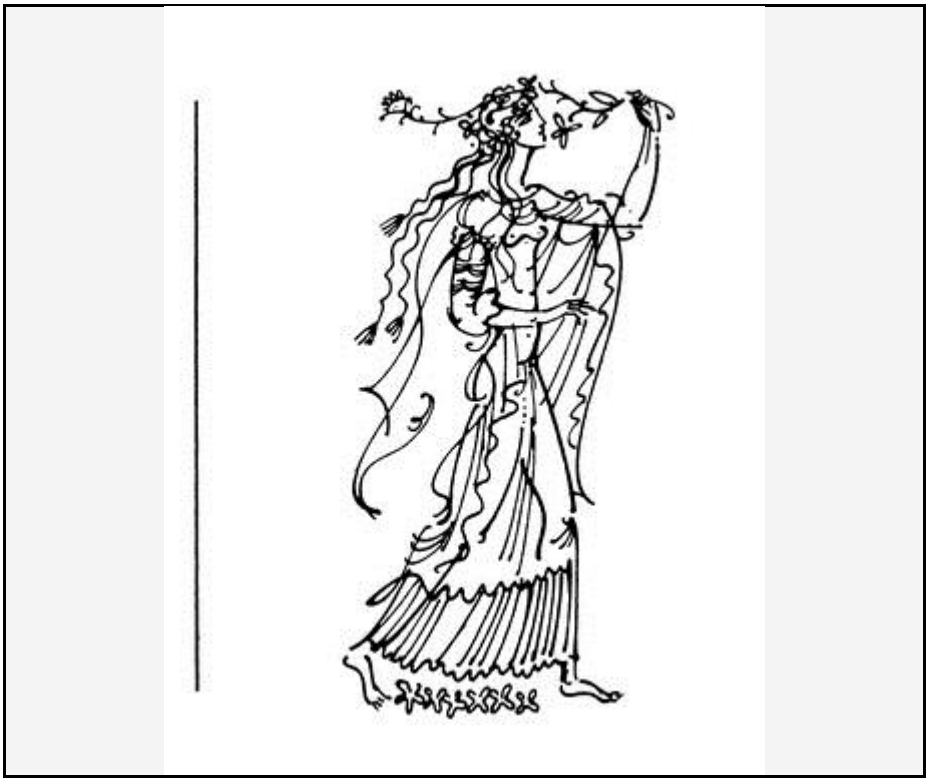

Коли на землі у людей засяяв веселий життєдайний вогонь, сповнюючи їхнє існування теплом і радістю, розгніваний Зевс покарав за це не тільки гордого титана Прометея. Лихий, злопам'ятний бог надумав покарати нещадно і смертних, та ще так, щоб навіть їхні далекідалекі нащадки відчували ту кару.

Громовержець покликав свого сина Гефеста, неперевершеного митця та вигадника, звелів йому змішати глину з водою, всередину сховати приємний, ласкавий голос і зліпити юну дівчину, схожу на безсмертну богиню.

Гефест усе так і зробив, а далі, за Зевсовим велінням, буйні вітри вдихнули в ту постать життя і кожний з богів ущедрив її своїми дарами. Мудра Афіна Паллада навчила дівчину гаптувати і прясти, золота Афродіта надала їй звабних чар і дивовижної вроди, а хитрий Гермес подарував їй лукавий розум, непереборну цікавість і каверзну вдачу. Дівчину назвали Пандорою, а це ім'я означало: «Та, що всім обдарована».

Юні Харіти й Музи вбрали Пандору в сріблясті шати, на довгі

кучері поклали вінець, схожий на золоте мереживо, ніжну шию прикрасили намистом із самоцвітів і заквітчали красуню трояндами. Потім Гермес, як звелів йому всевладний батько, відвів Пандору на землю і залишив її біля порога Епіметеєвого дому.

Колись Прометей попереджав свого рідного брата, щоб той нізащо не брав ніяких дарунків від підступних богів. Та Епіметей був надто простий, довірливий і надто повільний в думках, навіть ім'я його означало: «Той, хто думає потім». Тож, побачивши біля свого порога прекрасну дівчину, що сяяла вродою, щастям, коханням, Епіметей забув усі застережливі слова свого мудрого брата, забув про все на світі.

Як Зевс того й прагнув, Пандора стала Епіметеєвою дружиною і праматір'ю всіх смертних жінок. І вона ж стала причиною великих нещасть на землі.

До того часу люди жили, не знаючи горя, заздрощів, злочинів, тяжких хвороб і турбот. Усе це Прометей сховав від смертних на Олімпі у чималій амфорі, щільно її закривши. Зевс подарував ту амфору Пандорі у посаг, тільки — підступний! — не звелів її відкривати.

Послухалася Пандора, та з кожним днем їй дедалі дужче кортіло зазирнути всередину. Нарешті красуня не витримала, відкрила амфору, і в ту ж мить звідти вилетіли на волю горе, турботи, злигодні, страждання, тяжкі хвороби.

Відтоді вони скрізь і завжди переслідують людство. Невидні, нечутні, німі, вони потьмарюють людям сонячне сяйво, заповзають в їхні домівки, сріблять скроні у смертних, виорюють на їхніх обличчях глибокі страдницькі зморшки, вкорочують людям і так недовгий вік.

Збагнувши, що вона накоїла, Пандора мерщій закрила амфору, і з неї не встигла вилетіти тільки сліпа надія.

Так покарав смертних людей всемогутній Зевс Громовержець.

ДАНАЇДИ

У царя Бела, що походив з роду Зевсової улюбленици, аргоської царівни Іо, було двоє синів: один із них — Данай — став володарем Лівії, а другий — Єгипт — дістав Аравію і згодом підкорив іще той край, де життєдайний Ніл впадає у море. Цю країну переможець назвав на шану собі Єгиптом.

Обидва брати мали від різних дружин — наяд, дріад чи смертних жінок — по п'ять десятків дітей: Єгипт — синів, а Данай — прекрасних дочок. Таким великим потомством вічні боги благословили рід Іо, але могутня Гера, яка нещадно переслідувала красуню-аргов'янку, ненавиділа і її далеких нащадків.

Мабуть, тому й не було згоди поміж синами старого Бела. Коли він помер, сини засперечались за владу, і Єгипт пішов війною проти Даная. Швидко забрав він володіння рідного брата і зажадав, щоб Данаїди поодружувалися з його синами.

Відчуваючи тут якийсь підступ, Данай звернувся до віщуна, і той провістив: Єгипт хоче вбити всіх його дочок, щоб на цьому

припинився Данаїв рід. Жахнувся Данай і став швидко ладнатися з дочками до втечі. Недарма він завжди палко молився Афіні Палладі: з її допомогою Данай побудував великий, на п'ятдесят весел, корабель та разом із дочками втік на ньому від Єгипта і його синів.

Довго плив великий корабель, аж нарешті темною смужкою виник на обрії острів Родос. Тут Данай із дочками спинились, стали тут жити і спорудили на честь Афіни Паллади жертовник. Та невгамовна тривога гнала їх далі. Знову сіли вони на свій корабель і подалися до Арголіди — того краю, звідки походила Іо.

По довгому часі щасливо прибувши туди, вони нарешті пристали до берега. Радісно і страшно було Данаїдам ступати на землю їхньої праматері Іо. От вони, наче голубина зграя, поспішили до білого храму, що виднівся недалеко від берега. В руках дівчата несли маслинові гілки, повиті білою вовною, — знак, що вони благають про захист.

— Тримайтеся, діти мої, священного вівтаря, — порадив Данай, — він боронить краще за щит чи за кам'яний мур. А я з цього пагорба вже бачу, як здіймається вдалині велика курява, — певне, йде сюди численне військо.

І справді, то поспішав до берега із своїми воїнами цар Арголіди Пеласг, занепокоєний звісткою про великий чужинський корабель. Здивувався Пеласг, побачивши на березі не озброєних ворогів, а старого поважного чоловіка і вбраних у пишні заморські шати дівчат, що з маслиновими гілками в руках тулилися до вівтаря.

Розпитав чужинців Пеласг і дізнався всю правду.

— Царю Пеласгу, — шанобливо закінчив свою мову Данай, — оборони моїх дочок, не видавай їх Єгиптовим синам, якщо ті припливуть сюди, благаю тебе ім'ям всемогутнього Зевса.

— Я бачу в руках у дівчат маслинові віти, повиті білою вовною, — мовив Пеласг, — то чи можу гнівити Зевса і не боронити тих, хто благає про захист? Але тоді війна неминуча, і я вже чую лютий подих її буревію.

— О царю, якщо ти не прихистиш нас, — сказала найстарша з-поміж Данаїд, тамуючи сльози, — то всі ми позбавимо себе життя тут, у цьому храмі. І тоді Зевс жорстоко покарає тебе і весь твій народ.

Та Пеласг нічого не хотів сам вирішувати. Він звелів скликати в Аргосі на міському майдані народні збори і подався туди разом із Данаєм, що поніс маслинові віти до аргоського священного вівтаря.

Данаїди зосталися при березі в храмі чекати, як вирішать збори їхню долю.

Пеласги — так звався тоді аргоський люд за ім'ям свого володаря — дізнались, що притулку просять у них нащадки Зевса та аргов'янки Іо, яку вони шанували, наче безсмертну богиню. Тож народні збори поклали прихистити Даная з дочками, хай живуть спокійно в Аргосі і хай ніхто не відмовить їм у допомозі, а як такий кривдник знайдеться, то буде він вигнаний з рідного краю. Коли ж на пеласгів піде війною Єгипт із синами, то значить — бути війні.

І незабаром війна почалася. Один по одному приставали до арголідського берега чорнодзьобі кораблі, з них повиходили на берег Єгиптові сини зі своїм військом. Воно було таке величезне, що Пеласг злякався і втік на північ, а пеласги обрали царем Даная, як нащадка божественної Іо, і відтоді стали зватися данайцями.

Добре розумів старий Данай, що сила не на його боці і що немає тепер іншої ради, як віддати дочок за Єгиптових синів. Спершу Данаїди обурилися, зняли лемент і плач, та старий батько дав кожній по невеличкому гострому кинджалу і звелів добре заховати ту зброю. А після весільного свята, пояснив суворо Данай, як кожна залишиться сама із своїм чоловіком, хай безжально встромить у нього кинджал.

Данаїди послухалися батька, їм стало снаги і ненависті виконати його жорстокий наказ. Тільки одна з дочок — Гіпермнестра — не зважилась підступно вбити свого чоловіка ЛініЗея.

Ось відгуляли бучне весілля у високім Пеласговім палаці. Бучне, але не веселе. Дарма що раз у раз там лунало: «Гімен, Гіменей!» — бог шлюбу не прибув на це свято, і навіть Гера, дивлячись із захмарного Олімпу на молодих, відвернула своє гнівне лице.

Після довгої пишної учти, коли нарешті замовкли Гіменеєві гімни і один за одним погасли яскраві весільні смолоскипи, всі розійшлися по своїх покоях. Темрява й тиша запанували довкола. Чоловіки відразу поснули, бо в променисте вино, яке вони пили, Данаїди непомітно підмішали сонного зілля. Не знали Єгиптові сини, що неминуча загибель уже розпростерла над ними свої чорні крила.

Відразу заснув і Лінкей, а юна Гіпермнестра сиділа поряд, навіть не знявши квітучого вінка з довгих кіс і не скинувши пурпурового весільного вбрання. Дівчина тужно дивилася на Лінкеєве юне обличчя і не могла підняти батьків гострий кинджал. Нарешті вона приставила холодне лезо до юнакового горла, та кинджал випав їй з тремких рук, — видно, чисті руки не можуть тримати зброю убивці.

Безпорадні сльози полилися Гіпермнестрі з очей. Зненацька її чуйне вухо вловило приглушений зойк, тяжкий смертний стогін. Потім знову зойк, десь з іншого боку, і ще, ще… Здригнулася дівчина, схопилася на ноги і стала будити Лінкея:

— Мерщій тікай, коли хочеш жити на білому світі!

Сонний Лінкей спершу не міг нічого збагнути, але, побачивши збентежене, залляте сльозами Гіпермнестрине обличчя, миттю зірвався на ноги.*

— Тікай, Лінкею, або ця ніч стане вічною для тебе, — квапила дівчина. — Тікай просто на північ, а як будеш уже далеко, то розклади велике багаття, аби я знала, що ти в безпеці і що згадуєш мене.

Нечутною тінню щез Лінкей із палацу, а Данаїда зосталася сама. Блідий страх стискав їй горло: вона не послухалася батька, а той не подарує непослуху. Але ж не могла вона вбити людину, та ще того, хто став їй любий з першого погляду, з першого слова.

Була глупа ніч, коли Гіпермнестра у темному хітоні потай вийшла з палацу. Ніхто не бачив, як дісталася вона міського муру і, піднявшись на нього, довго вдивлялась у пітьму. Нарешті, далеко-далеко на півночі зіркою спалахнув серед чорного мороку вогник, він розгорявся, яскравішав, — певне, то горіло велике багаття. Щасливо всміхнулася Гіпермнестра і подалася додому.

Того ж ранку цар Данай став рахувати вбитих зятів, і страшний рахунок не збігся. Всі Данаїди, крім однієї, виконали батьків наказ і повбивали своїх наречених. Врятувався тільки Лінкей, і, дізнавшись про це, розгніваний Данай звелів покликати Гіпермнестру. Ридма ридаючи, припала дівчина батькові до колін, та її відтягли за коси й закували в кайдани.

Цар Данай сам зажадав суворого суду над рідною дочкою. Та коли старійшини міста зібралися на суд, раптом усе заясніло навколо, дивні пахощі полинули з неба, і поруч закутої Гіпермнестри стала вся у трояндах богиня Кіпріда, стала на захист кохання й життя.

На тому суд і скінчився. Старий Данай дозволив Лінкеєві повернутися до Аргосу і взяти шлюб з його прекрасною дочкою. Той шлюб був щасливий і довгий, він продовжив славетний рід Іо.

Яскраво палали в Аргосі жертовні вогнища — цар Данай звелів різати найкращих биків на жертву богам, і тоді жерці очистили Данаїд від пролитої крові. А потім у місті влаштували великі грища. Переможці в боротьбі, в перегонах, у метанні диска чи списа дістали від царя в нагороду його дочок, і довго ще в Аргосі гуляли весілля.

Але безсмертні боги не забули страшного злочину Данаїд і жорстоко покарали їх після смерті. У похмурому царстві тіней

Данаїди без упину і відпочинку носять воду у величезну амфору, яку їм треба заповнити, щоб позбутися кари. Але в тій амфорі немає дна, і Данаїди навіки позбавлені спокою, як позбавлена спокою совість убивці.

ПЕРСЕЙ

Колись до Аргосу прийшов Данай із своїми дочками і став тут царювати. Збігло багато часу, і тепер аргоським царем був його правнук Акрісій. Боги дали йому красуню дочку, на шану пращурові її назвали Данаєю, та Акрісій усе сподівався сина, що продовжив би царський рід. Проте боги, напевне, не чули його молитов.

Тоді Акрісій подався у священні Дельфи дізнатися в Аполлоновім храмі від Піфії, чи діждеться він нарешті нащадка.

— Ти не матимеш сина, — провістила Піфія. — А твій внук, Данаїн син, уб'є свого діда.

Злякався Акрісій і звелів замкнути дочку в кам'яне підземелля з важкими дверима. День і ніч чатували біля тих дверей люті пси й не пускали нікого до дівчини.

Та воля смертних немічна проти волі богів. Всевидющий Зевс побачив з олімпійської височини, як нидіє в підземеллі юна красуня, і проник до неї золотим дощем. Даная народила Зевсові дужого, гарного хлопчика і назвала його Персеєм. Малий зростав

у похмурому, темному підземеллі, та був спокійний, веселий і лагідний.

Кілька років цар Акрісій ні про що не здогадувався, аж поки якось почув дзвінкий дитячий сміх, що лунав з підземелля, з-за важких мідних дверей. Здивувався цар, звелів розчинити ті двері й побачив свого внука Персея. Акрісій на смерть злякався, звелів посадити Данаю із сином у велику дерев'яну скриню, замкнути її та кинути в море.

Хвилі й вітер підхопили скриню й понесли від аргоського берега все далі й далі в безкраю блакить. Та, видно, сам могутній Зевс оберігав матір з дитиною, бо врешті невтомні хвилі прибили скриню до острова Серіфу.

Рибалка Діктіс, що саме закинув у море свої сіті, витяг, замість риби, ту скриню. Він мерщій одбив віко і побачив: сидить усередині прегарна жінка з дитиною, обоє ледь живі.

Даная щиро розповіла, звідки вони та що з ними сталось, і розчулений Діктіс одвів їх до себе додому. Там вони спокійно прожили кілька років, оточені піклуванням та шаною.

Та, на горе Данаї, закохався в неї серіфський цар Полідект і надумав силоміць, узяти її собі за дружину. Але на перешкоді цареві став Персей, що виріс уже в розумного і відважного юнака.

Тоді підступний Полідект, щоб назавжди позбутись Персея, вигадав, ніби одружується із дочкою царя Пелопа, і доручив Персеєві дістати для неї весільний дарунок — грлову Горгони Медузи. Лихий Полідект сподівався, що юнак не здолає страшної потвори і неминуче загине.

А юний Персей і гадки не мав, яке то страшне доручення. Він щиро зрадів, що матері* вже не загрожує осоружний шлюб, і негайно подався в дорогу.

На самому крайньому заході, там, де завжди панує чорна ніч, жили три потворні чудовиська Горгони — крилаті жінки з величезними головами, де, замість кіс, звивалися гадюки. Тулуби в Горгон були вкриті такою твердою лускою, що ніяка людська зброя — ані сокира, ні меч — не могла її розрубати. Здоровенні руки й ноги потвор кінчалися гострими пазурами, ними Горгони вмить розривали свої жертви. Та найстрашніші були в них обличчя: замість носів випиналися хижі дзьоби, з бридких пащ стирчали довгі ікла, а очі, червоні від люті, так і впивалися в людину, проймали її смертельним жахом і вмить перетворювали на камінь.

Із Горгон тільки третя, що звалася Медуза, була смертна, і саме їй, найстрашнішій, Персей мав відтяти голову та принести Полідектові. Йдучи на захід, юнак напружено думав, де взяти зброю проти такої потвори і як вберегтися від її згубного погляду,

щоб не скам'яніти навіки. Персей не бачив ніякої ради, але йшов уперто вперед.

Та хіба могли безсмертні боги кинути напризволяще Зевсового сина? Мудра Афіна Паллада і швидкий Гермес одразу ж поспішили юнакові на поміч. Вісник богів подарував Персеєві свій кривий гострий меч, що розтинав навіть залізо, а Паллада — великий блискучий щит, щоб, б'ючися з Медузою, Персей дивився в нього, а не на потвору.

Яснозора богиня охоче допомагала юнакові, бо вже давно ненавиділа Горгону Медузу. Колись та була дівчиною з довгими, прегарними косами, і в неї закохався сам бог Посейдон. Медуза так запишалася, що призначила богові побачення у священному храмі Афіни Паллади. Довідалася про це улюблена Зевсова донька і жорстоко покарала зухвалу дівчину, обернувши її на страхіття з гадюками замість прегарних кіс. Але і по тому Афіна люто ненавиділа Медузу і зичила їй смерті. Отож вона перша і взялася допомагати юному Персеєві, навчила, куди йому йти і що далі робити.

Насамперед юнак мав розшукати трьох старих Грей, старших сестер жахливих Горгон. Греї і самі були страховинні: з розпатланими сивими косами, з одним зубом у роті і одним оком на трьох. Правда, око те було напрочуд зірке, і вони передавали його одна одній, пильно вартуючи вхід до володінь темної Ночі.

Тільки вони знали, де перебували Горгони і де шукати стігійських німф, а саме у тих німф — так навчила Афіна Паллада — Персей мав узяти три речі, доконче потрібні, щоб подолати Медузу: крилаті сандалі, які носять людину в повітрі, шолом-невидимку володаря підземного царства Аїда та невеличку чарівну торбину, куди можна сховати щонайбільшу річ.

У супроводі меткого Гермеса сміливий юнак незабаром дістався далекої гірської країни. Там, серед скель, вони побачили страховинних Грей і сховалися за великою брилою. Греї їх не примітили, бо саме люто сперечалися, кому з них настала черга брати око. Та раптом їх щось занепокоїло.

— Дивись пильніше, — кричали дві Греї третій. — Чи не видно якого чужинця? Щось наче потягло чужим духом.

— Немає нікого, — озвалася та, оглядаючись навсебіч.

— Дай мені око, я краще за тебе пильную, — кричала перша.

— А я ще краще! — репетувала друга.

Вони так розпалились, що й не помітили, як Гермес із Персеєм визирають з-за брами. А далі старі взагалі вже нічого не бачили, бо на настирливі вимоги сестер зряча Грея вийняла око і простягла їм. Та поки ті шукали наосліп її руку, Персей підскочив до них і сам схопив око.

Злякалися Греї, заметушились і такий зняли галас, що аж загуло навкруги.

— Тихо, старі! — гукнув Персей, відійшовши з остороги трохи назад. — Ваше око в мене, і я віддам його тільки тоді, коли скажете мені, як знайти стігійських німф і де потім шукати ваших сестер Горгон.

Старі Греї метнулися на Персеїв голос, розчепіривши худющі руки, та де їм було, незугарним, сліпим, впіймати спритного юнака! Збагнувши це, Греї стали просити в нього своє око і так довго й гидко канючили, що Персеєві терпець увірвався.

— Я розтрощу ваше око об каміння, як не скажете мені правди і то негайно! — крикнув юнак.

Притихли з жаху старі й мусили все розказати. Вони дістали назад своє око, та, поки намацали його на землі, Гермес і Персей були вже далеко, аж у стігійських німф.

Добрі німфи відразу ж дали Персеєві все, що він зажадав. Юнак узув крилаті сандалі, взяв чудесну торбинку і сховався під Аїдовим шоломом. Тепер невидимий, він полетів із Гермесом далі на захід, як навчили його старі Греї.

Довго летіли вони, та ось удалині розпросторилося безкрає море, що в його хвилі ввечері пірнають натомлені коні ясносяйного Геліоса. Береги тут похмурі, одноманітні, тільки якийсь дивний блиск здалеку вразив Персея. Придивившись, він побачив, що то блищать проти сонця лискучі тулуби Горгон, їхні мідні руки й ноги.

Горгони спочивали на пагорбі серед дивовижно розкиданого каміння. Колись то все були живі істоти — тварини і навіть люди, та вони скам'яніли, глянувши в очі жахливих Горгон.

Так пояснив Гермес і додав:

— А ти стережись — дивись тільки в блискучий щит Афіни Паллади і не обертайся лицем до Горгон, щоб і самому не зостатися тут навічно каменем. Поки вони сплять, поспішай! І не помились — Медуза лежить он з самого краю.

Та Персей і сам уже здогадався, котра з чудовиськ Медуза, бо та, крайня, була найгидкіша. Здолав юнак огиду й раптовий жах і, невидимий, наблизився до Медузи, відвертаючи погляд. Він дивився в Афінин щит і виразно бачив: Медуза ще спала, тільки гадюки в неї на голові закрутились і люто засичали, витягуючи плескаті голови з отруйними жалами. Від того сичання Медуза стрепенулася, але в ту ж мить герой щосили рубонув кривим Гермесовим мечем, і бридка голова з гадюками покотилася серед каміння.

Персей мерщій схопив голову Медузи, сунув її в чарівну торбу і знявся на летючих сандалях у повітря, тікаючи від інших

Горгон. Ті враз попрокидалися, побачили скривавлене тіло своєї смертної сестри, та не могли збагнути, хто її вбив, адже юнака рятував Аїдів шолом-невидимка.

Так утік від Горгон із великою здобиччю мужній Персей. Знявшись на крилатих сандалях у повітря, він оглянувся, та не побачив ніде Гермеса: бог допоміг юнакові, а тоді непомітно зник, як завжди зникають безсмертні з-перед смертних очей.

Радий своїй перемозі, Персей летів, міцно тримаючи чарівну торбу, а з неї і досі чулося люте сичання гадюк та скрапувала додолу Медузина кров. Герой пролітав саме над Лівією, і кожна кривава краплина, падаючи на землю, ставала отруйною змією. Згодом там розвелося стільки змій, що люди повтікали з тих місць, поля повсихали, — і зрештою утворилася Лівійська пустеля.

А Персея підхопили буйні вітри і довго носили над землею то в один бік, то в інший. Уже й ніч напнула свої чорні шати, на них замерехтіли зірки, та вітри не вщухали і несли Персея все далі й далі.

Аж на ранок, тільки-но вийшла на небо полум'яна Еос, вітри вгомонилися, і стомлений Персей раптом побачив море. Як схотілося юнакові пірнути в зеленаві хвилі, набратися від них бадьорості й снаги! Персей став спускатися нижче, він летів уже понад пустельним берегом, коли побачив якусь дивну постать. Під прибережною скелею нерухомо стояла дівчина, така стрункa й гарна, що спершу здалася Персеєві мармуровою статуєю. Та, придивившись, юнак помітив, що в неї на високому чолі злегка тріпочуться кучері, а в великих сумних очах блищать сльози.

Тоді вперше Персеєве серце затремтіло з кохання. Вражений дивною красою, юнак зняв шолом-невидимку і став перед дівчиною. Тільки тепер він побачив, що вона прикута до скелі.

— О, які люди жорстокі! — щиро вигукнув він. — Хіба можна залізними путами нівечити такі руки, їх радше треба обплітати гірляндами квітів на честь Гіменея. Хто тебе скривдив? Як тебе звати, і чия це країна? Скажи мені правду, не крийся.

Та дівчина засоромилася незнайомого чоловіка і, якби могла відіг рвати руки від скелі, певне, сховала б у них спаленіле обличчя. Але, безпорадна, вона тільки зайшлася гіркими слізьми.

Персей довго заспокоював нещасну красуню, і нарешті вона розповіла: це володіння її батька Кефея, а звати її Андромеда. Тяжку покуту вона має нести за те, що її мати Кассіопея якось похвалилася перед нереїдами, ніби вродливіша за них. Ображені нереїди поскаржилися могутньому Посейдонові, і той помстився за них — наслав на Кефеєві володіння велику повінь і чудовисько-рибину, яка все нищила, топила рибальські човни і нещадно

жерла людей. Наляканий Кефей звернувся до віщуна, і той провістив: чудовисько наслано їм за погорду нерозважної Кассіопеї, а позбутися його можна, тільки віддавши йому на з'їжу царівну Андромеду. Люди примусили Кефея скоритися волі богів, і от вона, Андромеда, прикута до скелі. Ще недавно був у неї наречений — Фіней, та він кинув її напризволяще, і тепер рятунку немає.

Так сказала Андромеда і раптом аж скрикнула, бо море враз загуло, взялося великими хвилями, і з них виринула величезна страхітлива рибина. Чудовисько швидко пливло до берега, розтинаючи воду здоровенною головою.

Розпачливо закричала Андромеда, і на той крик прибігли нещасні батьки — цар Кефей із дружиною. Ревно ридаючи, припали вони до своєї дочки.

— Не гаймо часу на сльози! — спинив їх раптом владний голос. — Я — Персей, син всемогутнього Зевса, я переміг Горгону Медузу, я подолаю і це чудовисько, якщо ви пообіцяєте віддати за мене вашу дочку Андромеду.

Зраділи нещасні батьки, пообіцяли Персеєві і дочку, і все царство у посаг, аби тільки він знищив чудовисько.

А воно тим часом уже підпливало до берега. Тоді юнак, що й досі мав на собі крилаті сандалі, легко знявся в повітря, а звідти кинувся вниз на рибину, як кидається Зевсів птах — могутній орел — на свою здобич.

Помітивши на воді людську тінь, чудовисько роззявило пащу і стрибнуло вгору, та Персей встиг ухилитись і щосили втопив йому в лискучий бік Гермесів кривий меч по самий держак. Аж закрутилася рибина від глибокої рани, здіймаючи водограї бризок.

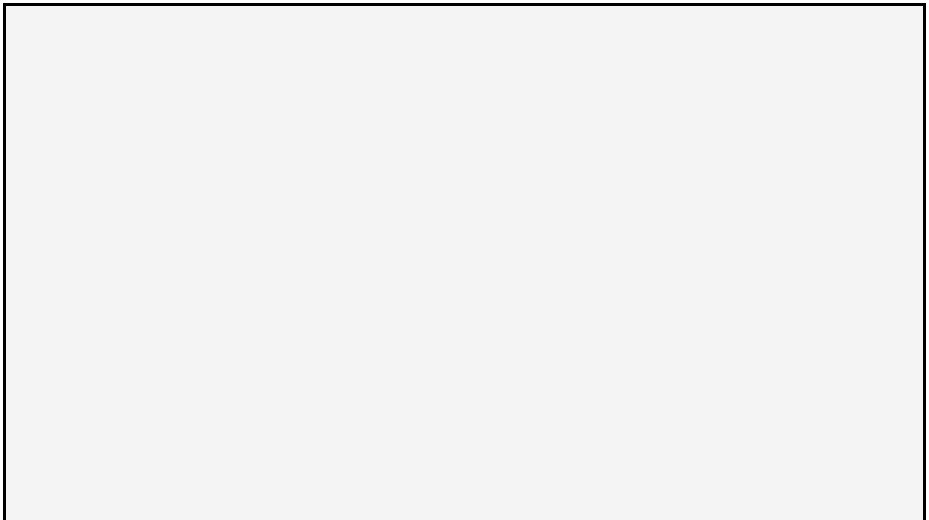

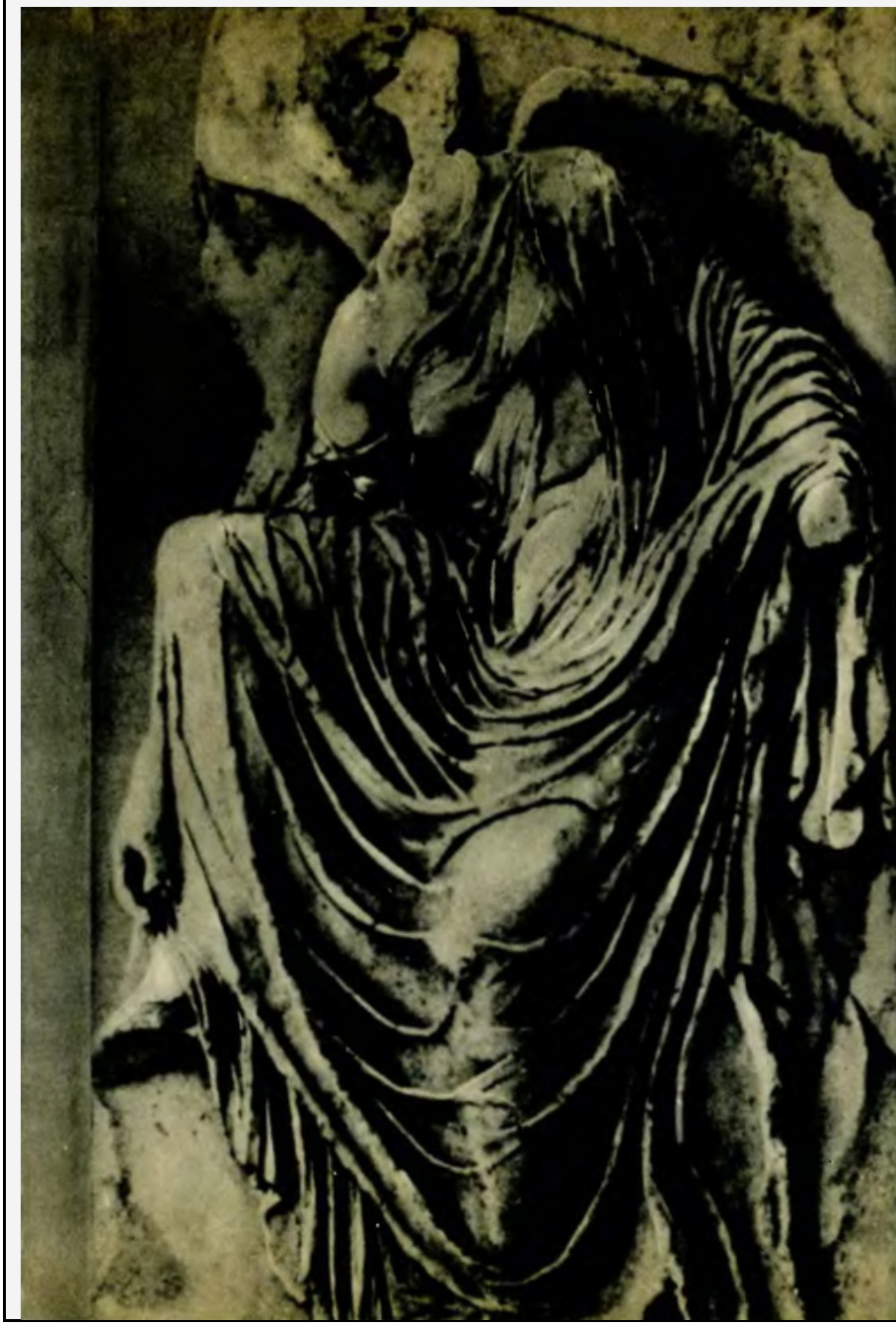

Вона то скидалася вгору, то знову пірнала під воду, шаліючи, наче дикий вепр, коли його женуть оскаженілі собаки. А юнак не барився і раз у раз встромляв кривий меч у велетенський тулуб — то в спину, то в шию чи в хвіст.

Але сталося лихо: крилаті сандалі змокли, обважніли і вже

погано тримали Персея в повітрі. Він відчував: от-от упаде. Роззирнувшись довкола, юнак побачив камінь, що виступав із води. Герой стрибнув на нього, сперся однією рукою, а другою завдав чудовиську останнього, смертельного удару. Струменем ринула з бридкої пащі чорна кров, і страхіття перевернулося догори черевом, а хвилі понесли його далеко в море.

Радісні крики залунали з берега, де зібралося вже багато людей. Усі вітали героя, а він, омивши руки від чорної крові, сам звільнив від залізних пут Андромеду — причину подвигу і нагороду за подвиг. Цар Кефей урочисто повів молодих до свого палацу, що вже засяяв весільними вогнями. Назустріч їм линули звуки флейт і тимпанів, звучали радісні гімни, здавалося, молодих зустрічає у вогні смолоскипів сам радісний бог Гіменей.

Розчинилися двері до багатих покоїв, де скрізь вигравало золото й срібло, де гірлянди квітів звисали зі стель і сповнювали повітря солодкими пахощами. Всі посідали за святкові столи, довго їли смачні страви, пили променисте вино та слухали розповідь Персея про те, як він переміг Горгону Медузу.

Розповідь ця була така дивна, що всі слухали, затамувавши віддих. Та раптом знадвору почувся галас та брязкіт зброї. То були не ті звуки, що чути на весільному святі,— ні, ті звуки віщували криваву битву, біду.

До зали вдерся у супроводі великої юрби Фіней, колишній наречений царівни Андромеди, і радісне свято відразу урвалося.

— Андромеда буде моєю дружиною! — зухвало крикнув Фіней. — Начувайся, чужинцю, тебе ніщо не врятує, навіть Зевс, твій батько, якщо ти не брешеш!

І Фіней підняв довгий спис, наміряючись кинути його в Персея. Та обурений цар Кефей швидко підвівся і владно спитав зухвальця:

— Що ти робиш? Яке безглуздя штовхає тебе на сварку? Адже не Персей відняв у тебе наречену, ти сам віддав її на поталу чудовиську. Коли Андромеді загрожувала страшна загибель, ти і не здумав її рятувати. А Персей врятував, тож вона і стане його дружиною.

Фіней мовчав, тільки люто позирав то на Кефея, то на свого суперника, ніби вирішував, кого вбити. І враз чимдуж метнув спис просто Персеєві в груди. На щастя, він схибив, не влучив у молодого, але це стало знаком до бою.

Загриміли списи й щити, задзижчали стріли, залунали крики і зойки, та сили були надто нерівні. Кефей із родиною сховалися в далеких покоях, за ними повтікали всі гості. Проти ворогів лишився сам один Персей. Ставши спиною до великої мармурової колони, він прикрився щитом Афіни Паллади і відбивався

Гермесовим кривим мечем, та ворогів ставало наче все більше і більше.

Побачив нарешті герой, що всіх не здолає, і голосно крикнув:

— Доведеться мені просити допомоги в колишнього ворога, ви самі спонукаєте мене до цього. Хто мені друг, хай міцно заплющить очі!

І Персей витяг голову Горгони Медузи.

Та у величезній залі не було Персеєвих друзів, жодний не заплющив очей, і всі враз скам'яніли, хто напнувши лук, хто піднявши загрозливо меч, хто сховавшись за щит.

Переможцем, славетним героєм повернувся Персей до матері на острів Серіф разом із молодою дружиною. Та серіфяни ще нічого не чули про Персеєві перемоги. А він ніде не міг розшукати ані матері, ані старого, лагідного Діктіса, що колись дав притулок Данаї з дитиною.

Нарешті люди тайкома розповіли героєві, що підступний Полідект і гадки не мав одружуватись із Пелоповою дочкою, як казав тоді Персеєві, а ще довго переслідував Данаю. Тож вона мусила тікати від нього і ховатися в Зевсовім храмі. Там сховався і Діктіс, бо жорстокий Полідект зненавидів його і нахвалявся вбити.

Скипів гнівом Персей і негайно подався до царського палацу, прихопивши й чарівну торбину. Полідект саме обідав, оточений царедворцями, що улесливо йому догоджали.

Коли на дверях став Персей, дужий, змужнілий і гнівний, Полідект не йняв віри очам. Адже він сподівався, що юнак ніколи не повернеться, що він уже давно став каменем у далекому володінні Горгон. Прикро вражений, Полідект похмуро глянув на Персея і, не привітавшись, спитав:

— Чого ж ти не вволив моєї волі й повернувся без голови Горгони Медузи?

— Ні, царю! — гідно відказав Персей. — Я виконав твоє доручення. Ось тут, у цій торбі, голова Горгони Медузи.

— У цій торбинці? — глузливо перепитав Полідект. — Навіщо ти брешеш і дуриш мене? У Горгони Медузи велетенська голова. Її, мабуть, і в великий мішок не засунеш. А в тебе невеличка торбинка.

Він зловтішно посміхнувся, і відразу запопадливо засміялися всі, хто був у покої. Довго вони сміялись, аж заходилися реготом, а Персей мовчки стояв, тримаючи в руках чарівну торбинку, і чув, як сичать у ній отруйні гадюки. Чи то сміються ці люди?

— Ти не віриш мені, Полідекте? — крикнув герой і миттю витяг з чарівної торбини Медузину голову. — То поглянь ось сюди!

Тільки один Персей заплющив очі в ту мить, всі інші, як повернулися з цікавості до нього, так і завмерли навіки. Полідект, жорстокий цар, що багато накоїв лиха в країні, став великим похмурим каменем. Усі серіфяни вітали Персея, що визволив їх від ненависного царя, і хотіли надати царську владу йому. Та Персей поставив царем на Серіфі лагідного Діктіса, а сам із матір'ю та Андромедою подався на батьківщину в Аргос.

Він повернув усі чарівні речі Гермесові, попросивши його передати німфам їхню власність і щиру подяку.

— А що ти зробиш із головою Горгони Медузи? — спитав Гермес, і Персей опустив очі. Дуже йому хотілося лишити страшну голову собі, адже він здобув її, важачи власним життям.

— Послухай мене, Персею, — сказав Гермес, зрозумівши його мовчання. — Смертні гинуть не тільки тоді, коли забракне їм сили, але й тоді, коли її надто багато. Що ти обираєш — життя і щастя чи силу і смерть?

— Життя і щастя, — не гаючись, скрикнув Персей.

І зробив так, як навчив його посланець богів: віддав Афіні Палладі разом із блискучим щитом голову Горгони Медузи. Відтоді могутня богиня носить завжди на егіді цю голову з отруйними зміями, що люто сичать. Коли цар Акрісій, Данаїн батько, дізнався, що дочка і онук його живі, ба навіть повертаються тепер на батьківщину, то страшенно злякався і втік до сусідньої країни.

Та якось володар тієї країни під час свята влаштував грища, запросивши найдужчих, найсміливіших мужів. Персей, що дуже любив такі чоловічі змагання, прибув один з перших. Кілька днів тривали змагання, і Персей щоразу здобував перемогу — у кінних перегонах, у стрибках, у двобої. І не знав він, що десь поблизу, за кущами, сховався його дід, який колись безжально кинув свого онука в море, а тепер, втираючи старечі сльози, здалеку милується ним.

Нарешті настала черга Персеєві кидати диск. Він розмахнувся, кинув щосили, але вітер і воля богів однесли той диск далеко вбік. Важкий бронзовий диск упав просто на Акрісія, враз старому потьмарився світ, і він простягся на землі неживий. Так справдилося давнє віщування.

Щиро оплакував убитого Персей, та ще як дізнався, що то його рідний дід. Акрісія поховали з великою шаною, але Персей не схотів його спадщини і помінявся з одним родичем — той став царем в Аргосі, а Персей — у Тірінфі. Там він довго й розумно володарював, підкорив собі інші міста і заснував славетні Мікени.

Персей зазнав великого щастя і в родиннім житті. Біля нього спокійно доживала віку Даная. Андромеда народила йому

багатьох синів, ті — ще більше онуків, а правнуком його був великий Геракл.

ТАНТАЛ

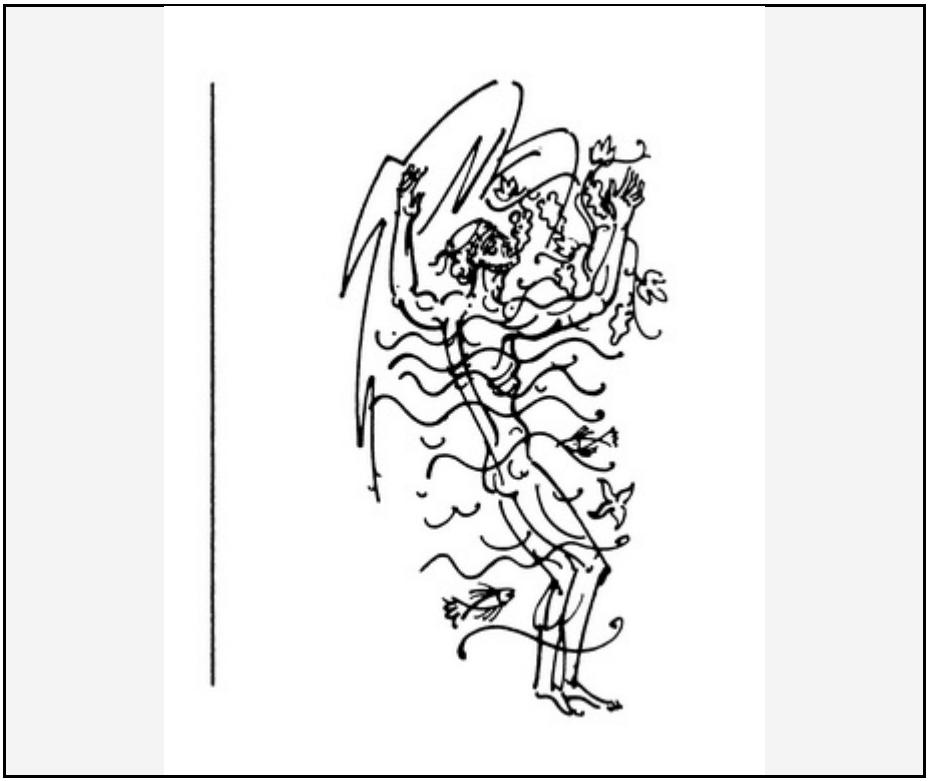

Мало хто з-поміж смертних людей міг похвалитися такою увагою і прихильністю богів-олімпійців, як знаменитий Тантал, син Зевса і богині багатства Плуто. Тантал володарював у місті Сіпілі в Лідії, в благодатному, щедрому краї. Далеко навкруг Сіпіла простяглися родючі долини з виноградниками, садами і нивами, на зелених соковитих луках паслися великі стада худоби, а гора, на якій стояло місто, була золотодайна. Тож хліб і золото рікою текли до Танталового палацу, і разом із багатством росла шана і слава господаря.

І в родині своїй Тантал був щасливий: мав він гарну, добру дружину й дітей — дочку Ніобу та сина Пелопа.

Боги, а надто Зевс Громовержець, любили Тантала, часто запрошували його в гостину до себе, на осяйний Олімп, куди не вільно було З'являтися жодному смертному. А Тантала олімпійці садовили поруч себе, пригощали амброзією і нектаром, не криючись, радилися при ньому, і тоді він чув таємниці, відомі тільки безсмертним.

Спершу Тантал ніяковів на Олімпі, велич богів приголомшувала його, дивувала, та помалу він звик, призвичаївся, а що був гоноровитий, зарозумілий, то запишався і скоро став вважати себе трохи не богом.

Якось, дивлячись на Тантала, Зевс розчулився і сказав йому:

— Сину мій, проси в мене чого тільки хочеш, я все для тебе зроблю!

Та як же здивувався і образився Зевс, коли почув відповідь:

— Навіщо мені твоя ласка, все в мене є, а доля моя навіть краща за долю безсмертних богів.

Зевс тільки глянув на сина і мовчки стерпів образу.

Геть знахабнівши, Тантал викрадав на Олімпі їжу безсмертних — амброзію й нектар — і частував ними своїх земних приятелів, їм же він розповідав таємниці богів, не здогадуючись, що олімпійці все чують і бачать, та поки мовчать…

І Тантал робив злочин за злочином. Один лихий чоловік надумав сховати в нього золотого собаку, якого викрав у священному храмі на Кріті. За сивої давнини цей пес оберігав на Кріті колиску самого Зевса, як той був іще немовлям і німфи годували його молоком кози Амалфеї. Коли Зевс переселився на Олімп, золотий пес лишився в крітському храмі, а тепер його звідти викрав лихий чоловік і привів до Тантала, щоб найпевніше сховати.

Звичайно, на Олімпі все зразу стало відомо. Обурений Зевс послав швидкого Гермеса негайно забрати собаку, але Тантал почав відмагатись, мовляв, ніякого золотого пса в нього немає, навіть брехливо поклявся Гермесові.

Спохмурнів Зевс, аж увесь Олімп затягло чорними хмарами, але Тантал і не глянув угору. Страшна пиха заступила йому ясний світ. Зухвальцеві вже здавалося: він мудріший за богів, ті нічого не бачать, не знають. І, щоб переконати в цьому всіх, а насамперед — безсмертних, Тантал запросив їх до себе в палац на пишну учту. А пригощати олімпійців господар надумав жахливою, нечуваною стравою — печенею із свого юного сина Пелопа.

Та ніхто з богів не доторкнувся до тієї страви. Як завжди, ясно сяяли смолоскипи, від їхнього палахкотливого вогню скрізь яріло золото, срібло, та здавалося — чорна ніч запанувала в палаці. Ніхто з олімпійців не мовив жодного слова, всі мовчки підвелись і щезли з палацу, а з ними щезла зі столу і страшна печеня. На Зевсів знак її забрав із собою Гермес і цілющими травами оживив юнака, що став від того ще вродливіший і дужчий.

Згодом Пелоп запанував на всьому грецькому півострові, який на шану йому й досі зветься Пелопоннесом. Від Пелопа

пішов великий рід: його син Атрей дав Греції двох славетних вождів — Агамемнона і Менелая, що очолили грецьке військо у Троянській війні.

Та поки що Пелоп був хлоп'ям, якого рідний батько, засліплений гордощами, надумав позбавити життя.

Такого злочину Зевс уже не простив Танталові. Він скинув його в підземне царство мертвих і прирік вічно мучитися з голоду, спраги і страху. Стоїть Тантал по горло в прозорій чистій воді, пече його неймовірна спрага, та тільки він нахиляється напитись, як вода в ту ж мить відступає і просочується в землю. Над головою в Тантала висять на розлогих гілках рожеві персики, гранати, рясніють соковиті яблука, груші, смокви, оливки, та марно голодний Тантал простягає до них руки — відразу рвучкий вітер геть відхиляє гілки. А вгорі, просто над Танталом, нависає велика кам'яна брила, вона от-от відірветься від скелі й розчавить його.

І немає кінця-краю Танталовим мукам.

НІОБА

Дочка зарозумілого Тантала, прекрасна, мов богиня, Ніоба, була чи не найщасливішою жінкою серед смертних. Вона по праву пишалася всім — гордою, неземною красою, незліченним багатством, славетним родом, що походив від найвищих богів. Пишалася Ніоба і своїм чоловіком Амфіоном, Зевсовим сином, що володарював у семибрамних Фівах.

Лагідний, тихий Амфіон понад усе любив музику. Божественні Музи подарували йому кіфару, і він грав на ній так, що навіть камінь не лишався байдужий.

У Фівах розповідали: коли ще зводили навколо міста мур, то каміння саме рухалося під звуки кіфари юного Амфіона, — таку чародійну силу мала його гра. А зрубані сосни самі ставали в один щільний ряд, і тоді з них збивали важкі міські брами. Сім таких брам, за числом струн своєї кіфари, спорудив Амфіон, тож Фіви і стали відтоді зватися семибрамними.

Та більше, ніж великими предками, ніж чоловіком, ніж владою, багатством і вродою, Ніоба пишалася своїми дітьми. Було

їх чимало: семеро хлопців і семеро дівчат, різні віком, але всі розумні, гарні, меткі. Дивилася на них Ніоба і відчувала себе найщасливішою жінкою в світі.

Але недарма фіванська цариця була Танталовою дочкою. Така ж непокірна й горда, вона врешті надумала змагатися з безсмертними богами, а цього вони не дарують нікому.

Того яскравого сонячного дня семибрамні Фіви відзначали свято богині Лето, могутньої матері Аполлона й Артеміди. Міськими вулицями ходила дочка сліпого віщуна Тіресія — жриця Манто — і гучно скликала всіх фіванок на свято. Зачувши її, з будинків повиходили жінки, святково вбрані, заквітчані, у зелених вінках, і подалися до священного вівтаря складати жертву великій богині.

З царського палацу вийшла й Ніоба — у блискучих золототканих шатах, прекрасна, велична, достоту богиня. Згорда зоріли царицині очі, зневажлива посмішка кривила гарні вуста.

Дійшовши до вівтаря, Ніоба спинилась, і всі почули владний царицин голос:

— Навіщо, жінки, ви складаєте жертву тій, що народила лише двох дітей, та й то за один раз, близнюків? Згадайте: ніхто не схотів їх прийняти — ні небо, ні земля, ні вода. Тільки острів Делос змилосердився над Лето і дав їй із дітьми притулок. То яка ж це богиня? І що таке двійко дітей? Це в сім разів менше, ніж є їх у мене. А ніхто й гадки не має складати мені жертву чи курити фіміам, як богині, хоч родом я славніша за Лето. Вже всі смертні забули її батька-титана. А мої діди — сам Зевс Громовержець і титан Атлант, що тримає небесне склепіння. Мій батько Тантал — єдиний із смертних — завжди бажаний гість на Олімпі, та й сама я хіба не схожа на безсмертну богиню? Хто й коли бачив Лето? Що, мовчите? То навіщо схиляєтесь перед нею, навіщо несете їй квіти? Скиньте святкові вінки і вертайте додому.

Налякані фіванки не сміли перечити своїй цариці і, знітившись під її владним поглядом, повернули назад. Та кожна нечутно промовляла молитву — надто звикли вже люди молитись богам.

Усе те бачила й чула богиня Лето, сидячи на делоській гірській верховині. Лиховісним поглядом спалахнули її божественні очі, горді вуста затремтіли з образи.

— Чуєте, діти, — звернулася вона до Аполлона й Артеміди, — як ображає мене смертна жінка? Вона, зухвала, не визнає мене за богиню і не дозволяє жінкам приносити жертви на мій священний вівтар. Ніоба образила і вас, насмілившись порівняти з вами своїх смертних дітей.

— То хай начувається, — озвався розгніваний Аполлон. — Ми

з Артемідою вже рушаємо до Фів.

І вони, загорнувшись у хмару, полетіли до семибрамного міста. Невидні для смертних очей, сіли вони на міському мурі поблизу майдану, де саме в той час фіванська молодь змагалася в кінних перегонах і боротьбі. З-поміж юнаків найдужче вирізнялися Ніобині сини, спритні, швидкі, прегарні в молодечому шалі.

Та раптом зойкнув і впав додолу старший син, пробитий наскрізь золотою стрілою. Ось і другого поранила безжальна стріла, аж юнака захитало від смертного болю. А стріли дзижчали в повітрі, і кожна непомильно знаходила свою жертву.

Коли далекосяжний Аполлон узяв уже сьому стрілу і прицілився в останнього, найменшого Ніобиного сина, щось, наче жаль, ворухнулося в серці грізного бога, бо хлопчик, підвівши догори руки, жалібно благав милосердя в богів. Але золота стріла задзвеніла і влучила малому в самісіньке серце — то Аполлон послав йому легку смерть.

Лемент і плач знялися на майдані й покотилися міськими вулицями аж до царського палацу. Так під час бурі мчать морські хвилі й з оглушливим гуркотом розбиваються об берег.

Не хотіла, не могла Ніоба повірити першій страшній звістці. Та прибігали нові й нові свідки непоправного лиха, і всі з палацу кинулися мерщій до майдану.

Побачивши мертвих синів, цар Амфіон в розпачі витяг кинджал і на смерть пробив собі груди. Приголомшена горем, сліпа від пекучих сліз, Ніоба впала на рідні тіла. О, яка була вона тепер несхожа на ту горду красуню, на ту пишну, величну царицю, що зовсім недавно йшла вулицями міста і завертала фіванок від священного вівтаря богині Лето!

Нещасна, пригнічена горем Ніоба раптом підвела голову. Лютий гнів палав у неї в очах.

— Радій з мого горя, оскаженіла Лето! — вигукнула нещасна цариця. — Сини мої вмерли, і я хочу вмерти. Тож хизуйся своєю перемогою.

На мить Ніоба замовкла, наче їй забракло снаги, та раптом її страдницький погляд спинився на дочках, навіть у страшному горі прекрасних.

Радість, мов сонячне проміння, осяяла обличчя цариці, і, всміхнувшись, вона голосно вигукнула.

— Тільки хіба ти перемогла, Лето? Ні, у мене, нещасної, все одно більше дітей, ніж у тебе, щасливої! І не ти, а я переможниця!

По тих словах запала якась дивна, лиховісна тиша — так буває перед грозою. Ось у повітрі сяйнула перша блискавка — золота стріла, і горда цариця завмерла з жаху: її старша дочка

заточилася й впала на мертвого брата. Одна за одною падали від золотих стріл царівни, як падають скошені квіти на лузі.

Найменша дочка, ще зовсім дитина, кинулася до матері, і та обхопила її струнке тільце, притулила до себе, силкуючися сховати в своїй широкій одежі.

— Залиш мені одну, хоч одну, благаю! — в нестямі кричала Ніоба і ще дужче тулила до себе дитину.

Але та вже падала мертва додолу.

Серце в Ніоби замліло, вона схилилася до рідних тіл і довго-довго сиділа, мовчазна, нерухома, кам'яніючи з горя. Обличчя в неї стало мармурово-біле, з великих очей, що скорботно втупилися в мертвих дітей, повільно збігали холодні сльози. І скоро вся Ніоба стала холодною кам'яною брилою.

Якось із заходу налетів дужий вітрище, підхопив ту брилу й переніс її на Ніобину батьківщину — до Лідії, на гору Сіпіл. Там, на верховині, і тепер можна побачити брилу, схожу обрисами на жінку. З її кам'яних, нерухомих очей поволі стікають краплини води, наче тихі, невтішні сльози.

АРГОНАВТИ

Фрікс і Гелла

Поміж грецькими землями далеко славилася Беотія, що її вінчає гора Гелікон, улюблена оселя прекрасних Муз. У цьому родючому, зеленому краї, у місті Орхомен, владарював юнак Афамант, син могутнього Еола, бога вітрів. Афамант видався такий ставний і гарний, що всі милувалися ним. Навіть тендітна Нефела, богиня хмар, пролітаючи якось на золотій хмарці над Орхоменом, задивилася на юнака. З волі богині та хмарка зачепилася за гору, а Нефела легкою ходою спустилася на землю і ввійшла до царського палацу.

Тиха, замріяна, з пишними косами, що, наче світла імла, огортали її стрункy постать, Нефела полюбилася Афамантові і стала його дружиною. З нею прийшло щастя в його країну і в дім — пасовиська і ниви тепер мали вдосталь дощу, бо сестри-хмари раз у раз прилітали на поклик своєї богині, а в царському палаці

невдовзі залунали дитячі дзвінкі голоси й веселий сміх — то знайшлися в Нефели й Афаманта близнята: хлопчик Фрікс і дівчинка Гелла.

Збігав час, діти росли, як із води, і Нефела тішилася ними, тамуючи тугу за високим вільним небом. Бачила вона, що Афамант збайдужів до неї, відтоді як прийшла до них шукати притулку Іно, дочка фіванського царя Кадма.

Хоч і сувора доля випала Іно, та вона була завжди весела, балакуча, охоча до співів, і тиха, мовчазна Нефела наче зникала при ній, як зникає вранішня мла при яскравому світлі. Тепер Афамант бачив тільки Іно, ловив кожне її слово, і незабаром темнокудра фіванка стала господинею в його домі.

Скривджена, ображена Нефела, вмиваючись тихими сльозами, поцілувала дітей і подалася на захмарний Олімп, до оселі безсмертних богів. Могутня Гера, опікунка шлюбу і родини, відразу помітила блідий вид Нефели, її заплакані очі й примусила ту все розповісти. Страшним гнівом спалахнули очі Зевсової дружини, і вона урочисто сказала:

— Я помщуся за тебе, Нефело, за кривду, що завдав тобі смертний. Вічно тяжітиме моє прокляття над Афамантовим домом.

А на землі Іно й Афамант тішилися своїм щастям. Одне тільки непокоїло Іно — Нефелині діти, що підростали і врешті могли їй помститися за матір. Іно теж народила Афамантові сина, та першим спадкоємцем був усе-таки Фрікс.

Довго міркувала Іно, і нарешті сяйнула їй підступна, лиха думка. Напровесні, коли настав час сіяти хліб і люди прийшли до царських комор, Іно щедро роздала зерно людям, але напередодні так висушила його, що воно вже не могло прорости. А земля тієї весни була суха, аж потріскана, бо сестри-хмари тепер далеко минали цей край, де скривдили їхню богиню.

Настав голод, чорний, страшний. Люди день і ніч ревно молилися богам, та, видно, їхніх благань розгнівані боги не чули. Тоді, за порадою Іно, Афамант послав чоловіка у Дельфи спитати в Аполлоновому храмі у Піфії, як уласкавити безсмертних. Підступна Іно підкупила того посланця, і він, повернувшись, сказав так, як вона потай звеліла:

— Щоб змилувалися вічні боги, треба принести їм у жертву царевича Фрікса.

Жахнувся Афамант, і всі люди жахнулись, та хто міг піти проти волі богів? Тяжко ридав Афамант, востаннє цілуючи сина, а маленька Гелла так вчепилася в брата, що її не змогли відтягти. Так обох дітей і повели до жертовника.

Тісним колом стояли люди круг жертовника на високому

священному пагорбі. Ось привели близнят, блідих, засмучених, поставили їх біля великого каменя, щойно відмитого від кривавих плям, — тут звичайно різали биків та овець на жертву богам.

— Мамо, де ти? Врятуй нас, мамо! — тихо, ледь чутно благали діти, дивлячись у небо.

І враз на пагорб опустилася золота хмара, огорнула всіх людей та жертовник, і діти почули рідний голос:

— Діти, бідні мої діти! Я не вільна взяти вас на Олімп, але сідайте мерщій на золотого овна, дарунок бога Гермеса, і він вас врятує.

За мить хмара щезла, і здивовані діти побачили біля себе великого барана, що виблискував золотом. Вони хутко вилізли на нього, і на очах усіх вражених людей овен із дітьми легко знявся в повітря.

Далеко внизу діти побачили Орхомен, далі простяглися поля, пасовиська, ліси. Ще вище піднявся овен, пролітаючи над горами, аж дітям дух перехопило. Нарешті під ними заясніла морська протока, її блакитне плесо мінилося проти яскравого сонця.

У радісному захваті Фрікс оглядався довкола, а Геллі враз потемніло в очах, запаморочилося в голові, і вона випустила з рук золоту вовну. Почувся легкий плюскіт, і байдужі хвилі назавжди поглинули дитяче тільце. Згодом на шану загиблій дівчинці ту морську протоку люди назвали морем Гелли, Геллеспонтом, а ми тепер звемо її Дарданеллами.

У розпачі, ридма ридаючи, Фрікс припав до овна, а той незворушно летів далі й далі. Під ними розпросторилася безкрая гладінь Гостинного моря, що в наш час зветься Чорним. Довго летів над морем золотий овен, уже й Фріксові помліли руки триматися за вовну. Та ось удалині замріли суворі обриси Кавказьких гір із величними білими шапками снігу. Ось гори ближче і ближче, вже видно зелені ліси на схилах, видно швидку гірську річку. В цій далекій незнаній країні Колхіді овен нарешті спинився.

Владарював тоді в Колхіді Еет, син світлого бога Геліоса. Він радо зустрів Фрікса, прихистив його, а згодом, коли той став розумним і гарним юнаком, одружив із своєю дочкою Халкіопою. То була старша Еетова дочка, а менша звалася Медея…

Сам віщун і чаклун, Еет знав, що золоте руно принесе його краю щастя. Тож коли овен уже зовсім постарів, його закололи за велінням богів, а ті взяли овна на небо, і відтоді він блищить уночі яскравим сузір'ям. А шкуру із довгою золотою вовною Еет повісив на великому дубі в священному гаї, присвяченому богові війни Арею. Той гай звідусіль оточували скелі, а єдину дорогу до нього стеріг вогнедишний дракон, що ні вдень ні вночі не стуляв

своїх всевидющих очей.

Відтоді як овен із Фріксом пристав до Колхіди, вона забагатіла і з кожним роком ставала ще багатша і дужча. Слава про це полинула далеко за межі Колхіди і досягла берегів сонячної Греції. Багато сміливців мріяло податись у Колхіду по золоте руно, щоб здобути його в чеснім бою або хитрощами, але подорож була надто далека і небезпечна.

Фрікс із Халкіопою мали чотирьох синів, та хлопці були ще зовсім малі, коли Фрікс раптом помер. Казали нишком люди, що його підступно вбито, а інші твердили, що Фрікс дуже нудьгував на чужині і все мріяв про свій Орхомен. А коли відчув, що забракло вже сил, що він помирає, то прикликав синів і заповів їм повернутися на батьківщину.

Ясон

У родючій Фессалії, на березі тихої морської затоки, стояло багате місто Іолк. Заснував його Кретей, брат орхоменського царя Афаманта. Вмираючи, Кретей передав владу своєму синові Есону, доброму, лагідному чоловікові. Але Есон царював недовго: його зведений брат, підступний Пелій, силою забрав владу собі до рук, і Есон став жити в Іолку як простий городянин.

Дружину він мав таку ж лагідну, тиху, жили вони добре, та, коли знайшовся в них хлопчик, в Есоновій домівці оселилася тривога. Есон із дружиною боялися, що жорстокий Пелій уб'є їхнього сина — єдиного прямого спадкоємця царської влади. Тож вони удали, ніби немовля відразу померло, навіть справили пишні поминки. Вірні служниці, вбрані в чорну жалобу, бігали по вулицях і, рвучи на собі коси, так голосили, що все місто швидко довідалося про сумну новину.

А вночі Есон виніс хлопчика з міста і подався до гори Пеліону, де оселилися кентаври.

То було дике плем'я напівлюдей-напівконей, що мали голову, груди і руки чоловіка, а тулуб коня. Дикі, жорстокі кентаври часто завдавали селянам великої шкоди, як раптом набігали з гори, знищуючи все на своєму шляху, наче лавина.

Та був поміж них один старий мудрий кентавр, Хірон на ім'я, якого поважали навіть боги і на знак шани зробили безсмертним. Мудрий Хірон часом брав до себе на виховання хлопчика з хорошого роду.

От Хіронові й приніс свого сина Есон, знаючи, що тут хлопець ростиме в безпеці, а Хірон виховає його мужнім, розумним і справедливим.

Таким і виріс Ясон. Щоранку він довго робив різні вправи, від

яких тіло ставало міцним, витривалим, удень виконував усе, що загадував вимогливий Хірон, а ввечері слухав його розумні повчання про життя і про весь навколишній світ. Скромний, до всіх привітний юнак навіть гадки не мав, що він царського роду. Тільки коли виповнилося йому двадцять літ, мудрий Хірон розповів, як і чому він тут опинився. Здивовано слухав Ясон, і очі в нього дедалі дужче палали.

— Я мушу йти до батька в Іолк — рішуче вигукнув нарешті Ясон. — Мушу повернути йому владу, що несправедливо забрав собі Пелій.

Сумно було старому кентаврові відпускати до людей юнака, якого він полюбив, наче власного сина, і недарма ж він сам розповів йому правду. І наступного ранку Ясон подався до Іолка.

Дорога з гори була неважка, і Ясон швидко йшов, весело наспівуючи. Вже сонце підбилось високо, коли путь йому перетяла гірська річка, розбухла від недавніх дощів. Шукаючи броду, юнак помітив стару жебрачку, що сиділа на камені край води й жалібно дивилася на нього.

— Перенеси мене, хлопче, на той берег, — попросила стара. — Скільки люду пройшло, та ніхто не зглянувся на мене. Невже і ти не допоможеш мені й підеш собі далі?

Ясонові стало жалко старої, адже Хірон вчив його бути завжди добросердим. Юнак підняв жебрачку на руки і легко переніс на той берег. Тільки як уже виходив з води, побачив, що загубив одну сандалю десь серед каміння у річці. Важко йти напівбосому, та Ясон не журився. Лагідно попрощався він із старою, а вона раптом сказала:

— Бувай здоровий, Ясоне. Може, і я колись стану тобі в пригоді.

Юнак довго міркував, ідучи далі, звідки жебрачка знає його ім'я.

Він навіть іще раз спинився поглянути на стару, та вона мов крізь землю запалась. Хіба міг Ясон знати, що подобу старої жебрачки прибрала сама могутня Гера, аби перевірити, чи добре кентавр Хірон виховав Есонового сина. А впевнившись у цьому, стала назавжди доброзичливою до Ясона.

Нарешті Ясон дістався Іолка. Йому наче снаги додалось, як ступив він на землю рідного міста, і всі люди оглядалися на ставного, дужого юнака з гарним, привітним обличчям. Коли Ясон вийшов на міський майдан, там саме скінчилась урочиста відправа — цар Пелій приніс жертву володарю підводного царства Посейдонові.

Пелій прагнув зміцнити свою владу і тому всім казав, ніби Посейдон — його батько. Лиходія весь час гризли зневіра і чорна

турбота, а надто відтоді, як Піфія йому провістила: «Бійся напівбосого чужинця, свого земляка». Тих дивних слів збагнути Пелій не міг, але став дивитися кожному на ноги.

І от тепер, принісши жертву Посейдонові, Пелій повертався вже до свого палацу, коли його погляд привернув до себе гарний юнак, вбраний по-чужинському. Цар мерщій глянув юнакові на ноги, і блідий страх стис йому горло — чужинець був напівбосий!

Ледве здобувшись на слово, Пелій звелів покликати незнайомця. Люди вже встигли попередити юнака, що то сам цар Пелій, та Ясон не знітився, хоч ніколи не розмовляв із такою вельможною людиною. Він підійшов до Пелія і, сміливо дивлячись йому в очі, чемно привітався.

— Хто ти? Звідки родом? — похмуро спитав Пелій. — Тільки гляди, не здумай брехати.

— Я ніколи не принижуюся до брехні,— гідно відказав юнак. — Так навчив мене мудрий Хірон, що в нього я прожив двадцять літ у зелених ущелинах Пеліону. Звати мене Ясон, я син твого брата…

— Ти син мого брата? — збентежено перепинив юнака Пелій.

— Так, твого зведеного брата Есона, колишнього іолкського царя. Ти силою забрав у нього владу і нажив по тому велике багатство. Нехай воно лишиться тобі, але царську владу ти повинен віддати.

Ця відверта впевнена мова спершу збентежила, а тоді розлютила Пелія. Та, пригасивши в очах лютий блиск, він розважливо мовив:

— Гаразд, я поступлюся царською владою, якщо ти зробиш мені одну-єдину послугу.

— Авжеж, я зроблю! — радо вигукнув щирий Ясон.

І Пелій, людина мстива і злопам'ятна, спокійно сказав:

— То привези сюди, до Іолка, золоте руно.

Колись Ясон чув від мудрого Хірона розповідь про своїх родичів, близнят Фрікса і Геллу, про чудесного овна та про його золоте руно, що висить тепер у колхідського царя Еета в священному гаї бога Арея. Але як же добутись туди, в ту далеку Колхіду?

А цар Пелій повторив іще раз:

— Привези до Іолка золоте руно, а я поступлюся царською владою. Недавно вночі мені з'явилася тінь бідного Фрікса, що помер у Колхіді, далеко від рідної землі. Фріксова тінь сказала мені: царем Іолка буде той, хто привезе з Колхіди золоте руно. Ти, Ясоне, сам бачиш: я вже старий і немічний, я не годен цього зробити. А ти молодий, дужий, повний снаги і завзяття. Ти привезеш золоте руно і станеш господарем Іолка.

Так сказав Пелій, а сам плекав підступну надію, що юнак не дістане в чаклуна Еета золотого руна та й взагалі не повернеться з такої небезпечної далекої міндрівки.

А юного сміливця ніщо не лякало. Він радо пристав на царську умову, певний, що неодмінно переможе. Збуджений, щасливий, він подався до батькового дому, а за ним поспішала ціла юрба показувати йому дорогу — далеко, аж на околицю міста.

Як же зраділи Ясонові батьки, коли їхній красень-син став на порозі! Три дні тривала пишна учта в Есоновім домі, куди поз'їжджалися всі родичі з сусідніх міст. Три дні пили вони променисте вино, славили безсмертних богів і милувались Ясоном. А на четвертий день Ясон став ладнатись у путь.

У всі грецькі землі подалися гінці скликати наймужніших, найславніших героїв. І герої радо поспішили до Іолка. А тим часом у місті на березі моря зводили великий, на п'ятдесят весел, корабель, якого ще ніхто з-поміж греків не бачив.

Спершу Ясон розгубився: як будувати той корабель і хто зугарний взятися до цього? Якось подався він до Пеліонського лісу й заходився рубати височенну, сосну для майбутнього корабля. Важка була то робота навіть для його дужих рук. Спинився юнак відпочити, і раптом причулося йому, ніби хтось кличе:

— Ясоне!

Він озирнувся, та навколо нікого не було. А голос зазвучав зовсім поряд:

— Ясоне, ти допоміг старій жебрачці, тож і тобі буде поміч в усьому. Корабель у тебе вийде такий, якого ще не носили хвилі священного моря. Доручи його будувати найкращим іолкським майстрам, а ними хай керує славетний корабельник Арг, син Арестора.

Так Ясон і зробив. І застукотіли в Пеліонському лісі сокири, залунали чоловічі голоси. А жінки тим часом ткали великі й міцні сніжно-білі вітрила. Здавалося, весь Іолк зводив той корабель, а досвідчений Арг устигав усьому дати раду.

На прохання Гери Аргові допомагала сама Афіна Паллада, опікунка всякого ремесла і наук. Вона сама вставила в корабельну корму шматок священного дуба з Додонського гаю, щоб провіщав мандрівникам майбутнє.

А ніс корабля прикрасила голова божественної Гери, що її найкращі майстри вирізали з дерева й позолотили.

Довго, старанно зводили корабель, зате він і вийшов напрочуд добротний і гарний: стрункий, із високою‘щоглою, з крутими боками, він був легкий на воді, швидкоплинний.

На честь будівничого корабель назвали «Арго» і нарешті урочисто спустили на воду.

Відплиття

Ніколи ще жителі Іолка не бачили стількох прекрасних мужів, скільки їх посходилося тепер до Ясона. На його заклик прибула вся окраса тодішньої Греції: славетний Геракл із своїм вихованцем Гіласом; нерозлучні брати Діоскури — Кастор і Полідевк, сини Леди і Зевса; афінський герой Тесей; мужній Мелеагр із Калідона; володар сонячної Ітаки Лаерт; сини старого Еака Пелей і Теламон; Гераклів друг Адмет; знаменитий лікар Асклепій; неперевершений співець Орфей; крилаті сини північного вітру Борея Зет і Калаїд та ще багато інших героїв.

Аргонавти — так назвали героїв, що відпливали на «Арго», — спершу обрали за вождя Геракла, та герой відмовився й наполіг, щоб вождем став Ясон. Керманичем наставили Тіфія, бо у фінікійському полоні він добре навчився водити човни. А зіркий Лінкей, який бачив крізь воду найглибше дно, мав пильнувати на корабельному носі.

Увечері, напередодні від'їзду, аргонавти принесли багаті жертви богам-олімпійцям та грізному Посейдонові, володарю безбережного моря. А коли ясно спалахнув вогонь на жертовнику, всі зрозуміли — то схвала богів і добра прикмета. Зраділи аргонавти і весело посідали вечеряти просто при березі, смажили м'ясо, пили вино і слухали тих, хто бував уже в далеких мандрівках.

А вдосвіта, коли почали мерхнути зорі й золотошатна Еос простягла по небу свої рожеві пальці-проміння, Тіфій збудив усіх, квапляючись відплисти до схід сонця. Герої швидко посідали на свої місця, Тіфій став за кермо, а Ясон, як годилося, на знак щастя вилив у море повний кратер вина.

Гребці дружно взялися за весла, і «Арго» полетів, наче вранішня чайка над морем. Ось вийшли вони із затоки у вільне, відкрите море, напнули сніжно-білі вітрила, і вітер ще швидше погнав корабель.

А на сході небо дедалі дужче палало, і от на осяйній колісниці з крилатими кіньми виїхав на небо сам Геліос, даруючи людям світлий день і світлу надію.

Радісними вигуками вітали аргонавти божественне світило, а співець Орфей узяв кіфару, вдарив по золотих струнах і заспівав, та так дивно, так гарно, що заслухались не тільки гребці, а навіть риби й дельфіни, які бавились у морських хвилях. Зачувши чарівний спів, припливли і морські німфи — нереїди, прекрасні

створіння з довгими косами. Отак цілий почет із нереїд, дельфінів і риб випроводжав «Арго» в далеку мандрівку.

Острів Лемнос

Обігнувши гористі береги Фессалії, аргонавти здалеку побачили величезну гору, що здіймалася в небо, в захмарну височінь. То був Олімп, оселя безсмертних богів. Зачудовано дивилися туди подорожні, та їхні очі, очі смертних, бачили тільки темні хмари, що оповивали гірську верховину. Побожний дрож пройняв усіх, а Ясон підвівся і, ставши лицем до Олімпу, голосно помолився богам, щоб ті не кинули їх напризволяще у безбережному морі чи в далеких чужих краях.

Коли Олімп зостався далеко позаду, інша гора привернула їхні погляди. Вже швидко сутеніло, бралося на ніч, та попереду мріло якесь дивне сяйво. Спершу всі подумали, що то сходить місяць, та сяйво було надто велике і дедалі більшало, розгорялося. Вже геть споночіло, і в чорній пітьмі палахкотів дивний вогонь, червоним стовпом здіймаючись до неба.

— Певне, то острів Лемнос, — пояснив Орфей, — земля, куди безстрашний титан Прометей приніс смертним людям вогонь із Олімпу. Відтоді він палає і досі. А бог-майстер Гефест зробив там, у вогнедишній горі, собі кузню. Коли Гефестові помічники — одноокі велетнікіклопи — б'ють по ковадлу, то двигтить вся гора, а вогненні іскри шугають до неба. Та не біймося роботящого бога. Заночуймо на морі, а вранці побачимо, що далі робити.

Вранці вогонь згас, і тільки пасмо чорного диму здіймалося з верхівки гори. Аргонавти пристали до острова і посходили з корабля, обережно ступаючи по землі, що ховала в своїх надрах вогонь. На березі зосталися стерегти корабель Геракл, Тіфій і ще кілька аргонавтів. А всі подалися в глиб острова, цікаві дізнатись, хто тут живе і чи багатий цей край.

За гострим закрутом берега вони побачили вдалині місто. Звідти поспішав до них гурт людей, озброєних списами і луками. Аргонавти і собі схопилися за зброю, та далекозорий Лінкей спинив їх і сказав,

— Не витрачаймо даремно стріл — то не воїни, а звичайні жінки.

І справді, то були лемноські жінки. Над ними тяжів кривавий

гріх — вони повбивали за зраду своїх чоловіків і стали жити й трудитися самі, а владаркою обрали юну Гіпсіпілу, дочку царя Тоанта. Тільки над однією Гіпсіпілою не тяжів страшний гріх — вона нікого не вбила, а свого батька нишком врятувала, хоч жінки й ухвалили, щоб жодного чоловіка не було на Лемносі.

Коли невідомі чужинці висадилися на острові, його жительки злякалися, що прибульці помстяться їм за вбитих чоловіків. Та аргонавти виявилися такі миролюбні, а до того ж такі вродливі й мужні, що лемносянки забули свій страх і люб'язно запросили гостей до міста. Гостина тривала не день і не два. Ясон, зачарований юною Гіпсіпілою, навіть забув, чого він подався у мандри. Та й інші аргонавти, оточені дбайливими, ласкавими жінками, і гадки не мали рушати з Лемносу. Щодня лилося п'янке вино, весело звучали флейти й тимпани, лунав радісний сміх… Та враз наче грім ударив з ясного неба — то з'явився до безжурних аргонавтів Геракл. Гнівом палав його погляд, могутні руки стискалися в кулаки.

— Що, розкошуєте? — кинув він зневажливо, гнівно. — Хіба ти забув, Ясоне, куди ми тримаємо путь? Нехай наші земляки марно чекають на золоте руно, а ми оселимося тут, на Лемносі. Чи не так?

— Ні, не так! — відказав, підводячись, Ясон. — Ти слушно нас соромиш, Геракле, і слова твої хоч і болючі, але справедливі. Ми забули про святу обітницю, що дали землякам. Тож годі бенкетувати, рушаймо сьогодні ж. А вам спасибі, любі жінки, що нас привітали і дали відпочити. Тепер прощавайте і не згадуйте нас лихом — далека нам путь, аж до заморської Колхіди, і хтозна, чи вернемося ми звідти.

Зрозуміли лемноські жінки, що не втримати їм чужинців, та не стали журитись, а веселою юрбою провели їх до самого берега. Тільки одна Гіпсіпіла не співала і не сміялась, як інші. Вона не зводила залюблених очей з Ясона і шепотіла, наче закляття, одне тільки слово: «Повернись! Повернись!» Та ніхто не чув того шепоту — ані Ясон, ані всевладні боги.

Дужі руки швидко звільнили «Арго» від кітви — чималої каменюки на грубій линві. Всі сіли по місцях, враз дружно ударили веслами, і корабель полетів далі на схід. Спереду сяяла проти сонця золота голова могутньої богині, і здавалося — то сама Гера веде корабель.

Пропонтіада

Лемносянки дали аргонавтам у путь вина та всяких наїдків, тож довгий час їм не було потреби приставати до берега. Нарешті «Арго» ввійшов у широку протоку, її тиха прозора гладінь виявилася підступною, бо кам'янисте дно було місцями мілке, небезпечне.

— Геллеспонт! — пояснив Тіфій, і всі аргонавти побожно

згадали маленьку небіжчицю Геллу.

Довго пливли вони протокою, та нарешті береги розступилися — то почалася Пропонтіда, що її ми тепер називаємо Мармуровим морем. А за кілька днів зіркі очі Лінкея розгледіли у вранішній млі невисокі гори. Підпливли ближче і побачили острів чи, радше, півострів, бо кам'яниста смужка з'єднувала його із фрігійським берегом.

— То Ведмежа гора, — пояснив досвідчений Тіфій, — та люди живуть не вгорі, а тут, на узбережжі.

І справді, на березі вже зібралися люди й цікаво роздивлялися чужий корабель. То були мирні доліони, що вели свій рід від самого Посейдона. І могутній бог оберігав їх від усякої кривди, а надто від найближчих сусідів — шестируких велетнів, що жили на Ведмежій горі.

Доліонами правив юний цар Кізік. Він перший привітав аргонавтів, гостинно запросив їх до свого палацу, а його слуги вже різали й білували найкращих баранів — пригощати гостей.

Незадовго до того старий віщун провістив Кізікові, що як до нього припливуть сміливі мандрівники на великому, ще не баченому кораблі, то він має їх ласкаво прийняти і нізащо не встрявати з ними в бій. Тож Кізік добре прийняв аргонавтів, частував їх цілий день, а наступного ранку показав їм свої володіння.

Із Кізіком охоче пішли всі аргонавти, крім Геракла, — той, як завжди, зостався стерегти корабель. Обдивившись півострів, що був напрочуд зелений, багатий на джерела й звірину, аргонавти вже повертались до моря, коли раптом почули якісь дивні звуки, немов тріщало й гупало каміння. Вискочивши на берег, вони з жахом побачили шестируких велетнів, що відривали від скель великі кам'яні брили й кидали у воду, закриваючи вихід із затоки, де стояв безпорадно «Арго».

Ні, не безпорадно! Геракл із корабля сипав своїми непомильними стрілами. Велетнів полягло вже багато, а коли Ясон із друзями напали ззаду, шестирукі створіння, здоровенні, але незграбні, незугарні, відразу кинулися врозтіч. Та їх утекло небагато, на радість боязким доліонам, більшість зосталась непорушно лежати при березі, наче величезні дуби, що їх повалив буревій.

Аргонавти попрощалися з юним Кізіком та доліонами, сіли на свій корабель і знову взялися за весла. Збуджені битвою з велетнями, у поспіху й метушні вони забули набрати питної води. Тож довелося їм уже наступного дня виглядати, чи не видно землі.

Щоб тим часом розважитись, Геракл заохотив усіх

позмагатися на веслах. Усі радо погодилися, не знаючи, певне, що воно таке — змагатись із Зевсовим сином. Довго всі дружно гребли, і «Арго» стрілою летів уперед. Та от стомлені аргонавти стали один по одному кидати весла, ось уже, крім Геракла, гребуть тільки п'ятеро, але й вони знемоглися. Нарешті тільки один Ясон ще гребе, не відстає від Геракла.

Ні той, ані той не бачили, що «Арго» підпливає до якоїсь землі. Але досвідчений Тіфій, хоч захопився, як і всі, змаганням двох могутніх героїв, не забував міцно тримати кермо, спрямовуючи корабель до вже близького берега. Раптом у дужих Гераклових руках тріснуло весло, і в ту ж мить Ясон упав непритомний. Змагання скінчилося, за згодою всіх аргонавтів, перемогою обох героїв.

Вийшли аргонавти на берег і полягали в холодку відпочити, а невтомний Геракл одразу подався в ліс шукати дерево собі на весло. Всім хотілося пити, тож послали по воду наймолодшого — юного Гіласа, майже хлоп'я, що його Геракл узяв із собою в подорож.

Схопивши глиняний глек, Гілас побіг шукати річку або джерело. Місцина була незнайома, і довелося йому поблукати, аж поки вийшов на тінисту галявину і побачив невеличке тихе озерце. Його спокійне плесо відбивало зелене віття і клапті блакитного неба, відбило воно і хлоп'ячу постать, стрункy, засмаглу. Вода була чиста, прозора, навіть видно камінці на піщаному дні. Схилився хлопець до води, припав спраглими вустами до неї, аж тут дві ніжні дівочі руки обплели йому шию, принадно блиснули зелені очі, і красуня-наяда потягла хлопчину на дно.

Гілас устиг лише злякано зойкнути і ще раз, голосніше, а тоді почувся плюскіт і все стихло, тільки брижі пішли по воді. Тільки ще зостався на березі Гіласів глиняний глек, і на нього по довгому розшуку нарешті натрапив Геракл.

Герой саме вертався до корабля, несучи молоденьку сосну собі на весло, коли раптом почув розпачливий зойк і знову зойк, ще дужчий.

Геракл упізнав — то був голос його улюбленця Гіласа. Кинувши додолу сосну, він побіг на той зойк, гукав хлопця щомиті, продирався крізь зарості й хащі, розривав руками чагарник, та хлопця ніде не було.

Вискочивши на галявину, Геракл побачив невеличке тихе озерце, а біля самої води — Гіласів глек. Зрозумів герой, що сталося з хлопцем, зажурився і не схотів нікуди йти звідти, де загинув його юний ДРУГ.

А здорожені аргонавти, нічого не знаючи, лаштувалися до

сну. Втома їх швидко зборола, і вони міцно поснули. Удосвіта, ще й на світ не благословлялося, суворий Тіфій усіх побудив і сказав сідати до весел.

Тільки вранці, як зійшло вже сонце, аргонавти побачили — немає поміж ними Геракла й Гіласа. Мимохіть усі притримали весла і втупились очима в Ясона. А той сидів мовчки, і ясне чоло йому наче оповила чорна хмара.

Зненацька не витримав Теламон, найщиріший Гераклів друг. Він підбіг до Ясона і гнівно крикнув:

— Підступний Ясоне, я знаю — ти навмисне зоставив на березі Геракла. Адже тільки він може затьмарити твою славу героя. Ганьба тобі, і навіки буде ганьба, коли не завернеш назад корабля.

А що Ясон похмуро й мовчки сидів, не зважаючи на Теламона, той геть розлютився і підскочив до старого керманича.

— Тіфію, завертай назад корабель! Завертай! — кричав Теламон.

Розгубилися аргонавти, не знали, гребти їм далі чи ні. Умовляли

Теламона схаменутись, але той нікого не слухав і силоміць поривався до керма.

Раптом корабель спинився. Мореплавці аж принишкли — спинити корабель міг тільки бог, смертним це не до снаги. І справді, то був морський бог, віщий Главк. Він висунув з хвиль голову, сиву, кошлату, повиту морськими водоростями із химерними мушлями, і владною рукою спинив «Арго».

— Смертні, киньте сперечатися, — загуркотів, наче морський прибій, його голос. — Де вам іти проти волі всемогутнього Зевса! А саме з його волі Геракл зостався на березі — йому роковано зробити великі подвиги, щоб стати безсмертним. А Гіласа затягли наяди до себе, в чисту озерну воду. Видно, таку долю випряли йому невблаганні Мойри. Тож не вертайте назад, а їдьте спокійно туди, куди вам призначено путь.

Замовк голос, схожий на гуркіт прибою, і сива кошлата голова сховалася в хвилях. Зраділи аргонавти віщим словам морського бога і дружно взялися гребти. А засоромлений Теламон підійшов до Ясона і ніяково мовив:

— Даруй мені гнівні слова, з розпачу я не тямив сам, що казав.

Ясон не таїв лиха на щирого Теламона, і знову згода і мир запанували на «Арго».

Дальші пригоди

Наступну зупинку мореплавцям довелося зробити в Місії, де, як вони чули, жило дике плем'я бебриків. До берега, куди вони вийшли з «Арго», звідусіль бігли якісь люди в звіриних шкурах. З-поміж них один особливо вирізнявся високим зростом і свавільним, жорстоким обличчям.

Ясон, виступивши наперед, спокійно і лагідно мовив до нього:

— Вітаємо тебе і всіх, хто живе у цім краї. Ми — люди мирні, пливемо далеко, аж до заморської Колхіди, то чи не дасте нам трохи харчів та питної води? Той, хто допомагає подорожнім, завжди любий безсмертним богам.

— Га, це ти так гадаєш? А в мене, царя Аміка, Посейдонового сина, свої, інші закони, — і здоровань зловтішно зареготав. — Закони такі: той, хто прибув у мої володіння, повинен битися навкулачки зі мною. А тоді переможець хай робить із переможеним усе, що йому заманеться, це справедливо, еге ж? Тільки завжди переможцем виходжу я, а мої вороги всі вже в Аїдовім царстві. Адже погляньте, яка в мене зброя!

Амік підняв свої здоровенні кулачиська, кожний завбільшки з чоловічу голову, і, милуючись ними, знову зловтішно зареготав.

Аргонавти, ставши тісним гуртом, похмуро мовчали. Враз Амік перестав реготати і презирливо кинув:

— Ач, боягузи, принишкли. Ану виходь, хто тут найдужчий.

Ясон перший ступив наперед, та юний Полідевк випередив його,

сказавши:

— Ти, Ясоне, наш вожак, ти вдатний до всього. А я вмію тільки одне — битися навкулачки, зате добре вмію. Ось побачиш!

І він, посміхаючись, став перед грізним Аміком. Став невеличкий юнак, веселий і гарний, наче зірка яскрава, перед здоровенним, як гора, дикуном, чорним, патлатим, страшним.

Прислужник кинув поміж ними на землю ремені, що ними бійці обмотують руки. Амік, пхнувши їх згорда ногою, сказав:

— Бери які хочеш.

Полідевк нахилився і, не вибираючи, взяв ремені, ближчі до нього. Тоді спокійно, не кваплячись, обмотав собі руки і став, готовий до бою. Кров'ю наллялися очі в Аміка. Наче хижий звір, стрибнув він на Полідевка, та спритний юнак крутнувся і сам затопив дикунові збоку в скроню, аж того захитало. Засліплений болем і люттю, Амік заходився навмання гатити своїми кулачиськами, та невеличкий верткий Полідевк щоразу встигав ухилятись і сам непомильно бив дикуна. Коли він утретє щосили вдарив Аміка в ту саму скроню, здоровань заточився і, спливаючи кров'ю, упав неживий.

Бебрики звідусіль кинулися із зброєю на Полідевка, але біля нього вже вимахував блискучим мечем брат його рідний Кастор, та й усі аргонавти схопилися за зброю.

Бій тривав недовго: бебрики зразу відчули перевагу чужинців і здалися в полон, благаючи, щоб їх не вбивали. Аргонавти радо пішли на згоду, тільки зажадали від дикунів священної клятви.

— Ми люди мирні й не хочемо нікого вбивати, — сказав їм Ясон. — У вас ми гадали тільки дістати харчів та питної води, а ніякої кривди й на думці не мали. А ви зустріли нас як вороги, за що ваш володар і дістав по заслузі. Ніколи більше не порушуйте святого закону гостинності й будьте ласкаві до всіх подорожніх, до всіх стомлених, спраглих. Покляніться нам вічною клятвою в цьому.

Бебрики щиро поклялися, а тоді хутко назносили до берега м'яса, сиру, вина. Аргонавти набрали чистої джерельної води, попрощалися з бебриками, а Ясон наостанок сказав:

— Пам'ятайте свою святу обітницю бути гостинними, бо за нами прийдуть інші мореплавці, дедалі більше кораблів пливтиме безкраїм морем.

Увінчавши юного Полідевка лавровим вінком, аргонавти весело подалися до свого корабля. Саме дув ходовий вітер, і «Арго», наставивши вітрила, полетів білокрилою чайкою. Орфей узяв кіфару, торкнувся золотих струн, і до здивованих бебриків, що досі стояли на узбережжі, долинули дивні, нечувані звуки.

— Ні, видно, то не люди, а безсмертні боги! — вирішили бебрики, і клятва, яку вони щойно дали, стала для них непорушним законом.

А швидкий «Арго» плив усе далі й далі. Знав Тіфій, що невдовзі випливуть вони у величезне море, бурхливе й небезпечне, хоч і звалося Гостинним. Керманича непокоїла думка, де б розпитатися про морський шлях і почути мудрої ради. Нарешті надумав Тіфій пристати до фракійського берега, де стоїть місто Салмідес. Пильно вдивлявся Лінкей у далечінь, де мріла земля. Обриси її ставали дедалі чіткіші, виразніші, вже видно затоку, покручену й, певне, мілку, та Тіфій вправно довів корабель до самого берега.

Місто вразило аргонавтів. Воно ніби вимерло, ніде не видно було людей. З-за прибережних будинків здіймався високий палац, але дорога до нього вся поросла травою і будяками. Здивовано перемовляючись, аргонавти спинилися перед палацовим ганком. Та, мабуть, хтось почув їхні голоси: двері повільно прочинилися, і на порозі, мов сіра тінь, став сліпець, старий, немічний, в якомусь лахмітті.

— Привіт вам, чужинці,— проказав ледь чутно старий. —

Скажіть, чи то не ви часом пливете до Колхіди по золоте руно? Я чекаю тих сміливців, бо тільки вони можуть зарадити в моєму горі.

Ще дужче здивувалися аргонавти, а старий, почувши ствердну відповідь, аж засяяв і радісно заспішив їм назустріч, та раптом заточився і мало не впав. Аргонавти обережно підхопили його й посадовили на лаві, а самі стали довкола. І старий розповів глухим, пригаслим голосом:

— Я — Фіней, Агенорів син, колишній фракійський володар. Могутній бог Аполлон був ласкавий до мене і навчив дізнаватися, що судилося смертним. Та я, жаліючи людей, часто допомагав їм уникати жорстокої долі, а цього робити не вільно. От боги й покарали мене — осліпили, ще й наслали гарпій, цих чудовиськ-птахів, і через них я тепер помираю з голоду. Я знаю свою долю, недарма вчив мене сам Аполлон: врятувати мене можуть тільки сміливці, що пливуть до Колхіди, бо серед них є двоє крилатих героїв — сини північного вітру Борея. Нарешті ви тут, та я вже вмираю.

Сліпець казав правду — він таки помирав із голоду. Життя ледве мріло в його виснаженому старечому тілі, з незрячих очей тихо текли гіркі сльози. Вражені аргонавти мерщій подіставали хто мав при собі який харч і поклали те все перед Фінеєм. Та не встиг старий простягти руки до їжі, як щось моторошно зашелестіло, загелготіло в повітрі, зашуміли дужі крила — і великі чорні птахи закружляли низько над ними.

То були гарпії — дивовижні птахи з жіночими головами на довгих кістлявих шиях. Розпатлані коси, худющі люті обличчя, носи наче дзьоби і криваво-червоні роти — все було в них бридке, потворне.

Наче кара богів, злетіли вони на старого сліпця. Своїми довгими лапами з кривими гострими пазурами гарпії миттю похапали всі харчі, покладені перед Фінеєм, вирвали хліб в нього просто з рук, дряпаючи їх до крові та розриваючи вже й так подерте вбрання.

Бідолаха не встиг з'їсти й крихти, дарма що аргонавти, оговтавшись, вимахували мечами й дрюками та кричали чимдуж. Зробивши своє гидке діло, гарпії знову зловтішно загелготіли й полетіли геть.

Та за ними знялись у повітря крилаті Бореєві сини, тримаючи в руках гострі мечі. Довго переслідували обидва юнаки хижих гарпій, аж до далеких скелястих островів, та, коли вже нарешті догнали й занесли над ними гострі мечі, раптом небо заясніло, заграло веселковими барвами-блисками, і перед юнаками з'явилася Зевсова вісниця Іріда, богиня веселки. Простерши свої

райдужні крила, ніби боронячи гарпій, вона сказала:

— Хоробрі Бореєві сини, не вбивайте цих Зевсових слуг. З волі безсмертних богів гарпії більше ніколи не прилетять до Фінеєвого дому.

Послухалися прекрасної вісниці юні Бореади та й повернули назад, і відтоді ті скелясті острови стали зватися Строфадами — островами повернення.

Коли сміливі юнаки прилетіли назад, Фіней, уже скупаний, чисто вбраний, сидів за столом і вперше за довгий час спокійно обідав. Він обійняв Бореадів і знову заплакав, тільки тепер із вдячності й щастя. Уже вгамувавши перший голод і спрагу, він повчав аргонавтів, як їм далі плисти:

— Діти мої! Я не можу розкрити все ваше майбутнє, бо знову впаде на мене гнів безсмертних. Тільки скажу, що попереду на вас чигає ще багато страшних небезпек. І найперша — то Сімплегади, дві величезні плавучі скелі у найвужчому місці протоки, що веде до безбережного моря. Ті скелі раз у раз стикаються одна з одною і не дають кораблям пройти поміж ними. А вам треба пройти, бо немає іншого виходу до Гостинного моря. То ось що я вам пораджу: візьміть із собою дикого голуба і спершу пустіть його. Як голуб устигне пролетіти поміж Сімплегадами, то й ви сміливо рушайте, тільки так швидко, як голуб. А як він не пролетить, то вертайте назад або чекайте слушного часу.

— А коли нам пощастить і ми пройдемо Сімплегади, то куди далі плисти? — спитав Ясон.

— Як вийдете у велике море, то стережіться: воно неспокійне, бурхливе, недарма згодом люди назвуть його Чорним. Пливіть попід правим берегом, та не підходьте близько, бо той берег мілкий, кам'янистий. Увесь час беріться на північ і схід, ви ж, мабуть, знаєтесь на яскравих нічних зорях, що здавна світять усім мореплавцям.

— А де ж та Колхіда? Де нам пристати до берега? — спитав розважливий Тіфій.

— Колхіда далеко, — мовив Фіней і, поглянувши на Тіфія, тяжко зітхнув. А тоді відповів чомусь не керманичу, а Неонові: — Приставати будете там, де бурхливий Фасіс впадає у море. Вище на його берегах стоїть палац царя Еета, а в священнім гаю на велетні-дубі висить золоте руно. І вдень і вночі стереже його вогнедишний дракон. Та ви люди сміливі, не бійтеся чудовиська, але не забудьте насамперед принести жертви богам. А ти, Ясоне, помолися ревно богині кохання, золотій Афродіті,— вона зарадить тобі в найбільшій скруті.

Щиро подякували аргонавти старому Фінеєві за розумні поради, добре відпочили в його покоях, а вранці подалися в

далеку путь, назустріч новим небезпекам.

Нові небезпеки

Перші дні «Арго» спокійно плив блакитним плесом, що тихо стелилося перед ним. Та вже скоро береги стали вужчати, корабель увійшов у протоку, неглибоку, майже прозору. Сонце ясно світило з неба, і ясно вигравала, мінилася проти нього вода. Навперейми «Арго» мчали веселі, товариські дельфіни, а вгорі кружляли чайки, сніжно-білі, мов корабельні вітрила. Здавалося, ніщо не загрожує мореплавцям, усі повеселішали, спокійно гребли і залюбки слухали, як грає та співає Орфей.

Попереду, на корабельному носі, стояв, як завжди, Лінкей, пильно вдивляючись у дно протоки, щоб «Арго», бува, не наскочив на каміння. Раптом Лінкей стривожився, спохмурнів: його зіркі очі угледіли

попереду якусь дивну млу, що клубочилася, наче темна грозова хмара. Вже чувся далекий гуркіт, щось гримотіло, тріщало, і враз наставала тиша. А тоді знов гуркотіло, щоразу дужче і дужче.

Тепер уже й інші аргонавти почули той загрозливий гуркіт. Усі посхоплювалися на ноги і мовчки втупилися в ту химерну імлу. З неї поволі вимальовувалися обриси двох великих скель, що невпинно рухалися — то сходилися, стикаючись із страшним гуркотом, то розходилися знову.

— Сімплегади! — похмуро крикнув Тіфій.

Ніхто не озвався, кожний тільки міцніше стис весло.

Все ближче плавучі скелі, навколо них шалено нуртує вода, здіймаючи до неба хмари дрібних бризок. Десь уже зникли веселі дельфіни, щезли білі чайки, і «Арго» опинився сам перед брамою смерті.

Ясон став поряд із Лінкеєм і в ту мить, коли підступні скелі почали розходитись, випустив дикого голуба. Всі, затамувавши віддих, стежили за сіреньким птахом. Ось голуб уже поміж скель, та вони насуваються одна на одну все швидше і швидше. Ось скелі зіткнулись із страшним гуркотом, а море збурилося чорними водограями. Та маленька пташина вже обминула скелі й тепер летіла до корабля, відбувшись кількома пір'їнами з хвоста.

Радість пройняла аргонавтів, радість і водночас блідий страх — адже тепер їм самим треба проскочити ту браму смерті. Велетенська хвиля раптом підхопила «Арго» і помчала просто на скелі, та інша, зустрічна, хвиля закрутила корабель, наче горіхову шкаралупу. Але Тіфій міцно тримав кермо дужими руками, напруживши м'язи так, що жили от-от, здавалося, лопнуть.

— Пильнуй! — крикнув Ясон. — Скелі розсуваються!

Усі водночас рвонули весла, і слухняний «Арго» блискавкою помчав між Сімплегадами. Та знову зустрічна хвиля закрутила, завихорила його на одному місці, а скелі вже насувалися.

«Кінець, тепер кінець!» — подумав Ясон, а разом із ним і всі аргонавти.

Зненацька у цьому шаленому вихорі, в чорних водограях збурених хвиль заяріла золотом прекрасна голова Гери спереду «Арго». Вона стала наче більша і ще ясніша, і така влада відчувалася в ній, що скелі на мить спинилися, пропускаючи корабель. А тоді знову загуркотіло, та «Арго» був уже у вільному морі, лише з його корми зірвало кілька прикрас.

Чи справді могутня богиня прийшла аргонавтам у тяжкій скруті на поміч, а чи це їм здалося — хто знає?

Розповідають старі легенди й таке: в тому шаленому вихорі, в гуркоті спінених хвиль, що розбивались об скелі, раптом дзвінко й чисто залунав небесний голос Орфея і, вторуючи йому, забриніли золоті струни. Це було так прекрасно, що хвилі притишились, а скелі, які от-от мали зійтися, раптом стали, пропускаючи корабель із божественним співцем.

Було воно так чи, може, інакше — не знає ніхто. Тільки відтоді, як сміливий «Арго» проплив поміж Сімплегадами, ті грізні скелі розійшлись і стоять непорушно. Збулося прадавнє пророцтво: як хоч один корабель пропливе поміж Сімплегадами, вони назавжди зупиняться і вічно стоятимуть по обох берегах Боспору.

Довго не могли отямитись аргонавти, а коли нарешті збагнули, що найбільша небезпека минула, всі стали радіти, сміятися, наче хлоп'ята, а найстарший за віком — мудрий, досвідчений Тіфій — склав щиру подяку безсмертним богам.

Радісно, на повні груди відітхнули аргонавти, тільки один Ясон не тішився, як усі. Чи він нездужав, або гнітила його яка турбота? Тіфій спитався про це, і Ясон скрушно мовив:

— Справді, гнітить мене думка: навіщо я пообіцяв Пелієві привезти золоте руно? Тепер через мене ви зазнаєте страшних небезпек, важите власним життям.

Ясон говорив голосно, щоб усі чули. То він навмисне, вдавшись до хитрощів, випробовував друзів, чи не занепали вони духом, Чи не хочуть повернути назад. Та на його скрушні слова всі весело відгукнулись:

— Ну то й що? Хіба краще сидіти вдома і не бачити світу? Чи нам забракло снаги? Чи дужі руки послабли?

Від тих слів повеселішав Ясон і радісно крикнув:

— То їдьмо далі! З такими супутниками нічого не страшно.

Ну ж бо вперед, до Колхіди!

І довгі весла дружно збурили рівну гладінь широкого моря. Воно плюскотіло спокійно, тихо, але це незнане море таїло в собі стільки небезпек, могло враз стати таким суворим і грізним, що аргонавти, пам'ятаючи Фінеєву раду, трималися південного берега, не підходячи близько до нього. Здалеку вони бачили незнайомі краї, здебільшого пустельні й дикі.

Та якось довелося-таки аргонавтам пристати до берега. Велике горе спіткало їх — несподівано занедужав і помер Тіфій, відважний і мудрий керманич «Арго». Друзі поховали його на далекому чужому березі, і Ясон, дивлячись на високу могилу, згадав мимохіть, як віщий Фіней відповів йому, а не Тіфію, де саме приставати в Колхіді. Видно, старий уже знав, що той незабаром помре.

Новим керманичем обрали Анкея, Лікургового сина. Хоч не мав Анкей великого досвіду кермувати судном, зате мав світлий розум та міцні руки, і їм слухняно скорився «Арго».

Дні минали за днями. Море було все так само спокійне, але зовсім безлюдне. Жодного корабля не зустріли аргонавти, жодне вітрило не блиснуло їм на безмежній морській блакиті. Та якось Лінкей голосно крикнув: «Земля!» Усі зірвались на ноги й побачили: попереду рівною смужкою темніє невеличкий острів.

Стали до нього веслувати, та раптом аргонавтам у вічі щось сяйнуло вогнем. Величезний птах, вимахуючи мідногарячими крилами, знявся з острівця і летів до «Арго». Опинившись просто над кораблем, птах зронив одну пір'їну, вона майнула блискавкою і вп'ялася, наче стріла, в плече гребця Оїлея. А до корабля вже летіла ціла зграя мідних птахів.

Кинули аргонавти весла, сховалися під шоломами і щитами та самі стали стріляти в птахів. Кілька з них попадало в воду, а решта, обсипавши корабель пір'їнами-стрілами, знялася вище і ключем полетіла за море. То були мідні птахи грізного Арея, бога війни.

Мореплавці пристали до острівця і тільки-но вийшли на берег, як із кущів вибігло четверо юнаків, виснажених, худющих, у подертій одежі. Вони впали аргонавтам до ніг і, вмиваючись слізьми, стали благати:

— Добрі люди! Візьміть нас із собою, візьміть!

— Та хто ж ви такі? — здивовано спитав Ясон.

І юнаки розповіли: вони — сини Фрікса, що з далекої Греції прибув до Колхіди на золотому човні. Вмираючи, Фрікс наказав своїм синам повернутись на батьківщину, в рідний Орхомен. Вони свято виконували батьків заповіт, та буря розбила їхнє суденце, і вони ледве добулися до цього острівця, а тепер тут помирають із

голоду.

Ясон кинувся до юнаків, підняв із землі, обійняв.

— Ми з вами родичі,— радісно пояснював він. — Наші діди Афамант і Кретей були рідні брати, сини бога Еола. Звичайно, ми не кинемо вас. їдьмо з нами назад, до Колхіди, по золоте руно. Кращих проводирів нам і не треба.

Злякалися юнаки, почувши, куди держать путь мореплавці, а старший з-поміж них збентежено мовив:

— Та чи знаєте ви, який підступний, який жорстокий цар Ет? Він — син бога Геліоса, добре знається на чаклунстві та й військо має численне. Добром він не віддасть золотого руна, а забрати силою теж не зможете, бо день і ніч стереже те руно вогнедишний дракон.

Уважно слухали аргонавти юнакові слова, і блідий страх лягав їм на лиця. Тоді наперед виступив Пелей, син царя Еака. То був відомий сміливець, герой, хоч, правда, не такий славетний, як згодом став його син Ахіллес.

— Не лякай нас, хлопче, ми не лякливі,— спокійно мовив Пелей. — В нас теж тече кров безсмертних богів, а від нашої гострої зброї не врятується і вогнедишний дракон.

Ті слова підбадьорили всіх. А ще більшої снаги додала добра вечеря і молодий міцний сон.

Колхіда

Аргонавти вже втратили лік, скільки днів збігло відтоді, як «Арго» покинув берег рідного Іолка. Минав день, за ним ніч, знову згасав світлий день, знову з нічного неба високі зорі сяяли мореплавцям, а вони вже геть потомились. Фріксові сини запевняли, що Колхіда вже недалеко, проте мандрівники все пливли і пливли.

Та от якось уранці Лінкей урочисто простяг руку вперед, і всі побачили вдалині на тлі блакитного неба нерухомі пасма сніжно-білих хмар.

— То Кавказькі гори! — скрикнули Фріксові сини.

І справді, що далі плив «Арго», то виразніші ставали обриси суворих засніжених гір. От і скелястий берег уже видно, дикий, безлюдний, ніде ані сліду житла.

Сонце ясно світило, море затихло, вітер ущух. Та зненацька затріпотіли, забилися вітрила, наче буревій закрутив корабель. Почувся голосний клекіт — то летів велетенський орел, збурюючи повітря могутніми чорними крилами.

Аргонавти стежили за дивовижним орлом, поки він щез серед скель. Та враз вони аж стенулися з жаху: до них долинув

протяглий, страдницький зойк, і гори його стоголосо відбили. Той зойк шарпав душу, віщував щось лихе, і зимний дрож пройняв аргонавтів. Знову зойк, смертний стогін, наче в нелюдських муках конав чоловік. Ні, людина не могла так страшно стогнати…

— То Прометей! — пояснив один аргонавт, що знався на давніх легендах. — Колись цей титан викрав у богів на Олімпі вогонь і приніс його людям, що доти жили, наче звірі. За це Зевс жорстоко покарав Прометея: він прикутий до скелі тут, на Кавказі, і щодня прилітає Зевсів орел та клює йому груди. От і стогне від мук Прометей.

Уже вечоріло, та ніхто з аргонавтів не думав про відпочинок. Нарешті страшні зойки стихли, і знову завихорилося повітря — то Зевсів орел, наче велетенська чорна тінь, шугонув над ними, вертаючись назад.

Тієї самої ночі «Арго» доплив до Фасісу — найбільшої річки Колхіди. Аргонавти спустили вітрила, на веслах піднялися трохи річкою вгору і в тихій заплаві спинились. Ліворуч од них лежало Еетове місто з його великим палацом, праворуч — Аресве поле, а за ним темнів гай, де вогнедишний дракон стеріг золоте руно.

Ясон наповнив великий келих чистим, як мед, вином і вилив його в річкову воду на шану безсмертним богам, а насамперед — золотій Афродіті, як навчив його мудрий Фіней. Щиро молив Ясон прекрасну богиню зарадити їм у тяжкій скруті, адже він розумів, що найтяжче настало тепер.

Помолившись богам, аргонавти повкладалися спати на прибережній траві. Та тільки, здалось їм, заплющили очі, як засяяла рожевоперста Еос, провісниця сонця.

На Олімпі

Стурбовані долею аргонавтів, дві могутні богині — Гера й Афіна — зійшлися порадитись, як найкраще сміливцям здобути золоте руно — чи хитрощами, чи силою, або ще в якій інший спосіб. Довго вони міркували, і нарешті Гера сказала:

— Цар Еет — чаклун, тож не страшні йому ні зброя, ні хитрощі смертних. Та є сила, дужча навіть за чаклунство, то — велике кохання

Холодно посміхнулась на те Афіна Паллада:

— Я ніколи не знала кохання і дивуюсь, як це люди, ба навіть безсмертні боги, підвладні йому. Та коли ти гадаєш, що коханням можна зарадити Ясонові, хай буде по-твоєму. Тільки доведеться нам, хоч це і прикро, йти до Афродіти.

Обидві богині відразу подались до величних чертогів, що їх

звів кульгавий Гефест для своєї красуні-дружини. Тільки стали богині на дверях, як їм навстріч заструміли п'янкі пахощі квітів, заясніли мармурові колони, повиті гірляндами троянд і лілей, замерехтіло золото на стінах, на стелі.

Бога Гефеста дома вже не було — він, як звичайно, ще вдосвіта подався до своєї величезної кузні, де разом із кіклопами кував для

Зевса гострі блискавки та майстрував усякі хитромудрі вироби на прохання богів чи дивовижні прикраси своїй примхливій дружині.

А вона, Афродіта, саме прокинулась і розчісувала гребенем коси, що вкривали їй білі, як морське шумовиння, плечі, спину і груди, і перед блиском тих кучерів тьмяніло все золото навкруги. Побачивши двох великих богинь, Афродіта, ласкаво всміхаючись, подалась їм назустріч, недбало скрутивши коси на голові, та вони слухняно лягли золотим прегарним вінком.

Привітавшись, Афродіта лагідно спитала, що привело їх, богинь над богинями, до неї в гостину, адже вони не надто вщедряють її своєю увагою.

— Не ображайся, — примирливо мовила Гера. — Привела нас сюди пильна справа: аргонавти вже прибули до Колхіди, щоб забрати золоте руно. Ми вболіваємо за них, а найдужче — за хороброго Ясона. Ще тоді він припав мені до душі, як переніс через бурхливу річку стареньку жебрачку, не знавши, що то я, могутня богиня. А тепер йому загрожує страшна небезпека, і, здається, тільки ти можеш зарадити сміливцеві.

— Я? Що я можу зробити цими безсилими руками? — І здивована Афродіта простягла вперед свої тендітні, ніжні руки.

— Тут потрібна не сила, а велике, непереборне кохання. Ясон молодий і гарний, наче бог. А менша дочка царя Еета — Медея — теж гарна, і хоч знається, як її батько, на всяких чарах, та не здолає кохання. Тож попроси свого сина Ерота, хай він поцілить їй у самісіньке серце золотою стрілою. Покохавши Ясона, юна Медея все зробить, усі чари прикличе, щоб тільки допомогти йому в скруті.

Щиро зітхнула богиня краси і кохання:

— О, малий Ерот став такий неслухняний! Я вже навіть обіцяла поламати йому іграшки — стріли і лук, — якщо він бешкетуватиме знову.

Побачивши, як нишком глузливо перезирнулися Афіна Паллада із Герою, золотокоса богиня на мить замовкла, а тоді сумно завважила:

— Не варто було вам цього казати, то ж бо моя турбота й печаль. Та ви не хвилюйтесь, я спробую умовити сина.

Коли задоволені гості пішли, Афродіта подалась по Олімпу шукати малого Ерота. Довго блукала вона, поки, нарешті, на гарній галявині знайшла свого бешкетника-сина: він грав у золоті

бабки з іншим хлопцем, Зевсовим улюбленцем Ганімедом, що був куди старший.

Простак Ганімед увесь час програвав, а меткий Ерот, лукавий, веселий, уже напхав собі повну пазуху виграних бабок. Кинув Ганімед свої дві останні, знову не влучив і скрушно подався геть, навіть не помітивши богині.

А Ерот, дзвінко сміючись, підбіг до матері й притулився до її стрункіх ніг.

— Чого ти смієшся? — спитала вона, і сама сміючись. — Певне, знову обдурив тюхтія Ганімеда? Ох ти ж, розбишако! Ну, годі сміятися, послухай мене уважно. Хочеш, я подарую тобі іграшку, що нею німфи бавили Зевса, коли він був іще зовсім малий?

— Хочу! — аж скрикнув Ерот. — А що ж то за цяцька?

— То золота куля на золотих коліщатках. Як кинути її догори, вона мерехтить і падає, наче зірка вночі. Я подарую ту цяцьку тобі, тільки спершу зроби мені послугу. Полети до далекої Колхіди, там в Еетовім палаці ти побачиш чорнооку царівну Медею. Поціль їй у серце золотою стрілою, та найгострішою, щоб вона навіки полюбила аргонавта Ясона, полюбила дужче за батька, за брата, дужче за рідну землю. Тож лети здобувай собі цяцьку.

Афродіта нахилилася до сина й ніжно поцілувала його в круте чоло, осяяне світлими кучерями. А малий Ерот поспішав: висипав матері в пелену виграні бабки, схопив свій лук із сагайдаком, що лежали, недбало кинуті, під кущем, та й полетів, весело виблискуючи золотими крильцятами.

В Еетовому палаці

Того дня аргонавти прокинулися рано — турбота позбавила їх спокою і сну. Ще й Геліос не виїхав своїми полум'яними кіньми на небо, а вони вже зібралися радити раду.

— Друзі,— сказав Ясон, — зоставайтесь із зброєю тут, у затоці, де ні вас, ні «Арго» ніхто не побачить, а ми з Теламоном, Авгієм і двома старшими Фріксідами підемо до Еета. Хтозна, може, по-доброму ми швидше дійдемо згоди з колхідським царем і він сам віддасть золоте руно, бо це ж було б справедливо.

На тому аргонавти і стали. А дбайлива Гера оповила Ясона та його супутників непроникною млою, як ті йшли до Еетової столиці. Тож ніхто з-поміж колхів не побачив чужинців, ніхто не образив їх лихим словом, ніхто не попередив Еета.

Так ніким не помічені аргонавти дійшли до самого царського палацу, і тут розтанула мла. Дивом дивувалися прибульці,

оглядаючи цю величезну споруду, яку звів сам божественний митець Гефест для Еета, сина осяйного Геліоса.

Колись давно, під час битви із гігантами, Геліос урятував кульгавого Гефеста, умчавши з бойовища на своїй вогненній квадризі. А згодом вдячний митець спорудив для його сина палац, що радував око: скрізь сяяло золото, срібло і мідь, здіймалися стрункі колони з чистого мармуру, а поміж ними стояли гарні постаті, вирізьблені зі слонової кістки.

Висока брама вела у середнє подвір'я, де під зеленим шатром розлогих дерев струміли водограї: з одного лилося медвяне вино, з другого — густе молоко, з третього — духмяна олія, а з останнього — чиста джерельна вода, взимку тепла, а влітку холодна як лід.

Обабіч найбільшого палацу, де жив сам Еет, стояли ще три трохи менші палаци. Вони належали Еетовим дітям — старшій дочці Халкіопі, що лишилася вдовою по Фріксові, Медеї та юному Апсірту, синові Еета від другої, молодої дружини.

Аргонавти ще роздивлялись довкола, коли в одному палаці прочинилися двері і з них вийшла струнка дівчина з чорними косами, що сягали аж краю її чорного хітона. То була царівна Медея. Ще зовсім юна, вона вже була жрицею страшної богині підземного царства Гекати. Щоранку Медея молилася в її похмурому храмі, та цього дня — чи не з волі дбайливої Гери? — зосталася вдома. Вона саме йшла до своєї сестри Халкіопи, та, побачивши якихось чужинців, злякано скрикнула.

На її голос вибігла із своїми служницями Халкіопа, кинувши пряжу й шитво, та не встигла вона огледітись, як її сини, цілі-здорові, вже обіймали її й цілували.

Заплакала Халкіопа зі щастя і враз засміялась. А сини підвели до неї аргонавтів і шанобливо сказали:

— Це наші рятівники, мамо, якби не вони, ти ніколи б нас більше не побачила.

Подякувала Халкіопа прибульцям від щирого серця, аж тут на голоси вийшов з палацу сам цар Еет дізнатися, що означає той гомін надворі. Знову почалися вітання, розмови, одна тільки Медея стояла осторонь, прихилившись до колони, і її струнка чорна постать чітко вирізнялася на тлі білого мармуру.

Враз наче сонячний зайчик блиснув по стінах палацу — то пролетів на своїх золотих крильцятах малий бешкетник Ерот. Сховавшись угорі за химерними прикрасами колон, він оглядівся, побачив меншу царівну-красуню і радо всміхнувся: Зевсова іграшка тепер буде його! Невидимий для всіх, Ерот став за спиною в Ясона, витяг найгострішу золоту стрілу і стрелив у Медею, просто в те місце, де під чорною тканиною гаряче билося

юне серце.

Пекучий біль вразив Медею, але біль дивний, приємний, від нього тугою і щастям спалахнули їй очі, глибокі, чорні як ніч. Не зводячи палкого погляду з чужинця, Медея шепотіла нечуване досі ім'я: «Ясон! Ясон!»

За царським наказом слуги вже смажили гладких овець і теличок на пишний обід, наливали в срібні кратери променисте вино, і незабаром гості сиділи за величезним столом та розповідали Еетові про свою довгу, небезпечну мандрівку.

— А що ж вас привело до Колхіди? — насторожено спитав цар, ховаючи очі під чорними насупленими бровами.

Почувши, що аргонавти припливли сюди по золоте руно, Еет страшенно розлютився. Звівшись на весь свій велетенський зріст, він гнівно крикнув:

— Якби ви не були мої гості, я звелів би відтяти вам язики й руки, негідники, брехуни! Не золоте руно вам потрібне, вам і цим Фріксовим синкам, а моє могутнє царство, що розпросторилося від синього моря до скіфських снігів.

Від тієї образливої мови скипів гарячий Теламон і стис погрозливо кулаки, та Ясон не дав йому прохопитися й словом і спокійно сам відказав Еетові:

— Твоє царство нам не потрібне, ми всі мріємо мерщій повернутись до рідного краю. Та ми обіцяли привезти додому золоте руно, і не для того ж ми так довго пливли, уникли стількох страшних небезпек, щоб повернутися з порожніми руками.

Еет похмуро слухав лагідну, мирну мову свого гостя, а сам потай снував чорні думки.

— Гаразд, — сказав він уголос, — я віддам золоте руно, але тільки справжньому сміливцеві. Коли ти, Ясоне, зробиш те, що я загадаю, то повезеш додому золоте руно.

Зрадів Ясон, бо ще не знав, який лихий і підступний Еет. А той нишком зловтішно всміхнувся і повів мову далі:

— Колись бог Гефест викував мені залізний плуг — дивину, якої ще ніхто з-поміж смертних не бачив. А в додачу до нього подарував дужих биків із мідними ногами і мідними вогнедишними пащами. Запряжи тих биків і зори ними поле, а я дам тобі драконові зуби.

Ти посієш ті зуби, з них повиростають воїни і підуть збройно на тебе. Як подолаєш те військо, то можеш негайно рушати додому із золотим руном. Ну як, згодний?

Мовчки сидів Ясон, не зводячи погляду. Він розумів, що Еет загадав неможливе. Та, глянувши на своїх збентежених, зажурених супутників, Ясон підвівся і твердо сказав:

— Я згодний!

Менша царівна пильно прислухалася до розмови між батьком і гостем. Вражена жорстокістю Еета, вона в розпачі думала:

«Батько навмисне прирікає Ясона до загибелі. Ні молодість, ні врода, ні царська кров, що струмує в жилах сміливого юнака, не врятують його від скорої смерті. Тільки мої чари можуть тут зарадити. Та хіба я зважуся піти проти рідного батька? І заради кого — заради чужинця?»

Та ці горді думки відразу урвалися, тільки-но Медея глянула на того чужинця.

«Я вже не підвладна собі,— знічено зітхаючи, думала царівна. — Наймогутніший бог, бог кохання, заволодів моїм серцем, і я все зроблю, чого зажадає Ясон, — піду проти батька, кину рідний дім і рідний край. О Гекато, підземна богине, якій я вірно служу, допоможи мені врятувати Ясона!»

Нарешті учта скінчилась, і аргонавти стали прощатися. Нечутною тінню Медея прослизнула поміж колонами і зникла в присмерку. Аргонавти йшли до свого корабля, та, як минали священний гай богині Гекати, зненацька з-за дерев вийшла Медея і тихо гукнула Ясона. Здивований герой трохи відстав од свого товариства і ступив крок назустріч Медеї, назустріч великому коханню і непозбутній біді.

З волі дбайливої Гери юнак став напрочуд гарний ту мить, привертаючи погляд, мов яскравий Сіріус темної ночі. Медея не зводила з Ясона своїх чорних очей і ніяк не могла здобутись на слово.

— Не дивуйся, Ясоне, — нарешті заговорила царівна, та голос їй зрадливо тремтів. — Я хочу тобі допомогти, врятувати від неминучої смерті. Візьми ось цю мушлю із зіллям, я сама здобула його серед Кавказьких гір. Там, де впала краплина крові з тяжкої рани титана Прометея, виросла чорна квітка, я зірвала її і зробила це чудодійне зілля. Воно надає великої сили і боронить від зброї й вогню. Удосвіта намасти цим зіллям собі тіло, меч свій і щит та сміливо йди запрягати Гефестових вогнедишних биків.

— І той вогонь не спалить мене? — здивувався Ясон.

— Ні, не спалить, навіть не завдасть тобі ніякої шкоди. Але пам'ятай: це зілля діє один тільки день, тож завтра ти повинен перебороти всі перешкоди і забрати золоте руно.

— О царівно, як дякувати тобі? — вигукнув розчулений Ясон.

— Коли повернешся до своєї сонячної Еллади, згадуй мене хоч зрідка, я відчуватиму це і буду щаслива.

Медея казала спокійно, та в її голосі бриніли причаєний біль і нездоланне кохання. Що далі дивився на царівну Ясон, то дужче

переймався чаром її дивної юної вроди.

— Ми поїдемо до Еллади разом, — впевнено мовив герой. — Адже Еет одразу здогадається, хто міг мене врятувати, і жорстоко тебе покарає. В Елладі ж усі будуть вдячні тобі, рятівниці аргонавтів, а найдужче радітиме мій батько, обіймаючи рідного сина і його прекрасну дружину.

Від щастя в Медеї замліло серце, прекрасні очі взялися сльозами, але ті сльози швидко щезли, як щезають на квітах краплини роси від перших променів сонця.

— А ти любитимеш мене, Ясоне? — ще не вірячи своєму щастю, спитала Медея. — Любитимеш вічно? Поклянись мені тут, у священному гаї богині Гекати.

— Любитиму вічно, клянуся тобі, Медеє,— вигукнув щиро Ясон.

Скільки разів по тому він згадував цю свою клятву, згадував у розпачі, в чорній смертельній скруті…

Ясонові подвиги

Наступного дня, тільки-но заясніло на небі, всі колхи подалися до Ареєвого поля, зачувши про те, що його має зорати сміливий чужинець, як приборкає Гефестових мідноногих биків. Незабаром прибув сюди з великим почтом і цар Еет, пишно вбраний, у золотому шоломі і з золотими ознаками царської влади.

Водночас на Ареєвім полі з'явились і всі аргонавти. Попереду йшов Ясон — високий, дужий, стрункий, а тіло його блискотіло і немов променилось — таким воно стало від чарівного Медеїного зілля. Намастившись ним, Ясон відчув небувалу силу в м'язах, а його щит і меч стали від того мастила напрочуд міцні. Зрадів герой і тепер ішов Ареєвим полем так спокійно та гордо, що всі колхи мимоволі милувалися ним.

Зненацька розляглося дике ревіння, таке моторошне, страшне, що навіть звичні колхи сахнулась назад. Тільки в Ясона не затремтів жодний м'яз, ніби він нічого й не чув. Із підземного хліва вискочили мідноногі бики, вони люто ревли, а з їхніх мідних пащ виривався пекучий вогонь.

Та Ясон пішов просто на лих, і сталося диво: вогонь не завдавав йому ніякої шкоди, хоч огортав звідусіль, і герой спокійно стояв у вогненному колі та чатував. Знавіснілі бики наставили роги і кинулись на сміливця, та наскочили на щит, мов на камінь. Тричі кидались вони на героя, та тричі не подужали пробити той щит. Тоді могутній, наче юний бог, Ясон схопив їх руками за роги, пригнув до землі, і за якусь хвилю биюі були вже

в ярмі. Невдовзі Ясон стояв уже за плугом і довгим списом, що подали йому аргонавти, поганяв мідноногих биків.

Ніколи не гадав цар Еет, що чужинець приборкає вогнедишних биків, і тепер спохмурнів іще дужче. Та, згадавши про драконові зуби, він лиховісно посміхнувся і звелів прислужникам мерщій принести ті зуби Ясонові, щоб засівав ними зоране поле.

Цілий день ішов Ясон за плугом, поганяючи приборканих, слухняних биків, та кидав у землю драконові зуби. А як стало вже сонце хилитись до заходу, проклав герой останню борозну і розпріг потомлених биків, що одразу ж повтікали до підземного хліва. Аргонавти оточили Ясона і всі разом подалися до річки. Витерши піт на ясному чолі, герой набрав шоломом води і вгамував страшну спрагу.

Та Ясонові не було часу спочивати. Глянув він здалека на Ареєве поле, а воно все взялося якимись дивними блищиками. Ті блищики швидко більшали, зростали, і от із землі повитикалися блискучі гостряки мідних списів. Тепер усе Ареєве поле нестерпно блищало. А далі виросли із землі озброєні люди, ціле військо, і, наставивши списи та щити, пішли на Ясона.

Герой не розгубився: легко піднявши здоровенну каменюку, яку четверо чоловіків не змогли б навіть підважити, він метнув її аж у середину війська, і там враз знялася колотнеча.

Наче скажені собаки, кинулися землеродні воїни один на одного, кожний гадаючи, що каменюкою його вдарив сусіда. Забули воїни про Ясона і рубали, вбивали один одного, поки все військо було винищене до ноги. Ще й Ясон насамкінець допоміг тому лютому війську полягти незворушно, і незабаром усе Ареєве поле було всіяне трупом. Так страшний буревій, промчавши над лісом, залишає по собі вирвані з коренем ясени і дуби.

Аргонавти гучно вітали Ясона і як переможця повели до царя Еета. Але той, нетямлячись із люті, скочив на свою колісницю, рвонув учвал коней і помчав до палацу, а за ним поспішили всі колхи.

Золоте руно

Того ж вечора цар Еет скликав до себе найспритніших прислужників і звелів їм удосвіта зненацька заскочити аргонавтів та всіх живцем спалити разом із кораблем.

Медея, зачаївшись у своїй спочивальні, чула за стінами люті вигуки, брязкіт зброї, і чуйне серце віщувало їй небезпеку. Напевне, батько здогадався про її допомогу чужинцям і тепер її покарає, а Ясонові та його друзям щось зробить жахливе.

Зірвалася Медея з ліжка, в яке була вже вклалася спати, схопила свою скриньку із всяким чарівним зіллям і, скрадаючись, босоніж вибігла надвір.

Ніч була місячна, ясна, і Медея майнула знайомими стежками через гаї та луги до швидкоплинного Фасісу, туди, де стояв «Арго». Ніхто її не бачив, ніхто не гукнув, тільки з високого зоряного неба дивилася на неї зажурена Селена, богиня Місяць, і сама до себе казала:

— А, не тільки я страждаю від кохання. Тепер Медея теж відчула його силу і через нього тікає з рідного дому. Дарма що вона чаклунка — те кохання завдасть їй великого горя.

А Медея не думала, що її чекає попереду, — вона поспішала на допомогу своєму коханому. Невдбвзі царівна побачила вогнище, яке аргонавти розклали на тому березі річки. Вони щиро веселилися, пили вино і гучними вигуками знову й знову вітали переможця Ясона. Видно, сміливці і гадки не мали про небезпеку, що вже простерла над ними свої чорні крила.

Ясон перший почув голос Медеї і перший опинився біля неї. Розповіла йому царівна, що віщувало їй чуйне серце, і Ясон, хоч і не дуже перейнявся її тривогою, зрозумів: зволікати не можна, треба мерщій здобути золоте руно та тікати з Колхіди.

Вони пішли вдвох — Ясон і Медея — густим Ареєвим гаєм. Ніч у зоряному плащі вже проминула півдороги на небі, сумна Селена сховалася за хмарами, і все довкола огорнула пітьма. Але царівна впевнено вела юнака, адже вона не раз блукала тут уночі, шукаючи чарівного зілля, і всі стежки були їй здавна знайомі.

Попереду стало щось дивно ясніти, наче там сходило сонце й осявало своїм промінням нічну пітьму. Що далі вони йшли, то дужче розгорялася та заграва.

— То мерехтить золоте руно, — пояснила Медея. — Тепер стережись: біля нього чатує вогнедишний дракон, що не знає спочинку ні вдень ні вночі. Он бачиш у темряві дві червоні жарини? То його очі.

Криваво-червоні жарини наче більшали — мабуть, дракон помітив людей і вже нишком скрадався до них. От на тлі мерехтливого сяйва виникли обриси гидкої потвори. Дракон сунув уперед, витягши довгу драглисту шию і висолопивши три язики.

Раптом він люто дихнув вогнем, засичав, і те сичання ніби поповзло по траві слизькими гадюками. Ясонові аж дух перехопило з огиди, а Медея сміливо ступила драконові назустріч. Дивним голосом стала вона кликати собі на поміч підземну богиню Гекату й бога сну Гіпноса. А потім тихо і владно сказала драконові:

— Засни, засни, стуляй повіки і спи.

І дракон, наче сп'янілий від того чарування, справді став ладнатись до сну: перестав сичати, важко простягся на землі, проте очі в нього ніяк не стулялись. Тоді Медея дістала зі своєї скриньки сонного зілля і бризнула ним драконові просто в очі. За мить дракон уже міцно спав, а Медея, виламавши гілочку ялівцю, мазала тим зіллям повіки потворі й увесь час тихо приказувала:

— Спи, спи, спи…

За її знаком Ясон кинувся до золотого руна, зірвав його зі священного дуба і завдав собі на плечі. Медея схопила героя за руку, і вони побігли щодуху назад. Дорогу тепер було добре видно, бо далеко навколо розливалося мерехтливе сяйво від золотого руна, що, мов плащ, вкривало Ясона.

Поки дісталися вони «Арго», вже й на світ зайнялося, та навіть у сонячному промінні не тьмяніло чудесне руно. Дивом дивувалися аргонавти, розглядаючи, як воно мерехтить і міниться золотом. Нарешті Ясон згорнув його і сховав на палубі, прикривши дбайливо рядниною.

— Тепер, друзі, немає часу милуватися цією красою, — сказав стурбовано Ясон. — Здобувши золоте руно, що стане славою нашого краю, нам треба мерщій рушати додому. Цар Еет швидко дізнається про все і пошле нам навздогін свої кораблі. Тож не гаймо часу!

Аргонавти взялися хутчій ладнати корабель, відрізали з обох боків камені-кітви, і звільнений «Арго» полетів, наче білий птах, підхоплений швидким плином бурхливого Фасісу.

Втеча

Цар Еет справді швидко дізнався і про золоте руно, і про Медеїну втечу. В лютій нестямі він звелів своєму синові Апсірту скликати колхів до берега і сам поспішив туди на конях, що йому колись подарував бог Геліос, його батько. Ніби подих північного вітру Борея, летіли ті коні й на млі ока примчали царя Еета до берега бистроплинного Фасісу. А там уже була така тьма-тьменна збройного люду, як жовтого листя на лісовій землі в листопаді.

Усі голосно гомоніли, горлали, та враз запала мертва тиша, коли Еет, страшний у своєму нестримному гніві, випростався на колісниці й на весь голос владно сказав:

— Начувайтеся, колхи! Якщо ви не спіймаєте і не приведете до мене Медеї, щоб я вгамував своє серце лютою помстою, то ви всі відчуєте цю лють на собі. Тож негайно рушайте навздогін за «Арго», а поведе вас мій син Апсірт.

Колхи притьмом кинулися до своїх чорнобоких кораблів,

стали їх хутко спускати на воду, а юний Апсірт ще й квапив їх, запалений батьковим гнівом.

Як летять у вирій птахи і немає їм ані числа, ані ліку, так один по одному рушали колхські кораблі навздогін за самотнім «Арго». Він уже встиг щезнути з обрію, і марно найгострозоріші колхи пильно вдивлялись удалечінь — жодної цятки не видно було на безбережному морі.

Тоді Апсірт звелів кораблям роз'їхатись у різні боки і навмання шукати «Арго», а сам із кількома кораблями швидко подався попід північним берегом туди, де лежить Скіфія, дика країна. Як Апсірт здогадався обрати правильну путь — невідомо, але зробив він це собі на біду.

Аргонавти вертали на батьківщину не тим морським шляхом, яким дісталися Колхіди, а зовсім іншим, — попід північним берегом, сподіваючись, що колхи не здогадаються плисти сюди. І тільки надумали це, як на небі засяяла довга золота смуга і пролягла до обрію саме туди, куди вони обрали путь, — то Гера посилала добрий знак своїм улюбленцям-аргонавтам. Вона ж дбайливо послала їм ходовий вітер, і ніс «Арго» із золотою головою богині швидко розтинав морські хвилі.

Та все ж колхи на чолі з Апсіртом випередили «Арго». Подавшись навпростець, вони перші дісталися місця, де в море впадає багатовода річка Істр, що тепер ми звемо Дунаєм. Тут вони перетяли дорогу аргонавтам і змусили їх пристати до острова в Істровім гирлі.

Ясон зрозумів: сили надто нерівні, й треба будь-що уникнути бою. Врешті обидві ворожі сторони дійшли мирної згоди: золоте руно лишиться аргонавтам, бо Ясон виконав усе, що зажадав від нього Еет, а Медея повинна покинути «Арго» і чекати справедливого суду в храмі богині Артеміди, що стоїть серед острова.

Дізнавшись про це, Медея стала просити Ясона не укладати такої угоди, і благання в її голосі раз у раз уривалось докором:

— Не віддавай мене, любий, пам'ятай свою клятву, яку дав у священному гаї богині Гекати. Хіба не я врятувала тебе від вогнедишних биків? Хіба не я допомагала тобі здобути золоте руно? І далі я завжди стану тобі в пригоді. А тепер нам треба позбутись Апсірта, без нього колхи не дадуть собі ради, і ми швидко від них втечемо.

І Медея намовила Ясона до чорного діла. Вона переказала Апсіртові, щоб прийшов уночі до храму богині Артеміди. Там, мовляв, вона передасть братові золоте руно, яке потай сама викраде з корабля, і вони повернуться разом до батька.

Юний Апсірт був ще такий довірливий, щирий, так не

відчував підступу, що зробив усе, як казала сестра, і невдовзі лежав мертвий в Артемідинім храмі. О, коли б Ясон і Медея бачили, як гнівно дивились тоді на них невблаганні Ерінії, богині кривавої помсти! Ті Ерінії, що ніколи нічого не забувають…

Поки колхи ще не дізнались про Апсіртову смерть, «Арго» в нічній темряві вислизнув у відкрите море. Трохи згодом схаменулися колхи й теж вивели свої кораблі, та могутня Гера перепинила їм шлях, метнувши перед ними вогненно-сліпучу блискавку. Злякалися колхи і не стали наздоганяти «Арго», але й вертати додому не насмілились, пам'ятаючи слова жорстокого Еета. Так і зосталися вони жити на берегах широкого Істру.

А слухняний «Арго», напнувши білі вітрила, чимдуж мчав до вже недалеких рідних берегів.

Зевсова кара

Вечоріло. Аргонавти наближались до Греції і тішились думкою, що незабаром пристануть до Іолка. Та, стомлені до краю, вони надумали переночувати на березі, там, де в море впадає ріка Ерідан.

Та місцевість була здавна відома всім грекам: колись саме тут упав із небесної височини юний сміливець Фаетон, Геліосів син, що схотів був промчати небом на батьковій сонцесяйній квадризі. Тут і поховали Фаетона зажурені німфи, тут його рідні сестри Геліади так плакали й тужили, що врешті стали гінкими тополями на березі Ерідану.

Аргонавти, вкладаючись спати, чули, як сумно шелестить тополине листя. Від цього ставало так моторошно, що герої ледве перебули тут ніч.

Уранці небо облягли темні хмари, заходило на бурю, та аргонавти на те не зважали. Рідний берег уже близько, близько! Дружно веслуючи, вони підганяли свій корабель, і не було їм коли глянути вгору.

А чорні лиховісні хмари вже громадилися просто над ними. Раптом знявся вітер, все навкруг загуло, заревло, а спінені хвилі ставали все вищі. Буревій закрутив «Арго», наче тріску, в шаленім вихорі і погнав у відкрите море, все далі й далі від грецьких берегів.

Довго носило аргонавтів розбурхане море то в один бік, то в інший. Вони не мали тепер уже й гадки, чи близько, а чи далеко земля і скільки днів минуло відтоді, як покинули вони Ерідан. Дні були чорні, як і ночі, тільки часом пітьму краяли сліпучі блискавки, і тоді страшний грім розлягався довкола. Здавалося, збігли вже роки, а буревій не вщухав, тільки дужчав.

Знесилені аргонавти геть занепали духом. їх гнітили тяжкі думи. Чи буде коли край їхнім мандрам? Чи, може, вони роковані загинути тут, серед моря? Чим розгнівили вони безсмертних богів? Так стурбовано перемовлялися аргонавти, коли раптом усі почули віщий голос, що промовляв із корми:

— Всемогутній Зевс Громовержець розгнівався на Медею і Ясона за вбивство юного Апсірта. Цей гнів тяжітиме над ними, аж поки вони очистяться від пролитої крові. Зробити це зможе тільки чарівниця Кірка, рідна Еетова сестра, що живе на острові Еей. Прямуйте туди!

Дивний голос лунав із корми, де був шматок деревини з віщого додонського дуба — його вставила сама Афіна Паллада, щоб допомагав аргонавтам у скруті.

Наблукавшись розбурханим морем, що поволі заспокоювалося й

затихало, аргонавти нарешті добулися до острова Еей. Господиня сама вийшла на берег зустріти чужинців, а за нею бігло ціле стадо свиней. То були колись люди, що випадком попали на острів, і тут їх зачарувала своїм зіллям лиха чаклунка.

Зловтішно блиснули очі в Кірки, коли вона побачила, скільки людей на кораблі. Та на берег зійшло тільки двоє — Ясон і Медея. Чарівниця, хоч зроду не бачила своєї небоги, відразу впізнала її — адже в усіх, хто походив від Геліоса, мріло сонячне сяйво в очах.

Господиня повела Медею до свого палацу, а за ними знічено йшов Ясон. Не зводячи на Кірку очей, обоє сіли біля вогню і довго мовчали, та їхні скорботні постаті наче благали милосердя.

Нарешті чарівниця розпитала про все Медею і звеліла їм обом помити руки в теплій крові жертовного ягняти.

Але потім суворо сказала:

— Я не порушила святого Зевсового закону — прощати тих, хто благає милосердця. Але тепер іди звідси із своїм чужинцем, на якого ти проміняла батька і брата і кинула рідний дім. Іди геть і ніколи більше не сподівайся на мою допомогу.

Від тих слів Медея зайшлася гіркими сльозами й затулила обличчя краєм одежі. Ясон узяв її за руку та мерщій повів до «Арго».

Море було напрочуд спокійне, вітер ущух, тільки дув легенький Зефір, і «Арго» полетів, наче на крилах. Острів Еея нарешті зник удалині, і навкруг розпросторилася безмежна мерехтлива блакить.

Нові випробування

Навіть у тиху, безхмарну годину на аргонавтів чекали

небезпеки, одна страшніша за одну. Якось герої побачили невеличкий зелений острів. Від нього далеко линули медвяні пахощі квітів і чувся спів, такий милозвучний і звабний, що вражені аргонавти кинули веслувати, пильно прислухаючись до нечуваних звуків.

То співали й вабили мореплавців сирени, дивні створіння — напівжінки, напівптахи. Вже не один корабель тут розбився, наскочивши на підводні скелі, що звідусіль оточували той острів. Скільки загинуло тут мужніх героїв! Вони витримали найстрашніші морські бурі, а тут, серед начебто тихого моря, зачаровані сиренами, знайшли наглу смерть.

Так загинули б і аргонавти, бо вони вже ніби сп'яніли від того солодкого співу. Керманич Анкей уже завертав «Арго» до острова, про

сто на підводне каміння, а пильноокий Лінкей навіть не бачив цього, не помічав, як попереду нуртує вода і тягне в той вир корабель.

Аж тут підвівся Орфей і, вдаривши по золотих струнах своєї кіфари, заспівав на весь голос. То була пісня, що її найдужче любила його мати, прекрасна Муза Калліопа, і, може, згадка про рідну матір надала Орфеєвому голосу ще більшої сили, щирості, влади.

Збентежено замовкли сирени, їм забракло снаги змагатися з дивним співцем, а звуків кіфари вони ще зроду-звіку не чули.

Тільки-но замовкли сирени, як аргонавти отямились, схопилися за весла, а керманич Анкей усім дужим тілом наліг на кермо. І слухняний корабель спокійно проминув сирен, а над морем ще довго лунав чарівний Орфеїв спів.

Так аргонавти щасливо уникнули смерті, але попереду на них уже чигала інша страшна небезпека.

У морі стало траплятися дедалі більше й більше островів, і нарешті «Арго» підійшов до вузької протоки поміж високими скелястими берегами. Аргонавти наперед жахалися тієї протоки, бо знали: обабіч неї живуть чудовиська Скілла і Харібда, що трощать кораблі, а мореплавців пожирають живцем.

Здавалося, немає тепер аргонавтам рятунку, та могутня Гера не забула за них. З її волі до «Арго» невидимо підпливла ціла зграя морських німф — нереїд, підхопила його і так швидко промчала протокою, що Скілла й Харібда навіть не зауважили корабля.

Ще не раз загрожувала героям неминуча загибель, поки нарешті дісталися вони острова Схерії, де жили мирні люди феаки і правив ними мудрий цар Алкіной. Аргонавти сподівалися тут бодай трохи відпочити, та майже водночас із ними до Схерії

прибилися колхські кораблі, що зовсім з іншого боку шукали «Арго».

Колхи зажадали від феакського володаря видати їм царівну Медею, і той розгубився: Ясон і Медея були його гості, та й чи не шкода розлучати таку гарну пару? Але незаміжня дочка має бути завжди при батькові. Від тих думок у мудрого Алкіноя вже голова йшла обертом. Тоді його дружина, цариця Арета, спокійно порадила:

— То хай Ясон і Медея одружаться!

І тієї ж ночі аргонавти відгуляли їхнє весілля.

А на ранок цар Алкіной урочисто повідомив колхів, що він не може розлучати подружжя, і хоч як колхи ремствували й напосідали, та справедливий господар стояв на своєму.

Ці колхи теж не зважилися вертати додому без Медеї — надто всі боялися мстивого, лихопомного Еета. Вони бачили, що цар Алкіной зовсім інший, добрий і справедливий, тож надумали зостатися на острові Схерії, і радо прийняли їх гостинні феаки. А невтомний «Арго» полетів білою чайкою далі.

Та знову, коли вдалині замріли обриси грецьких берегів, раптом знявся шалений вітер і не вгавав дев'ять днів і дев'ять ночей. А на десятий день височенні хвилі викинули корабель на пустельний положистий берег, і «Арго» глибоко ввігнався в пісок.

Коли буря врешті затихла, аргонавти розгледілися довкола, і їх пойняв чорний розпач. Перед ними лежала дика, гола пустеля. Жодне дерево, жодний кущик, ба навіть жодна зелена стеблина не вабили зору, ані ручай ніде не дзюрчав, ані джерельце не било. А велика затока, куди занесли їх збурені хвилі, швидко пересохла, скрізь стирчало каміння, та на мілководді щільно плелися темно-зелені водорості. Скільки сягало око, тяглась ця затока, і не було надії провести по ній корабель.

Можна було б довго-довго розповідати, як скрутно довелось аргонавтам, як голодні, знесилені, вони несли на своїх плечах корабель, згинаючись під неймовірним тягарем, несли через Лівійську пустелю, як поховали там кількох товаришів, що не витримали голоду й спраги, як усі вже геть занепали духом і прощалися з білим світом, як ішли до знемоги, до скону, та все-таки дійшли до священного моря.

Мабуть, самі боги-олімпійці схилилися перед мужністю цієї купки людей і не дали їм загинути. А коли на морі знову знялася буря, сам далекосяжний Аполлон став кидати попереду свої золотосяйні стріли, вказуючи героям путь до рідного берега.

На тій путі трапився їм ще великий острів Кріт, що славився багатими містами, жвавою торгівлею з іншими країнами, славився своїм мудрим, але жорстоким володарем Міносом,

Зевсовим сином, а також мідним велетнем Талосом. Божественний коваль Гефест сам викував того велетня, а Зевс подарував його синові, щоб вартував острів Кріт.

Талос був увесь мідний, а всередині в нього, наче в людини, текла тепла кров, але одною-єдиною жилою, що кінчалася на п'яті, де її затуляв мідний цвях. Тричі на день Талос швидко оббігав увесь острів Кріт і пильнував його краще за ціле військо.

Побачивши «Арго», що прямував до острова, Талос заходився жбурляти в нього великі уламки скель та кам'яні брили. Одна така брила могла б розтрощити судно, і з переляку керманич Анкей уже взявся мерщій завертати корабель, та його спинила Медея. Вона стала обличчям до Талоса і заговорила чаклунською мовою, повторюючи, ніби закляття: «Спи, спи, спи…»

Мідний велетень слухняно стулив очі, ще ступив крок, наче сновида, і впав на землю. Та, падаючи, зачепився п'ятою за гострий камінь, цвях випав, і з того місця заструменіла кров, схожа на розтоплену мідь. А з кров'ю вийшло із штучного тіла життя, і Талос зостався назавжди лежати на крітському березі нерухомою мідною горою, що своїми обрисами нагадує лежачу людину.

Аргонавти спокійно перебули на Криті кілька днів, добре спочили, а тоді знову сіли до весел. їм і далі траплялися острови, невеличкі, але зелені, привітні. То були вже грецькі острови, і, пристаючи ввечері до них, аргонавти приносили від щирого серця жертви безсмертним богам. А вранці, тільки-но радісна Еос простягала по небу свої рожеві руки, «Арго» поспішав уже далі.

Повернення

І от настав той щасливий день, коли «Арго» підійшов до рідного Іолка. Та ніхто не зустрічав героїв, ніхто їх уже не чекав. На березі сидів тільки старий рибалка, і від нього аргонавти дізналися про дивні й прикрі речі.

Всі жителі Іолка давно вже повірили в загибель «Арго», а найперший повірив цар Пелій, що сам послав Ясона на неминучу смерть. Коли збігло багато часу, а від аргонавтів не було ні чутки, ні звістки, Пелій звелів убити Леонових батьків, гадаючи, що тепер ніхто за них не помститься. Добрі люди попередили старих, але ті випросили в Пелія тільки одне — дозвіл самим позбавити себе життя. Так загинули Есон та його вірна дружина.

Від тих слів Ясонові аж потьмарився сонячний день, і люта ненависть до Пелія обпекла йому серце. Проте він не сказав ані слова, тільки глянув на Медею, і та мовчки кивнула.

…Аргонавти прощалися з кораблем, що витримав

найстрашніші бурі, не раз долав розбурхані хвилі, пройшов поміж скелями, де ледве птах пролітав, промчав повз кровожерних чудовиськ і завжди — і в ясну годину, і в чорну негоду — був їм вірним другом, рятівником. Герої витягли «Арго» далеко на берег і поставили біля Посейдонового храму, присвятивши корабель могутньому володарю моря.

По тому аргонавти всі разом подалися до міста. Коли вони урочисто вступили в царський палац, несучи золоте руно, вкрай здивований

Пелій мимохіть встав їм назустріч, не зводячи погляду з блискучого дива. Ясон нічим не виявив перед старим і недужим царем своїх почуттів і віддав йому, як належало, золоте руно, здобуте нелюдськими зусиллями. Пелій став голосно вихваляти мужність і розум Ясона, але і не здумав передати йому царську владу.

Перемігся Ясон і змовчав, та ввечері, побачивши його скам'яніле обличчя, Медея заходилася варити якесь чорне зілля.

Недарма Медея була чаклунка — вона швидко заприязнилася з Пелієвими дочками і розповіла їм потай, що вміє повертати молодість. Спершу царівни не йняли тому віри, ніколи ж бо вони про таке диво не чули. Тоді Медея на їхніх очах зарізала старого барана, що ледь дихав, укинула його в казан, де кипіло чаклунське зілля, і невдовзі з Того казана на очах у здивованих Пеліад вискочило маленьке біле ягня.

Нетямлячись із захвату, царівни стали благати Медею повернути молодість цареві Пелію, що був уже зовсім хирлявий, кволий.

— Нашого батька геть дужає старість, а що станеться з нами? — казали царівни. — Допоможи нам, Медеє, зроби батька знову молодим і. могутнім.

А чаклунці тільки того було треба. Не виказуючи своєї радості, Медея помовчала і ніби по довгій надумі сказала:

— Гаразд, хай тільки сонцесяйний Геліос тричі випряже потомлених коней, а на четверту зоряну ніч я поверну молодість цареві Пелію.

Проте в ту зоряну ніч старий Пелій через Медеїне чаклунство не став молодим, а навіки зійшов у похмуре царство тіней. Жахнулися царівни, збагнувши свою провину і чорну підступність чаклунки.

Та, вдавшись до злочину, Медея не зарадила Ясонові. Царем Іолка став Пеліїв син Акаст, колишній товариш і супутник Ясона на «Арго». Ще в Колхіді він намовляв Ясона не брати із собою на корабель чорноокої чаклунки. А тепер, після наглої смерті старого Пелія, розгніваний молодий цар звелів Ясонові й Медеї

негайно покинути Іолк.

У Корінфі

Знаменитий герой, вождь аргонавтів, що про нього по всій Греції йшла гучна слава і прослава, тепер смиренно подався разом із дружиною з рідного Іолка. їм дав притулок давній друг Ясонового батька Креонт, що царював у великому місті Корінфі. Тут Ясон і Медея про-

жили десять літ, тут знайшлося в них двоє синів, що стали втіхою в домі.

Але безтурботне, щасливе життя поволі ставало Ясонові гірше за кару. Сіра, безнадійна туга оповивала його, коли згадував подорож на «Арго» і вірних друзів, бурхливе море і нестримне буяння сил у молодому дужому тілі, що долало всі перешкоди на шляху до звитяги, до щастя.

Скільки він зазнав небезпек, скільки витратив сил, а навіщо? Ясон нічого не мав — ні царства, ні рідного дому — і жив як жебрак на ласкавому хлібі в Креонта.

Все його щастя — сини. Вони підростають, та що їх чекає попереду? Ця думка дедалі дужче ятрила серце Ясонові, і він нарешті звірився старому царю. Креонт, який уже давно прихилився серцем до мужнього, щирого, але завжди сумного Ясона, несподівано порадив йому:

— Одружися з моєю дочкою Главкою. Коли я помру, ти станеш царем у Корінфі, а згодом царську владу успадкують твої діти.

— Та я ж одружений, — збентежено мовив Ясон.

— Викинь те з голови. Ти привіз із далекого краю варварку, полонянку, а ми, греки, не вважаємо це за шлюб. Ти належиш до давнього царського роду, тож повинен узяти грецьку царівну.

Нічого не відказав на те Ясон, але відтоді став мимохіть придивлятись до юної Главки. З нею, завжди привітною, лагідною, доброзичливою, він охоче проводив час у Креонтовім палаці. Та коли повертався додому, чорні Медеїні очі пронизували його наскрізь, від них ставало незатишно, зле.

Своїм диким, гордим серцем Медея відчувала, що Ясон її вже не любить, і тяжко страждала. Велике кохання спалило її, як палить нещадний вогонь стрункy сосну на жертву безсмертному богові.

А тут іще містом пішла чутка, що Ясон одружується із царівною Главкою. В нестямі Медея стала йому докоряти:

— То це так ти віддячуєш мені за те, що стільки разів рятувала тебе від неминучої смерті, що допомогла здобути золоте

руно, а для цього кинула старого батька і батьківський дім, убила рідного брата і подалася за тобою в далеку, незнану країну. Все це я зробила заради тебе, ти ж бо поклявся мене вічно любити. А тепер, коли у нас двоє скнів, ти згордував мною і порушив святу обітницю.

— Я одружуюся заради наших синів, — тихо мовив Ясон.

Та Медея ще дужче розпалилася від тих слів.

— Іди справляй своє свято, запалюй Гіменеєві смолоскипи! — вигукнула вона. — Але закликаю у свідки підземну богиню Гекату, що день цього весілля коли-небудь ти проклянеш!

О, як вона ненавиділа тепер Ясона! Як бажала йому — не смерті, ні! — а найтяжчого горя, що гірше за смерть.

Спохмурнілий Ясон поспішив у Креонтів палац, а Медея, наче мана, блукала всю ніч покоями і вголос картала себе:

— То я, я винна в усьому! О мій батьку, мій брате Апсірте, це ваша кара, я розумію. Жорстоко скривджена, я тільки тепер збагнула ціну того, що віддала заради Ясона. Та хай начувається! Моя помста буде така люта, страшна, що навіть сама богиня Геката здригнеться!

Напередодні весілля цар Креонт зажадав, щоб колхідська чаклунка залишила Корінф. Він сам прийшов до неї оголосити свою волю і здивувався: Медея була покірна, слухняна і просила тільки одне — дозволити їй зостатись хоч на день, щоб намилуватися дітьми і попрощатися з ними. Розчулився Креонт і сам себе запевнив, що за один день чаклунка нічого лихого не вдіє. А вголос сказав:

— Гаразд, залишайся ще сьогодні в Корінфі, але якщо завтра перше ранкове проміння застане тебе ще тут — ти помреш!

І Медея залишилася. На один тільки день, та хіба чаклунці для чорного діла треба багато часу? Креонт помилився, а Медея потай зловтішно сміялася, але не підводила своїх довгих вимовних очей, аби ніхто не побачив їх грізного чорного полум'я.

Усе місто радісно готувалося до весільного свята: хто плів великі гірлянди з троянд і лілей, хто ладнав смолоскипи, хто вирізав новенькі сопілки. Готувалася у своїй спочивальні і юна Главка, весела, щаслива.

Такою застав її Ясон, що прийшов із своїми малими синами. Хлопчики несли скриньку — дарунок молодій від їхньої матері. Ясон переказав, що Медея просить Главку опікуватися дітьми, а за те посилає їй весільне вбрання, якого не мала ще жодна грецька царівна.

І справді, у скриньці лежав тканий золотом пеплос і золотий вінок такої краси, що Главка засміялася з радості, наче дитина. Коли Ясон із дітьми пішов, вона мерщій вбралася в блискучий

пеплос, а вінком приборкала пишні кучері. Сяючи золотом, вродою, щастям, Главка всміхалася до подруг, а ті милувалися нею.

Та враз обличчя молодої зблідло, пополотніло, ноги їй підігнулися, і вона мало не впала. Марно царівна силувалася зірвати вінок — він тільки дужче стискав їй голову. Раптом його золоте сяйво перетворилося на полум'я, вогнем узявся весь пеплос, і Главка закричала нелюдським смертним криком. На той крик прибіг Креонт, став зривати з дочки вогненну одежу, та отруєна тканина прилипла до ніжного тіла. Тим часом полум'я перекинулося на старого, і незабаром і дочка, і батько лежали мертві.

Тяжкий плач і стогін залунали в палаці. Ясон, ще нічого не знаючи, здивувався, прислухався, і тривожне, млосне передчуття пройняло героя. Він побіг на той плач, на той стогін і скам'янів на порозі. Так він стояв якусь мить, і враз пекучою блискавкою сяйнув йому страшний здогад. Він крутнувся і побіг назад, до свого колишнього дому.

А Медея не гаяла часу. Вона вся палала невгамовною жадобою помсти і, знаючи, як найдужче зранити Ясонові серце, звела ніж на власних дітей. їхній крик шарпав їй душу, сльози лилися в неї з очей, та рука не схибила, не здригнулася.

Коли вбіг Ясон, діти були вже мертві. Наче лев, кинувся він до чаклунки, та вона випорснула йому з рук, підбігла до дверей і щось дико гукнула. Ту ж мить підлетіли два чорні крилаті дракони з колісницею, Медея вскочила в неї і щезла за хмарами.

Ясонова смерть

Минули довгі роки. Старий, знесилений Ясон самотою блукав з одного грецького краю в інший, і ніхто не впізнавав у ньому колишнього славетного героя, вождя аргонавтів. Невблаганний час зорав глибокими зморшками високе чоло, розумні очі погасли, зникла сила в руках, колись дужих і вправних, могутні рамена зігнулись. Та старечі ноги не знали спокою, як не знала спокою його вбита тяжким горем душа.

Якось, блукаючи узбережжям, Ясон добувся місця, де стояло велике старе судно, пошарпане хвилями й вітром, а ще дужче роками. Ясон підійшов ближче, і враз наче сонце яскравіше засяяло навколо. Давно забуте почуття радості пройняло старого, і він схопився тремкими руками за напівзотлілі дошки. То був «Арго», його вірний друг, свідок і товариш його далекої прекрасної юності.

Тепер Ясон часто приходив до «Арго» і, сидячи під кораблем у

холодку, згадував молоді роки, згадував небезпеки, морські бурі та звитяжні свої перемоги. Як і Ясон, «Арго» доживав свого віку. Вітер руйнував його дедалі дужче, облавки ледь трималися, деревина потрухла.

Одного пекучого дня Ясон ліг спочити під кораблем. Спека дужчала, вже заходило на громовицю, і Ясона огорнув тяжкий сон. Довго він спав і не чув, як над морем знявся страшний буревій, як налетів на «Арго». Старий корабель захитався, затріщав і враз розвалився, поховавши під своїми уламками Ясона, колишнього вождя аргонавтів.

Та рід аргонавтів не щез. Згадка про них навіки лишилась у невмирущій мові людей. Аргонавтами і тепер ми вдячно звемо гордих сміливців, що, долаючи смертельні небезпеки, важачи власним життям, торують шлях у далекі, незнані краї, і веде їх незгасна золота мрія, наче яскрава зірка на небі.

МЕЛЕАГР

У Калідоні, найбільшому місті сонячної Етолії, володарював колись цар Ойней. Мав він дружину — теж царського роду — Алфею, що народила йому сина гарного, дужого хлопця, якого нарекли Мелеагром.

Було то взимку. Алфея, ще слаба, сиділа в своєму покої біля домашнього вогнища і колисала сина, що спав поруч у батьковому бойовому щиті. Уже западав присмерк, і палахкотливий вогонь кидав на стіни химерні тіні.

Раптом Алфеї причулись якісь голоси. Вона озирнулась і завмерла. Ні, то не тіні. Якісь три жінки, високі, ставні, суворі, повільно наближалися до неї.

— Ми — Мойри, богині долі! — почула Алфея дивний неземний голос. — Радій, царице! Ти народила дитину, що вирізнятиметься з-поміж усіх своєю вродою і силою.

— Радій, царице! — вторувала їй друга богиня. — Твого сина чекає невмируща слава героя.

— Так, він буде героєм, — суворо додала третя богиня, —

тільки якщо доживе. Адже йому судилося померти, коли догорить оте поліно в твоєму вогнищі.

І враз богині щезли, наче їх і не було тут ніколи. Алфея схопилася на ноги. «Коли догорить оте поліно…» А воно ж уже догоряє! Цариця кинулася до вогнища і голими руками вихопила поліно з вогню.

Кваплячись, Алфея сунула поліно у воду, а коли воно перестало тліти, висушила його і сховала в найбільшу свою скриню на самісіньке дно.

— Це — життя мого сина, тож треба добре сховати, — шепотіла вона, щільно вкладаючи зверху все, що було в скрині. Тоді замкнула її і більше не відчиняла.

Минули роки. Мелеагр виріс у ставного, дужого юнака, що справді вирізнявся серед інших своєю вродою і силою. На численних змаганнях та грищах він завжди перемагав, а вдома був допомогою і радістю батькам.

У тій країні, сонячній Етолії, земля щороку добре родила, та якось етолійці зібрали на диво великий врожай, і цар Ойней звелів урочисто принести щедрі жертви на подяку безсмертним богам.

Сам цар Калідона разом із жерцями приносив ті багаті жертви. Насамперед — найвищому богові Зевсу та його дружині Гері, опікунці родини й шлюбу; його сестрам: богині родючості й хліборобства Деметрі та Гестії — охоронниці домашнього вогнища; Зевсовому братові Посейдону, могутньому володарю безкрайого моря. А потім принесли жертви Зевсовим синам і дочкам: богові скотарства й божественному вісникові Гермесу; неперевершеному майстрові-богу Гефесту; веселому богові вина й виноградарства Діонісу; славетному кіфареду і стріловержцю Аполлону; мудрій войовниці Афіні Палладі та золотій Афродіті, богині кохання.

Усім найбільшим богам віддячили калідонці, тільки забули богиню мисливства Артеміду. Образилася норовлива богиня і надумала негайно помститися етолійцям.

Артеміда вивела із своїх найдальших лісів кровожерного вепра завбільшки з бика. Вогнем палали його люті, налиті кров'ю очиці, а із здоровенної пащі раз у раз виривалося полум'я, від якого мерхла навколо соковита трава і в'яло зелене вбрання дерев. Тепер цей звір став нищити етолійські поля і виноградники, виривати іклами цілі яблуні у садках, руйнувати будинки, драти худобу, а часом навіть убивати людей.

Горе, мов чорна хмара, нависло над усією Етолією. До Калідона зібралися на раду найрозумніші мужі й стали просити Мелеагра, як найдужчого, найспритнішого з етолійської молоді,

щоб він зібрав гурт добрих мисливців і звільнив рідний край від страшного звіра.

Мелеагра не треба було й просити — він сам рвався на лови, буяв-бо в ньому нестримний юнацький шал. Тож став він одразу збирати собі товариство, скликати з усієї Греції найславніших мужів.

Багато героїв відгукнулося на Мелеагрів заклик і поспішило взяти участь у тих ловах. Першими з'явилися два рідні брати цариці Алфеї, а за ними прибули: Ясон і Адмет із Фессалії; Тесей із Афін; Теламон із Саламіна та його менший брат Пелей, що йому згодом богиня Фетіда народила сина Ахіллеса; Зевсові сини-близнюки Кастор і Полідевк; батько хитромудрого Одіссея Лаерт; ще зовсім юний тоді Нелеїв син Нестор та багато інших відомих героїв.

Серед мисливців була навіть дівчина — Аталанта, окраса зелених гір Аркадії. Вона зросла там у лісі, бо, коли тільки народилася, її батько, що сподівався на сина, звелів слугам віднести небажану дочку в гори і кинути там напризволяще саму.

Те безпорадне немовля знайшла ведмедиця, блукаючи з малими ведмежатами лісом. Вона вигодувала дівчинку своїм молоком, а згодом дитину підібрали мисливці. Аталанта зросла серед них у лісі, навчилася розрізняти звірині сліди, непомильно стріляти, а бігала вона і стрибала через гірські потоки й каміння краще від дикої сарни.

Тепер Аталанта зналася на звірині й на ловах, наче сама Артеміда. Та й з виду вона була схожа на богиню мисливства: напрочуд ставна і гарна, стягнувши буйні кучері в тугий вузол, дівчина тримала в руках лук, за плечима висів сагайдак із стрілами, короткий хітон не заважав їй перестрибувати гірські ручаї та видиратися на стрімкі скелі.

Побачивши в своєму гурті таку красуню, могутні мужі спохмурніли, а брати цариці Алфеї стали вголос ремствувати: негоже, мовляв, їм, чоловікам, відомим героям, полювати разом із дівчиною. Та Мелеагр, вражений дивною красою Аталанти, швидко урвав ці розмови.

А цар Ойней так ревно припрошував усіх до столу, такий смачний дух печеного м'яса линув звідси і стільки стояло кратерів з п'янким пурпуровим вином, що мисливці повеселішали і дружно взялися до щедрої учти.

Дев'ять день по-царському пригощав старий Ойней мужів, а на десятий вони вирушили нарешті до лісу. То був величезний праліс, що досі не знав ще людської сокири. Десь тут, в його нетрях, ховався страшний звір. Мелеагр поставив мисливців великим півколом, звелів усім спустити з прив'язі собак, і ті

несамовито завалували, колошкаючи лісову тишу.

Довго ганяли лісом собаки, нишпорячи серед чагарів, та ніяк не могли натрапити на вепра, — той мов у землю запався. Нарешті в непрохідних хащах собаки знайшли величезне лігво, і звідти вискочив вепр, наче блискавка з чорної хмари. Розлючений, страшний, він помчав просто на людей, ламаючи кущі та роздираючи іклами оскаженілих собак.

Мисливці й собі кинулися вперед, наставивши гострі списи. Та, видно, сама Артеміда допомагала вепрові, відводячи від нього списи або ламаючи вістря.

Ось упав один мисливець, і другий, і третій. Неминучу смерть знайшов би і юний Нестор і не здобув би собі вічної слави в Троянській війні, та він устиг, спершись на спис, вискочити на гілку розлогого дерева, і вепр пролетів повз нього, наче камінь, пущений дужою рукою з праці.

Навперейми вепрові метнувся Теламон, але, мабуть, норовлива Артеміда і тут чатувала: герой перечепився за якийсь корч і впав долілиць. Пелей вмить підскочив виручити брата, а вепр уже мчав просто на них.

Аж ось задзижчала гостра стріла і вп'ялася звірові в вухо. То непомильно стрелила лісова мисливиця Аталанта. Дзюрком бризнула кров, і вепр звернув, тікаючи в хащі, а навздогін йому полетіли мисливські списи. Спливаючи кров'ю, оточений звідусіль собаками, звір крутився на місці, та ніхто з-поміж мисливців не важився хоч трохи наблизитися до нього.

Тоді вискочив наперед Мелеагр і щосили втопив свого списа вепрові під самісіньке серце. Звір ураз осів, повалився на бік і сконав. Підбігли мисливці, дивуючись з велетенського вепра, а Мелеагр став ногою хижакові на голову і мечем ізняв з нього шкуру.

Всі вітали Мелеагра як переможця, а він простяг вепрову шкуру Аталанті й урочисто сказав:

— Ти перша смертельно поранила вепра, тож по правді шкура належить тобі!

Радісно всміхнулася Аталанта і прийняла вепрову шкуру з Мелеагрових рук. Але ту ж мить підскочили до неї, палаючи гнівом, обидва брати цариці Алфеї.

— Віддай! — заволали вони у нестямі.— Не привласнюй того, що має належати нам, коли наш небіж позбувся розуму через жінку і відступився від здобичі.

Спаленів з образи Мелеагр і вихопив меч. Та це не злякало його родичів, вони вирівали вепрову шкуру з рук збентеженої Аталанти, обсипаючи її лайками та погрозами. Кров шугонула Мелеагрові в голову, аж потьмарився йому ясний світ, і герой сам

нестямився, як двічі блиснув у повітрі його гострий меч…

Коли в Калідоні дізналися, що вепра нарешті вбито, цариця Алфея поспішила до священного храму принести подячну жертву богам. У супроводі прислужниць вона вийшла з палацу і раптом побачила гурт людей з якимись важкими ношами.

«Видно, несуть забитих», — тривожно подумала Алфея, а коли гурт наблизився, вона впізнала на тих ношах своїх рідних братів.

Заридала цариця, стала рвати на собі коси та золотом гаптовані шати і крізь сльози, крізь плач одно допитувалася:

— Хто убив їх? Скажіть мені, хто?

А коли нарешті почула у відповідь ім'я свого сина, крик завмер Алфеї в горлі, сльози висохли. Лютим вогнем помсти спалахнули очі в цариці. Її син — заради якоїсь жінки! — знехтував родину і вбив своїх кревних! То хай він краще помре!

Владною рукою відсторонивши почет, цариця пішла до своїх покоїв, відімкнула велику скриню і дістала з її дна напівзгоріле поліно. Ноги в Алфеї підгиналися, руки тремтіли, але, змагаючи себе, вона підійшла до домашнього вогнища.

— О Ерінії, богині кривавої помсти! — Алфеї здавалося, що вона кричить, та вуста її ледь промовляли: — Дайте мені снаги смертю спокутувати смерть. Хіба вбивця моїх братів може бути мені сином? Ні, хай спостигне його справедлива кара!

Через силу Алфея підняла руку й кинула поліно у вогнище. Зненацька її вразив якийсь дивний глухий стогін, та поліно вже взялося криваво-червоним вогнем.

Тієї ж миті у лісовому таборі, де відпочивали мисливці, Мелеагр скрикнув від раптового болю. Він підвівся, та біль не вщухав, а дедалі дужчав, ніби ненажерний вогонь палив йому серце і груди. Збіглися друзі, однак ніхто не міг зарадити героєві, і він згас на очах.

Аталанта прибрала мертвого Мелеагра лісовими квітами й миртом. Не зронивши й сльозини, вона довго дивилася в прекрасне обличчя, потім мовчки взяла свій лук, сагайдак із стрілами і зникла серед дерев. Ніхто її не спинив.

Найближчі друзі взяли Мелеагра на руки й понесли до його рідного дому, а попереду чорним птахом линула страшна звістка, і селяни збігалися звідусіль, щоб приєднатися до жалобного проводу.

Весь гордий Калідон плакав за своїм найкращим, найсміливішим героєм. Не плакала тільки його мати, цариця Алфея — гострим кинджалом вона вкоротила собі страждання і вік.

ГЕРАКЛ

Народження героя

Наймогутніший грецький герой Геракл мав трудне життя, сповнене великих турбот, страждань і тяжкої виснажливої праці. Він уславився неймовірними подвигами, але кожний його подвиг був насамперед важкою працею, нелюдським напруженням усіх сил.

Мабуть, невблаганна Мойра, що стала прясти нитку Гераклового життя, не дуже пильнувала своєї пряжі, і нитка відразу ж пішла груба, нерівна, з вузлами.

Тяжкі випробування почалися для Геракла з самої його появи на світ. Батьки його — Амфітріон і Алкмена, обоє з роду славетного Персея, — володарювали в Тірінфі. Та сталося так, що Амфітріон ненароком убив свого тестя Електріона, Персеєвого сина, і рідний брат убитого Сфенел примусив Амфітріона з дружиною покинути Тірінф. Молоде подружжя оселилося в

семибрамних Фівах, у гостинного царя Креонта.

Амфітріон кохався в мисливстві, і його юна дружина Алкмена часто

нудьгувала сама. Побачив це з захмарного Олімпу Зевс і надумав розважити зажурену красуню, прибравши вигляду її чоловіка. Зраділа Алкмена, щиро повіривши, що то справді Амфітріон, і могутній бог прогостював у неї три дні і три ночі, перетворивши їх на одну добу: тільки раз стомлена богиня Селена-Місяць розпрягла своїх білих коней, і тільки раз на зміну їй вимчав на небо у вогненній колісниці світозорий Геліос-Сонце.

Коли скінчилася ця чудесна доба, Зевс піднявся на свій осяйний Олімп. Алкмена спала і нічого не чула, тож як згодом повернувся з ловів Амфітріон, ані йому, ані його любій дружині і на думку не спало якесь ошуканство чи зрада.

Подружжя жило мирно, у злагоді, щасливе надією незабаром сповити синка. Не знали вони, що з високого Олімпу тепер стежать за ними дві пари пильних очей: одні — Зевсові — доброзичливі, лагідні, а інші — Герині — заздрісні й лихі.

Багато синів було в Зевса від смертних жінок, але серце йому віщувало: тільки тепер настав час народитися його найславетнішому, наймогутнішому синові. Радість і щастя так нестримно буяли в Зевсові, що про цю новину незабаром дізналися всі боги на Олімпі й насамперед його дружина Гера. Якою заздрістю, якою лютою ненавистю палали тепер її чорні очі, коли вона дивилася вниз на красуню Алкмену! А тут іще Зевс якось зібрав усіх олімпійців і радісно мовив:

— Слухайте, богове, що віщує мені чуйне серце: сьогодні має народитися той з Персеєвого роду, хто володарюватиме над усім Аргосом і над усіма Персеєвими нащадками.

Усі боги-олімпійці шанобливо слухали Зевса, тільки підступна Гера насмілилася урвати йому мову:

— Ти так впевнено кажеш, о Зевсе, а я не йму тобі віри. Поклянися великою клятвою богів, що той, хто з Персеєвого роду сьогодні народиться перший, стане володарювати над усім Аргосом і над усіма Персеїдами.

Зевс одразу ж склав урочисту клятву, не відаючи, що його найстарша дочка, богиня ошуканства Ата, потьмарила йому світлий розум. Так її навчила Гера, а сама, не гайнуючи ні хвилини, подалася на золотій колісниці з Олімпу. Шлях їй лежав у Мікени до палацу царя Сфенела, Персеєвого сина.

Сфенелова дружина теж була при надії, і з волі Гери, богині шлюбу й родинного життя, в неї передчасно народилася дитина — недужий, кволий хлопчик Еврісфей.

Він народився перший за Геракла, і з цією звісткою Гера

поспішила на Олімп. Навіть не приховуючи зловтіхи в чорних очах, вона розповіла новину самому Зевсові. Тепер над усім Аргосом і над усіма Персеїдами володарюватиме Еврісфей, а не Алкменин син, хоч Зевс і назвав його на догоду дружині Гераклом, що означає «уславлений Герою».

Зрозумів Зевс, як підступно його одурено. В нестямі схопив він свою дочку Ату за руді коси та швиргонув геть з Олімпу на землю, заборонивши повертатись назад до богів. Відтоді й живе богиня ошуканства Ата на землі, серед смертних людей, засліплюючи їм очі й розум.

Зевс не міг порушити своєї великої клятви, і володарювати над Аргосом і над усіма Персеїдами мав тепер не Геракл, а нікчемний Еврісфей. Правда, Зевс дав своєму синові могутнє здоров'я, божественну снагу, ще й доручив самій Афіні Палладі опікуватися ним. Та згодом краялося серце в. могутнього бога, коли він бачив, як смиренно кориться велетень Геракл недолугому Еврісфеєві, які тяжкі, нелюдські подвиги здійснює на його примхливу вимогу.

Гера теж не забувала за Геракла. Він був іще немовлям і лежав в Амфітріоновому бойовому щиті, що правив йому за колиску, як лиха богиня наслала на нього двох великих отруйних змій. Було це вночі, в покоях Алкмени вже не світилося жодне віконце, та надвірна брама сама нечутно розчинилася перед чорними зміями, і ті швидко поповзли, наче добре знали дорогу.

У будинку всі спали, спав і малий Геракл, коли раптом почув якесь дивне сичання. Прокинувся хлопчик і побачив просто над собою дві зміїні пащі й червоні бридкі очиці. Геракл миттю схопив рученятами змій за шиї та став їх душити. Довгі слизькі гадини борсалися, звивалися в кільця, випручувалися з дитячих рук, та малий стискав їх дедалі міцніше.

Зачувши якусь колотнечу, прокинулась Алкмена, за нею служниці. З переляку вони на якусь хвилю завмерли, а тоді зняли страшний галас і плач. Прибіг занепокоєний Амфітріон із воїнами, тримаючи в руках гостру зброю, але змії лежали вже долі, сконавши від рук немовляти.

Зрозумів тоді Амфітріон, що Геракл — особлива, незвичайна дитина. Вранці він звелів привести сліпого віщуна Тіресія, і той, уважно вислухавши, пояснив: Геракл буде великим героєм, якого ще не мала грецька земля.

Гераклова юність

Розумний Амфітріон вирішив дати хлопцеві освіту, гідну героя.

З різних грецьких міст були запрошені до Геракла найвидатніші знавці. Евбейський володар Евріт, найкращий стрілець, вчив Геракла стріляти з лука; Зевсів син Кастор, один із братів Діоскурів, вчив носити важку зброю, битися нею та шикувати фаланги до битви; Гермесів син Автолік, дід хитруна Одіссея, вчив, як перемагати в двобої; від мудрого кентавра Хірона хлопець дізнався, яке зілля цілюще та як по зірках знаходити правильну путь. А сам Амфітріон, неперевершений їздець, учив Геракла мчати на бойовій колісниці і спритно правити кіньми.

Кмітливий, вправний і дужий, Геракл напрочуд швидко перевершив усіх своїх учителів.

Тільки із співами щось було негаразд.

Грати на кіфарі та співати навчав його Лін, брат знаменитого співця Орфея. Вимогливий, суворий Лін якось спересердя вдарив Геракла. Вмить спалахнувши, хлопець жбурнув кіфару в голову своєму вчителю, та ще з такою силою, що той упав неживий. Геракла притягли до суду, а хлопець нагадав суддям закон мудрого Радаманта: не можна карати того, хто відповів ударом на несправедливий удар. І судді виправдали Геракла.

Побоюючись, щоб хлопець ще чогось не накоїв, Амфітріон послав його в гори до пастухів, що пасли на полонині великі отари. Тут, на привіллі, Геракл ріс і вбивався в силу, наче молодий дубок.

Він вигнався високий, дужий і гарний — справжній син всемогутнього Зевса. Його рука ніколи не хибила, чи метав він важкий спис, чи стріляв із великого лука. А коли йому сповнилося вісімнадцять років, уже ніхто з-поміж смертних людей не міг здолати його в борні, в перегонах чи в інших змаганнях.

Одруження і безумство Геракла

Повернувшись до семибрамних Фів, Геракл дізнався, що місто повинне сплачувати щороку чималу данину орхоменському володареві Ергіну. Геракл зібрав невеличке, але хоробре військо, напав на Ергіна, переміг його, і тепер уже Орхомен став платити Фівам данину, та ще вдвічі більшу.

На подяку Гераклові фіванський цар Креонт віддав за нього свою

дочку Мегару. На весілля зібралося безліч гостей, навіть безсмертні боги спустилися з Олімпу до Геракла і щедро обдарували його.

Далекосяжний Аполлон подарував молодому великий лук і

непомильні стріли, Гермес — гострий меч, Гефест сам викував йому міцний панцир, Афіна Паллада виткала гарний плащ, Посейдон подарував запряг баських коней, а Зевс — непробивний щит, оздоблений золотом і самоцвітами.

Та ні коштовний обладунок, ні гостра зброя, ні вітроногі коні не цікавили спершу Геракла. Він щиро тішився родинним щастям, молодою дружиною, дуженькими дітьми, що одне по одному незабаром знайшлися.

Гераклове щастя, здавалось, було яскраве, як сонячне сяйво, і безхмарне, мов небесна блакить. Та хіба могла злопам'ятна Гера примиритися з цим? Тож вона надумала наслати на героя грозову хмару— чорне безумство, щоб та хмара закрила і сонце, і небо.

Того ранку Геракл весело бавився з дітьми. Нараз ніби сухий, пекучий вітер, що завжди віщує грозу, обпалив йому чоло, засліпив ясні очі, згасив світлі думки. Геракл дико зареготав, схопив свій меч і кинувся на власних дітей. Не пощадив безумець і Мегари, що намагалася боронити малят. А тоді Геракл упав, і важкий сон навалився на нього, мов кам'яна брила.

Довго тривав той сон, а коли Геракл нарешті прокинувся, то нічого не міг збагнути. Наслане Герою безумство минуло, як минає чорна грозова хмара, і тепер жах і відчай пойняли Геракла. Добрі люди поховали Мегару й дітей, а він подався з дому світ за очі.

Наче вигнанець, блукав Геракл від одного селища до іншого, аж поки дістався до Дельфів. Тут, в Аполлоновім храмі, довідався Геракл від Піфії про вирок богів: він повинен оселитися на землі своїх батьків, у Тірінфі, і дванадцять літ вірно служити мікенському царю Еврісфеєві, що завдяки Зевсовій клятві володарював тепер над усім Аргосом і над усіма Персеїдами.

Тяжко було Гераклові скоритися нікчемному Еврісфеєві, та він перемігся і покірно пішов до славетних Мікен.

Подвиг перший: Немейський лев

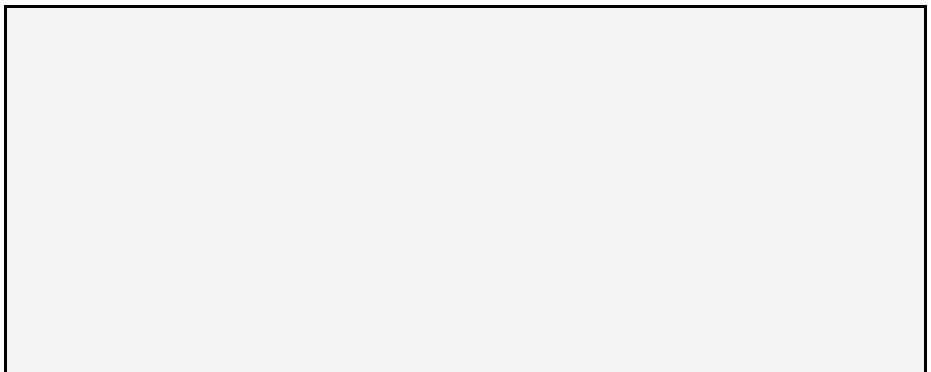

Кволий, боягузливий, але пихатий Еврісфей з погордою прийняв свого родича.

— Прийшов мені слугувати? А що ти вмієш? — скривився він, приховуючи страх у маленьких очицях, бо перед могутньою постаттю Геракла він геть розгубився.

«Бач, який здоровань! — подумки жахався цар, скоса зиркаючи на нього. — Що б таке йому загадати, аби він якнайшвидше загинув?»

І Еврісфей гарячково міркував, напруживши своє вузеньке

чоло, а Геракл байдуже чекав царської волі.

Нарешті цар, зловтішно посміхаючись, мовив:

— Мабуть, ти тільки й годен змагатись у борні. Тож спробуй побороти лева, що ховається у горах поблизу Немеї. Вбий лева і принеси мені його шкуру, цікавий я глянути на неї. Кажуть, тієї шкури не може пробити ані камінь, ані залізо. Тож іди й не барись!

Дарма Еврісфей сподівався потішитись переляком могутнього Геракла: той спокійно попрощався й пішов.

— Видно, він і гадки не має, що то за лев, — радісно потирав цар свої холодні, кволі руки. — То й добре, швидше загине!

Велетенський лев, що понищив усі села довкола Немеї, був не звичайний звір, а чудовисько, породжене вогнедишним Тіфоном і отруйною Єхидною. Всяка зброя була проти нього безсила, але Геракл усе-таки взяв свій улюблений лук із стрілами, що подарував йому сам Аполлон.

А в немейському лісі він вирвав із корінням чималу сосну і, обтесавши, зробив собі здоровенну палицю, якої жодний інший чоловік не міг би навіть підважити.

Ніхто не міг показати Гераклові, де саме в горах шукати велетня лева, бо той, хто хоч раз побачив його, вже не повертався до своєї домівки. І Геракл сам один блукав лісистими горами, поки натрапив нарешті на звіра.

Лев зачув людину і причаївся, припав до землі, збираючись стрибнути. Ту ж мить засвистіла Гераклова непомильна стріла, та вона навіть не подряпала звіра. Лев стрибнув, однак від страшного удару палицею по голові не втримався і впав. Зразу схопившись, лев знову стрибнув просто на груди Гераклові, аж заточився герой, але щосили напружився і встояв. Дужими руками обхопив він лев'ячу шию і став душити.

Хоч як борсався немейський лев, та зрештою Геракл його переміг, а тоді завдав собі на плечі велетенську тушу і попрямував у Мікени, до царського палацу.

Побачивши чудовисько, всі царські прислужники повтікали, несамовито репетуючи з жаху. Зачув той галас Еврісфей і мерщій сховався у великій діжці. Геракл усе-таки розшукав царя, але той, угледівши лев'ячу голову, заверещав не своїм голосом:

— Не підходь, не підходь!

Геракл засміявся з утіхи:

— Та не бійся, він уже неживий. Ти ж хотів побачити, яка в нього шкура.

— Не підходь! — одно верещав нажаханий Еврісфей. — Не треба мені ніякої шкури. Геть звідси, геть!

— Гаразд, я заберу шкуру собі,— спокійно мовив Геракл і

пішов.

А цар верещав йому навздогін:

— Геть, геть, і ніколи не смій заходити до палацу!

Відтоді Геракл, задовольнивши цареву примху, не йшов далі палацової брами і під нею складав свою здобич. А Еврісфей крадькома визирав згори, прикро вражений, що Геракл знову повернувся живий і знову він — переможець.

Подвиг другий: Лернейська гідра

Недовго випало відпочивати Гераклові. Він устиг тільки вичинити шкуру немейського лева, яку надумав завжди носити замість плаща, а хижакову голову — замість захисного шолома. Аж тут розшукав його царський оповісник Копрей і врочисто промовив:

— Великий цар Еврісфей велить тобі вбити гідру, що живе у Лернейському болоті і завдає людям страшної шкоди.

Ця гідра була меншою сестрою немейського лева, її теж породили вогнедишний Тіфон і отруйна Єхидна. Гідра мала великий зміїний тулуб і дев'ять голів, з них вісім були смертні, а дев'ята — середня — безсмертна. Сховавшись у воді або в очереті, гідра підступно нападала на людей, на великі отари овець чи іншу худобу. Дев'ятьма пащами вона враз роздирала найбільшого бика чи коня.

Геракл розумів, що відшукати ту потвору на болоті буде нелегко, і, не знаючи-добре місцевості, взяв собі за проводиря юнака Іолая.

Довго блукали вони болотом, ризикуючи провалитися в драговину, та нарешті зіркі Гераклові очі вгледіли чорну лискучу потвору, що, ледь вистромивши з води свої дев'ять голів, пильно стежила за сміливцями. Геракл звелів Іолаєві не рушати з місця, а сам пішов уперед, тримаючи в руці свою здоровенну палицю.

Тепер гідра звелася з болота, і її голови несамовито заметлялися, наче чорне гілля дерев під час буревію. Страшне шипіння і огидливий

сморід мало не запаморочили Гераклові голови, і він, квапляючись, щосили наступив на слизький тулуб потвори. Та запручалася, закрутилася, але Геракл тільки дужче притискав її до землі.

Тоді гідра обплела йому ногу хвостом, силуючись повалити героя, а її дев'ять бридких голів на тонких гнучких шиях марно намагалися прокусити лев'ячу шкуру, що тепер надійно боронила героя.

Геракл чимдуж розмахував своєю палицею, стинаючи ті

голови, але, замість однієї, на тому місці зразу виростали дві голови, і герой зрозумів, що в такий спосіб він не здолає гідри.

А тут ще з болота виліз велетенський рак і вп'явся йому в ногу своїми клішнями.

— Еге, двоє проти одного! Це не по-чесному, — посміхнувся Геракл і гукнув Іолая: — Хлопче, підпали-но очерет і найближчі дерева, щоб потворі не було як тікати. А тоді біжи до мене.

І от над болотом потягло їдким димом, затріщало сухе гілляччя. Гідра занепокоїлася і засичала ще дужче.

— А що, не подобається? — засміявся Геракл. — Іолаю, неси сюди добрячу головешку, хай їй стане ще тепліше.

Тепер, тільки-но Геракл стинав якусь гідрину голову, хлопець одразу ж припікав ту шию головешкою, аж шкварчало і чорним диміло, і на тому місці вже нові голови не виростали.

А велетень-рак раз у раз прикро нагадував про себе своїми клішнями. Спершу Геракл не зважав на нього, та коли той надто боляче вщипнув за ногу, герой так придавив рака палицею, що його і слід на болоті запався. Але Гера, яка добре віддячувала всім, хто робив щось лихе Гераклові, не забула і про нього: відтоді на нічному небі виблискує сузір'я Рака.

Нарешті в гідри зосталася тільки одна — безсмертна — голова, що невпинно крутилася, уникаючи важкої палиці, та ось і вона, відтята, покотилася болотом. А довгий слизький тулуб, наче ганчірка, лежав біля Гераклових ніг, і з нього юшила густа кров, така отруйна, що від неї довкола все почорніло — і земля, і вода, і болотне зілля.

Геракл узяв свої стріли, вмочив вістрями в ту чорну кров, і стріли стали назавжди отруйні.

Безсмертну голову, що й досі скажено сичала, герой закопав глибоко в землю, ще й придавив зверху великою кам'яною брилою. А тоді вони з Іолаєм подалися назад, щасливі, що позбавили людей такої гидкої потвори.

Подвиг третій: Керінейська лань

Повернувшись до Тірінфа, Геракл сподівався хоч тепер відпочити, але на нього вже чекав царський оповісник Копрей.

— Великий цар Еврісфей, — суворо сказав він, — гнівається, що ти не сам знищив лернейську гідру, а мав помагача Іолая. Тож іди негайно в гори, спіймай живцем керінейську золоторогу лань і принеси її цареві.

— Гаразд! — похмуро сказав Геракл.

Йому страх не хотілося йти полювати це прегарне створіння. Та й важко було те зробити: легка і швидка, як вітер, лань наче

літала по скелях, перестрибуючи урвища та глибокі провалля, тільки блискали її срібні ратиці та яріли проти сонця золоті кручені ріжки.

Геракл мав добути лань живу, тож він не взяв ніякої зброї і подався в Аркадію до гори Керінеї, де найчастіше траплялася людям та лань.

Довго блукав гірськими схилами Геракл. Він зайшов аж туди, де ніколи не ступала нога людини, бачив рідкісних звірів, бачив страшних хижаків, але стрункої красуні ніде не було.

Нарешті герой вийшов на невеличку затишну галявину, де чисте гірське джерело, струмуючи вниз веселим дзюркотливим потічком, утворило спокійне озерце. Напившись холодної смачної води, Геракл побачив на піщаному березі багато слідів — видно, лісова звірина вчащала сюди на водопій.

«Може, золоторога теж прибігає сюди?» подумав Геракл і зачаївся в густому непролазному чагарнику.

Йому довелося там довгенько ховатись, майже не рухаючись, аби не полохати звірів, що часто навідувалися до озерця. Та нарешті якось уранці серед зелених кущів майнули золоті ріжки, і на галявину прудко вискочила стрункa лань. Підвівши горду, осяяну золотом голову, вона якусь мить полохливо принюхувалася, чи немає тут ворога, а тоді враз крутнулась і щезла.

Геракл кинувся за нею по живому сліду. Його дуже тіло, що майже затерпло, прагнуло швидкого руху, серце весело калатало, очі палали мисливським захватом.

Поспішаючи за прекрасним звіром, він долав непрохідні хащі, глибокі урвища і стрімкі скелі.

А золоторога лань тікала все далі й далі. Так добулися вони до країни гіпербореїв, що лежить на далекій півночі. Але в цьому похмурому краї, де навіть сонце холодне, а вітри пронизливі, люті, лань затрималася недовго. Певне, тендітному створінню тут було незатишно, зимно, і воно, хитро обминувши Геракла, побігло назад.

Скільки разів герой майже доганяв бідну лань, що вже знесилилася від невпинного бігу! Часом він простягав уже руку, щоб схопитися за золоті ріжки, та в. останню мить неймовірним зусиллям лань стрибала далеко вперед, і гонитва тривала.

Гераклові не щастило. Ні силою, ні спритністю, ні хитрощами не міг він перемогти золоторогої красуні. Та коли вони знову були вже на грецькій землі, в Аркадії, невтомні ніжки зрадили бідне звірятко: одна срібна ратиця невдало ковзнула по голому каменю, бистрі ніжки не втрималися, підігнулись, і в ту ж мить герой накинув свою лев'ячу шкуру на лань. Вона навіть не

борсалася в Гераклових руках, лежала безсило і тихо, тільки дрібно тремтіла, наче бив її холодний дрож. Мисливець сам мало не падав з утоми, але, щасливий своєю здобиччю, ішов швидкою ходою в долину.

Зненацька він вражено став: з-за дерев вийшла йому назустріч висока вродлива жінка, вбрана в короткий хітон, із луком у руці й сагайдаком за плечима. Гнівно зоріли її прекрасні очі, а в усій поставі відчувалася погорда і прикра зневага.

— Невже тобі не шкода моєї лані? — спитала вона, і, глянувши їй в обличчя, Геракл несамохіть ступив крок назад: то була Артеміда, богиня мисливства і опікунка тварин.

— О прекрасна дочко великої Лето! — сказав шанобливо Геракл. — Мені справді шкода твоєї золоторогої лані, та що маю робити? Я вчинив це не з власної примхи, а з жорстокого примусу. Адже я мушу служити Еврісфеєві й покірно вдовольняти всі його забаганки, навіть лихі. Така воля мого батька, всемогутнього Зевса. Твою золоторогу лань я мушу нести в Мікени, до Еврісфея. Хай він упевниться в моїй перемозі, але цього звірятка я йому не віддам — воно знову повернеться сюди, у гори Аркадії, обіцяю тобі!

Від цих слів великі очі богині засяяли лагідно, доброзичливо. Вона всміхнулася до Геракла і просто сказала:

— Іди!

Нарешті Геракл дістався Мікен. Вкрай знесилений, дійшов він до царського палацу, та Еврісфей, у розпачі від нової перемоги героя, майже не глянув на золоторогу красуню.

А Гераклові тільки того й треба було. Вже наступного дня лань, відпочила, знову невтомна, вільно паслася на зелених схилах Аркадії, і золотом яріли серед кущів її кручені ріжки.

Подвиг четвертий: Ерімантський вепр

Серед гір сонячної Аркадії є одна, що дістала свою назву від імені юнака Еріманта, Аполлонового сина. Веселий, пустотливий, він колись випадково підгледів, як у гірській річці купалася найвродливіша з богинь — сама Афродіта.

Прекрасна богиня розгнівалася і покарала зухвальця жорстокою карою — навіки його осліпила, щоб більше не міг ні на кого дивитись. Відтоді ця гора і стала зватися Ерімант.

На її схилах, порослих густим лісом, водилося багато всякої звірини, а в ущелинах і печерах жили кентаври — дике плем'я напівлюдей напівконей.

Саме тоді, коли Геракл ганявся по горах за золоторогою ланню, у лісових хащах гори Ерімант оселився величезний вепр,

якого стали боятися навіть кентаври. Той вепр прикро їм докучав, але найбільшої шкоди завдавав він селянам: знищував їхні посіви, роздирав свійських тварин, а часом навіть людей.

Весь край нарікав на вепра, але вийти на нього не зважувався жодний сміливець. Зачувши люте рохкання чи тільки вгледівши свіжий вепровий слід на землі, люди кидали все і ховалися по своїх домівках.

Дійшли чутки про вепра-людожера і до царя Еврісфея. Байдужий до всього, він не зважав на ті скарги, та раптом йому вроїлася думка — чи не з допомогою лихопомної Гери? — послати на вепра Геракла. Втішно було цареві уявляти, як тепер його родич неодмінно загине: його або розтопчуть кентаври, або — а це вже напевне — на шматки роздере лютий вепр.

— Де Геракл? — заволав Еврісфей. — Хай Копрей перекаже йому мою волю — спіймати ерімантського вепра і принести сюди живого. І то негайно, негайно!

Геракл ще не відпочив після гонитви за золоторогою ланню, а вже оповісник Копрей став у нього на порозі й урочисто виголосив царську волю.

Спохмурнів герой, та що мав робити? І наступного ж ранку він подався до гори Ерімант. Він знав, що зустріч із кентаврами неминуча — вони займали все підніжжя гори, — а сам один він не здолає їх. Тож Геракл надумав звернутися до першого ж кентавра, якого зустріне, і розповісти, що йде полювати вепра, котрий і їм, мабуть, дошкуляє.

На Гераклове щастя, тим першим кентавром став Фол, син веселого, завжди п'яненького товстуна Сілена, що був колись учителем самого бога Діоніса.

Лагідний, трохи ледачий Фол не гасав, як інші кентаври, по горах і долинах, а здебільшого вилежувався десь у холодку. От і тепер він спочивав поблизу своєї печери, коли надійшов Геракл. Вислухавши розповідь героя, добрий Фол розчулився, повів його до печери і став пригощати. Він засмажив гостеві найкращий шматок оленини, а сам їв сире м'ясо, розриваючи його руками.

Геракл устиг зголодніти в дорозі, і печеня йому смакувала добряче. Тільки якогось питва бракувало, та зіркий Геракл помітив у кутку печери велику діжку.

— Чи там не вино? — спитав він господаря.

— Авжеж, вино, — відказав щирий Фол. — Тільки не вільно мені самому відкривати ту діжку. Її подарував нам, усім кентаврам, бог Діоніс, то наше спільне добро, і пити його можна, лише як усі зберуться до гурту.

— Та ми тільки трохи покуштуємо, — став умовляти Геракл, завжди охочий до доброго вина.

Фолові й самому страх як кортіло хильнути божественного напою, та він боявся розгнівити кентаврів, знаючи їхню жорстокість.

А Геракл наче вгадав його думки:

— Не бійся, наточи дзбан вина, а я обороню тебе, коли кентаври ненароком сюди нагодяться.

Вино виявилося таке запашне, грайливе, п'янке, що Фол і Геракл не могли ним натішитись. Вони оповили собі голови зеленим плющем, зручно вмостилися на підлозі і, розчулено поглядаючи один на одного, поволі смакували вино. Довго вони отак розкошували і схаменулися аж тоді, як почули люте іржання.

Кентаври паслися далеко на полонинах, але й туди долинув міцний, запаморочливий дух Діонісового дарунка. Миттю збагнувши, що хтось п'є їхнє вино, кентаври звідусіль помчали до Фолової печери, озброюючись дорогою, — хто вирвав із корінням сосну, хто відламав брилу від скелі, хто підхопив із землі каменюку.

Підбігши до Фолової печери, перші два кентаври спробували були вдертися всередину. Та Геракл підскочив до вогнища і став жбурляти в них великі головешки. Кентаври злякано відступили, а Геракл вибіг із печери, напнув лук і, майже не цілячись, став по них стріляти своїми отруєними стрілами.

Видно, чорна гідрина кров була страшною отрутою, бо кентаври, навіть легкопоранені, падали додолу мертві. Решта кентаврів кинулися врізнобіч, утік і найлютіший з-поміж них Несс, щоб згодом помститися героєві. А Геракл не став доганяти кентаврів, не мав бо на них у серці ніякого зла.

Він повернувся до печери та й закляк на порозі: його гостинний друг Фол крутив у руках отруйну стрілу, висмикнувши її, певне, з убитого кентавра. Фол зацікавлено розглядав її, дивуючись, як така маленька річ могла вбити здоровенного кентавра.

І сталося те, чого боявся Геракл. Він підскочив до друга, щоб забрати стрілу, але вона вже випорснула Фолові з рук і, падаючи, ледь дряпнула йому ногу. За якусь хвилю Фол лежав мертвий.

Засмучений Геракл поховав свого бідного друга, завалив його могилу камінням, а тоді подався в ліс шукати ерімантського вепра.

На цей раз героєві пощастило: він швидко натрапив на слід, вистежив вепра і, знявши страшенний галас, погнав його з хащів на верховину.

Ліс дедалі рідшав, а потім і зовсім кінчився. Бігти кам'янистим грунтом, присипаним снігом, ставало все важче, та Геракл не спинився й на мить, аж поки загнав вепра у глибокий

сніговий замет.

Тепер звір був безпорадний. Геракл міцно зв'язав його і поволік униз, до самих Мікен.

Коли Еврісфей почув за палацовим муром дике рохкання вепра і гучний голос Геракла, що запрошував царя хоч глянути на здобич, то мерщій сховався в свою улюблену діжку. А герой марно чекав під брамою.

Подвиг п'ятий: Авгієві стайні

Цар Еврісфей довго не міг отямитись — не так з переляку, як з розпачу: адже Геракл знову повернувся переможцем з тяжкого випробування, ще й, на прикрість цареві, приволік того вепра, що мав роздерти героя на шмаття.

«Що ж тепер йому загадати?» — сушив собі голову недолугий цар, та, певне, нічого б і не надумав, якби не його могутня спільниця Гера.

Злопам'ятна богиня з'явилась Еврісфеєві якось уві сні й підказала загадати герою таке, що було не тільки нездійсненне, але й ганебне, принизливе навіть звичайній людині.

Ще й на світ не світилось, як втішений Еврісфей послав свого оповісника Копрея до Геракла з суворим наказом: йти негайно в Еліду до царя Авгія і за один день вичистити в нього всі стайні.

Зачувши цей дивний наказ, Геракл аж спаленів з образи.

— Чистити стайні! — обурено крикнув він. — Що ти, Копрею, верзеш?

Та враз герой урвав собі мову, помітивши глузливу посмішку царського оповісника. Обличчя в Геракла пашіло гнівом, та він понурив важке чоло і навіть не чув, коли Копрей пішов.

Так, кара богів страшна! Але його власна провина, що й досі незрушним тягарем лежить на серці, ще страшніша. То хіба він може відмагатися від хай найгіршої, хай найганебнішої спокути? Цар Еврісфей глузує із своїми прислужниками, то й що? Треба не зважати на них, а чинити Зевсову волю.

Дорогою до Еліди Геракл пригадував, що чув про володаря тієї країни. Цар Авгій, син сонцесяйного Геліоса, був неймовірно багатий, а надто на всяку худобу. Тьма-тьменна її паслася на зелених гірських полонинах та в долині річки Пенею. Царські табуни й отари були незліченні, мов хмари на осінньому небі. Тож, мабуть, і стайні ті величезні. Ніколи Геракл не цурався роботи, але його бентежила думка, чи зможе він упоратися за один тільки день.

В Еліді Геракл одразу подався не до палацу Авгія, а до його численних стаєнь, обведених міцним муром. Тільки тепер герой

збагнув, яке важке діло загадав йому Еврісфей. Усе подвір'я всередині муру було суцільне болото, і від нього тягло запаморочливим смородом. Розпитавши людей, Геракл дізнався, що стайні ніхто зроду-зроду-вікуне чистив. Надвечір сюди заганяли худобу, і вона так і товклася в тім гної. А бридкий сморід від царських стаєнь линув аж до навколишніх сіл, отруюючи людям повітря й життя.

Авжеж, ганебно героєві порпатись у гної, однак потім люди вільно дихатимуть і згадуватимуть його щирим словом подяки. Але як його зробити за один тільки день? Довго міркував Геракл, походжаючи круг муру, тоді подався вгору, до швидкої річки Пенею і тут сів трохи спочити.

Цар Еврісфей, певне, тішиться думкою, що Геракл, славетний герой, носитиме на власних плечах смердючі коші із гноєм і сам стане бридкий та смердючий. Аж ні, не діждеться Еврісфей, щоб Геракл бруднив собі руки. До того ж він сам дав один тільки день.

Надвечір Геракл пішов до палацу елідського царя.

Щиро здивувався Авгій, коли побачив перед собою уславленого Геракла, а надто як почув, що той узявся за один день вичистити всі його стайні.

— Та хіба один чоловік таке здужає? — спитав, не ймучи віри, елідський цар. — Якби зібрати людей з усієї моєї держави, то і вони не впоралися б за день.

— А я це зроблю сам один, — спокійно відказав Геракл.

— Ні, не зробиш! — затявся Авгій. — Закладаюсь, не зробиш.

— І я закладаюсь, — усміхнувся герой. — Якщо я виграю, ти віддаси мені десятину твоєї худоби, гаразд?

— Гаразд! — не замислюючись, погодився цар, певний, що Геракл неодмінно програє.

Покликали в свідки Авгієвого найстаршого сина Філея. Царевич розбив їм руки, а господар сказав:

— Сьогодні, Геракле, будь моїм гостем, а завтра вранці можеш братись до діла.

Наступного ранку, тільки-но зарожевіли на небі променіперсти золотошатної Еос, Геракл вийшов з палацу, несучи на плечах кайла й лопати. Він ішов не до стаєнь, а в ліс, до річки Пенею, що бурхливо мчав з гори свої хвилі.

За кілька кроків від берега Геракл став, скинув лев'ячу шкуру і заходився копати чималий рівчак униз, аж до стаєнь. Важка була то робота, до снаги тільки могутньому героєві,— твердий, кам'янистий грунт ледь піддавався, і раз у раз лопати і кайла ламалися.

Цілий день не розгинаючись Геракл копав той рівчак, тільки поглядав часом на сонце, а тоді працював чимдуж далі.

Докопавши рівчак аж до самих воріт царських стаєнь, Геракл нарешті спинився, обійшов мур і з протилежного боку вибив у ньому великий отвір. А тоді звелів челядникам не підпускати до стаєнь худоби, хоч сонце вже стояло на вечірньому прузі.

З палацу вийшов нарешті сам Авгій поглянути, що ж робить Геракл, та ніде його не побачив. Посміхнувся зневажливо цар, бо чистити стайні герой і не думав. А день уже потьмянів…

Та з лісу почулися глухі могутні удари — то Геракл з'єднував уже рівчак із Пенеєм.

І ось прозорі, чисті струмені ринули новим річищем униз, просто до стаєнь, закрутилися на подвір'ї і понесли весь гній, солому, болото через отвір, пробитий у тому боці стіни.

Геракл стояв і мовчки дивився, як працює за нього вода. Звідусіль

позбігалися люди, з натовпу чулися вигуки щирого захвату, радісний сміх, а царевич Філей уголос вихваляв Геракла, його розум і руки.

Довго вирувала вода, а тоді герой подався назад, до річки, завалив камінням рівчак, і вода знов пішла своїм плином. Усі стайні стояли чисті, вимиті водою, і останні промені призахідного сонця відбивалися в невеличких прозорих калюжах.

— А що, царю, програв? — весело крикнув Геракл до спохмурнілого Авгія. — Доведеться вранці твоїм пастухам відлічити мені десятину худоби, і я пожену її завтра додому.

— Чого поспішати, гостюй іще в мене в Еліді,— відказав знехотя цар.

— Ні, я не можу баритись. Адже Еврісфей уже придумав, мабуть, мені якусь іншу роботу.

— То тебе прислав сюди Еврісфей? — жваво спитав Авгій. — Чого ж ти тоді правиш із мене худобу?

— Хіба ми не закладалися? — ображено мовив Геракл.

— Авжеж, закладались, я тому свідок, — почувся дзвінкий голос, і царевич Філей став поруч героя.

— Припни язика! — заволав люто Авгій на сина. — Ану геть мені з-перед очей!

Та царевич незрушно стояв біля Геракла. І Авгій аж зайшовся криком:

— Гетьте звідси обидва! Гетьте обидва!

Так цар Еліди втратив і гостя, і сина.

Царевич Філей подався до родичів на острів Дуліхій, а Геракл, як слухняний раб, пішов до Мікен.

Вислухавши його розповідь, цар Еврісфей недбало сказав:

— Чистити стайні — то зовсім не подвиг. Іди-но мерщій до Стімфалійського лісу та повиганяй звідти міднокрилих птахів.

Подвиг шостий: Стімфалійські птахи

В Аркадії, недалеко від міста Стімфал, у густому лісі оселилися дивовижні птахи. Здоровенні, більші за шулік, вони мали мідні дзьоби, такі ж пазурі й крила і сипали своїми перами, наче справжніми стрілами. Вони вбивали тварин і людей, бо живилися тільки м'ясом. Були то птахи Арея, грізного бога війни.

Усі звірі, навіть вовки, повтікали із Стімфалійського лісу, життя в ньому завмерло, замовкли співучі пташки, незрушно і сумно стояли дерева. А згори без упину чулося бридке гелготіння тих хижих птахів та брязкіт їхніх металевих крил.

На ті звуки і йшов Геракл, бо всі стежки в тому лісі давно поросли вже травою. Довго продирався герой крізь густий чагарник і нарешті аж вільно відітхнув, добувшись до лісової галявини. Та не встиг він сісти на землю і бодай мить відпочити, як щось гостро задзижчало в повітрі й поруч у землю вп'ялося мідне перо.

Глянувши вгору, Геракл побачив вогненно-мідного птаха, що струшував на нього свої смертоносні пера. Герой мерщій напнув на голову лев'ячу шкуру, що з нею ніколи не розлучався і що завжди його надійно боронила. Як і сподівався Геракл, мідні пера не змогли ту шкуру пробити, і він, спокійно прицілившись, стрелив у птаха.

Заяріла, замиготіла мідь в яскравих променях сонця, і птах, голосно заквиливши, впав десь у кущі. Але, зачувши те смертне квиління, звідусіль поспішали сюди інші міднокрилі птахи.

З-під свого надійного захистку Геракл невпинно стріляв і жодного разу не схибив. Проте птахів не меншало, а навпаки, дедалі ставало більше й більше. Герой швидко збагнув, що стріли в нього незабаром скінчаться, тож треба шукати іншої ради.

В голові йому вже гуло від дзижчання мідних пер, від брязкоту крил і невпинного гелготіння, в очах миготіло від вогненного блиску. Мало не очманівши, Геракл щільніше напнув на себе лев'ячу шкуру та заплющив потомлені очі.

Чи привиділося йому тієї миті, а чи справді стала перед ним мудра Афіна Паллада, його опікунка з дитячих літ? Золоті шати богині яріли дужче, ніж мідні крила в птахів, у прекрасних руках теж щось блищало і брязкотіло.

— Візьми, це зробив сам божественний майстер Гефест! — проказала богиня і щезла, а в руках у героя опинилися два чималі тимпани.

Геракл одразу збагнув, що треба робити.

Весело зареготавши, він скинув додолу лев'ячу шкуру, підняв тимпани над головою і став чимдуж у них бити, ще й горлати на

всю силу могутніх легенів.

Від цієї дикої музики та власного галасу герой трохи сам не оглух, та його брав щирий сміх, бо здоровенні птахи з переляку залопотіли, забряжчали крильми й мерщій полетіли геть.

А Геракл вибіг на пагорб і довго ще бив у тимпани, довго галасував, реготав та свистів, аж поки всі вогненно-мідні птахи щезли за обрієм.

Вони полетіли до Гостинного моря й оселилися на невеличкому острівці, де згодом їх побачили аргонавти. А в Стімфалійському лісі знову все ожило: прибігли звірі, прилетіли співучі пташки й весело зашуміли дерева.

Подвиг сьомий: Крітський бик

Цього разу на вимогу царя Еврісфея Гераклові довелося податись до Кріту. Великий той острів був благословенний богами: колись саме тут богиня Рея, дружина могутнього Кроноса, народила Зевса, а потім переховувала немовля, підвісивши його колиску серед гілля розлогого дерева, щоб Кронос не знайшов свого сина ні на землі, ні на морі, ні в небі.

А згодом сюди, до ще безлюдного, пустельного Кріту, приплив сніжно-білий бик, а на його широкій спині сиділа юна фінікійська царівна Європа. Тим прекрасним биком був сам Зевс, а ім'ям його коханої згодом назвали частину світу.

Тут, на Кріті, Європа народила Зевсові трьох синів: гордого Міноса, справедливого Радаманта і войовничого Сарпедона. Між братами не було щирої згоди. І коли всю владу на острові забрав собі до рук Мінос, Радамант утік од нього в Беотію, а Сарпедон — до Лікії.

За Міноса острів збагатів і розцвів. Здавалося, багатство плавом пливе сюди звідусіль. На Кріті виросли гарні міста, а найбільшим, найбагатшим серед них став Кносс, де жив цар Мінос і де згодом за його наказом славетний будівничий Дедал звів палац Лабіринт.

Міносова влада з кожним роком міцніла. Вже гордий цар не хотів визнавати їй меж, уже він надумав змагатися навіть з богами. Якось він поклав довести крітянам прихильність до нього богів і проголосив, що безсмертні неодмінно вволять будь-яку його волю. А що крітяни мовчали, не ймучи тому віри, то Мінос повів їх на морське узбережжя і став уголос просити могутнього володаря моря Посейдона послати йому найкращого бика, який ще ніколи не був у ярмі. А він, Мінос, принесе, мовляв, того бика Посейдонові в жертву.

Запала мертва тиша, а тоді загуло, завирувало море, І,на

подив усьому людові, з хвиль раптом виринув і поплив до берега здоровенний бик. Натовп аж сахнувся назад, та бик спокійно став на березі, ніби чогось чекаючи. Його біла шкура гарно лисніла, дужі ноги міцно тримали кремезне тіло, в м'язах відчувалася дика, нездоланна сила.

Посейдонів бик так припав до вподоби Міносові, що той звелів мерщій відвести його до царського стада, а в жертву морському богу зарізати іншого, звичайного бика.

Так і зробили. Задоволений Мінос подався зі своїм почтом до палацу, де довго ще всі пили пурпурове вино у захваті від того, які милостиві й щедрі до царя Міноса безсмертні боги.

Але вранці сталося лихо: красень-бик вирвався із стайні на волю та, ніби враз здичавівши, став нищити все, що траплялося йому дорогою. Видно, бог Посейдон не подарував Міносові ошуканства, і тепер його величезний бик став справжнім лихом для крітян. Ніхто не міг спіймати, приборкати розлюченого бика, і він гасав із страшним ревінням по всьому острову, вбивав людей, руйнував їхні житла і нищив сади та городи.

Заморські торгові кораблі, що завжди охоче приставали до Кріту, тепер негайно відпливали геть і везли в далекі краї страшну звістку про Посейдонового бика. Почув її мікенський цар Еврісфей та щиро зрадів: от куди треба послати Геракла! З радощів Еврісфей аж сяяв, уявляючи, як бик роздере його родича.

Коли Геракл прибув на Кріт, жителі острова зустріли його шанобливо, бо вже чули про дивні подвиги героя. Всі захоплено дивилися на його могутню постать, та нікому не вірилося, що один чоловік, бодай найдужчий, годен приборкати розлюченого бика.

Збентежений цар Мінос запропонував Гераклові поміч — досвідчених мисливців і пастухів, але той відмовився, бо за примхою царя Еврісфея він сам один мав здолати бика.

Не день і не два тривав той двобій між чоловіком і звіром, та як же здивувалися крітяни, коли врешті побачили, що Геракл жене до берега бика, але приборканого, смирного.

З усіх усюд позбігалися люди, вийшов і цар Мінос, вітаючи Геракла, та всі боязко трималися осторонь. А герой, дістався до берега, вмостився на широкій спині бика і погнав його в воду. На очах здивованих крітян той слухняно поплив, розтинаючи дужим тілом морські хвилі.

Так Геракл дістався рідних берегів і потім спокійно погнав приборканого бика в Мікени, до царського палацу.

Аж дух забило Еврісфеєві, коли він побачив Геракла, що тримав на налигачі здоровенного білого бика.

— Відпусти його! — заверещав розпачливо цар. — Відпусти,

тобі кажуть! Я присвячу його моїй покровительці Гері.

Не встиг Еврісфей доказати, як красень-бик, відчувши, що Геракл попустив налигач, враз крутнувся і помчав геть з Мікен.

Довго по тому не було ані згадки, ані чутки про крітського бика. Згодом він об'явився неподалеку від Афін, на Марафонському полі, де знову завдав людям такої страшної шкоди, що врешті його убив афінський герой Тесей, юний Гераклів родич.

Подвиг восьмий: Діомедові коні

Не давши Гераклові перепочити, Еврісфей зразу ж загадав йому пригнати до Мікен четверик знаменитих коней фракійського царя Діомеда, сина невсипущого бога війни Арея.

Ті коні були такі дикі й люті, що їх тримали в залізних путах. Живилися вони тільки людським м'ясом, і жорстокий Діомед звелів кидати їм на з'їжу всіх чужинців, що з'являлись у Фракії.

Хоч Геракл про це чув, та не вагався й миті. Зібравши невеликий гурт охочих їхати з ним, він не гаючись поплив на північ, до далекої Фракії.

Море було тоді неспокійне, бурхливе, і Гераклів корабель довго носило по хвилях, аж поки прибило до фессалійського міста Фер. Тут жив Адмет, давній Гераклів друг.

Перебувши в нього якийсь час, герой знову поплив далі й нарешті дістався Фракії.

Діомедів палац височів недалеко від берега, і його варта не встигла отямитись, як Гераклове товариство вже опинилося біля царської стайні. Швидко вивели чотирьох диких, схарапуджених коней, але не зважилися зняти з них залізні пута. Тож довелося вести їх до корабля помалу, хоч Геракл розумів, що не можна баритись.

І справді, цар Діомед тим часом зібрав уже своє військо та й поспішив до берега навперейми невеличкому гурту сміливців.

Але серед того гурту був Зевсів син. І незабаром царське військо тікало світ за очі, а царя Діомеда розірвали власні коні — спостигла його та сама кара, якою він карав безвинних людей.

Східний вітер Евр та північний Борей міцно напнули вітрила, і Гераклів корабель хутко поплив додому, а на його палубі незрушно стояли у путах дикі Діомедові коні.

Усі мікенці повибігали на вулиці міста дивитися на тих коней; як Геракл вів їх до царського палацу. Справді, таких красенів мало хто й бачив на світі. Припали вони до вподоби і Еврісфеєві, та коли один

кінь дико блиснув очима на нього, цар на смерть злякався і

звелів негайно відігнати їх у гори, — він дарував їх своїй покровительці Гері,

Відтоді ніхто більше не бачив тих коней.

Геракл у Адмета

У фессалійському місті Ферах правив доброзичливий і гостинний цар Адмет — сміливий герой, що брав участь у знаменитому калідонському полюванні, а на кораблі «Арго» плавав до далекої, незнаної Колхіди по золоте руно. Його щирими друзями були вождь аргонавтів Ясон і великий Геракл.

Сам гордий олімпієць Аполлон прихилився до Адмета і допоміг йому здобути собі за дружину прекрасну Алкесту.

Здавалося, в усій Елладі не було вродливішої і лагіднішої дівчини за орхоменську царівну Алкесту, але батько її, цар Пелій, пообіцяв віддати дочку тільки за сміливця, що впряже в колісницю диких звірів — ведмедя і лева. Ніхто з тих, що домагалися Алкести, не зміг це зробити. Та, на превеликий подив царя Пелія і всіх орхоменців, одного дня вони побачили: просто до царського палацу мчать лев і ведмідь, запряжені в колісницю, а на ній стоїть ферський володар Адмет. То Аполлон надав йому нелюдської сили приборкати тих диких звірів і так здобути собі царівну Алкесту.

У щасті й коханні жило молоде подружжя, ростило дітей і гадки не мало, що це щастя може урватись. Адже жодний смертний не знає, чи довгу нитку життя прядуть йому невблаганні Мойри і коли її раптом обірвуть…

Та ясночолий бог Аполлон не забував за свого улюбленця. Він домігся від Мойр обіцянки, що, як настане Адметова смертна година, хтось із рідних зможе замість нього добровільно спуститись у підземне царство мертвих, а Адмет зостанеться живий на землі.

Незчулося щасливе подружжя, як несподівано ця година настала. Адмет, настраханий близькою смертю, кинувся до своїх стареньких батьків. Обіймаючи їм коліна, він став ревно просити, щоб хтось із них добровільно спустився замість нього в Аїд, адже їм все одно вже недовго зосталося жити.

Але ні батькові, ні матері, дарма що обоє були кволі, немічні, не хотілося ще помирати, і вони відмовили синові. Почула це вірна дружина Алкеста і скрушно подумала: «А навіщо мені життя без Адмета? Хай краще я помру замість нього!»

І вона стала ладнатися до смерті: скупалася в джерельній воді, вбралася в чистий святковий пеплос, а тоді, уклякнувши біля домашнього вогнища, стала просити могутню богиню Гестію:

— Благаю тебе, охороннице дому, бережи моїх дітей, щоб вони жили щасливо і довго, а не вмерли дочасно, як я. Бережи мій дім і родину, благаю тебе, богине!

Довго прощалася з дітьми Алкеста, довго їх цілувала, пестила, вмиваючися сльозами. Бачить це Адмет, і страшний жаль крає йому серце. Він обіймає дружину, та вона наче тане в його обіймах, їй тьмяніє в очах і щось ввижається дивне.

— Бачиш, — шепоче вона через силу, — он на човні перевізник Харон. Він квапить мене: «Чого зволікаєш? Мерщій сюди, до мене у човен!» А он і сам бог смерті Танат, чорний, кощавий, синім полум'ям горять в нього очі. Він простягає меч до моїх кіс… О, я вмираю…

У царському палаці на всіх вівтарях палає яскравий вогонь — то Адмет благає безсмертних не забирати в нього дружини, не забирати матері в нещасних дітей. Та марні всі молитви: навіть вічні боги безпорадні перед владою Мойр.

Усі жителі Фер вбралися в чорну жалобу, обрізали собі кучері, вкоротили довгі гриви коням, і жодна флейта, жодна кіфара не порушувала мертвої тиші.

Саме в той час до Фер підпливав на своєму кораблі Геракл. Він тримав путь на північ, до холодної Фракії, де мав добути для царя Еврісфея коней-людожерів володаря Діомеда. Але на морі знялася буря, хвилі погнали корабель до фессалійського берега, і тоді Геракл надумав пристати до Фер, де правив його давній друг, гостинний Адмет.

Спершу Геракл не завважив, що Фери зустріли його скорботною тишею. Але, зайшовши в палац, герой здивовано став: його вразив сумний вигляд Адмета, його жалобне вбрання.

Та господар, тамуючи своє страшне горе, вже поспішав до любого гостя із щирим вітанням. І хоч як допитувався Геракл, що сталося, Адмет не сказав, бо розумів: другові треба спочити з тяжкої дороги, а надто коли той розповів, куди держить путь.

Геракл подумав, що в Адмета померла якась далека родичка і той поспішає на похорон. А господар і справді поспішав. Перепросивши гостя, Адмет звелів слугам відвести його до найдальшої зали і щедро пригостити вечерею.

Стомлений і зголоднілий герой довго і смачно вечеряв, ледве встигали прислужники ставити перед ним тарелі з усякими наїдками

і кратери з вином. Та от, вгамувавши перший голод і спрагу, Геракл обплів собі чоло зеленим миртом і заходився співати, раз у раз вихиляючи повний по вінця келих вина. Співав він невправно, але так голосно й весело, що прислужник, який саме приніс свіжу печеню, неприязно глянув на нього.

— Чого ти такий непривітний? — весело крикнув Геракл. — Хіба можна так гостя приймати? Випий ось келих вина, від цього божественного трунку щезають усі похмурі думки. А тоді заспіваймо разом.

— Ні, ні, не можу я веселитися, — злякався прислужник.

Це вкрай здивувало Геракла, і він так напосівся на прислужника, що той зрештою все розповів.

Аж за голову схопився герой:

— Яке велике горе в Адмета, а йому ще стало снаги вшанувати мене як гостя і не потьмарити мені доброго спочинку. О, я повинен віддячити другові!

Дізнавшись від прислужника, де саме ховають Алкесту, Геракл мерщій вибіг з палацу. Здаля він побачив темний натовп із смолоскипами. Похорон уже скінчився, і всі вертали назад.

Ніхто й не бачив, як герой сховався за Алкестиною гробницею. Він знав, що чорний бог смерті Танат неодмінно прийде пити ще теплу кров небіжчиці, і терпляче ждав. І справді, незабаром майнула висока чорна постать, повіяло смертельним холодом, розчинилася гробниця, і тоді Геракл, долаючи жах, вискочив навперейми Танатові.

Той на мить скам'янів. Зроду ще жодна людина не зважувалася на таке зухвальство — змагатися з ним, богом смерті. Кістлявими крижаними руками Танат учепився в сміливця, але Зевсів син, напруживши всю свою неймовірну силу, відірвав його від себе і вихопив із гробниці Алкесту. Вона була ще тепла, ще бог смерті її не торкнувся.

І сталася нечувана річ: переможений Танат відмовився від своєї жертви, і до Алкести поволі вертало життя.

Тим часом засмучений Адмет сидів самотою в своєму палаці. Вже всі порозходилися, слуги загасили майже всі смолоскипи, а Адмет все сидів.

Страшне горе зробило його ніби сліпим і глухим. Він навіть не чув, як розчинилися двері й до зали ввійшов Геракл, ведучи за руку якусь жінку, запнуту чорним серпанком.

— Адмете! — стиха гукнув Геракл, а що той не озвався, додав голосніше: — Адмете, я дізнався про твоє велике горе, дарма ти сам мені не сказав. Адже вірний друг завжди потрібний в біді. Ось я привів

сюди жінку, яку здобув у найтяжчім двобої. Вона розрадить твій смуток.

— Ніхто його не розрадить. А чужій жінці в моєму домі не місце, — не підводячи голови, відказав похмуро Адмет.

Але Геракл так довго і вперто умовляв друга бодай глянути на жінку, що той — аби не образити гостя — нарешті підвів очі на

неї. З несподіванки він аж здригнувся і вражено мовив:

— Тепер, мабуть, в усіх жінках мені ввижатиметься тільки Алкеста.

— Алкеста! То це ж і є Алкеста! — вигукнув переможно герой і зірвав із жінки чорний серпанок.

Скільки разів Геракл робив людям добро, але зроду він ще не бачив таких щасливих облич, як у цього подружжя. Правда, через те. що Алкесту присвятили були підземним богам, вона мусила ще три дні мовчати. Але час той швидко минув, і Геракл, пливучи до Фракії, знав: щастя знов оселилося в Адметовім домі.

Подвиг дев'ятий: Іполітин пояс

На далекому березі Гостинного моря жило дивовижне плем'я войовничих жінок — амазонок, що вело свій рід від самого Арея, грізного бога війни. Коли в амазонок народжувалися діти, то хлопчиків або убивали, або ростили з них прислужників, а дівчат змалечку навчали воєнної справи. Всі амазонки були дужі, витривалі і мужні в бою.

А найкращою з-поміж них була Іпполіта, і саме їй грізний Арей подарував пояс, ознаку царської влади.

Розголос про амазонок линув далеко по світу, досяг він нарешті й Мікен. І от дочці царя Еврісфея Адметі, що була жрицею Гери, заманулось оволодіти Іполітиним поясом. «Чи не Гера її напоумила?» — подумав зловтішно Еврісфей. Адметі не довелося й просити свого батька: радий, що не треба сушити собі голови та й ночі не спати, мудруючи, яку б іще прикрість вигадати Гераклові, цар звелів герою негайно рушати в путь і, хоч би там що, здобути той пояс.

Для довгої небезпечної подорожі потрібні були вірні, хоробрі супутники. Та Геракл не журився: на його поклик уже звідусіль поспішали відважні мужі. Радо приймав їх герой, а коли на корабель ступив його родич, молодий афінський володар Тесей, Геракл весело крикнув:

— Рушаймо!

Подорож справді була важка, небезпечна і довга. Часто, приставши до якогось берега, вони мимоволі приймали нерівний бій, однак завжди виручала неймовірна Гераклова сила. Так проминули вони острів Парос, славний своїм благородним мармуром, так залишили позаду берег Місії та володіння бебриків, яке відтоді стало зватися Гераклеєю.

А потім ще довго-довго пливли, поки добулися, нарешті, до краю амазонок.

Там, де в Гостинне море впадає широка річка Термодон, вони

побачили місто — столицю амазонок, таємничу Теміскіру, куди ще не насмілився пробратися жодний чужинець.

У місті відразу ж примітили корабель, і на берег вийшла сама Іпполіта, оточена юрбою цікавих жінок-войовниць. Усім кортіло дізнатися, звідки той корабель і з чим до них прибув — з війною чи з миром.

Геракл поспішив заспокоїти збройне жіноцтво. Він шанобливо розповів Іпполіті, хто вони й звідки та яка мирна мета їх сюди привела. Поки Геракл говорив, цариця не зводила з нього очей, вражена величною поставою героя, його вродою і майже дитячою щирістю. Відчуваючи дивну приязнь до чужинця, Іпполіта мовила:

— Гаразд, герою, я віддам тобі царський пояс!

Геракл і все його товариство зраділи, що не доведеться проливати кров через примху Еврісфеєвої дочки. Та й битися із жінками було б їм незвично і прикро. Швидко розклали вони не березі вогнище й узялися ладнати вечерю. Амазонки стали вертатися до міста, тільки Іпполіта не поспішала.

Та не судилося їм мирно перебути той вечір. Заздрісна Гера хутко злетіла з Олімпу до Теміскіри і, прибравши вигляду звичайної жінки, почала підбурювати амазонок.

— Чужинці захопили в полон Іпполіту, — кричала вона, бігаючи від одного будинку до іншого. — Її вб'ють, а тоді й нас повбивають. Смерть чужинцям!

Гері легко було підбурити амазонок. Завзяті войовниці скочили мерщій на коней та й помчали до берега, вимахуючи зброєю. Попереду мчала найголовніша у війську — Меланіппа, за нею красуня Антіопа та інші жінки. Наче буря налетіли вони на Гераклів табір, і скрутно стало мужам: довелося їм пішими битися з вершницями, та й було їх так мало — малесенький гурт проти цілого війська.

Але на чолі того гурту стояв Геракл, нездоланний, могутній. Він бився з найдужчими, найзавзятішими амазонками і всіх переміг. Ось упала одна, за нею друга, третя… Сама Меланіппа, знеможена в сутичці з Гераклом, здалася в полон, а красуню Антіопу заполонив звитяжний Тесей. Тоді амазонки стали завертати коней назад, і бій невдовзі скінчився.

Геракл спохмурнів: йому здалося, що все те зчинилося з підступного задуму Іпполіти, але підняти на неї меча він не міг. Іпполіта сама простягла йому царський пояс, і герой дозволив їй за те вивести з полону найголовнішу серед войовниць — Меланіппу.

А красуня Антіопа стала воєнною здобиччю Тесея, на щиру радість обом, — мабуть, до них уже всміхнулася Афродіта, богиня кохання.

А наступного ранку, тільки-но померхли на млистому небі зірки, Гераклів корабель вирушив назад, до Еллади.

Геракл у Лівії

На вимогу царя Еврісфея Геракл знову подався в далеку путь, але тепер уже на захід, туди, де щовечора сідає осяйний Геліос у зелені хвилі величезної ріки Океану. Ідучи на захід, герой довго блукав різними землями і врешті опинився у великій країні Лівії.

Володарював тут нездоланний велетень Антей, син бога моря Посейдона і Геї, богині землі. Геракл уже чув про Антея, чув про його надзвичайну силу і про те, що він негостинний і лихий до чужинців. Коли в його володіння заходив якийсь мандрівник, Антей викликав його на двобій, і ніхто не мав сили здолати господаря. Та Геракла це не лякало.

І от зійшлися двоє велетнів — Антей і Геракл. Обидва не поступалися один одному ні зростом, ані шириною рамен, ані пружністю м'язів. Прибулець тримав у руці свою улюблену палицю, а господар вирвав із корінням сосну і став вимахувати нею так, що аж вітер завихорився круг нього.

— Ану, підходь ближче, коли вже ти насмілився ступити на мою землю, — заволав Антей. — Хай я гляну, хто ти такий.

Завжди від тих слів чужинці сахались, але Геракл наблизився і спокійно сказав:

— Я — Геракл, а ти, певне, Антей, той, що ніколи не дотримує закону гостинності? Коли так, то я навчу тебе шанувати цей Зевсів закон.

На відповідь Антей тільки зареготав і, піднявши обома руками сосну, метнувся до Геракла, цілячись йому просто в голову. Але герой змахнув своєю палицею і одним страшним ударом розтрощив ту сосну на тріски.

З досади Антей аж затряс кулаками, схожими на дві каменюки. А справедливий Геракл відкинув убік свою палицю й крикнув:

— Нумо битися голіруч!

Довго, вперто змагалися велетні. Геракл не поспішав, прагнучи знесилити свого супротивника. Ось той аж гримнувся об землю, але, на превеликий Гераклів подив, не тільки не забився, а наче набрався нової снаги і знову кинувся на супротивника.

Герой збив його вдруге і втретє, та Антей щоразу ставав тільки дужчий. Тоді здогадався Геракл, що Антеєві додає сили його рідна мати — Земля. Від кожного дотику до неї він набирався нової сили і ставав ще нездоланніший.

Раз у раз Антей сам падав на землю, ніби дратуючи Геракла,

однак той уже знав, що робити. Прихитрившись, він схопив Антея за поперек і дужими руками підняв його догори. Дарма той випручувався і силкувався хоч ногою торкнутися землі, дарма гатив навмання своїми каменюками-кулаками, — його удари дедалі слабшали, потім руки кволо обвисли і подих став уриватись. Але Геракл усе тримав Антея високо над землею, аж поки той геть утратив силу й життя.

Довго ще блукав лівійським узбережжям Геракл, шукаючи місця, де море вужчало б настільки, що можна було б переплисти на той берег. Та хоч скільки вдивлявся він у блакитно-зелену далечінь, ані смужечки землі не виднілося. Широке море брижилося й мерехтіло сонячними блисками, зливаючись на обрії з небесною блакиттю.

Проте герой уперто йшов узбережжям вперед. Від старих людей він чував, що море вужчає там, де щовечора ховається сонце у глибінь Океану, тож ішов усе далі й далі на захід. З безхмарної високості нестерпно палило сонце, на пустельній землі давно вже не траплялося ні джерела, ні ручая.

І Геракл врешті став. Обдивившись уважно довкола, він вибрав найнижчу місцинку, підняв обома руками здоровенну палицю і чимдуж ударив нею об землю.

Ту ж мить блискучим водограєм бризнув угору прозорий життєдайний струмінь, дзвінко забило чисте джерело, і знесилений герой припав до нього спраглими вустами.

Півдня спочивав тут Геракл під веселе дзюрчання води, а коли нарешті подався далі, чисте джерельце зосталося і довго ще дарувало радість і силу мандрівникам. Згодом на нього натрапили знеможені, здорожені аргонавти, і воно надало їм знову снаги шукати дорогу до рідного краю.

А герой усе йшов та йшов узбережжям на захід. Аж нарешті йому здалося, що попереду, на самому обрії, високий берег наче розколовся навпіл. Та минув цілий день, поки Геракл переконався: море вужчає і тільки протока розділяє два береги.

Так герой добувся до протоки, що тепер ми звемо Гібралтарською. З радощів він звів власноруч обабіч протоки високі скелі — нехай інші мандрівники здалеку бачать, де вужчає море, і згадують його добрим словом.

І справді, ті скелі давні греки назвали Геракловими стовпами на шану своєму улюбленому герою. Цілі століття вони вважали їх краєм землі. Та людській відвазі немає меж — згодом з'явилися інші сміливці й пропливли повз Гераклові стовпи у безбережну широчінь океану.

Подвиг десятий: Геріонові корови

Серед безкрайого простору могутньої ріки Океану лежав острів Еріфея, дикий, безлюдний, бо там панував велетень Геріон. Це чудовисько мало три тулуби, що в поясі позросталися докупи, мало воно три голови, шість рук і шість ніг. Через те Геріон був завжди невтомний у бою, і ніхто не Зважувався змагатися з ним та зазіхати на Еріфею.

На тому острові вільно паслося велике стадо червоних корів, що належали Іеріонові, і саме їх, з волі царя Еврісфея, Геракл мав пригнати в Мікени. А стерегли те стадо здоровенний пастух Еврітіон і двоголовий пес Ортос, стерегли так пильно, що жодної корови не роздер дикий звір і не вкрав якийсь зухвалий зайда.

Про це Геракл уже чув, та ніщо його не лякало. Сидячи на крутому березі, він міркував про одне — як добутися до Еріфеї. Перед ним, аж до самого обрію, розпросторилася бездонна ріка Океан, її темні хвилі з глухим гуркотом налітали на прибережне каміння, здіймаючи водограї блискучих бризок. А Геракл усе сидів і сидів. Із безхмарного неба безжально палило високе сонце, але герой наче того й не помічав.

Врешті, не знаходячи ніякої ради, він розстелив на камінні лев'ячу шкуру, з якою ніколи не розлучався, і тільки-но вклався на неї, як одразу його знеміг важкий сон.

Коли надвечір Геліос-Сонце погнав своїх вогненних коней униз, до ріки Океану, і скісне проміння стало пекти героєві просто у вічі, він прокинувся і зопалу схопився за лук.

Сліпуча сонячна квадрига була зовсім близько, і Геракл у нестямі прицілився в осяйного бога.

— Кинь лук! — владно звелів безсмертний.

Геліос не розгнівався. Цікавий дізнатися, хто ж той сміливець, він придивився і впізнав Зевсового сина. Розпитавши його, світлий бог зрозумів, в яку скруту попав герой, і позичив йому свій золотий човен. У тому човні Геліос уночі перетинає весь Океан, щоб уранці знову вимчати зі сходу на небо, несучи людям ясний день і життєдайне тепло.

Зрадів Геракл і швидко скочив у човен. Але титан Океан надумав випробувати мужність уславленого героя і здійняв буревій. Тоді Геракл напнув, наче вітрило, свою лев'ячу шкуру і вправно, за вітром її повертаючи, невдовзі причалив до Еріфеї.

Не встиг герой ступити на берег, як на нього, люто гавкаючи, кинувся двоголовий пес Ортос. Підняв Геракл свою палицю і миттю відтяв обидві собачі голови, але до нього біг уже велетень, пастух Еврітіон. Прицілився герой, стріла просвистіла, непомильна, як завжди, — і Еврітіон упав неживий.

Довелося Гераклові прийняти бій із самим Геріоном. Той так зненацька наскочив, що героєві випала тільки мить один раз

напнути тятиву, але ж та одна-єдина його стріла прошила всі три страхітливі голови, і нездоланний Геріон одразу сконав.

Загнавши корів у Геліосів човен, Геракл швидко поплив назад. Океан уже не здіймав високих хвиль, навпаки, вони лагідно несли човен до берега. Віддавши його із щирою подякою Геліосові, герой відпочив, а вдосвіта погнав своє червоне стадо на схід.

Неймовірно важкий був той перегін. Кілька разів на героя нападали якісь дикуни чи лихі люди, прагнучи відбити гарних корів, та проти Геракла всі були безпорадні. Проте і Геракл ставав безпорадний перед стрімкими скелями, бурхливими гірськими річками і глибокими урвищами. Сам один він би й тут легко пройшов, а зі стадом мусив далеко обминати всі перешкоди і гаяти час через страшне бездоріжжя.

Нарешті герой дійшов до річки Тібру і тут, пустивши стадо пастися в долині, сам солодко, міцно заснув. Так міцно, що не чув і не бачив, як до корів пробрався вогнедишний велетень Какус, син Медузи і бога Гефеста.

Той велетень жив у глибокій гірській печері, туди він і надумав сховати двох найкращих корів, украВши їх у Геракла. А щоб заплутати сліди, Какус потяг їх до печери за хвости.

Наступного ранку, ладнаючись у путь, герой не дорахувався двох найбільших, найчервоніших корів. Він став шукати на землі слідів і добрів до гірської печери. Біля входу, що його затуляла чимала брила, на землі виднілися сліди ратиць, однак вони вели не до печери, а з неї. Геракл довго шукав, обійшов усе довкола, та корів наче лизень злизав.

Засмутився герой, та що мав робити? Погнав він стадо далі, але, як минали вони ту печеру, звідти почулося мукання. Тоді Геракл підбіг до брили, що затуляла вхід, підважив її дужим плечем і зрушив з місця. Відразу з печери вибігли дві червоні корови і приєдналися до стада.

А Гераклові в спину полетіли уламки скель і вирвані з корінням дерева, вся гора вже двигтіла і дихала пекучим вогнем — то лютував вогнедишний Какус.

Зевсів син не зважав на ту лють і спокійно гнав своє стадо на схід. Ще багато клопоту мав він із червоними коровами, ще не раз підступна Гера насилала на них чудовиська, хворобу та інші напасті. Проте, все подолавши, Геракл одного дня пригнав Геріонових корів до Мікен.

Не сподівався того цар Еврісфей. Спересердя, навіть не глянувши на червоних красунь, він звелів принести їх у жертву могутній Гері, а Геракла негайно послав знов у путь.

Подвиг одинадцятий: Золоті яблука Гесперід

Десять неймовірних важких подвигів уже здійснив Геракл на Еврісфеєву вимогу. Цар завжди посилав його на неминучу, здавалося, смерть, та щоразу герой повертався переможцем — на втіху людям і на прикрість своєму недолугому родичеві.

А той не міг тепер ні спати, ні їсти, його наче била пропасниця від думки — Геракл знову повернувся живий! І цар гарячково міркував: що ж йому загадати, аби не вернувся назад, аби нарешті загинув?

І знову Еврісфея напутила злопам'ятна Гера. Колись на її весілля із Зевсом богиня Гея, мати-земля, виростила яблуню із золотими яблуками і подарувала її нареченій. Те дерево росло десь аж на краю землі, у саду прекрасних Гесперід, дочок титана Атланта і вечірньої зірки Геспер.

Згодом волоока Гера якось угледіла, що Гесперіди ласують її золотими яблуками. Розгнівалася богиня і приставила до дерева варту — одноокого дракона Ладона. Тепер, обплівши яблуневий стовбур своїм довгим лускатим хвостом, Ладон день і ніч чатував, його єдине око ніколи не заплющувалося, і ніхто, навіть Гесперіди, не зважувалися підійти до дерева.

Навчений Герою цар Еврісфей загадав Гераклові принести три золотих яблука і наказав негайно рушати в путь. Але де той сад Гесперід, цар не знав, і жодна людина не знала, кого б не питався Геракл у нескінченній дорозі.

Скільки збігло часу, скільки разів бліда, зажурена Селена уповні виходила на нічне небо, Геракл уже кинув лічити. Багато проминув він країв і нарешті опинився ген на далекій півночі, де швидко плине ріка Ерідан.

Стомлений безупинним блуканням, герой ліг спочити на березі, та заснути не міг — з прозорих Еріданових хвиль повиходили юні німфи і сіли кружка, милуючися славетним Зевсовим сином.

Німфи теж не знали, де шукати сади Гесперід, але навчили Геракла, що далі робити.

— Як вийдеш до моря, — наввипередки поспішали вони розказати, — то знайдеш там віщого бога Нерея. Старий часто спить на березі десь у холодку. Треба його зненацька заскочити та й зв'язати, щоб у воду не втік. Не зважай, коли Нерей прийматиме якусь іншу подобу, то він так хитрує. Тримай міцно старого, аж поки скаже, де знайти Гесперід чи їхнього батька Атланта.

Подякував доброзичливим німфам Геракл і, відпочивши, подався понад Еріданом до моря. А там невдовзі знайшов і Нерея. Хоч як випручувався старий, хоч які дивні подоби приймав —

ставав то птахом, то биком, то рибиною, — але із залізних Гераклових обіймів вирватися не міг. І мусив тоді віщий бог пояснити, де знайти сад Гесперід та як золотих яблук добути.

— Гляди ж бо, герою, до тієї яблуні не підходь і сам золотих яблук не рви, — напучував приборканий віщун. — Попроси титана Атланта, він охоче тобі зарадить, якщо потримаєш замість нього небесне склепіння.

Повеселішав Геракл і заквапився в путь. Та ще не один день і не одна ніч минули, поки здійнявся перед ним, як гора, могутній Атлант. Колись Зевс, подолавши титанів, покарав і його, Прометеєвого рідного брата, — примусив тримати над землею все небо із сонцем, місяцем і зірками. От і стояв Атлант, підперши дужими руками і раменами небесну твердь, але неймовірний тягар зігнув навіть титана.

Шанобливо привітавшись до нього, Геракл пояснив, хто він і навіщо прийшов аж сюди, на край світу. Атлант щиро зрадів: йому так хотілося випростатись і трохи спочити! Тож він одразу взявся принести Зевсовому синові золоті яблука, аби тільки той потримав тим часом небесне склепіння.

І титан переклав свій тягар на Геракла. А герой — уперше в житті — заточився, в очах йому згасло сонячне сяйво, дрож пройняв усе тіло. Та, напружившись, зібравшись на силі, Геракл встояв. Тільки м'язи в нього страшенно набрякли, гаряча кров шугонула у скроні, а ноги аж вгрузли у землю.

Зроду не було так тяжко Зевсовому синові, але він стояв і тримав небесну твердь. Раптом йому здалося, що тягар поменшав, підтриманий якоюсь могутньою рукою. Геракл не оглядався, він знав — то Афіна Паллада, божественна опікунка, знову стала йому на поміч.

Хоч як зволікав Атлант, та нарешті повернувся, несучи золоті яблука, що світились і сяяли навіть' здаля.

— Мабуть, я сам віднесу їх до Мікен, — мовив титан, хитруючи, — надто вже йому не хотілося знову брати на плечі небесний тягар.

Але Геракл одразу збагнув, чого прагне Атлант, і собі вдався до хитрощів.

— Гаразд, — наче погодився він, — тільки потримай небо ще трохи, поки я примощу собі на плечах лев'ячу шкуру, аби не так сильно давило.

Простосердий титан поклав долі золоті яблука і знову став на своє місце.

— Могутній Атланте! — мовив тоді звільнений Геракл. — Даруй мені нещирість, інакше-бо я зробити не міг. Адже смертній людині не до снаги те, що вільно титанові. Тож не гнівайся і

прощавай.

— Прощавай! — сумно відгукнувся Атлант. — Бери золоті яблука, хай вони стануть тобі у пригоді.

Повернувшись у Мікени, герой віддав золоті яблука самому цареві до рук. Яблука так дивно сяяли і променилися, наче Еврісфею руки пекли, і він мерщій віддав їх Гераклові.

— Дарую яблука тобі,— згорда кинув цар, ховаючи назад руки, щоб ніхто не побачив, як вони невпинно тремтять.

Ледь посміхнувшись, Геракл узяв яблука, але не залишив собі, а відніс до храму Афіни Паллади, своєї божественної опікунки. Богиня ж перенесла золоті яблука знов у сад Гесперід, де їм належало бути.

А люди і досі не знають, де був той сад і де стояв могутній Атлант, або Атлас, як його ще називають, — чи там, де тепер в Африці здіймаються Атлаські гори, що сягають своїми вершинами неба; чи, може, на острові у бурхливому океані, що відтоді став зватися Атлантичним; а чи там, де серед лазурового моря лежала прекрасна земля Атлантида, яка зникла назавжди і тільки дивною казкою зосталася в пам'яті людства.

Подвиг дванадцятий: Пес Кербер

Тепер Гераклові зосталося послужити царю Еврісфею востаннє, і від цієї думки радість, як сонце, осявала героя. Правда, цар загадував дедалі важчі завдання, а тепер, наостанок, зажадав від героя річ нечувану, неймовірну. Еврісфей звелів привести з підземного царства мертвих вартового пса Кербера, люте чудовисько, породження Єхидни й Тіфона. Кербер мав три голови на одній довгій шиї, велику гриву з отруйних гадюк, а замість хвоста у нього звивався дракон.

Цей пес вартував вихід із царства могутнього бога Аїда, де в непроглядному мороці блукають тіні померлих, і горе було тій нещасній, що знову рвалася на землю, на сонячне світло. Кербер кидався на неї, шматував, тяг назад, у чорний морок. А тоді вертав на своє місце, і звідти раз у раз чувся його лютий гавкіт.

Коли люди довідалися, що Геракл мусить привести до царя Еврісфея оте підземне страховисько, у Мікенах знявся лемент і плач: усі-бо жаліли свого улюбленого героя. Та цар не зважав на той плач і квапив Геракла. А Зевсів син спокійно вислухав примхливу царську волю і, як завжди, відразу зібрався в дорогу.

Йдучи зеленими полями і луками, герой тішився ласкавим весняним сонцем і часто мимохіть йому всміхався — адже незабаром сонячне сяйво згасне для нього надовго, а може, й назавжди.

Що ближче підходив Геракл до ущелин Тенару, то тьмяніші ставали сонячні промені і навкруг робилося похмуро і непривітно. Небо повилося в сумні чорні хмари, що сховали ясне сонце, а з потрісканої землі здіймався отруйний, запаморочливий дух.

Ось, нарешті, чорне провалля, що веде до підземного царства мертвих. На якусь мить Геракл зупинився, важко зітхнув, а тоді рішуче ступив уперед.

Стежка круто падала вниз, і сміливець напевне убився б, та поруч нього раптом опинився Гермес, бог невтомний і спритний.

— Вітаю тебе, Зевсів сину, — привітно мовив Гермес. — Мене послала сюди твоя захисниця Афіна Паллада допомогти тобі зійти в Аїдове царство. Тож тримайся мене, я добре знаю цю стежку, бо часто проводжу тут душі померлих.

Гермес мав на ногах невеличкі золоті крильцята і через те так швидко йшов, наче летів, а за ним поспішав і Геракл. Невдовзі вони були вже на березі Стіксу, найбільшої підземної річки, що тихо несла свої важкі хвилі. За Гермесовим знаком син Ночі, старий сердитий Харон, мовчки узяв на свій чорний човен Геракла і перевіз на той берег, де в темряві щось клубочилося, мов сірий туман. То були тіні померлих.

Попрощавшись із Гермесом, Геракл пішов далі сам, звично вимахуючи своєю здоровенною палицею, а від нього навсебіч розліталися сірі пасма туману. Ніколи тіні померлих не бачили такого могутнього, відважного героя і лякливо тікали від нього.

Але одна тінь не втекла. Гераклові навіть здалося, ніби вона щось хоче сказати, та не зважується почати розмову. Придивившись, герой упізнав Мелеагра, знаменитого калідонця, і сердечно його привітав.

— О великий Геракле! — глухим, пригаслим голосом озвався Мелеагр. — Вислухай мене: у Калідоні, в батьковім домі, живе моя менша сестра Деяніра. Розумна і гарна, вона була б тобі вірною дружиною, бо змалечку мріє про тебе. Якби знаття, що ти одружишся з нею, я б не так сумував і тужив.

Розчулився Геракл і, довго не думавши, мовив:

— Гаразд, Мелеагре, я одружуся з твоєю сестрою Деянірою, якщо тільки повернуся на землю.

І Геракл пішов далі, туди, де на великому троні сиділи володар підземного царства Аїд та його люба дружина Персефона.

Страшно розгнівався спершу Аїд від того, що якийсь смертний зухвалець насмілився спуститися в його царство та ще й підійти до самого трону. Але, впізнавши славетного Зевсового сина, Аїд тільки похмуро спитав:

— Чого тобі треба, герою?

— Не мені, могутній Аїде, а цареві Еврісфею потрібний Кербер, я мушу привести його до Мікен.

— То що ж, забирай Кербера, коли його подужаєш, — відказав підступний Аїд. — Тільки ставлю тобі єдину умову: зумій побороти його без всякої зброї. А тепер можеш іти, шукай Кербера десь на березі Ахерону. І більше сюди не вертай.

Поміж стрімких чорних скель тихо, повільно і важко плинув Ахерон, річка скорботи. Геракл стояв на березі й пильнував. Зненацька серед моторошної тиші почулося люте гарчання. Та звір запізнився: Геракл перший стрибнув і щосили стиснув собаці шию. Скажено крутилися й гарчали три собачі голови, та не могли дістати героя. Дракон, що був у Кербера замість хвоста, вп'явся в Геракла, однак той на це не зважав. Дужче й дужче стискав він бридку шию, аж поки знеможений пес упав йому до ніг.

Тоді Геракл затяг Керберові на шиї ланцюг і поволік звіра до Харона. Старий перевізник, похмурий, насуплений, видно, знав уже Аїдову волю, бо мовчки перевіз обох на той бік, і герой потяг підземного пса стрімкою стежкою вгору.

Поволі яснішало, чорний морок відступав перед сонячним сяйвом, і Кербер занепокоївся, став опинатися, що далі, то дужче, але Геракл, і на мить не спиняючись, тяг його вгору.

Ось і сонце, блискуче, прекрасне. Герой аж засміявся, така буйна радість його пойняла. А підземний пес одвертав очі від сонця і люто гавкав, тільки піна летіла навкруги з його трьох пащ. Там, де падало клоччя тієї піни, трава мерхла і ставала страшною отрутою.

Коли мікенці побачили триголове чудовисько, що його на цепу тяг Геракл, усі кинулися врозтіч. Ніхто не попередив царя Еврісфея, і він не встиг сховатись у своїй улюбленій діжці, ба навіть вийшов знічев'я з палацу саме тоді, як нагодився Геракл.

Угледівши Кербера, цар пополотнів, затрусився і не міг ані зрушити з місця, ані здобутись на слово. Мабуть, тоді він уперше збагнув, який Геракл дужий, відважний. Принаймні, коли слуги віднесли напівпритомного царя до палацу, той ледве вимовив тремкими вустами:

— Герой тепер вільний… Хай іде…

Геракл подався додому, до своїх рідних Фів. Та спершу він розімкнув ланцюг, і звільнений Кербер миттю пропав з очей — одним скоком він опинився в підземному царстві й став, як і раніше, біля виходу з нього на чатах.

Інші Гераклові подвиги

Дванадцять великих подвигів здійснив Геракл на службі в царя Еврісфея, а, крім них, іще багато зробив корисного людям. Замолоду він їздив із Ясоном та іншими уславленими мужами на кораблі «Арго» по золоте руно, але, втративши маленького друга Гіласа, повернувся з півдороги назад — чи надто пойняв його сум, а чи, може, Афіна Паллада, мудра опікунка Зевсового сина, завернула його, щоб здійснив багато інших подвигів і став нарешті безсмертний.

Усе, що робив Геракл, було не до снаги звичайним людям. Ще шукаючи сади Гесперід, дійшов він до суворих Кавказьких гір, де, прикутий до стрімкої скелі, вже багато століть страждав Прометей. Так покарав колись титана Зевс Громовержець за те, що він дав смертним людям вогонь, а тепер смертна людина прийшла його визволяти.

Застреливши чорного орла, що кожного ранку клював титанові печінку, Геракл дістався до скелі, розірвав дужими руками ланцюг та кайдани і звільнив Прометея.

Але Геракл щиро шанував свого великого батька. На півдні Греції, в Еліді, там, де згодом виросло невеличке місто Олімпія, колись Зевс переміг свого батька Кроноса. На згадку про це Геракл запровадив в Олімпії свято з різними спортивними змаганнями та грищами. Раз на чотири роки до Олімпії сходилася молодь з усіх грецьких міст, ба навіть із тих, що ворогували поміж собою. Але під час Олімпійських ігор усі були приязні, веселі й чесні в борні. Переможців прикрашали вінками із запашних оливкових гілок і вітали, наче героїв.

Багато ще добра зробив Геракл для смертних людей. Та навіть і безсмертним богам він став у пригоді, коли проти них піднялися гіганти — кошлаті велетні із зміями замість ніг. Надумавши знищити сонце та всіх богів-олімпійців, гіганти заходилися кидати в небо скелі й палаючі дерева. Олімпійці гадали легко приборкати гігантів, поміж ними спалахнув лютий бій, але за вироком Долі боги могли здолати своїх ворогів тільки з допомогою земної людини. Дбайлива Афіна Паллада нагадала Зевсові про його могутнього сина Геракла і, виконуючи батькову волю, поспішила до героя.

Геракл завзято втрутився в бій. Раз у раз напинав він свій лук, важко падали додолу гіганти, і смертна мла їм ставала в очах. А Геракл стріляв і стріляв. Убив він навіть найдужчого з гігантів — Алкіонея, і врешті битва скінчилася перемогою олімпійців.

Важко й перелічити всі звитяжні битви й доблесні вчинки героя. Тяжкі випробування випали на його долю, все його могутнє тіло було в страхітливих рубцях, у рубцях було і велике героєве серце. Чорні кучері на скронях узялися стріблястою памороззю,

глибокі зморшки покраяли обличчя. Але, як і багато років тому, Геракл був по-дитячому щирий, чуйний на добро і немилосердний до всього лихого.

Деніяра

Радісно вертався Геракл до рідних семибрамних Фів. Уже набридло йому самотою блукати як чужа-чужанина далекими краями й морями, і він згадав обіцянку, що в Аїдовім царстві дав калідонському героєві Мелеагру — взяти собі за дружину його меншу сестру Деяніру.

Але здобути Деяніру виявилося нелегко. У Калідон до її батька, царя Ойнея, вже двічі приходив сватати царівну річковий бог Ахелой, приймаючи різні подоби.

Тепер, утретє, він прийшов у подобі напівлюдини-напівбика, а з його кошлатої бороди дзюрком збігала вода.

Побачивши його, Деяніра жахнулася. Рум'янці спали їй з лиця, звабні вуста затремтіли, юне тіло пойняв зимний дрож огиди. Дівчина стала ревно просити батька не віддавати її за Ахелоя, та старий Ойней не насмілювався перечити річковому богові, що заіграшки міг затопити увесь Калідон. Весілля вже мало відбутись, аж тут на порозі Ойнеєвого дому став великий Геракл.

Довго тривав двобій Зевсового сина з Ахелоєм, невпинним і швидким, як бурхливий потік. Здаля, чекаючи своєї долі, бліда Деяніра не зводила погляду з Геракла і благала подумки безсмертних богів дарувати йому перемогу. А поруч царівни, невидима для смертних очей, стояла золота Афродіта.

Чи не тому двобій виграв Геракл? Щаслива Деяніра невдовзі стала його дружиною, і це весілля святкував увесь Калідон. А коли нарешті довге бучне свято скінчилося, Геракл із юною дружиною подався додому. Йти удвох їм було весело і втішно, а щоб Деяніра не втомилася, Геракл часто ніс її на руках.

Так дійшли вони до гірської річки, що широко розлилася від зимових дощів. Та на березі вони побачили кентавра, який заробляв собі на життя перевозом. Геракл не впізнав кентавра, а був то Несс, що колись утік від його стріл і відтоді затаїв у серці жадобу чорної помсти. Підступний Несс охоче взявся допомогти подружжю перебратися на той берег. Геракл умостив Деяніру на його широкій спині, а сам пішов собі бродом, навіть не питаючи, де легше і краще пройти.

Несс перший вискочив на той берег і не став чекати Геракла, а помчав із Деянірою в гори, стиснувши її в дужих обіймах. Злякана Деяніра закричала, і Геракл почув її сповнений відчаю

голос. Стріляти з води йому було важко, незручно, до того ж він міг влучити в дружину. Але руки його не тремтіли. Задзижчала в повітрі стріла, отруєна кров'ю лернейської гідри, і влучила просто в кентавра. Від смертельної рани Несс заточився, випустив Деяніру, та в останню мить устиг їй сказати:

— Ти така гарна, тож не знай ніколи зради в коханні. Ось є в мене дзбаночок, наточи трохи крові з моєї рани та добре сховай. Якщо твій чоловік покохає іншу жінку, помасти цією кров'ю йому одяг, і він любитиме тільки тебе.

Кентавр помер, а Деяніра мерщій набрала його отруєної крові, не тямлячи свого вчинку, — понад усе в світі вона боялася втратити кохання Геракла.

А він уже поспішав до неї. Побачивши, яка Деяніра злякана і наче чимось стурбована, він лагідно заспокоїв її та, взявши на руки, поніс далі, до рідного дому.

Іола

Щасливо зажив Геракл із молодою дружиною. З часом знайшовся у них хлопчик Гілл, а по тому ще кілька дітей. Тихо і мирно минало їхнє життя.

Та Зевсів син не міг довго бути без діла, він ставав неспокійний, бентежний і зненацька спалахував гнівом.

Якось прибув до них із недалекого острова Евбеї гість — Іфіт, син царя Евріта, що панував у евбейському місті Ойхалії. Господар сердечно і щиро прийняв Іфіта, як годиться за Зевсовим законом гостинності. Але коли вони вдвох якось стояли, розмовляючи, на міській стіні, Гераклові раптом згадалася давня образа, і ясний день йому враз потьмянів.

Ще хлопчиком Геракл вчився в Евріта стріляти, бо той був найкращий стрілець в усій Греції. Згодом, мандруючи світом, герой побував в Ойхалії і закохався в Еврітову дочку Іолу, тендітну і ніжну, наче духмяна фіалка. Дівчина теж прихилилася до нього, і вони вже жадали побратись, та крім Геракла, ще багато грецьких і чужоземних мужів сватало красуню Іолу. А цар Евріт зголосився віддати дочку тільки тому, хто влучніше за нього та чотирьох його синів стрілятиме з лука.

Усі женихи відступились, а Геракл прийняв виклик і переміг у змаганні. Проте, коли герой зажадав нагороди — Іоли, цар Евріт глузливо зареготав йому в живі очі, назвав Еврісфеєвим рабом та й вигнав ганебно із дому. І Геракл мусив піти, бо був сам один, а за Еврітом стояли сини і озброєне військо. Герой пішов, глибоко сховавши в серці страшну образу і велику любов до Іоли.

І от тепер, стоячи з Еврітовим сином на міській стіні, Геракл

раптом згадав, як ганебно повелися з ним у Ойхалії. Дика лють пойняла героя, в очах йому почорніло, і він незчувся, як зіпхнув свого гостя з міської стіни.

Позбігалися люди, підняли мертвого Іфіта, і тільки тоді Геракл збагнув, як злочинно порушив він святий Зевсів закон. Що ж йому тепер робити, як спокутувати велику провину? Геракл не міг сам дати собі ради і пішов у Дельфи спитати віщу Піфію в Аполлоновім храмі.

Але Піфія відмовилася щось сказати йому, як злочинцеві, і знову Зевсового сина пойняла страшна лють. Нетямлячись із гніву, він вирвав з пророчиці священний триніжок, жбурнув його геть і взявся був руйнувати весь храм. Та його спинила владна рука…

Озирнувшись, Геракл побачив у сяйві й блиску бога Аполлона. Однак герой не схаменувся, — піднявши палицю, він кинувся на свого безсмертного брата.

Страшним гнівом спалахнули божественні очі, і не знати, що сталося б із Гераклом, та Громовержець із захмарного Олімпу кинув поміж своїх синів вогненну блискавку, ще й загримів грізно, протягло.

Брати схаменулись і примирилися. Геракл повернув триніжок до храму, і Піфія, зласкавившись, мовила йому пророчі слова:

— Хай продадуть тебе в рабство на три повних роки, а виторг за тебе хай буде Іфітовим дітям.

Спохмурнів Зевсів син і сумно сказав:

— Я підкоряюсь оракулові і знову стану рабом. Але через три роки піду війною на того, хто винний у моїй ганьбі. Нехай Евріт начувається: і він, і вся його родина через три роки стануть моїми рабами!

Меткий бог Гермес, що опікувався торгівлею, відвіз Геракла морем до азійського узбережжя і виставив його там на продаж як невільника без імені й роду. Купила його Омфала, володарка великої країни Лідії. Вибагливій і примхливій цариці сподобався новий раб, хоч їй і на думку не спало, хто він насправді.

Тільки вдача його, сувора і горда, обурювала Омфалу. Вона залюбки принижувала Геракла, змушувала вбиратися в жіночий одяг і цілісінький день прясти разом із її служницями. А сама натягала собі на плечі важку шкуру немейського лева або кидала її на підлогу і зневажливо топтала ногами.

Та якщо десь у Лідії ставалося лихо, цариця негайно посилала туди Геракла, і він, знов у лев'ячій шкурі, знову з улюбленою палицею в руках, поспішав виручати лідійців — розбивав їхніх ворогів чи карав лихих людей, нищив кровожерних чудовиськ чи приборкував диких звірів.

Так проминуло три довгих роки. Ставши вільний, Геракл одразу ж поспішив додому, до Деяніри й дітей, та в поспіху не забув звернути до острова Евбеї. Дорогою герой набрав собі військо, і люди охоче ставали під його руку, бо знали — йому завжди ласкаво всміхається Ніка, крилата богиня звитяги.

Із тим військом Геракл узяв швидко місто Ойхалію. Цар Евріт і його сини загинули в бою, а царівна Іола попала в полон. Разом із іншими полонянками Геракл відправив її до свого дому, де вже чекала-виглядала його Деяніра.

Смерть і безсмертя Геракла

Перше, що Геракл надумав зробити, ступивши на рідний берег, — це принести священну гекатомбу своєму батькові Зевсу. Поки воїни на лісистому схилі гори Ети рубали дерева і зносили їх докупи для жертовного вогнища, полонянок повели до міста. Туди ж поспішив і вісник Ліхас повідомити Деяніру та взяти в неї святкове вбрання для Геракла, що бажав відправити священну гекатомбу врочисто і пишно.

Наче сонце засяяло яскравіше на небі, коли Деяніра дізналася, що незабаром її чоловік повернеться додому. Втішно було їй бачити і великий гурт полонянок. Придивляючись до них, господиня мимохіть спинила свій погляд на ясночолій дівчині, тендітній і ніжній, як духмяна фіалка.

— Хто ця дівчина? — спитала вона в Ліхаса, але той, не дивлячись в очі, тільки й мовив:

— Не знаю.

— Видно, вона не простого роду, — співчутливо вела далі Деяніра. — Шкода її, такої юної і гарної! Випала їй тяжка доля невільниці, і ця дивна врода незабаром поблякне від сліз.

Деяніра звеліла служницям відвести полонянок і добре нагодувати, а сама вже хотіла йти до своїх покоїв, коли з-за колони визирнув раб. Упевнившись, що Ліхас пішов, він ступив кілька кроків уперед і пошепки мовив:

— Господине, не вір Ліхасові! Він гаразд знає, що то Еврітова дочка, царівна Іола. Саме через неї Геракл пішов на Ойхалію. І не зважай на її зажурений вигляд. У твій дім вона входить не як жалюгідна рабиня, а як горда суперниця.

Нічого не відказала Деяніра, навіть не глянула на раба, тільки сонце їй враз потьмяніло. Наче щось згадавши, вона поспішила у свої покої. Квапляючись, немов била її лихоманка, Деяніра взялася до роботи: дістала надійно схований дзбаночок із кров'ю вбитого кентавра Несса, вмочила в ту кров віхоть вовни і стала мастити святкове вбрання свого чоловіка.

Добре помастивши, вона склала його до скриньки і гукнула Ліхаса.

— Неси мерщій Гераклові святковий одяг, та не відчиняй скриньки, щоб сонце його не псувало і щоб люди не бачили. Хай усім буде несподіванкою таке гарне вбрання.

Ліхас пішов, а Деяніра ще довго блукала покоями, ніде не знаходячи собі місця. Так перебула вона ніч і тільки на ранок заснула. Збудило її сонце, що вже високо підбилося вгору і заглядало до неї у вікно.

Раптом Деяніра побачила: той віхоть вовни, що ним вона вчора мастила Гераклове вбрання, а потім кинула недбало на підлогу, тепер, під сонячним промінням, перетворився на чорну грудку і наче пінився гарячою кров'ю.

Страшний здогад блискавкою сяйнув Деянірі: Несс збрехав, навмисне збрехав, щоб помститися Гераклові. Його кров — не приворотне зілля, а смертельна отрута. І тепер її чоловік помре, помре через неї!

У нестямі Деяніра вибігла з дому, а назустріч їй поспішав Гілл, їхній первісток, тепер уже гарний юнак. Блідий, із скривленим від горя обличчям, він кинувся до матері.

— Що ти наробила! — в розпачі вигукнув він. — Наш батько вмирає в страшних муках. Краще б ти не була мені матір'ю, тоді я зміг би тебе покарати. О богині кривавої помсти, безжальні Ерінії, пометіться за мого великого батька!

Не змогла цього знести Деяніра. Не мовивши слова, схиливши долі голову, вона подалась у свої покої. Коли прибігли до неї служниці, вона вже лежала, спливаючи кров'ю, бо пробила собі серце мечем.

А Геракл, так і не дістався додому, конав у страшних муках.

Напередодні, коли Ліхас приніс від Деяніри святковий одяг, герой одразу ж убрався в нього і, бадьорий, врочистий, звелів розкладати священне вогнище. Привели жертовних биків, принесли кратери з вином, і він сам став робити узливання. Коли ж полум'я розгорілося дужче і осяяло святкове вбрання, дивний рясний піт зросив йому чоло, груди, все тіло.

Геракл раптом відчув, що тканина прилипла йому до тіла і пече пекучим вогнем. Він став квапливо рвати її із себе, та вона віддиралася тільки разом із клаптями шкіри. Неймовірний біль пройняв усе могутнє тіло, і люди аж сахнулись, почувши дикий, звіриний крик. Вони навіть не відразу збагнули, що то кричить гордий і мужній Геракл.

Той, що колись тримав на своїх раменах усе небесне склепіння, той, що голіруч задушив величезного лева і приборкав

триголового Кербера, той, що здолав Антея і гігантів, — тепер зігнутий, скоцюрблений, несамовито кричав і плакав кривавими сльозами.

Часом біль наче меншав, і тоді Геракл ревно благав:

— О Громовержцю, мій батьку! Кинь в мене свою вогненну стрілу блискавицю! О похмурий Аїде, чого зволікає тепер твій вірний прислужник, бог смерті Танат? А ви, люди, чи є поміж вас бодай один щирий мій друг? То вбийте мене, вбийте мерщій. Ви ж воїни, не вам боятися смерті… Ні, немає в мене друга… Тоді я сам, я сам…

І Геракл, змагаючи муки, став братися вгору схилами Ети, ще й дорогою виламував цілі дерева. Так дістався він до верховини гори і з тих дерев склав собі смертне ложе. Зверху розстелив шкуру немейського лева, вклався на неї, а під голову підмостив свою улюблену палицю.

Люди, що всі гуртом піднялись за Гераклом, мовчки журно дивилися на нього. Серед них був уже й Гілл, що повернувся з дому і тепер гірко, невтішно ридав.

Нікому не стало снаги підпалити те смертне ложе, хоч як умовляв усіх і гнівився Геракл. Нарешті Філоктет, володар сусіднього краю, викресав іскру, і швидко вся деревина взялася вогнем.

— Ти справжній друг, Філоктете! — мовив Геракл. — Дарую тобі мої непомильні стріли, хай вони уславлять тебе у справедливім бою. А ти, Гілле, мій сину, не плач і вислухай мою волю останню: одружися з Іолою, і хай щастить вам у спільнім житті.

Багаття займалося дужче і дужче. Зненацька загримотіло в небі, що непомітно повилося в темні хмари, по них зміями заковзали блискавки,і раптом одна, яскраво-сліпуча, вдарила просто в багаття, здіймаючи омахи полум'я й дим. Над головами приголомшених людей загуркотіла вогненно-золота колісниця — то сам Зевс Громовержець примчав по свого смертного сина.

Коли дим розвіявся, на багатті лише дотлівала лев'яча шкура. Геракл уже був на Олімпі, серед безсмертних, сам ставши безсмертним, — так ушанували його Зевс і боги-олімпійці за тяжкі подвиги на землі. Навіть Гера ласкаво привітала Геракла і віддала за нього свою прекрасну дочку Гебу, богиню вічної молодості.

Давні греки свято вірили, що так воно і було насправді. Вони не хотіли, не могли уявити, що їхній найулюбленіший герой помер, як звичайна людина.

І вони не помилились: відтоді минули тисячоліття, а Геракл і досі живий, бо його безсмертя — це безсмертя народу Еллади,

мужнього, волелюбного, здатного на великі подвиги і чуйного до справедливості, добра й краси.

ОРФЕЙ І ЕВРІДІКА

На півночі, у гористій Фракії, жив колись знаменитий співець Орфей. Мати його була найславніша з-поміж Муз — Калліопа, а батько— річковий бог Еагр. А може, батько його був сам бог Аполлон, покровитель мистецтва і Муз, бо він надто ласкаво ставився до Орфея і саме йому — першому з людей — подарував кіфару, чи ліру, як згодом стали її називати. А веселі Аполлонові подруги, прекрасні Музи, навчили юнака грати на ній.

Під Орфеєвими пальцями срібні струни кіфари ніжно й ласкаво бриніли, співав же він так, що зачаровував навіть диких звірів, а дерева і скелі підступали ближче послухати той спів. Замовкали тоді галасливі птахи, вщухали буйні вітри, морські хвилі лагідно лягали на берег, і вся природа завмирала, слухаючи божественного співця.

Замолоду Орфей їздив на кораблі «Арго» далеко на північ, до незнаної країни Колхіди, шукати золоте руно, і музика та спів юнака часто допомагали аргонавтам долати труднощі та перешкоди. Повернувшись до Фракії, Орфей став жити серед

диких кіконів сам один, і жодна жінка не зупиняла на собі його погляду.

Та настав і йому час. Зустрів Орфей юну німфу Еврідіку, прихилився палкою душею до неї, і невдовзі вони побралися. Однак бог шлюбу Гіменей спершу не схотів прийти на їхнє весілля. Чи він був не в гуморі, чи, може, знав, що скоро станеться лихо? Та щасливий Орфей так гарно співав, умовляючи бога, що той нарешті зласкавився і прилетів, тримаючи, як завжди, в одній руці смолоскип, а в другій вінок із білих троянд.

Але Гіменей не приніс із собою ні урочистих гімнів, ні веселощів, ні щасливих прикмет. Смолоскип його не розгорявся, хоч як ним махали, а тільки чадив їдким димом. Це віщувало неминучу біду.

Вона й сталася незабаром.

Якось юна Еврідіка весело гралася на березі струмка з іншими німфами. Ховаючись од них, вона забігла у високу траву і ненароком наступила голою ніжкою на отруйну змію. Зойкнула німфа болісно, страшно, і на цей зойк позбігалися до неї перелякані подруги, та Еврідіку вже лишило життя.

Гірко, невтішно заплакали німфи, і похмурим плачем озвалися гори. Могутні Родопи тяжко сумували за Еврідікою, вітер вив і стогнав, а швидкоплинний Гебр із горя аж потемнів.

Цілими днями, від ясного світанку до темної ночі, самотньо сидів на березі моря Орфей. Краялася йому з тяжкого болю душа, тим болем бриніли срібні струни кіфари, і пісня лунала, як плач.

Орфей співав про свою Еврідіку, тільки про неї, кохану, тільки про неї одну. Кликав її, благав повернутись, бо жити без неї несила. Та співець добре знав — нікому нема вороття з чорного царства тіней.

І тоді він надумав зробити те, чого не дозволялося смертним, — спуститися в Аїдову оселю і вивести звідти дружину.

Там, де темніє провалля Тенару, став Орфей сміливо спускатися все нижче і нижче, аж до темноводої річки Стікс, що оперізує царство мертвих, відокремлюючи його від усього живого.

Сюди ніколи не спускаються безжурні боги-олімпійці. Лише зрідка, коли поміж ними заходить на сварку і Зевсові треба розсудити, хто каже правду, він посилає сюди свою юну вісницю Іріду. Швидко злітає на райдужних крилах Іріда до чорного Стіксу, набирає з нього води в золоту амфору і мерщій вертає назад, на осяйний Олімп. Над чорною стіксовою водою вічні боги клянуться, і немає страшнішої клятви за цю.

…Повільно, тихо плинув Стікс, не здіймаючи ані плюскоту, ані хвиль. Нараз у цій тиші залунали срібні звуки, нечувані тут. Підплив ближче на своєму човні похмурий Харон, що перевозив до Аїдового царства тіні померлих. Живих людей він ніколи не брав, та, вражений дивним співом Орфея, погодився його перевезти.

Ось і царство мертвих. Вартує його страшне чудовисько — триголовий пес Кербер, лютий, підступний: усіх, хто йде до підземного світу, він зустрічає привітно і радо метляє хвостом, але вийти не дає нікому. Тоді ошкірює він усі три свої пащі, люто гарчить і рве людину на шмаття.

Однак тепер Кербер тільки роззявив свої пащі й завмер, дослухаючись. А Орфей співав і йшов долиною, де ростуть асфоделі, білі квіти забуття, а над ними витають душі померлих.

Немов сивий туман, оточили тіні Орфея, причаровані його музикою і співом, їх ставало дедалі більше й більше. Тут були й старі, знесилені життям люди, і дужі герої, і дівчата, як скошений цвіт, і діти дрібненькі. Ніби тисячі птахів, що їх позганяв з дерев зимовий буревій, летіли тіні померлих до Орфея, та він ішов далі, туди, де в палаці на високому троні сидів володар підземного царства Аїд разом із своєю дружиною Персефоною.

Безсмертне подружжя теж зачудовано слухало спів про юну німфу Еврідіку, про те, як палко кохав її Орфей і як рано втратив назавжди. Замовк співець, шанобливо схилившись перед богами, і

настала мертва тиша. Порушив її сам Аїд.

— Як ти насмілився, смертний, заради цікавості спуститися сюди, у мої володіння? — похмуро спитав Аїд, та не було звичної суворості в голосі могутнього бога.

— О володарю підземного царства, царства, де всі ми, смертні, колись опинимося! — мовив Орфей. — Дозволь сказати обом вам щирую правду. Мене вела сюди не цікавість, а любов до моєї дружини. Коли вона померла, я думав здолати нестерпне горе, та був переможений сам. Ви добре знаєте, яку владу має кохання, адже, якщо правду кажуть старовинні байки, вас обох теж поєднало кохання. Благаю вас жахливою безоднею Хаосу і мертвою тишею вашого царства, благаю— поверніть мені Еврідіку! Ми ж усі — ваші боржники, натішимося трохи життям, а тоді, рано чи пізно, всі прийдемо сюди, тут наша остання домівка. Поверніть же мені хоч на якийсь час мою любу дружину. А як не повернете — то і мені життя не потрібне, радійте тоді зі смерті обох!

І знову Орфей заспівав. Усі померлі тихо плакали, розчулені його великим горем. Навіть Тантал кинув даремно ловити спраглими вустами зрадливу хвилю, навіть Данаїди перестали наповнювати водою бездонну амфору. Вперше тоді у богинь кривавої помсти, суворих Еріній, потекли важкі сльози з очей, а сірі вужі — їхні коси — перестали сичати. Зайшлася плачем навіть богиня підземних примар Геката, що насилає на смертних тяжкі сни і непереборний жах. Навіть сама незворушна Персефона ледь усміхнулася до співця.

— Гаразд, Орфею, — глухо мовив Аїд, — можеш вивести звідси свою дружину, тільки з однією умовою: вона піде позад тебе, а ти не оглядайся, аж поки вийдеш звідси на землю. Коли ж озирнешся — вона миттю щезне, і вже ніколи ти не побачиш її.

Привели Еврідіку. Її тиха бліда тінь наблизилася поволі, ніби долаючи тяжкий біль.

Не дивлячись, Орфей схопив дружину за холодну, неживу руку і повів її до виходу з підземного царства. Він ішов попереду, і тіні померлих, наче сивий туман, розступалися перед сміливцем. Ось уже проминули вони долину, де ростуть білі квіти забуття асфоделі, перепливли на Хароновім човні через Стікс і ступили на стежку, що круто спиналася вгору до вже недалекого краю землі.

Співець радий був бігти чимдуж, але Еврідіка і так ледве встигала за ним. Він відчував це, стискаючи їй руку. Але чого ж вона й досі така крижана? Невже життя не повертається до його коханої? Невже вона насправді мертва? У відчаї Орфей, забувши Аїдову засторогу, озирнувся, та в ту ж мить оглушливий грім розлігся вгорі, холодна рука вислизнула з Орфеєвих пальців і

бліда тінь Еврідіки розтанула в темряві, тільки в повітрі ніби прошелестіло: «Прощай!»

Кинувся за нею Орфей, та його простягнені руки хапали тільки порожнечу. Ніде немає коханої, тепер він сам її убив, сам! У розпачі співець побіг униз, аж до берега чорноводого Стіксу, та невблаганний Харон не схотів перевозити його, хоч як просив слізно Орфей. Так і зостався він на березі, нещасний, знеможений, спраглий.

Сім днів і сім ночей просидів він тут, благаючи богів підземного царства, та все було марно.

Нарешті збагнув це Орфей і подався в Родопські гори. Тут, на березі швидкоплинного Гебру, співець прожив кілька літ самотою, сторонячись людей, а надто жінок.

Тільки співати Орфей любив, як і раніше. Той пагорб, де він завжди сидів і співав, спершу був голий, без дерев і кущів, тільки порослий зеленою травою. Та на Орфеїв спів усе ближче і ближче підступали, наче зачаровані, молоді дубки, стрункі кипариси, розлогі липи, тіняві платани, припливли рожеві лотоси, а каміння обплів в'юнкий плющ. І нарешті це місце стало найкрасивішим у горах. Кажуть люди: ще й тепер можна побачити там, на березі Гебру, старезні дуби, що наче завмерли в журбі.

На своєму улюбленому пагорбі, далеко від людей, Орфей грав на лірі, співав про кохану Еврідіку, розмовляв із квітами і деревами.

Та якось ізранку загули Родопські гори, задзвеніли сміхом, голосними піснями, музикою флейт і тимпанів. То лісом бігла юрба кіконських жінок, справляючи свято їхнього улюбленого бога Діоніса. Веселі й галасливі від п'янкого виноградного соку, ледь вбрані, з розмаяними косами, вакханки кружляли лісом, потім вибігли на високу полонину і звідти побачили Орфея.

— Це той, хто нас зневажає, жінок, — вигукнула якась вакханка і спересердя метнула свій тирс у співця.

Але тирс, оповитий зеленим плющем, не завдав Орфеєві ніякої шкоди. Тоді інша кинула камінь, але він упав співцеві до ніг, немов благав дарувати йому таке зухвальство. Все навкруги було зачароване Орфеєвим співом.

Та галас у лісі дужчав і заглушував той спів. Пронизливо сурмили вигнуті флейти, гучно гриміли тимпани, лунали вигуки й пісні, що славили світлого бога Діоніса.

Нестримно мчали кіконські жінки до Орфея і нищили все на своєму шляху. Неподалеку на полонині кілька селян мирно орали землю, та, забачивши юрбу вакханок, мерщій повтікали. Розлючені жінки схопили кинуті мотики та граблі й напали на Орфея. Він спробував був заспокоїти жінок, та вони нічого не

чули, важкий дух крові тьмарив їм розум, і вперше в житті Орфеєва музика втратила силу.

Від смертельного удару співець нарешті упав, і ясний день назавжди згаснув для нього. Тяжко заплакали тоді звірі, і птахи, і скелі холодні. Дерева тужно посхиляли свої верховіття, гірські струмки від сліз повиходили з берегів, а німфи вбралися в чорну жалобу.

Отямилися вакханки і побігли до річки змити з себе Орфеєву кров, та тільки-но вони наблизилися до берега, як вода враз просочилася в землю і річки не стало. А тут ще відчули вакханки, що їхні ноги вростають у землю, тіло береться корою, а руки стають гілками.

То безсмертні боги, розгнівані страшним злочином жінок, перетворили їх навічно в дерева.

Тим часом засмучені Музи зібрали останки Орфея та поховали біля підніжжя Олімпу, і там, у кущах над його могилою, солов'ї співають краще, ніж будь-де в світі.

А співцеву голову прийняв швидкоплинний Гебр та й поніс її разом із нерозлучною кіфарою до синього моря, і срібні струни весь час сумно бриніли.

Морські хвилі донесли Орфеєву голову до острова Лесбос, і відтоді той острів став батьківщиною славетних поетів. А кіфара співця з волі богів засяяла незгасно на небі — темної ночі високо «вгорі яскраво палає сузір'я Ліри.

ТЕСЕЙ

Афінський цар Егей дуже хотів мати дітей, але ні перша дружина, ні друга не дали йому щастя батьківства. Роки минали, наближалася старість, а нащадків у царя все не було. Раділи з того діти його рідного брата Палланта, що гадали успадкувати владу в Афінах, та Егей не поступався їм, сподіваючись сина.

Довго думав Егей, чим же він завинив перед богами, і нарешті подався в Дельфи спитати про це в Піфії, жриці Аполлонового храму. Піфія відповіла, але так незрозуміло і загадково, що Егей не міг розтлумачити її слів.

Тоді з Дельф він подався до невеличкого міста Трезени, де володарював нащадок великого роду Пелопа, старий розумний Пітфей, що вмів тлумачити найзагадковіші віщування.

Пітфей мав дочку Ефру, що вже давно була на порі. І от чи справді мудрий володар так зрозумів віщування Піфії, а чи просто прагнув щастя своїй дочці, але він сказав: Егей повинен тайкома, щоб вороги не прочули, одружитися з Ефрою, і тоді в них народиться син, який стане славетним героєм.

Отож Егей одружився з Ефрою, та незабаром мусив вертати в Афіни, бо Паллантові сини надумали захопити там владу.

Сумно прощався Егей з молодою дружиною, повів її до скелястого берега, став перед великою брилою і мовив:

— Тут, під цією брилою, я покладу свій меч і сандалі. Може, боги справді зласкавляться над нами і подарують нам сина. То хай він росте біля тебе й діда в Трезені, тільки стережіться, нікому не кажіть імені його батька, навіть йому, щоб Паллантіди, бува, не дізнались про це і не вбили нашого сина. Пильнуйте його, хай росте здоровий і мужній. А коли він стане вже такий дужий, що зможе підважити брилу, то хай бере ці мої речі та йде до мене в Афіни.

Невдовзі Егей поїхав, та не минуло й року, як Ефра народила сина. Всі дивувались, який хлопчик великий і гарний, а мудрий Пітфей пояснював людям, що батько Тесея — так назвали дитину — то сам морський бог Посейдон.

Адже Посейдона особливо шанували трезенці.

Тесей ріс, і з кожним роком міцніло його тіло, яснішав розум. Багато сил доклав до цього дід Пітфей, та найбільше вплинув на хлопця великий Геракл, їхній родич.

Якось Геракл завітав до Трезени. Пітфей радо прийняв гостя, запросив до столу, і Геракл скинув на лаву величезну шкуру немейського лева. Діти, що гуляли в покоях, страшенно злякались, гадаючи, що то справжній лев, і всі повтікали, зостався тільки семирічний Тесей. Він оглядівся, схопив сокиру, що лежала біля домашнього вогнища, і кинувся боронити діда. Це потішило дорослих, а хлопець на все життя запам'ятав Геракла та його лев'ячу шкуру.

Наче молодий дубок, що вже не гнеться покірно від бурі, а в майбутньому стане ще дужчий, ще вищий, — так і Тесей у шістнадцять років радував очі матері й діда. Вони розуміли: з хлопця буде справжній герой, що прославить їхній рід і вітчизну. І хоч ятрила їм серце думка про неминучу розлуку, Ефра повела сина якось до морського берега і розповіла про його справжнього батька Егея та про меч і сандалі, сховані тут, під брилою.

Брила справді була чимала, проте Тесей, наче граючись, підважив її і дістав батькові речі. А потім став лаштуватись у путь.

Мудрий дід радив йому морем плисти до Афін, про це ж благала і мати, бо йти лісами й горами було небезпечно, там ховались лихі

велетні, що кривдили й убивали всіх подорожніх. Багато тих лиходіїв понищив могутній Геракл, тож не хотів їх лякатись і юний Тесей.

«Хай батько впізнає мене не по його речах, а по моїх

вчинках», — думав хлопець, з радістю відчуваючи, якою силою наллято все його юне тіло.

Недовго довелося Тесеєві чекати, до чого б докласти ту силу. Тільки-но проминув він дідові володіння, як із лісових хащів вийшов і заступив йому дорогу здоровенний лиходій Періфет, що тримав у руці важку залізну палицю, — нею він убивав свої жертви.

Але Тесей був меткіший за того здоровила. Періфет і не зогледівсь, як хлопець вихопив у нього з рук палицю і щосили торохнув його по голові. Періфет упав мертвий, а Тесей пішов собі далі, забравши палицю на знак своєї першої перемоги. Потім він ніколи не розлучався з тією палицею, як не розлучався Геракл із шкурою немейського лева.

У корінфському лісі юнака перестрів інший лихий велетень — Сіннід, що жорстоко вбивав подорожніх: нагинав два великих дерева, прив'язував до їхніх верхівок людину, а тоді пускав ті верхівки. Тесей спритно переміг Сінніда й покарав на смерть у той самий спосіб, що його вигадав сам лиходій. Так чинив завжди могутній Геракл — карав лихих людей їхньою ж карою, і, на Тесеєву думку, це було справедливо.

У лісі ж юнак убив страшного вепра-людожера, що завдавав селянам багато прикрості й горя.

Нарешті ліс кінчився, Тесей вийшов до моря і подався далі узбережжям, через каміння й пісок. Раптом він побачив на прибережній скелі, якої не можна було обминути, височенного чоловіка, що, лиховісно всміхаючись, манив його до себе. То був Скірон. Він зухвало змушував подорожніх начебто мити йому ноги, та тільки-но переляканий чоловік нахилявся, Скірон зіштовхував його ногою зі скелі у море, де жадібно чекала на здобич велетенська гидка черепаха.

Тесей теж слухняно схилився перед лиходієм, та враз схопив його за ногу і щосили швиргонув зі скелі у море. Тепер Скірон сам дістався гидкій черепасі на з'їжу, а юний герой подався далі.

Знову почався ліс — темний, густий, непривітний, крізь його хащі важко було продиратись, а Тесей уже й так здорожився. Аж тут навстріч йому вийшов якийсь чоловік, гречно привітався і запросив до своєї хати. Спершу юнак відмовлявся, але чоловік так щиро запрошував, так зваблював зручним ліжком, а в лісі вже геть споночіло, і Тесей нарешті згодився.

Але тільки-но ступив він до лісової хатини, то побачив посеред неї скривавлене ліжко. Жахнувся Тесей і збагнув, що тут проживає страшний злочинець на ім'я Прокруст. Підступно заманивши мандрівника, господар клав його на ліжко і, коли воно було замале, відрубував гостеві ноги, коли ж завелике —

витягував тіло нещасного так, що той умирав у страшних муках. Та цього разу Прокруст не зміг свого гостя здолати, ба навіть сам опинився на ліжку, і знову Тесей, як могутній Геракл, покарав злочинця у спосіб, що його той вигадав сам.

За кілька днів по тому юнак дістався нарешті до Аттіки. Місцеві селяни його привітали, він скупався і добре спочив. То вперше за всю подорож хлопець зустрів ласкавих людей. Подякувавши їм, він поспішив наступного ранку в Афіни.

Тесей ішов вулицями, а всі перехожі оглядалися на нього, надто був він несхожий на афінян. У довгому пурпуровому плащі, кучерявий і білошкірий, стрункий юнак здаля скидався на дівчину. Коли він проходив міською площею, де кінчали зводити храм бога Аполлона, робітники, що працювали на даху, запримітили стрункy постать і глузливо крикнули згори:

— Відколи це дівчата стали самі блукати вулицями?

Спаленів Тесей з образи і хутко оглядівся довкола. Неподалік мирно стояли воли біля повоза. Тесей підбіг, підняв обома руками важкий повіз і жбурнув чимдуж у своїх кривдників, ледве ті повтікали. Зрозуміли люди, що то не дівчина, а юнак дивовижної сили, і пильно дивилися чужинцеві вслід, як ішов він до палацу царя Егея.

А в тому палаці, як і в усіх Афінах, панував неспокій. Цар Егей був вже старий і немічний, скрізь йому ввижалися вороги, підіслані Паллантідами, і не мав цар жодної рідної душі, на яку міг би справді покластися.

Дружиною царя була тепер Медея, непривітна, сувора жінка, а на думку людей, то навіть чаклунка. Колись Медея мала доброго чоловіка — аргонавта Ясона, та потім довелось їй через власні злочинства тікати з Корінфа в Афіни. Тут Медея прихитрилася одурити старого царя, пообіцявши чаклунством повернути йому молодість і колишню снагу, якщо візьме її за дружину.

Не знав тоді Егей, що в далекій Трезені народився в нього син і росте, убивається в силу, наче молодий дубок. Цар Егей одружився з Медеєю, та ні снаги, ні молодості йому не додалося, він і далі хирів та старів. А Медея тільки того й прагнула — вона сподівалася стати повновладною царицею славетних Афін.

Коли Тесей, нікому не знаний чужинець, зайшов до царського палацу, Медея перша його запримітила і відразу збагнула, хто той гарний юнак і яка відтепер їй стелиться доля.

Однак не така вдалася Медея, щоб тій прикрій долі коритись. Вона підступно намовила царя, що юний чужинець — то ворожий вивідач, тож під час учти хай подадуть йому келих з отруєним вином. Наляканий цар дав свою згоду, і чаклунка сама

приготувала трутизну із зілля, що скрізь возила з собою.

Колись могутній Геракл витяг з підземного царства триголового пса Кербера. Той з усіх сил опинався, крутив головами, ховаючись від сонячного світла, і люто гавкав, аж бризкав білою піною. Та отруйна піна попала на зелену траву, присохла на ній, і зілля те стало страшною отрутою. Його і зварила з вином чаклунка Медея та подала юнакові, наливши келих по вінця.

Трохи підвівся Тесей узяти свій келих, і тоді старий цар побачив у юнака приперезаний меч, той самий меч, який він сховав у Трезені під брилою. Схопився Егей на ноги, вирвав у сина з рук келих з отрутою і кинув на землю.

— Сину мій, сину! — аж стогнав, обіймаючи юнака, старий у нестямі від думки, яке лихо могло статися з його власної волі.

Звелів цар скрізь розпалити жертовні вогні й скласти гекатомбу — найбільшу жертву — безсмертним богам, що врятували його сина від смерті. Раптом згадав він про підступну Медею, але тієї і слід уже запався. Чаклунка оповилася темною хмарою і щезла, наче ніколи її тут і не було.

Зроду-звіку Афіни не знали такого свята, як влаштував старий цар на честь свого сина Тесея. Святкували всі — і знатні, багаті люди, і прості, убогі. Коли ж Тесей розповів, як звільнив ліси й гори від лиходіїв-убивць, усі стали славити юного героя і співати на його шану пісні.,

Та недовго тривало те свято. До Афін знову прибули посланці крітського царя Міноса правити страшну данину. Колись Мінос переміг Афіни у війні й зажадав від них нечуваного побору: кожні дев'ять років привозити сімох юнаків і сімох дівчат на Кріт. Там у великому палаці Лабіринті, який хитро звів славетний майстер Дедал, жив людожер Мінотавр — чудовисько, що мало чоловічий тулуб та бичачу голову й хвіст. Йому на з'їжу й привозили афінську молодь.

Хоч як тяжко було афінянам коритися волі жорстокого Міноса, та іншої ради не мали. Вже двічі, піднявши на знак жалоби чорні вітрила, відвозили вони своїх синів і дочок, кому випав жереб, до Кріту. Тепер корабель із чорними вітрилами мав вирушати втретє.

Тужний плач стояв над Афінами. Ніхто не знав, кому випаде жереб, і всіх жахало майбутнє. Тільки в палаці й досі тривало радісне свято, і людям мимохіть упадало в очі, який щасливий Егей, як тішиться він Тесеєм і не боїться за нього, адже царський син не тягтиме жереба. Люди говорили про це спершу тихо, а далі насмілилися казати вголос. Дійшли ці нарікання і до самого царя.

Нічого не знав юний Тесей про страшну данину Міносові, а як

дізнався, перший ступив на корабель із чорними вітрилами, викликавши в афінян щире захоплення й дяку. Тільки старий Егей нетямився з горя, аж сум брав дивитися на нього.

— Не журись, любий батьку! — втішав його син. — Я вб'ю Мінотавра, і ми всі повернемося живі й здорові додому.

Такий гарний і дужий був Тесей, так палко вірив у свою перемогу, що всім наче полегшало на серці, а нещасні юнаки й дівчата, які їхали з ним на Кріт, трохи повеселішали з виду.

— Хай допоможуть тобі, сину, вічні боги, — мовив старий Егей, — А я виглядатиму ваш корабель із найвищої прибережної скелі. Візьми, сину, ще й білі вітрила і напни їх, як справді вертатимеш переможцем назад. Яке щастя принесе нам здаля той ясний знак перемоги! Коли ж я побачу знову чорні вітрила, то знатиму — ти загинув, тоді й мені непотрібне життя. А тепер, діти, помоліться богам і рушайте.

Усі стали слухняно молитись, Тесей теж, але тільки одній богині, тій, на кого найбільше звірявся, — богині кохання Афродіті. І молитва та була недаремна.

Тільки-но афінський корабель по довгій плавбі пристав нарешті до Кріту, як на берег вийшов сам цар Мінос із почтом. Пильно придивлявся він до юних чужинців, що мовчки виходили на берег. Попереду йшов Тесей, стрункий, дужий, гордо звівши голову, — не полонений, а герой, що не знає полону.

Не один Мінос придивлявся пильно до Тесея. Позаду царя стояла його старша дочка Аріадна і не зводила променистих очей з юнака, — видно, золота Афродіта вже ласкаво всміхнулась до неї. Знала царівна, що афіняни мають загинути в Лабіринті, звідки ще ніхто зроду не вийшов, і серце їй краяв страх за гордого чужинця.

Потай, аби ніхто не помітив, Аріадна побігла до Лабіринту і сховалася там біля входу. Ось, нарешті, надійшли афіняни. Варта спинилася позаду, а гордий юнак перший ступив під похмуре склепіння. Тоді

Аріадна тінню майнула до нього, поклала йому в руки чималий клубок ниток і ледь чутно сказала:

— Візьми цей клубок, він стане тобі в пригоді. Один його край я прив'язала тут, біля входу, а ти, як ітимеш заплутаним Лабіринтом, увесь час розмотуй його. Тільки так ви зможете потім знайти вихід. А ось тобі меч — убий Мінотавра. Він, певне, спить у глибині Лабіринту, тож ідіть сміливо вперед.

Тесей пішов знову перший, а за ним, трохи позаду, тулились докупи афінські юнаки і дівчата. Все далі й далі простували вони в глиб Лабіринту покрученими ходами й довгими покоями, аж нарешті дістались туди, де жив Мінотавр.

Він саме спав, та, зачувши людський дух, скочив на ноги, і всі відсахнулися з огиди й жаху.

Чудовисько з налитими кров'ю очима, наставивши роги, кинулося до них. Але дужий Тесей добре вмів володіти мечем, ще й Аріадна, мабуть, дала меч не простий, а чарівний. Тож хоч важко і страшно було юнакові битися з таким страховиськом, проте невдовзі той лежав долі мертвий.

Бурхлива радість пойняла юних афінян, вони вітали свого рятівника, обіймали, цілували йому руки, край одежі, та він квапив їх назад, до виходу. Нізащо вони не вийшли б із Лабіринту, якби не Аріаднин клубок, — тільки йдучи за ниткою, вони нарешті опинилися на волі.

Варти ніде не було, адже ніхто не гадав, що афіняни уникнуть смерті та ще й вийдуть із Лабіринту. Тільки вірна Аріадна чекала на них, впевнена в перемозі Тесея. Щастям і коханням засяяли очі крітської царівни, коли вона знову побачила стрункого чужинця.

— Тепер, поки ще ніч, — сказала Аріадна, — тікайте на свій корабель. І я втечу з вами, бо мій батько відразу здогадається, хто вам допоміг, і страшно мене покарає.

Зрадів Тесей, і наче сили йому додалося. За порадою Аріадни він попробивав днища всіх крітських кораблів, які стояли біля берега, щоб Мінос не зміг їх наздогнати, і афіняни весело вирушили у зворотну путь, забравши із собою крітську царівну.

Ось і зорі померхли, видно, Селена-Місяць уже розпрягла своїх білих коней. Зі сходу простягла рожеві персти-проміння Еос, вітаючи все живе на землі, і нарешті засяяло сонце. Тесей раз у раз оглядався, та на зелено-блакитному плесі не видно було жодного корабля. І все ж Тесей квапив своїх веслярів.

Так вони пливли цілий день, а як стало вже братися на ніч, побачили вони гарний зелений острів і надумали там перепочити, бо всі вже вкрай потомилися.

Незабаром усі міцно спали. Спав і Тесей, та уві сні з'явився йому веселий бог Діоніс і мовив:

— Ти спинився на моєму острові Наксосі, недарма він схожий обрисом на виноградний листок. Удосвіта вирушай із своїми людьми, але Аріадну залиш. їй, онуці Зевса і Сонця, судилося стати моєю дружиною.

Прокинувся Тесей і, хоч як було йому прикро, не насмілився йти проти волі безсмертного бога. Швидко збудив він юнаків і дівчат, не збудив тільки любої Аріадни, що безжурно і міцно спала.

Аж коли сонячне проміння пробилося крізь листя й заграло на обличчі покинутої царівни, вона підвелась і раптом побачила, що зосталася на острові сама.

— Тесею! Де ти? Невже ти міг мене кинути?

Сльози линули Аріадні з очей, та вона ще не вірила, що Тесей міг її так скривдити, вона ще сподівалася: афінський корабель десь тут, може, за тим закрутом берега, може, за тими деревами. І розхристана, з розмаяними косами, збиваючи голі ноги об каміння, Аріадна довго бігла берегом, та афінського корабля ніде не було. Марно вона кликала, гукала Тесея, на відповідь їй тільки хвилі одноманітно шуміли і десь чайка квилила.

Зненацька у глибині острова, в лісі, почулася дика, буйна музика. Гриміли бубни й тимпани, співали флейти й сопілки, ближче і ближче лунали веселий галас і сміх. Аріадна завмерла, з переляку вона не могла ні втекти, ні сховатись, тільки тремтіла, наче стеблинка на вітрі.

Ось на узлісся вибігли збуджені сатири, німфи й менади, оповиті зеленим хмелем і квітами. А за ними з'явився сам світлий бог Діоніс, що завжди несе людям радість. На гарні кучері йому короною лягла виноградна лоза, ласкаві очі дивилися просто на неї, на Аріадну. І від того погляду безсмертного бога крітська царівна забула все — забула свій страх, забула кривду, забула Тесея.

— Ти будеш моєю дружиною, — почула вона божественний голос. — Я візьму тебе на небо, де живуть тільки боги, і ти теж станеш безсмертною. Богиня кохання Афродіта дарує тобі оцю корону з вогнистого золота, її дев'ять самоцвітів стануть зірками і яскраво сяятимуть на нічному небі.

І справді, відтоді вночі завжди сяє на небі корона Аріадни, і по ній мореплавці щасливо знаходять дорогу додому.

Тим часом Тесеїв корабель уже наближався до афінського берега. Засмучений тим, що довелося йому покинути Аріадну, юнак забув про батькове прохання підняти білі вітрила на знак щасливого повороту, і ходовий вітер, що швидко мчав корабель, напинав ті самі чорні вітрила.

А цар Егей уже давно пильнував на прибережній скелі, вдивляючись старечими очима в далекий обрій, туди, де море зливається з небом. Нарешті угледів він невеличку цятку, вона поволі більшала й більшала, ставала кораблем. Уже видно й вітрила, але ж вони не сяють на сонці, вони чорні, чорні!

Старий цар довго не йняв віри очам й одно питав людей, що стояли поруч і теж вдивлялися в корабель. Люди похмуро мовчали. Уже всі виразно бачили, що вітрила чорні. А коли впевнився в цьому і Егей, то ступив на край скелі і в розпачі кинувся вниз, у морські хвилі.

Швидко облетіла Афіни звістка про смерть царя Егея. Майже останній почув її Тесей. Тяжко пережив він батькову смерть, в

якій був сам винен. Та афіняни його не корили. З великою шаною поховали вони старого царя і на його честь назвали море Егейським. А Тесей посів батьків трон і довів, що він не тільки сміливий герой, але й мудрий володар.

Усі невеличкі громади Аттіки Тесей об'єднав у єдину державу, зробив Афіни її столицею і став там правити, але царську владу обмежив народними зборами. Перший з усіх грецьких володарів Тесей виявив прихильність до простого люду, і той щиро віддячив, передавши його ім'я далеким, далеким нащадкам.

ДЕДАЛ ТА ІКАР

Колись, за сивої давнини, в Афінах жив великий митець, різьбяр і будівничий Дедал, нащадок царського роду. Кажуть, сама Афіна Паллада, премудра богиня, навчила його різних ремесел. Він зводив великі палаци і храми, що вражали всіх своєю стрункою будовою, а для тих палаців і храмів сам різьбив із дерева постаті безсмертних богів, такі гарні, що потім люди століттями дбайливо їх зберігали.

До Дедала статуї робили у вигляді нерухомих, наче скам'янілих людей, руки в них були міцно притиснені до тулуба, ноги стулені, очі заплющені. Дедал сміливо почав різьбити інакше: розплющив своїм постатям очі, звільнив їм руки й ноги і ніби надав їм рухливості. Здавалося, вони от-от ворухнуться і підуть. Тому жерці у деяких храмах прив'язували Дедалових дерев'яних богів, щоб вони часом не повтікали. Учнем Дедала став його небіж Талос, ще підліток, але такий тямущий і здібний, що сам Дедал чудувався, як швидко хлопець од нього все переймає і сам уже створює дивовижні речі.

Якось Талос знайшов на землі гадючу щелепу, уважно придивився до неї і невдовзі змайстрував пилку — нову річ для тодішніх людей. Він же придумав гончарський круг, щоб легше й краще ліпити на ньому всякий посуд. А як вирізував той круг із дерева, то винайшов циркуль, що ним і — тепер користуються люди.

Афіняни довідалися про надзвичайний хист Дедалового учня і справедливо гадали, що незабаром він перевершить свого вчителя. Та як же тяжко вразила Афіни звістка про те, що Талос, гуляючи з Дедалом по Акрополю, спіткнувся і впав з висоти. В його смерті афіняни звинуватили Дедала, мовляв, той із заздрощів надумав позбутися свого учня і сам зіштовхнув його вниз.

Чи правда це була, а чи вигадка і Талос сам необачно спіткнувся, — ніхто не міг би сказати, хіба що сам Дедал, та йому вже не йняли віри, і афінський люд засудив митця до вигнання.

Кинув Дедал напризволяще свою майстерню і недовершену роботу, сів на корабель, довго плив і нарешті дістався до острова Кріту. Царював там Мінос, чоловік розумний і владний. Він щиро зрадів Дедалові, бо слава митця давно вже досягла крітських берегів.

Цар Мінос одразу запросив до себе Дедала, загадав йому багато роботи, був щедрий і спершу навіть ласкавий. Він одружив Дедала з гарною крітянкою, і та народила афінянинові сина Ікара. Та митець тяжко сумував за батьківщиною і почувався на Кріті рабом.

Єдиною розрадою і втіхою Дедалові стало мистецтво. Він охоче робив усе, що загадували йому цар Мінос та цариця Пасіфая, — кував зброю, яка приносила успіх у бою чи на ловах; вирізував на радість усій царській родині дерев'яні ляльки, що самі рухались, наче живі; а для покоїв пишнокосої царівни Аріадни вирізав із мармуру рельєф: побравшись за руки, там кружляли в танку юнаки й дівчата, і їхні мармурові хітони здавалися напрочуд легкими й прозорими.

А потім Дедал збудував дивовижний палац. Царя Міноса спіткала велика біда: Пасіфая народила йому сина, що мав тіло чоловіка, а голову — ніби в бика, та ще й бичачий хвіст теліпався у нього іззаду. І от, щоб сховати від сторонніх очей Мінотавра — так назвали те страховисько — та щоб він сам не накоїв якого лиха, цар Мінос наказав Дедалові звести особливу споруду.

І Дедал звів Лабіринт, хитромудрий палац, де покої та переходи були такі поплутані й начебто схожі, що ніхто не міг знайти з нього виходу. Як у гористій Фрігії несе свої темні хвилі річка Меандр і крутиться серед каміння: то назад поверне, то

знову мчить уперед, то

збочує раптом, і не можна збагнути, куди вона тече — до моря чи назад, до свого джерела, — так і Дедал створив у Лабіринті стільки покручених ходів, що й сам ледве вибрався з нього. Всередині цього Лабіринту й поселили Мінотавра.

Минали роки, а Дедал ніяк не міг забути далекої батьківщини. Дружина його померла, і тоді він надумав будь-що дістатись із сином до Афін. Митець знав, що Мінос ніколи його не відпустить і що ніхто, боячись царського гніву, не допоможе йому втекти, а варта впіймає і приведе назад до палацу.

— Справедливий Міносе! — звернувся нарешті Дедал до царя. — Відпусти мене на батьківщину, я вже старий і хочу померти на рідній землі. Відпусти мене і сина мого Ікара, благаю тебе!

Та Мінос не схотів і слухати про це, хоч як умовляв його ревно Дедал. Зрозумів тоді митець, що він може звіритися тільки на себе, на свою голову й руки.

Якось сидів Дедал при березі моря, журно дивився на білих чайок, що кружляли над хвилями, і раптом йому сяйнула смілива думка: «Нехай Мінос закрив мені путь через море, нехай він усім володіє — і водою, і землею, але небо не його володіння, небо вільне! Треба навчитись літати в птахів!»

Думка була така незвична, така дивна і прекрасна, що Дедал аж зірвався на ноги і гордо крикнув:

— Могутній Зевсе! Не гнівайся на мене за те, що я не корюся твоїм законам. Я, смертний, піднімусь у небесний простір.

Тепер увесь вільний час Дедал робив із пташиного пір'я великі крила. Насамперед він ладнав одну до одної малесенькі пір'їни, а тоді брав довші й довші. Потім міцно стягував їх мотузком, клеїв воском і вигинав, щоб були як у справжнього птаха. Біля нього крутився Ікар, грався пір'їнами, щось ліпив із м'якого воску і хоч заважав батькові в його дивній роботі, але той не гнав хлопця.

Нарешті крила були готові, великі — Дедалові, трохи менші — Ікарові. Митець прикріпив свої до спини й до рук, змахнув ними і легко знявся в повітря. Покружлявши, він опустився на землю і став повчати Ікара:

— Не можна підійматися дуже високо, синку, бо сонце там палюче, воно розтопить віск — і пір'я розсиплеться. А низько над морем теж не лети, щоб хвилі не намочили тобі крил. Треба триматися середини, запам'ятай це, Ікаре, тільки середини. Будь слухняний, не шукай власної дороги, а лети просто за мною.

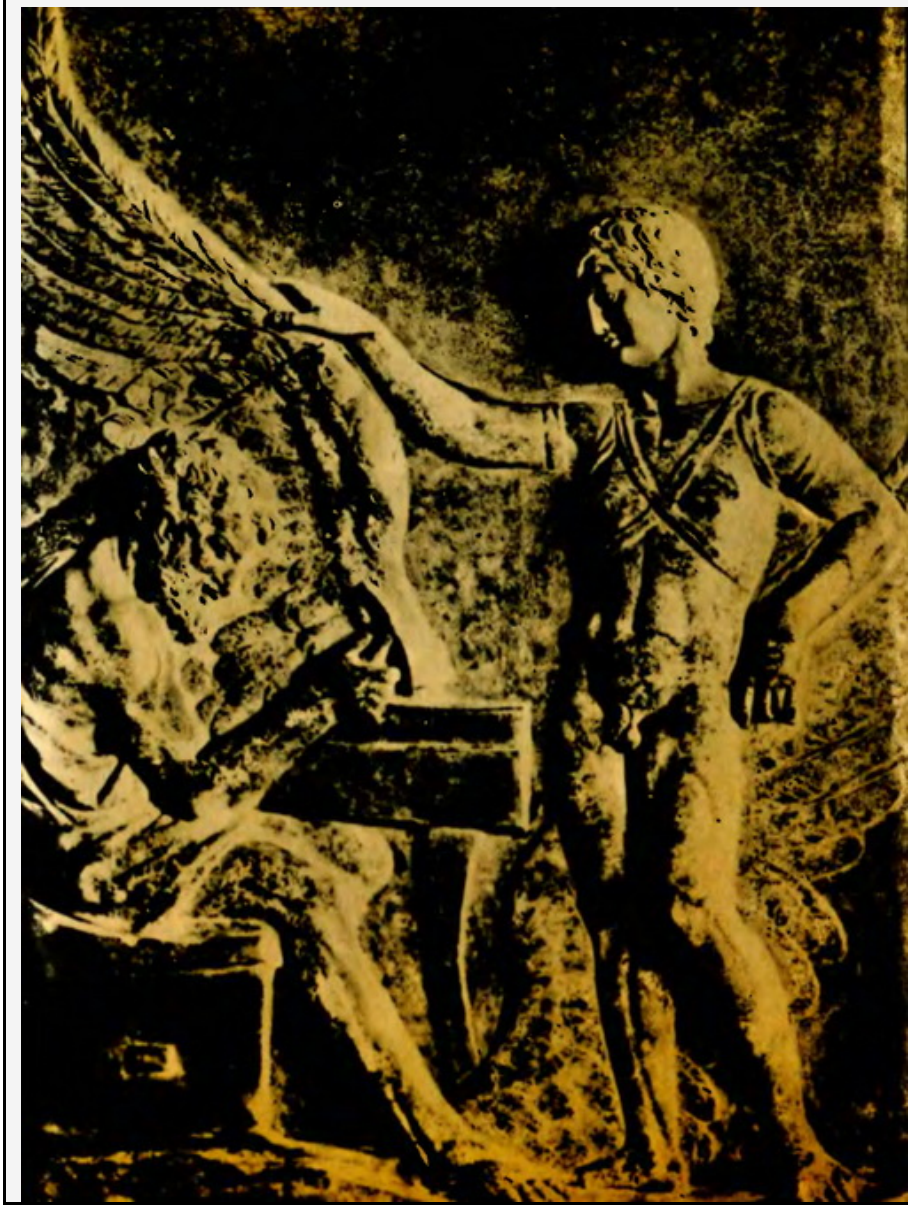

Потім Дедал прив’язав крила синові й довго вчив його літати. А наступного дня, щойно ясне сонце виринуло з далеких глибин Океану, вони знялись у безхмарну блакить. Ніхто у царському палаці того не бачив. Бачили тільки орачі в полі, бачив пастух, що гнав череду, бачив рибалка, і вудка випала йому з тремких рук. Усі вони аж уклякли, подумавши, що то летять безсмертні боги.

Дедал летів перший, він добре знався на місцевості, тільки раз у раз озирався, чи не втомився Ікар, чи не збочив з путі.

Вже позаду зник Кріт, навкруги сяяло безкрає море. На

височині гуляв вітер і гнав їх то в один бік, то в інший. Ось проминули вони острови Наксос і Делос, з лівого боку лишився зелений Самос, праворуч — багатий медом Калімнос.

Ікар спершу слухняно летів за батьком. Почуття лету, дивовижне, незнане, сповнило його душу неймовірною радістю. Яке щастя змахнути, наче могутній птах, великими крильми і відчути, що вони підносять тебе ще вище, туди, у блакитну безодню, де вже і птахів немає. У захваті Ікар забув за батькову засторогу й полинув вище, ще вище, аж до золотого сонця. Зненацька хлопець відчув, що крила вже не так міцно тримають його, як спершу. Пекуче сонячне проміння розтопило віск, пір'я посипалося додолу, і марно тепер юнак махав уже безкрилими руками.

— Батьку, батьку, я гину! — відчайдушно крикнув Ікар і зник серед зелених морських хвиль.

Не чув того крику Дедал, та, ще раз озирнувшись, не побачив за собою Ікара. Розпачливо кружляв він у повітрі, гукаючи сина, а тоді примітив на хвилях розкидане пір'я. Нещасний батько все зрозумів і мало не збожеволів з горя, та мусив летіти далі, до найближчого берега.

То був чималий острів. Довго блукав по ньому Дедал, поки хвилі прибили до берега юнакове тіло. Убитий горем Дедал поховав тут сина, і відтоді той острів зветься Ікарія, а море довкола люди і досі звуть Ікарійським. І цікаво, що втіленням одвічної мрії людства про крила став не розумний, розважний Дедал, знаменитий винахідник, митець, а неслухняний, завзятий хлопець Ікар, який перший відчув радість вільного лету і віддав за це власне життя.

Втративши сина, Дедал оселився на великому острові Сіцілії, де його гостинно прийняв цар Кокал. Тут митець зажив великої слави, бо звів' кілька прекрасних споруд: Аполлонів храм із золотим дахом, штучне озеро, а для царських коштовностей — скарбницю на стрімкій скелі. Двічі брався Дедал різьбити по щирому золоту загибель свого сина Ікара, та двічі кидав почату роботу, — надто тремтіли руки в митця, а сумні очі відразу заходили пекучими сльозами.

Тим часом крітський цар Мінос довідався, де живе і працює Дедал, і надумав повернути його, наче свою власність, назад. Він вирушив до Сіцілії на кораблях із чималим військом. Та не тільки зброєю вирішив діяти мудрий цар — він узяв із собою морську мушлю й оголосив нагороду тому, хто протягне крізь усі її закрути нитку. Мінос добре знав, що тільки великий майстер Дедал зугарний це зробити.

Сіцілійський володар Кокал урочисто зустрів царя Міноса,

запросив до свого палацу і влаштував гостеві пишну учту. За столом Мінос не прохопився і словом про Дедала, а згодом завів мову про мушлю.

— Цікаво, чи тямущі у вас люди, — спитав він лукаво, — чи зможе хто протягти нитку крізь цю мушлю, крізь усі її закрути? Той дістане від мене багато золота.

— Авжеж, люди в нас тямущі,— відказав господар, а сам тайкома звелів передати мушлю Дедалові.

Той швидко впорався, та ще й розумно, дотепно: прив'язав нитку до мурашки, проколов невеличкий отвір у мушлі, змазав її всередині медом, а в отвір пустив мурашку. Зачувши мед, вона проповзла крізь отвір і протягла за собою нитку крізь усі закрути в мушлі.

Коли так само тайкома мушлю принесли від Дедала, Кокал, переможно всміхаючись, подав її Міносові й мовив:

— Де ж винагорода за мушлю? Ось бачиш, нитку протягнено.

— Дедал тут! — вигукнув Мінос. — Тільки Дедал міг так хитромудро зробити. Тож доведеться тобі, Кокале, повернути мені митця!

Та цар, а надто царівни, яким Дедал робив різні прикраси й забавки, і на думці не мали віддавати його. Хитрістю вони заманили і вбили Міноса, і тепер Дедал міг спокійно жити і творити в Сіцілії.

Але туга за рідною землею ставала нестерпна, і старий Дедал нарешті подався на батьківщину — в Афіни. Там він невдовзі помер і був шанобливо похований в рідній землі. Людям лишилися його прекрасні споруди і статуї, в Афінах від нього пішов рід митців Дедалідів, а слава його не згасла і досі.

ТІРРЕНСЬКІ РОЗБІЙНИКИ

Багато є островів на Егейському морі, та, мабуть, найпривітніший, найвеселіший з них — Наксос, що його обрав собі бог вина Діоніс. Світлий бог скрізь залюбки дарував людям радість і сміх, але найдужче любив він острів Наксос, що навіть своїми обрисами нагадував виноградний листок.

Тут завжди чекали на юного бога безжурні німфи, звабні менади й цапоногі сатири, усією веселою, галасливою юрбою вони вибігали його зустрічати, і тоді Наксос гримів від музики, співів і сміху.

Та й усі острови, усі грецькі землі полюбляли такі веселощі. Ось щойно відшуміло, відгуло буйне Діонісове свято на острові Хіосі. В юного бога ще йшла обертом голова, а він, покинувши веселе товариство у лісі, вийшов на берег і став, вдивляючись у ясну далечінь: чи не йде який корабель, що міг би довезти його до улюбленого Наксосу.

Недовго йому довелося виглядати.

Божественні очі здалеку вгледіли на лазуровому плесі біле

вітрило. Воно дедалі більшало, ось уже видно веслярів, і, коли Діоніс замахав їм рукою, вони жваво повернули до берега.

Однак то були не мирні мореплавці, а лихі тірренські розбійники. Здаля угледівши стрункого юнака у пишних пурпурових шатах, гарного, з чорними кучерями, перевитими виноградною лозою, розбійники мерщій завеслували до берега.

— Оце-то ласий шматочок! — тішилися вони. — Чималенький викуп дадуть за нього батьки.

— Навіщо батьки? Ще більше дадуть, як продамо такого красеня в рабство.

— А справді! Навіть цареві пристойно мати такого раба.

Так перемовляючись, розбійники швидко гребли до берега, а тоді повискакували хто на каміння, хто просто в воду, поспішаючи до незнайомця. На кораблі зостався тільки літній керманич, він звіддалік придивлявся, що робиться на березі. А тірренці оточили юнака і здивовано розглядали його пишне вбрання та прегарне, але наче сонне обличчя.

— Куди тобі їхати? До Наксосу? То їдьмо з нами! — почулися радісні вигуки, юрба збуджено загаласувала, загелготіла, а тоді всі, разом із незнайомцем, подалися до корабля.

Але тут їх перестрів керманич.

— Кого ви ведете? — спитав він, вражений юнаковим виглядом.

Такої краси керманич зроду-звіку не бачив. В юнакові все наче

співало й світилося, все сяяло радістю, хоч очі в нього й досі були наче сонні.

— Це не смертний, це якийсь могутній бог! — вигукнув керманич і благально простяг руки до юнака: — О, будь милосердний до нас, нерозумних!

Гучний регіт розбійників заглушив ці слова. Відштовхнувши керманича, вони провели свого в'язня на корабель і посадовили на кормі біля скрутня линви. Що більше приглядався до дивного юнака керманич, то дужче змагали його страх і розпач. Відкликавши вбік двох старших тірренців, він зашепотів:

— То справді бог! Хіба ви, нещасні, не бачите, що наш корабель його ледве тримає? Він може накликати на нас люті вітри або, навпаки, відігнати їх геть.

— Дурниці плетеш! — урвав керманича його помічник. — Он який добрий ходовий вітер нам дме.

— Цей юнак хильнув, напевне, п'янкого вина, — додав інший розбійник, — і тепер як засне, то й не побачить, що ми йдемо зовсім не до Наксосу, а завтра вранці будемо вже у відкритому морі. Ми продамо його на Кіпрі або, ще краще, в Єгипті. Ох і

добрячий матимем виторг.

— Треба зв'язати йому руки й ноги, щоб, бува, чогось не накоїв, — похмуро кинув хтось.

— Не руште! — затявся керманич. — Одумайтеся, хлопці! Де це чувано — брати бога в полон! Дарма що він наче сонний, потім матимемо клопіт.

Та розбійники не зважали на цю розпачливу мову. Вони хутчій заходилися біля юнака, що, схилившись кучерявою головою на линву, справді вже спав. Він ніби й не чув, як стали йому в'язати руки й ноги, навіть не ворухнувся, але пута чомусь ніяк не трималися на ньому і падали додолу.

Керманич усе бачив, і в нього в серці росла глуха тривога. Міцно тримаючи кермо, він повів корабель до Наксосу. Та невдовзі тірренці схаменулися.

— Куди ти ведеш корабель? — залунали обурені вигуки. — Може, тобі обридло жити на білому світі? Бери мерщій ліворуч!

— Я веду корабель до Наксосу, — спокійно відказав керманич. — А як вам це не до вподоби, то ведіть його самі.

Люто лаючись, розбійники підскочили до керманича і так його потурили, що він трохи не впав у воду. Його помічник став до керма і повів корабель геть від острова, що вже темнів праворуч на обрії.

Раптом усіх збентежив дивний дзвінкий голос:

— Куди ми пливемо? Ви ж обіцяли відвезти мене до Наксосу. Там нас радо зустрінуть…

Та дивний, немов жалібний голос потонув у гучному реготі, що розлігся довкола. Розбійники дружно сміялися юнакові у вічі, аж зі сміху лягали. А весла раз у раз здіймались у дужих руках, і Наксос швидко зник удалині.

Наче вогненна блискавка сяйнула в чорних юнакових очах, і більше він не вщедряв мореплавців ані словом, ані поглядом.

Раптом корабель спинився, став нерухомо, ніби хто тримав його знизу. Хвилі обминали його, вітер не чіпав вітрил, і вони безпорадно обвисли. Дарма веслярі щосили гребли — корабель не рушав із місця.

І враз усі відчули медвяні пахощі квітів та п'янкий дух вина, весла у здивованих розбійників оповило свіже зілля — в'юнкий плющ і виноградна лоза, вони швидко обплели щоглу, пониклі вітрила і пурпуровий плащ юнака, спадаючи йому гарно до ніг.

А юнак підвівся, гнівний, могутній, і тірренцям здалося, що то вже не людина, а царственний лев. їх змагав дикий страх, і, певне, тому спини в них позгиналися, замість рук повиростали плавці, а ноги зрослися в риб'ячі хвости. Розбійники задкували від юнака все далі й далі, аж поки попадали в воду дельфінами.

Відтоді вони так зграйкою і тримаються завжди у морі.

З тірренців на кораблі зостався тільки керманич. Він стояв напівмертвий зі страху і не міг відвести очей з могутнього бога. А той підійшов і лагідно мовив:

— Не бійся, мудрий керманичу, я знаю, що ти сам один боронив мене від тих розбишак. Клянуся тобі моїм батьком, всемогутнім Зевсом, і моєю матір'ю Семелою, що була найкращою з-поміж смертних жінок, — я не заподію тобі лиха. Веди до Наксосу корабель, і він помчить сам, без вітрил і без весел.

Справді, невдовзі вони прибули до Наксосу. Згодом тут керманич став служити у Діонісовім храмі жерцем, а юний бог, блукаючи по всьому острову в супроводі веселої, галасливої юрби німф, менад і сатирів, натрапив якось при березі на крітську царівну Аріадну, закохався в красуню, як тільки може закохатися бог, і взяв її собі за дружину.

ЕРІСІХТОН

Могутня богиня родючості була завжди доброзичлива до смертних. Щедро дарувала їм всяке зілля, квіти, соковиті плоди, городину, хліб, і завдяки їй люди не знали голоду й злиднів. Та часом смертні про це забували і платили Деметрі злом за добро — без потреби вирубували дерева чи нищили всяку рослинність. Тоді розгнівана богиня жорстоко карала людей.

Так був покараний Ерісіхтон, один з-поміж фессалійських володарів. Ще молодий, він відзначався великою силою і зухвалістю. Якось надумав Ерісіхтон збудувати собі новий палац для пишних бенкетів. Тож покликав двадцятьох своїх найдужчих прислужників, звелів їм узяти сокири та йти до великого густого лісу.

Той ліс був священний — вдячні люди присвятили його Деметрі, і богиня любила в ньому відпочивати, слухати співучих птахів і дивитись, як поміж дерев весело танцюють безжурні дріади — німфи, що живуть у лісах.

Дріади найдужче полюбили один дуб, що був ніби гай —

такий великий, розлогий, найвищий за всі дерева навколо. На його могутніх гілках лісові німфи гойдалися всім гуртом, або гралися у схованки, або в холодку спочивали. Любили той дуб і молоденькі дівчата, вони прикрашали його вінками з квітів і барвистими стрічками, тож він був іздалеку видний.

Ось сюди і привів Ерісіхтон своїх дужих прислужників та й звелів їм зрубати священне дерево. Але ті наче скам'яніли, ніхто не наважувався перший підняти сокиру. Розлютився тоді Ерісіхтон і крикнув зухвало:

— Гей ви, боягузи! Боїтеся Деметриного гніву? Та я зрубав би його навіть тоді, коли б це була сама богиня в подобі великого дуба.

І, вирвавши сокиру в прислужника, що стояв біля нього, Ерісіхтон щосили вдарив по стовбуру.

Здригнувся могутній дуб і, здалося всім, застогнав. Його зелене листя враз почало в'янути, чорніти і стелитися килимом по землі. А зарозумілий Ерісіхтон рубонув ще і ще. Ось від дужого удару сокира глибоко ввігналася в стовбур, і звідти, мов із рани, потекла червона кров. Тепер уже зсередини виразно почувся болісний стогін, наче стогнала і гірко плакала скривджена дитина.

Люди з переляку відсахнулися, тільки Ерісіхтон не відступив і не кинув сокири.

Тоді один сміливець спробував був вирвати її в Ерісіхтона з рук, але ту ж мить дістав од нього такий удар по голові, що впав неживий.

— Це йому за покору богам і непокору мені! — вигукнув Ерісіхтон і з ще більшою люттю заходився рубати далі.

Могутній дуб хилився вже до землі, коли всі почули з його середини слабкий ніжний голос:

— Тут, у дереві, жила я, улюблена дріада богині Деметри. Тепер я вмираю від твоєї руки, та начувайся: чекає тебе жахлива смерть за цей злочин.

Але і ці слова не спинили зухвальця. Він рубав і рубав, аж поки дерево зашуміло, наче цілий ліс, і важко лягло на землю.

Заплакали всі сестри-дріади, тяжко вражені горем. Зібралися вони в хащах священного лісу, повбиралися в чорне і стали просити Деметру покарати злочинця.

Зажурена богиня не втішала дріад, навіть слова їм не сказала, тільки на знак згоди кивнула прекрасною головою. Надумала вона віддати Ерісіхтона на поталу лютому Голоду, що гірший за смерть. Але сама Деметра не могла до нього звернутись — достаток і голод ніколи не зустрічаються.

Тож богиня покликала ореаду, одну з тих лякливих німф, що

живуть у горах, і сказала їй:

— Серед далекої похмурої Скіфії є холодна, неродюча земля, на ній ніщо не росте — ні хліб, ні дерева, ні квіти. Там панують Холоднеча і блідий Страх, а поміж ними блукає худющий Голод. От йому й перекажи мою волю — хай зробить так, щоб Ерісіхтон ніколи не міг наїстися досхочу. Він намірявся збудувати собі новий палац, то хай бенкетує в ньому з ранку до смерку, але завжди голодний.

Сіла ореада в Деметрину колісницю із швидкими драконами, і ті понесли її над морями й горами до далекої Скіфії. З високого Кавказу побачила ореада самотню худющу постать, синю, страшну, із запалими очима, що несамовито горіли. То був Голод. Довгими чорними пазурами видлубував він з-поміж каміння тонесеньку білу травичку і жадібно рвав її зубами.

Ляклива ореада не зважилася підійти до нього, а гукнула здаля, переказала йому Деметрину волю і побачила, як він лиховісно посміхнувся на знак згоди. Усе це тривало якусь хвилю, але ореаді вже стало аж млосно з голоду, і вона чимдуж погнала драконів назад.

Голод мусив уволити Деметрину волю, не насмілився він перечити могутній богині родючості, хоч та завжди з ним ворогувала. Вночі вітер переніс його до далекої Фессалії, і він непомітно прослизнув у панські покої.

Ерісіхтон уже міцно спав і не чув, як Голод обійняв його холодними кістлявими руками і став дихати в лице, пробуджуючи тоскний, голодний неспокій в усьому тілі.

Ще й на світ не займалось, як Ерісіхтон схопився з ліжка, голосно гукнув прислужників і звелів їм мерщій нести варене й печене на стіл. Цілісінький день він не підводився з-за столу і що більше їв, то дужче мучив його нестерпний, лютий голод. Прислужники ледве встигали ставити перед ним усякі наїдки та наливати вино з великих кратерів.

А Ерісіхтон аж нетямився з голоду. Все йому було замало, він квапив людей хутчій нести на стіл якнайбільше всяких харчів і гнівався, що мало принесли.

Наче вогонь, який все пожирає і ще прагне всякого палива, а що більше його дістає, то яскравіше палає, так і в Ерісіхтона голод ставав тільки дужчий і дужчий.

А сам він, проте, худнув і танув, як сніг напровесні, як бджолиний віск проти сонця.

Незабаром в Ерісіхтоновому домі не було вже ніяких наїдків, комори стояли порожні, на луках уже не паслася худоба, не мекали вівці в просторих кошарах. Чисто все поїв Ерісіхтон, потім проїв і своє майно, і батьківське, все, навіть єдину рідну дочку

спродав на харч.

А далі вже не стало чого продавати, не було в ненажери бодай черствої шкуринки хліба. З голоду Ерісіхтон немов збожеволів і почав гризти власне тіло. Помер він у страшних муках, та ніхто його не жалів, ніхто й не заплакав. Жодна квітка тоді не зів'яла з журби, жодне дерево не схилилося в жалобі.

СЛОВНИК МІФОЛОГІЧНИХ ІМЕН ТА ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

АВГІЙ (АВГЕЙ) — Геліосів син, цар Еліди, що мав дуже багато худоби. Занедбані, брудні стайні вичистив йому за один день Геракл, спрямувавши туди течію гірської річки (один із Гераклових подвигів). У сучасній мові зберігся вислів «авгієві стайні», тобто вкрай занедбана справа, що потребує великих зусиль.

АВТОЛІК — син Гермеса і смертної жінки Хіони, відомий шахрай і дурисвіт, дід хитромудрого Одіссея по матері.

АДМЕТ — володар міста Фер у Фессалії, Геракл урятував йому дружину Алкесту.

АДМЕТА — дочка мікенського царя Еврісфея, жриця богині Гери. На її вимогу Геракл дістав пояс цариці амазонок Іполіти (один із Гераклових подвигів).

АДОНІС — вродливий юнак, якого покохала Афродіта. Смертельно поранений диким вепром, він помер, та після смерті щовесни розцвітає гарною квіткою. В цьому міфі відбилися уявлення давніх народів про вмирання і оживання природи.

АЇД (ПЛУТОН) — син Кроноса і Реї, рідний брат Зевса і Посейдона. Після розподілу світу між трьома братами Аїд одержав підземне царство, де перебувають душі померлих. У грецьких міфах Аїдом часто зветься саме царство мертвих (звідси російське а д — пекло, куди нібито потрапляють душі грішників).

АКРІСІЙ — володар Аргосу, батько Данаї, дід Персея.

АЛКЕСТА — дружина Адмета, володаря Фер. Погодилася замість чоловіка прийняти смерть, але її врятував Геракл.

АЛКІНОЙ — Посейдонів онук, мудрий володар феаків — міфічного племені мореходів, що нібито жило на казковому острові Схерії.

АЛКІОНЕЙ — найдужчий з-поміж гігантів, що брав участь у їхній боротьбі проти олімпійських богів. Алкіонея вбив Геракл.

АЛКМЕНА — дочка мікенського царя Електріона, дружина тірінфського володаря Амфітріона. Народила Зевсові сина — славетного героя Геракла.

АМАЗОНКИ — міфічне плем'я жінок-войовниць, які населяли північні береги Малої Азії та Меотіди (Азовського моря).

АМАЛФЕЯ — божественна коза, що її молоком німфи вигодували маленького Зевса.

АМІК — Посейдонів син, володар племені бебриків.

АМФІ'ОН — Зевсів син, що разом із своїм братом Зетом звів

семибрамні Фіви. Чоловік Ніоби. Заподіяв собі смерть, коли побачив забитих синів.

АМФІТРІОН — тірінфський володар, внук Персея, чоловік Алкмени, Гераклової матері.

АНДРОМЕДА — дочка ефіопського царя Кефея, яку батьки віддали в жертву морському чудовиську. Одружилася зі своїм рятівником Персеєм. Після смерті з волі богів узята на небо (сузір'я Андромеди).

АНТЕЙ — син Посейдона і Геї, лівійський володар. Був непереможний, поки торкався матері-землі. Геракл переміг Антея, одірвавши його від землі. Образ Антея став символом людини, яка черпає свою силу в народі.

АПОЛЛОН (ФЕБ) — син Зевса і богині Лето, один з найважливіших богів грецької міфології. Спершу Аполлон був богом скотарства і землеробства, згодом — опікуном мистецтва і Муз, богом сонця і світла (звідси його друге ім'я — Феб, що означає «блискучий»). Давні греки зображували Аполлона прекрасним юнаком із луком або з кіфарою в руках.

АПСІ'РТ — син колхідського володаря Еета, загинув від руки своєї рідної сестри Медеї.

«АРГО» — корабель, на якому греки на чолі з Неоном їздили по золоте руно.

АРГОЛІДА (АРГОС) — північно-східна частина півострова Пелопонессу, один із центрів мікенської культури. Найбільші міста — Аргос, Мікени, Тірінф, Трезена.

АРГОНАВТИ — герої, що на кораблі «Арго» перші з греків здійснили далеку морську подорож через Чорне море до Кавказького узбережжя, до Колхіди, щоб привезти на батьківщину золоте руно.

АРГУС — велетень, що мав сто очей. Гера приставила Аргуса стерегти її суперницю Іо, обернену в телицю, але Гермес убив Аргуса. В образній мові Аргус — пильний, суворий вартівник.

АРЕЙ (рим. Марс) — син Зевса і Гери, грізний бог війни, символ войовничості.

АРІАДНА — дочка крітського володаря Міноса. Покохавши афінського героя Тесея, допомогла йому вбити Мінотавра і вийти з Лабіринту, давши йому клубок ниток. Тесей залишив Аріадну на острові Наксосі, де вона стала дружиною бога Діоніса.

АРКАДІЯ — гірська область на Пелопоннесі в Греції.

АРТЕМІДА (рим. ДІАНА) — дочка Зевса і Лето, Аполлонова сестра-близнючка, богиня мисливства, покровителька звірів. Її зображували дівчиною в короткому хітоні, з луком і стрілами.

АСКЛЕПІЙ (рим. ЕСКУЛАП) — Аполлонів син, бог лікування. Аполлон віддав його на виховання мудрому кентавру Хірону, від

якого Асклепій навчився лікувати. Згодом він уславився як найкращий лікар, що вмів навіть оживляти мертвих. За це розгніваний Зевс убив Асклепія блискавкою. Давні греки зображували Асклепія з палицею, навколо якої обвилася змія.

АТА — Зевсова дочка, богиня ошуканства і засліплення, що веде до загибелі.

АТАЛАНТА — знаменита мисливиця з Аркадських гір, виросла серед звірів у лісі. Брала участь у Калідонському полюванні, де в неї закохався герой Мелеагр.

АТЛАНТ (АТЛАС) — титан, син Іапета, брат Прометея. Покараний за участь у боротьбі титанів проти богів, тримав на своїх плечах небесне склепіння. Стояв нібито десь на крайньому заході, звідси й назви — Атлантичний океан, Атлантида, Атлаські гори.

АТЛАНТИДА — за давніми переказами, великий острів, що зник під водою внаслідок землетрусу. На Атлантиді начебто існувала могутня держава з прекрасним суспільним ладом. В основі легенди про Атлантиду лежить якийсь реальний факт.

АТТІКА — область у східній частині центральної Греції зі столицею Афінами.

АФАМАНТ — син бога вітрів Еола, володар міста Орхомена, батько Фрікса і Гелли.

АФІНА ПАЛЛАДА (рим. МІНЕРВА) — одна з найголовніших богинь грецької міфології, улюблена дочка Зевса, народилася з його голови. Богиня мудрості, наук, мирної праці й переможної війни. У Троянській війні підтримувала ахейців, ображена тим, що троянець Паріс віддав яблуко, призначене «найпрекраснішій», не їй, а богині кохання Афродіті. Греки зображували Афіну Палладу у вигляді величної жінки у військовому вбранні, із щитом, списом і в шоломі.

АФІНИ — головне місто Аттіки (а тепер і всієї Греції). Афіни відіграли визначну роль в історії грецької і світової культури.

АФРОДІТА (КІПРІДА, рим. ВЕНЕРА) — богиня кохання і вроди, Зевсова дочка, народилася з морського шумовиння біля острова Кіпру, тому й звалася часто Кіпрідою. Мала багатьох смертних дітей, у тому числі троянця Енея, міфічного предка римлян. Образ Афродіти часто надихав античних митців. Праксітель та інші скульптори давнини зобразили Афродіту як ідеал жіночої вроди.

АХЕРОНТ — підземна річка скорботи, через яку човняр Харон перевозив душі померлих в Аїдове царство

АХІЛЛЕС (АХІЛЛ) — наймогутніший герой Троянської війни, син фессалійського царя Пелея і морської богині Фетіди.

БЕОТІЯ — край в Середній Греції з горою Геліконом і

головним містом — семибрамними Фівами.

БОРЕЙ — холодний північний вітер, брат вітрів Зефіра, Евра і Нота, їхніми батьками були Астрей (зоряне небо) та Еос (богиня світанку). В уявленні давніх греків вітри були живими істотами.

БОСПОР — давня назва протоки Босфору. Буквально — «коров'ячий брід»: саме тут аргов'янка Іо, що її ревнива Гера обернула в телицю, перейшла на азіатський берег

БУСІРІС — єгипетський цар, що приносив богам у жертву всіх чужоземців. Його вбив Геракл.

ВАКХАНКИ — супутниці бога Вакха (див. Діоніс).

ГАНІМЕД — син царя Троя, вродливий хлопець, якого Зевсів орел переніс на Олімп, де Ганімед став виночерпієм богів

ГАРПІЇ — крилаті страховиська, богині вихору, бурі. Греки уявляли їх потворними птахами з жіночими головами, з залізними пазурами на руках і ногах.

ГЕБА — богиня вічної юності, дочка Зевса і Гери. Зображували її молодою дівчиною у вінку з квітів, із золотим келихом у руці: вона підносила богам-олімпійцям нектар. Згодом стала дружиною героя Геракла, якого Зевс узяв на Олімп

ГЕБР — річка у Фракії, тепер Маріца.

ГЕКАТА — богиня чародійства, чаклунства, володарка страховищ і привидів. Насилала на людей жах і тяжкі сни.

ГЕЛІАДИ — дочки бога Геліоса, сестри юного Фаетона. Після загибелі брата перетворилися з горя на струнке тополі

ГЕЛІКОН — гора в західній частині Беотії. Давні греки вважали її оселею Аполлона й Муз.

ГЕЛІОС — бог сонця, брат Еос і Селени. Щоранку здіймався з Океану на вогненних конях, увечері спускався на заході, вночі об'їздив човном північну частину землі, щоб уранці знову з'явитися зі сходу.

ГЕЛЛА — дочка володаря Орхомена Афаманта і богині хмар Нефели. Тікаючи разом із своїм братом Фріксом від лютої мачухи на золотому овні, впала в воду і потонула.

ГЕЛЛЕСПОНТ — протока поміж Європою і Малою Азією (тепер — Дарданелли). Названа на честь орхоменської царівни Гелли, що тут потонула.

ГЕРА — старша дочка Кроноса і Реї, Зевсова дружина, найповажніша серед богинь. Мати Гефеста, Арея і Геби. Покровителька родинного життя і шлюбу. Мала владну й жорстоку вдачу, переслідувала своїх суперниць та їхніх дітей, зокрема Геракла. Греки зображували її жінкою величної і суворої вроди.

ГЕРАКЛ (рим. ГЕРКУЛЕС) — син Зевса і смертної жінки Алкмени. Втілення сили, мужності, відваги, всіх найкращих рис

грецького народу. Уславився своїми неймовірними подвигами. Після смерті Геракла Зевс узяв його на Олімп і одружив із Гебою.

ГЕРАКЛОВІ СТОВПИ — дві високі скелі з обох боків Гібралтарської протоки, які нібито поставив Геракл, дійшовши до цього «краю світу». В переносному значенні гераклові стовпи — крайні межі чогось.

ГЕРІОН — велетень із трьома тулубами, що зрослися докупи. Мав великі стада корів, які забрав у нього Геракл (один із Гераклових подвигів).

ГЕРМЕС (рим. МЕРКУРІЙ) — син Зевса і німфи Майї, Атлантової дочки. Вісник богів, бог торгівлі й ремісництва, опікун подорожніх. Супроводив також душі померлих в останню путь — до підземного світу. Неперевершений у спритності й красномовстві

ГЕСПЕРІДИ — дочки титана Атланта і вечірньої зірки Гбспер. Жили на краю світу в великому саду, де під охороною дракона достигали золоті яблука.

ГЕСТІЯ — дочка Кроноса і Реї, Зевсова сестра, богиня домашнього вогнища, покровителька міст і держав

ГЕФЕСТ (рим. ВУЛКАН) — бог вогню і ковальства, син Зевса і Гери. У суперечках богів завжди тримав сторону матері, за що Зевс якось скинув його з Олімпу. Упавши на скелястий острів Демнос, Гефест відтоді став шкутильгати. Єдиний з богів, що не цурався фізичної праці: кував блискавки для Зевса, будував олімпійцям палаци тощо.

ГЕЯ — могутня богиня землі, виникла з безмежного Хаосу. Породила небо, море, гори, людей, богів, діти Тартара й Геї

ГІГАНТИ — велетні із зміями замість ніг. Гіганти змагалися з олімпійцями за владу над світом. Ця боротьба — гігантомахія — тривала довго, і тільки з допомогою Геракла боги перемогли.

ГІМЕНЕЙ (ГІМЕН) — юний бог шлюбу, якого викликали у весільних піснях — «гіменеях». Греки зображували його вродливим юнаком із смолоскипом і квітами в руках.

ГІПЕРМНЕСТРА — одна з Данаїд, що стала дружиною Лінкея і врятувала йому життя всупереч батьковій волі.

ГІПНОС — бог сну, син Ночі, брат-близнюк Танатоса (смерті). Його зображували крилатим юнаком із рогом сновидінь у руках.

ГЛАВК — підвладне Посейдонові морське божество, покровитель рибалок і моряків.

ГОРГОНИ — три крилаті потвори, що обертали в камінь кожного, хто на них хоч раз глянув. Одна з Горгон — Медуза — була смертна, її вбив герой Персей.

ГОРДІЙ — фрігійський володар, виходець із селян.

ДАНАЙ — син царя Бела, що володарював у Єгипті. Втік від

переслідувань свого брата Єгипта до Греції і став царем Аргосу. Мав п'ятдесят дочок — Данаїд.

ДАНАЯ — дочка аргоського царя Акрісія, мати славетного героя Персея.

ДАФНА — юна німфа, дочка бога Пенея. Цураючись кохання Аполлона, перетворилася на лаврове дерево.

ДЕДАЛ — легендарний митець. На острові Кріті звів знаменитий Лабіринт. Утік із Кріту на штучних крилах разом із сином Ікаром, що загинув, не послухавшись батькових порад.

ДЕЛОС — острів в Егейському морі, де народились Аполлон та Артеміда.

ДЕЛЬФИ — священна округа на схилах гори Парнасу, загальногрецький культовий центр. У Дельфах був храм Аполлона, куди люди приходили в надії дізнатися про свою долю.

ДЕМЕТРА (рим. ЦЕРЕРА) — дочка Кроноса і Реї, Зевсова сестра, богкня родючості й хліборобства. Подарувала людям злаки й навчила їх вирощувати хліб.

ДЕЯНІРА — дочка калідонського володаря Ойнея, сестра героя Мелеагра, Гераклова дружина. Її ревнощі призвели до смерті чоловіка.

ДІОМЕД — цар фракійського племені бістіонів, син бога Арея. Мав диких коней, яким кидав на з'їжу всіх чужинців. Геракл переміг Діомеда і забрав у нього коней (один із Гераклових подвигів).

ДІОНІС (ВАКХ, рим. БАХУС) — син Зевса і фіванської царівни Семели, бог родючості, виноградарства й вина. Навчив людей вирощувати виноград і робити вино. Діоніса завжди супроводжувала весела юрба — сатири, менади, вакханки. Культ Діоніса був поширений далеко за межами Еллади.

ДІОСКУРИ — брати-близнюки Полідевк і Кастор, брали участь у поході аргонавтів та інших подвигах. Стали символом великої дружби, на їхню шану названо сузір'я Близнюки.

ДОДОНА — місто на півночі Греції, в Епірі; з-під священного Зевсового дуба тут било джерело, жерці вслухалися в його дзюркотіння і в шелест дубового листя й виголошували віщування — оракули.

ДРІАДИ — лісові німфи, що начебто жили в деревах.

ЕАК — Зевсів син, батько Пелея і Теламона, Ахіллесів дід. Володарював на острові Егіна.

ЕВБЕЯ — великий острів в Егейському морі біля узбережжя Середньої Греції.

ЕВР — східний вітер (див. БОРЕЙ).

ЕВРІДІЇКА — лісова німфа, дружина славетного співця Орфея, померла від укусу змії. Орфей спустився в підземне царство, але

вивести Еврідіку звідти не зміг.

ЕВРІСФЕЙ — мікенський володар, якому змушений був коритися Геракл. Виконуючи Еврісфеєву вимогу, Геракл здійснив свої дванадцять подвигів.

ЕВРІТ — володар міста Ойхалії на острові Евбеї, батько Іоли, неперевершений стрілець. Обіцяв віддати дочку тому, хто переможе його у стрільбі з лука, але коли його переміг Геракл, Евріт не дотримав свого слова. Згодом Геракл убив його.

ЕГЕЙ — афінський цар, батько славетного героя Тесея. Гадаючи, що син загинув, Егей у розпачі кинувся зі скелі в море. Звідси назва моря — Егейське.

ЕЕТ — Геліосів син, володар Колхіди, батько Медеї та Апсірта. казковий острів біля берегів Італії, де нібито жила чарівниця Кірка.

ЕЕЯ — казковий острів біля берегів Італії, де нібито жила чарівниця Кірка.

ЕЛІДА — край у північно-західній частині Пелопоннесу, де відбувалися Олімпійські ігри

ЕЛЛАДА — так самі греки називають свою країну

ЕНЕЙ — смертний син богині Афродіти, троянський герой, якого боги врятували від загибелі, щоб він і його нащадки володарювали в Італії.

ЕОЛ — бог вітрів, що нібито жив на плавучому острові Еолії.

ЕОС (ри — м. АВРОРА) богиня світанку, сестра Геліоса й Селени. Щоранку вона виїздить на золотій колісниці з Океану на небо, відчиняє браму сонцю і з золотого глека бризкає на землю росою

ЕПАФ — син Зевса та Іо.

ЕПІМЕТЕЙ — нерозважний, боягузливий брат титана Прометея, чоловік Пандори.

ЕРІДА — богиня розбрату і сварок, сестра й супутниця бога війни Арея. Непроханою гостею з'явилася на весілля Пелея і Фетіди й підкинула яблуко з написом «найпрекраснішій», що врешті призвело до Троянської війни

ЕРІДАН — казкова ріка.

ЕРІМАНТ — гора в Аркадії, центральній частині Пелопоннесу

ЕРІННІЇ (рим. ФУРІЇ) — богині кари, помсти і прокльону. Живуть в Аїді, переслідують клятвопорушників, негостинних людей; найсуворіше карають убивць.

ЕРІСІХТОН — фессалійський володар, що прогнівив Деметру, зрубавши дерево. Покараний невситимим голодом

ЕРОТ (рим. КУПІДОН, АМУР) — бог кохання, Афродітин син, вродливий хлопчик, що вражає серця людей і богів своїми стрілами і тим викликає кохання.

ЕТОЛІЯ — країна на заході Центральної Греції.

ЕФІОПИ — дослівно «з опаленими сонцем обличчями». Так давні греки називали міфічний темношкірий народ, любий богам. Жили ефіопи по обох краях світу — на сході (в Індії) і на заході (в Африці).

ЕХО — німфа, яку покарала Гера, позбавивши її власної мови. Безнадійно закохана в Нарцісса, Ехо так схудла, що зостався тільки її голос.

ЄВРОПА — фінікійська царівна, в яку закохався Зевс. Обернувшись у бика, Зевс перевіз її на своїй спині через море на острів Кріт. Тут Європа народила Зевсові трьох синів, зокрема Міноса, знаменитого володаря Кріту. Ім'ям Європи назвали одну з частин світу.

ЄГИПТ — нащадок Іо, що володарював у Африці, брат Даная. Мав п'ятдесят синів, яких повбивали (врятувався тільки Лінкей) їхні двоюрідні сестри Данаїди.

ЄХИДНА — міфічна потвора, напівжінка-напівзмія, дружина стоголового чудовиська Тіфона. їхні діти — триголовий пес Кербер, лернейська гідра, немейський лев та інші страховиська.

ЗЕВС (рим. ЮПІТЕР) — верховний бог у грецькій міфології, син Кроноса та Реї, володар світу. З верховини Олімпу владарює над богами і людьми, але сам підкоряється Долі. Батько багатьох богів та героїв.

ЗЕТ — Зевсів син, що разом із своїм братом Амфіоном звів семибрамні Фіви.

ЗЕФІР — західний вітер (див. БОРЕЙ).

ІАПЕТ— титан, син Урана і Геї, Прометеїв батько. Брав участь у повстанні титанів проти Зевса, за що Зевс скинув його у Тартар.

ІДА — гірське пасмо в Малій Азії поблизу Трої.

ІКАР — син славетного митця Дедала. Тікаючи разом із батьком, піднявся надто близько до сонця, впав у море й загинув. Ім'я Ікара стало символом безстрашного дерзання.

ІНО — дочка фіванського царя Кадма, Афамантова дружина, що стала морською богинею Левкотеєю. Допомагає тим, хто гине в морі.

ІО — дочка аргоського царя Інаха, яку покохав Зевс, а ревнива Гера обернула в телицю. Від Іо почався великий рід, до якого належали видатні герої: Персей, Геракл і Тесей. Ім'ям Іо названо море — Іонічне.

ІОЛА — дочка Евріта, володаря Ойхалії на острові Евбеї.

ІОЛК — грецьке місто в Фессалії, звідки почався похід аргонавтів. Батьківщина героя Ясона.

ІППОЛІТА — цариця амазонок, якій сам бог війни Арей подарував пояс — ознаку царської влади.

ІРІДА — богиня райдуги, вісниця олімпійських богів. Греки зображували Іріду молодою жінкою з великими райдужними крилами.

ІСТР — давня назва ріки Дунаю.

КАДМ — син фінікійського царя Агенора, брат Європи, перший володар Беотії, засновник Кадмеї — акрополя майбутніх семибрамних Фів.

КАКУС — велетень, що вкрав у Геракла корів.

КАЛІДОН — місто в Етолії, відоме Калідонським полюванням, в якому брало участь багато грецьких героїв, зокрема Мелеагр, Тесей, Ясон.

КАЛЛІОПА — одна з дев'яти Муз, покровителька епічної поезії.

КАСТОР — див. ДІОСКУРИ.

КЕНТАВРИ — казкові істоти, напівлюди-напівконі, що населяли підгір'я Фессалії на півночі Греції.

КЕРБЕР (ЦЕРБЕР) — триголовий пес, що стеріг підземне царство. Був приборканий Гераклом (один із Гераклових подвигів).

КІПР — великий острів у східній частині Середземного моря. На півдні Кіпру був один із центрів культу Афродіти (Кіпріди).

КІПРІАДА — див. АФРОДІТА.

КІРКА (КІРКЕЯ, ЦІРЦЕЯ) — Геліосова дочка, сестра колхідського володаря Еета, підступна чарівниця, що жила на острові Ееї. Обертала людей у тварин.

КЛІМЕНА — океаніда, дочка морської богині Фетіди, мати юного Фаетона.

КНОСС — місто на острові Криті, столиця царя Міноса. В Кноссі Дедал збудував знаменитий Лабіринт. Археологи знайшли при розкопках Кносса пам'ятки високої культури, яку назвали мінойською.

КОЛХІДА — країна на східному узбережжі Гостинного (Чорного) моря.

КОРІНФ — велике торговельне місто Стародавньої Греції у північносхідній частині Пелопоннесу.

КРОНОС (рим. САТУРН) — найстарший з титанів, що відібрав владу в свого батька Урана. Кроносу було провіщено, що його теж скине з престолу власний син, тому він пожирав своїх дітей, тільки-но ті народжувалися. Проте його дружині Реї по-

щастило врятувати найменшого сина — Зевса. Згодом той скинув Кроноса, звільнив з його черева своїх сестер і братів і став володарем усіх безсмертних і смертних.

ЛЕДА — дружина Тіндарея, володаря Спарти, мати Єлени, Клітемнестри та Діоскурів.

ЛЕМНОС — острів в Егейському морі, де нібито була кузня бога Гефеста (див. вірш О. С. Пушкіна «Кинжал»: «Лемносский бог тебя сковал Для рук бессмертной Немезиды…».

ЛЕРНА — болотяне озеро в Арголіді, де жила дев'ятиголова потвора гідра, що її переміг Геракл (один із подвигів Геракла).

ЛЕСБОС — острів в Егейському морі, що уславився своїми поетами Алкеєм і Сафо.

ЛЕТО (рим. ЛАТОНА) — титаніда, що народила Зевсові близнюків — Аполлона і Артеміду.

ЛІВІЯ (ЛІВІЯ) — вся відома античному світові Африка або північне узбережжя Африки від Єгипту до Атлантичного океану

ЛІДІЯ — країна в Малій Азії.

ЛІНІЯ — країна в південно-західній частині Малої Азії.

ЛІРІОПЕЯ — німфа, мати Нарцісса.

МАНТО — дочка фіванського сліпого віщуна Тіресія, теж віщунка.

МЕГАРА — дочка фіванського царя Креонта, перша дружина Геракла.

МЕЛЕАГР — син калідонського володаря Ойнея, герой Калідонського полювання.

МІКЕНИ — місто в Арголіді; за міфом, засноване Персеєм. Один із центрів прадавньої грецької культури (так званої мікенської).

МІНОС — крітський володар, син Зевса і фінікійської царівни Європи, батько Аріадни. Після смерті став суддею в Аїді.

МІНОТАВР — казкова потвора, що мала чоловічий тулуб і бичачу голову. Мінотавр жив у Лабіринті, збудованому для нього за наказом царя Міноса. Мінотавра вбив афінський герой Тесей.

МІСІЯ — в еллініcтичну епоху країна на західному березі Малої Азії з головним містом Пергамом, де був знаменитий вівтар Зевса.

МОЙРИ (рим. ПАРКИ) — богині людської долі, дочки Зевса і Феміди. Давні греки зображували їх, як трьох літніх жінок: перша, К л о т 6 (тобто «Прядильниця») сидить з веретеном і пряде нитку життя людини; друга, Л к х е с і с («Та, що визначає долю»), витягує жереб людцни; третя Атропа («Невідворотна»), обриває нитку життя людини

МУЗИ — красномовні дочки Зевса і богині пам'яті Мнемосіни. Покровительки поезії, мистецтва, науки. Жили на горі Парнасі. Усіх Муз було дев'ятеро: старша, Калліопа, — Муза епічної поезії; Ерато — любовної; Евтерпа — ліричної поезії та музики; Полігімнія — Муза гімнів; Мельпомена — трагедії; Талія — комедії; Терпсіхора — танців; Кліо — історії; Уранія — астрономії. Вождем Муз був Аполлон, звідки його прізвисько —

Мусагет.

НАКСОС — острів в Егейському морі, відомий культом Діоніса.

НАРЦІЄС — вродливий юнак, що закохався сам у себе і помер. З волі богів після смерті став квіткою.

НАЯДИ — німфи, що жили в річках та джерелах.

НЕЛЕЙ — Посейдонів син, пілоський володар, батько Нестора, учасника Троянської війни.

НЕМЕЯ — долина в Арголіді, де Геракл убив велетенського лева (один із подвигів Геракла).

НЕРЕЙ — морське божество, підвладне Посейдонові, добрий і справедливий дід; втілення спокійного моря. Жив у підводному палаці, а виходячи на берег, міг змінювати свій вигляд — ставав птахом, рибиною, биком тощо.

НЕРЕЇДИ — морські німфи, дочки бога Нерея. Вони доброзичливі до людей, допомагають їм у біді на морі. їх зображували у вигляді гарних дівчат, оточених морськими чудовиськами.

НЕФЕЛА — богиня хмар, дружина володаря міста Орхомена Афаманта, мати Фрікса й Гелли.

НІКА (НІКЕ) — крилата богиня перемоги у війні, у спортивних чи музичних змаганнях. Її скульптурне зображення, знайдене на острові Самофракії (так звана «Ніка Самофракійська», 2 ст. до н. е.), належить до найкращих творів античного мистецтва.

НІМФИ — безжурні, веселі Зевсові доньки, напівбогині, що втілювали різні сили та явища природи. Відповідно до цього вони називалися по-різному: дріади (що жили в деревах), ореади (в горах), нереїди (в морях), наяди (в річках і джерелах), океаніди (в ріці Океані). Античним німфам у слов'янській міфології відповідають русалки, мавки тощо.

НІОБА — дочка зухвалого Тантала, Амфіонова дружина, мати багатьох дітей. Аполлон і Артеміда жорстоко покарали Ніобу за самовихваляння, вбивши всіх її дітей. З горя Ніоба перетворилася на скелю.

НОТ — південний вітер, що приносив грекам тумани й дощі (див. БОРЕЙ).

ОЙНЕЙ — калідонський володар, батько Мелеагра і Деяніри.

ОКЕАН — прабатько всіх богів і титанів. Давні греки уявляли його величезною рікою, що оточує звідусіль землю. Звідти начебто витікають усі річки й джерела, звідти сходять і туди сідають сонце, місяць і зорі.

ОЛІМП — гора напівночі Фессалії, міфічна оселя богів.

ОЛІМПІЯ — місто вЕліді, де відбувалисяОлімпійські ігри на

честь Зевса (з 776 р. до н. е.).

ОМФАЛА — цариця Лідії, Геракл був три роки рабом в Омфали.

ОРЕАДИ — німфи гір.

ОРИ (ГОРИ) — дочки Зевса і Феміди, божества пір року, ладу в природі. На Олімпі вони відчиняли й зачиняли небесну браму.

ОРФЕЙ — уславлений співець, чоловік німфи Еврідіки. Після смерті дружини спустився за нею в Аїд. Учасник подорожі аргонавтів, допомагав їм своїм чудесним співом.

ОРХОМЕН — місто в Беотії.

ПАКТОЛ — річкав Лідії.

ПАН — бог лісів та гаїв, покровитель стад, пастухів і мисливців. Любив блукати з німфами й грати їм на сопілці. Раптово з'являючись, лякав подорожніх. Звідси слова: «паніка», «панічний страх». Греки уявляли Пана рогатим, на цапиних ногах і з волохатим тілом.

ПАНДОРА — жінка, яку створив Гефест із глини й води, а боги щедро всім обдарували. Стала дружиною Прометеєвого брата Епіметея; випустила на волю всі лиха, хвороби й напасті, які відтоді оселилися серед людей.

ПАРНАС — гора в Фокіді, присвячена Аполлонові, Діонісу й Музам. Між її двома вершинами нібито було Кастальське дже

рело, що давало натхнення поетам. Під горою стояло місто Дельфи із знаменитим храмом Аполлона.

ПАРОС — один із Кікладських островів в Егейському морі; славився своїм мармуром.

ПАСІФАЯ — дружина крітського царя Міноса, мати Мінотавра.

ПЕЛЕЙ — фессалійський володар, син Еака, брат Теламона. Від шлюбу Пелея з морською богинею Фетідою народився Ахіллес.

ПЕЛІЙ — володар Іолка, захопив владу, прогнавши Есона, батька вождя аргонавтів Ясона.

ПЕЛІОН — гора в Фессалії.

ПЕЛОП — Зевсів онук, син Тантала, володар півострова, що дістав від нього назву Пелопоннес (тобто «острів Пелопа»).

ПЕЛОПОННЕС — півострів на півдні Греції; назва походить від імені царя Пелопа (див. вище).

ПЕНЕЙ — річка в Фессалії.

ПЕРСЕЙ — син Зевса і аргоської царівни Данаї; започаткував великий, могутній рід Персеїдів. Нащадками Персея були відомі герої Геракл і Тесей.

ПЕРСЕФОНА (КОРА, рим. ПРОЗЕРПІНА) — дочка Зевса й Деметри. Персефону викрав Аїд, і вона стала його дружиною та

володаркою підземного царства мертвих.

ПІГМАЛІЇОН — легендарний скульптор, володар Кіпру. Пігмаліон закохався в статую прекрасної дівчини, яку сам вирізьбив. Афродіта оживила статую, і вона стала дружиною Пігмаліона.

ПІФІЯ — пророчиця в Аполлоновому храмі в місті Дельфах; для віщування сідала над розколиною, звідки йшли сірчані випари, і невдовзі починала битися в корчах від задухи чи, як гадали греки, від божого натхнення та вирікати безладні слова, що їх жерці мали за оракул (тобто пророцтво).

ПІФОН — дракон, який переслідував Лето, за що згодом його вбив син богині Аполлон.

ПОЛІДЕВК — див. ДІОСКУРИ.

ПОСЕЙДОН (рим. НЕПТУН) — син Кроноса і Реї, брат Зевса, Аїда і Деметри, бог моря. Греки уявляли Посейдона могутнім чоловіком із тризубцем, яким він розколює скелі і здіймає бурі.

ПРОМЕТЕЙ — славетний титан, син Іапета і Феміди; викрав на Олімпі вогонь і приніс людям, за що його жорстоко покарав Зевс: Прометей був прикутий на Кавказі до скелі, де мучився довгі віки, аж поки його визволив Геракл.

ПРОПОНТІДА — давня назва Мармурового моря.

ПРОТЕЙ — підлегле Посейдонові морське божество, що могло перетворюватись на всякі істоти і мало дар бачити майбутнє.

РЕЯ — Кроносова дружина, мати Зевса та інших найвищих богів.

РОДОПА — гірське пасмо у Фракії.

САТИРИ — божки, супутники бога Діоніса. Мали чоловічий тулуб та обличчя, але гострі вуха, ріжки на голові й цапині ноги.

СЕЛЕНА — богиня місяця.

СИРЕНИ — напівжінки-напівптахи, що чарівним співом приманювали мореплавців до свого острова, де ті гинули, розбиваючись об скелі.

СІЛЕН — старий учитель бога Діоніса, що завжди супроводжує його разом із сатирами й вакханками.

СІРІНГА — німфа, в яку закохався бог Пан, а вона, тікаючи від нього, обернулася в очерет; з очеретини Пан вирізав собі сопілку, яку назвав сірінгою.

СКІЛЛА (СЦІЛЛА) І ХАРІБДА — дві потвори, що ховалися в скелях по обох боках протоки між Італією і Сіцілією. Уособлення двох зустрічних морських течій.

СТІКС — найбільша річка в підземному царстві мертвих, її водами клялися боги.

СХЕРІЯ — казковий острів феаків, де володарював розумний цар Алкіной, Посейдонів онук.

ТАНТАЛ — Зевсів син, володар міста Сіпіла в Малій Азії, батько Ніоби й Пелопа. Улюбленець богів, Тантал завинив перед ними й був після смерті покараний муками голоду, спраги і страху («танталові муки»).

ТАРТАР — безодня в підземному царстві, де перебувають приречені на посмертні муки.

ТЕМІСКІРА — столиця міфічного племені амазонок.

ТЕНАР — скелястий мис на півдні Пелопоннесу; давні греки уявляли, що серед його скель є вхід до підземного світу.

ТЕСЕЙ — син афінського царя Егея, родич Геракла. Уславився багатьма героїчними вчинками. Ставши після батькової смерті володарем Афін, об'єднав навколо них інші міста Аттіки.

ТЕТІЯ — дочка Урана і Геї, титаніда, дружина Океана, мати богів, трьох тисяч океанід і всіх річок.

ТИТАНИ — божества старшого покоління, діти Урана і Геї (Неба і Землі), що повстали проти батька і скинули його. Коли врешті до влади прийшов Зевс, він переміг титанів і скинув їх у Тартар.

ТІРЕСІЙ — фіванський сліпець, славетний віщун.

ТІРІНФ — давнє місто в Арголіді, знамените своїми кам'яними будівлями.

ТІФОН — чудовисько зі стома змієвими головами, син Геї і Тартара, чоловік потвори Єхидни. За участь у боротьбі титанів проти Зевса Тіфона скинуто в безодню й придавлено горою Етною. Коли він ворушиться, з Етни виривається полум'я і летить каміння.

ТРІНАКРІЯ — давня назва острова Сіцілії.

ТРЕЗЕНА — давнє місто в південній частині Арголіди.

ТРОЯ (ІЛІОН) — місто, яке збудував цар Іл у Малій Азії недалеко від берега Егейського моря і яке зруйнували ахейці після десятилітньої Троянської війни.

УРАН — уособлення неба, одне з найдавніших божеств грецької міфології, чоловік Геї (Землі), батько титанів. Владу в Урана забрав син Кронос.

ФАЕТОН — син бога Геліоса й океаніди Клімени; спробував проїхати на батькових конях по небу, але не міг стримати їх і загинув.

ФЕМІДА — дочка Урана і Геї, богиня справедливості й правосуддя. Греки зображували її із зав'язаними очима (як символ безсторонності), з терезами в руках.

ФЕРИ — місто в Фессалії, де правив Гераклів друг Адмет.

ФЕССАЛІЯ — рівнинний край на північному сході Греції.

ФЕТІДА — дочка морського бога Нерея, дружина Пелея, мати Ахіллеса. На весілля Фетіди й Пелея запрошені були всі боги,

крім Еріди, богині розбрату і чвар. Еріда помстилася, підкинувши гостям «яблуко розбрату», що призвело врешті до Троянської війни.

ФІВИ — у грецьких міфах ідеться про семибрамні Фіви — давнє місто в Беотії, Центральна Греція. Були також стобрамні Фіви — колишня столиця Верхнього Єгипту, одне з найбільших і найбагатших міст стародавнього світу.

ФІЛОКТЕТ — грецький герой, уславлений стрілець, якому Геракл перед смертю подарував свої лук і стріли.

ФІНЕЙ — фракійський володар, мав дар віщування. За те, що надто багато розповідав людям про майбутнє, боги покарали його, наславши гарпій. Фіней умирав з голоду, але аргонавти його врятували.

ФРАКІЯ — у давнину країна на північ від Греції.

ФРІГІЯ — країна на південному заході Малої Азії. В її межах була Троя.

ФРІКС — син орхоменського володаря Афаманта і богині хмар Нефели, брат Гелли. Тікав разом із сестрою на золотому овні, дістався до Колхіди.

ХАРІГИ (рим. ГРАЦІЇ) — три Зевсові дочки, вічно юні богині краси й жіночності. Часто супроводжували Афродіту, Діоніса, Гермеса.

ХАРОН — міфічний старий човняр, що перевозив душі померлих через річки підземного світу.

ХІРОН — найстаріший серед кентаврів, славився своєю мудрістю і справедливістю. Був вихователем і вчителем багатьох героїв, яких навчав музики, гімнастики, лікування і віщування.

ЯСОН — син Есона, несправедливо позбавленого царської влади. Щоб повернути батькові трон, Ясон подався на кораблі «Арго» до Колхіди по золоте руно.

ЗМІСТ

Андрій Білецький. Міфи Еллади
ДЕМЕТРА І ПЕРСЕФОНА
ДАФНА
НАРЦІСС
ПІГМАЛІОН
АДОНІС
МІДАС
ФАЕТОН
ПРОМЕТЕЙ
ПАНДОРА
ДАНАЇДИ
ПЕРСЕЙ
ТАНТАЛ
НІОБА
АРГОНАВТИ
МЕЛЕАГР
ГЕРАКЛ
ОРФЕЙ І ЕВРІДІКА
ТЕСЕЙ
ДЕДАЛ ТА ІКАР
ТІРРЕНСЬКІ РОЗБІЙНИКИ
ЕРІСІХТОН
Словник міфологічних імен та географічних назв

М68 Міфи Давньої Греції. Для серед, шкіл. в. (Переказ К. І. Гловацької. Наук, керівник вид. та автор передм. А. О. Білецький. Худож. оформл. Р. З. Масаутова). — К.: Веселка, 1980.— 125 с., іл.

Ця книжка ознайомить дітей з найвідомішими міфами Давньої Греції.

70803—42
М —---208.80.4803020000.А
М206(04)—80

МИФЫ ДРЕВНЕЙ ГРЕЦИИ
Пересказ
Екатерины Ивановны Гловацкой.
(На украинском языке)
Для среднего школьного возраста
Научный руководитель издания и автор предисловия доктор филологических наук Андрей Александрович Велецкий
Художественное оформление Рафаэля Зинуровича Масаутова

Издательство «Веселка». Киев-4, Бассейная, 1/2

Редактор
О. М, Мокровольський
Художній редактор
М. С. Пшінка
Технічний редактор
Л. В. Маслова
Коректори
А. О. Пастухова, Н. І. Поклад
Ікформ. бланк М 560

Здано на виробництво 6..79. Підписано до друку 8.06.80. Формат 70х90/ 6. Папір офсетний М. Гарнітура журнальна. Друк офсетний. Обл — вид. арк. 2,7. Умови, друк. арк. 6,6. Тираж ЗО 000. Зам. 9—346. Ціна крб. 40 коп.

Видавництво «Веселка», Київ-4, Басейна, 1/2.

Віддруковано з позитивів Головного підприємства на Київській ф-ці «Жовтень» республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР, Київ-63, вул, Артема, 23 а.